

(poszt)apokalipszis

- Orbán János Dénes ▶ A Phylobates bosszuja 5
- Tandori Des ▶ Zordínó-Vigadínó 10
- Kukorelly Endre ▶ Feltárás. 999 666 12
- Simon Balázs ▶ Egy midrás
a Pecsét misztériumáról 14
- Győrei Zsolt ▶ Godot 15
- Balázs Attila ▶ Katona, sóban 17
- Zalán Tibor ▶ Eltévedve, 22
- Zoltán Gábor ▶ Égi harcos 31
- Váradi Péter ▶ versek 42
- Szabó T. Anna ▶ Leviatán 43
- Mócsai Gergely ▶ A sándortelepi
könyvtár fényén él 44
- Jorgosz Baia ▶ Past Perfect 45
- Haklik Norbert ▶ Világvége Gömörlúcon 47
- Bartha Eszter ▶ Apokalipszis folytatásban 61
- Barta Bandika ▶ Dr. Kovács István nyugdíjban:
az Egységes Jel apokalipszise 78
- Keresztesi József ▶ Titanic 85

Permutáció

- Géczi János ▶ alfabét 93
- Paládi Zsolt ▶ Enteriőr 95
- Balogh Endre ▶ Az emlékezetkiesés 99
- G. István László ▶ versek 102
- Maros András – Benedek Szabolcs ▶ A Kalmár bácsi csaja 103
- Harcos Bálint ▶ kispórák 107
- Császi Ádám ▶ A kisasszony története 111
- középkor–reneszánsz–koraújkor ▶ La Fontaine, Gilles Boileau
és Jean-Antoine de Baïf versei 113

Moduláció

- Rácz I. Péter ▶ A történeti narratíva poétikai szerepe
a mai magyar irodalomban 117
- Stemler Miklós ▶ Te is más vagy, te sem vagy más? 157
- Barta Bandika ▶ Retorikakritika, vagy
Aki nem szereti a nosztalgiát 164
- Keserű József ▶ Bogdanski körzet 173
- Kótai Péter ▶ Fordított szimmetria? 176

Coda

- William Shakespeare – Michael Nyman ▶ The Masque – Álcájáték 183

► E számunk illusztrációit Hódi Rezső és Tandori Dezső készítette

(poszt)apokalipszis

ORBÁN JÁNOS DÉNES

A *Phylobates* bosszuja ◀

Mely sivár világ ez a mai!

Megvan a testnek mindene. A mutató ujj (de akár egy másik ujj) egyetlen gombnyomásával élénk kerül a táplálék, s ismét egy más gombnyomásával eltűnik a mosatlan. Ismét egy gombnyomás, s színes kép- és hangzöng borít el; csudálatos masinák röpitenek röpké pillanatok alatt a Föld tulsó felére.

Bámulatos, hol tart manapság a Homo Sapiens!

De ah, a léleknek – a léleknek nincs igaz tápláléka már!

Pedig nem vala mindig így.

Az anyag, mit manapság fűtésre használunk, s miből millió tonnákat bányászunk elő a mélyrétegekből, egy régi világ flórájának és faunájának maradványa.

A felülkerült földrétegek tele vannak az óriás emlősök maradványaival, s azokkal együvé temetve egy elmúlt világnak egész összes növényzete, fajonként összegyűjtve, lenyomtatva annak erezetében. A kéreg tele van írva betűkkel, tudósításokkal, miket e régmúlt kor eme másiknak hagyott hátra: örök-halott és örök-beszélő tanujelekkel.

E fölött élünk mi, a ma urai. A mi fölött járunk, az a tegnap.

Milyen lehetett az a tegnapi világ?

Tizszerte magasabb volt a szellemi légkör, mint most, s annál fogva az ég nem úgy volt kék, mint manapság, hanem színe árnyaltabb volt, s folyton változó, a párákra kiszemelt nőstény szemének függvényében. A Nap – lángoló szekér; a Hold – fakó ezüst, mely beragyogta az éjszakák magányát, s utat mutatott az éji vándornak.

A légben a kor madarai röpködtek s daloltak örökkön mézédés hangon: a pterodactylusok, pteroiambusok és pterotrocheusok.

Ez Phantasia világa.

Furcsa álom a teremtető istenségtől.

Miket most mint törpe, funkcionális harasztokat, zsurlókat ismerünk, akkor ornamentális, óriási szálfák, toronymagasságu bokrok valának. A sűrű élelenség kedvez az egzotikus flórának.

S minő csoda alaku növények! Micsoda táj!

Metaphorák és metonimiák törnek büszkén a bíborló elváráshorizont felé. Amott hatalmas allegóriabokor zöldell, még odébb óriás, vastagtörzsű fa, minek neve katharsis, s melyet analógiák fonnak be, s csüggnék róla mint hatalmas liánok. S mindet befonja a repetitio, eme növényvilágnak architectora, mely gyökereket hajt minden ágból, a hány gallya, annyi törzse, míg beépíti, áthidalja indázó oszlopaival a rengeteget. Hol megszakad az erdő, az anaphora meg a kataphora virága disziti a rét pázsitját, mely növények csodálatos simbiosisban élnek, és egymás nél-

kül elpusztulnak. Ott virul az Epitheton Ornamentalis, melynek fajtája minden színben tenyészik, s egyeseknek az illata bódító és elvarázsoló, míg mások dögletes lehelletet árasztanak magukból.

A tavon, mit az inspiratio patakjai táplálnak, repülni nem tudó vizimadár uszkál: a Spondeus Ordinaris; a fővenyt apró csigák borítják, a Conis Pirricheus meg a Conis Molossus.

A flóra még folytonos zavarban van önmagával. A hatalmas fák és bokrok árnyékában dudvaként tenyésznek a fényre kitörni képtelen cserjék, mik torzak s göcsörtősek, satnya törzsük nyálkás, émelyítő levét ereszt magából, leveleiken undorító dudorok meg bibircsók nőnek, s ahogy az árnyékban elrohadnak, bűzük elriasztja a kényesebb vadakat.

Bizony, jól meg kell gondolnia itt minden teremtetett állatnak, hogy mit választ eledelül.

Míg az aljnövényzetet csak a férgek s a sikos csúszómászók birják fölfalni, a felső növényzet a kor óriásaié, kik elérik a magasban lévő, izletes rügyeket s leveleket, s ösvényt taposnak a kusza aljnövényzetben a tiszta források s az újabb izletes levelű fák felé; ezen az uton közlekednek aztán a kisebb méretű állatok.

A fauna nem kevésbé gazdag a flóránál. Hatalmas állatok uralkodnak itt, s az erőviszonyok oly dialecticusak, hogy nehéz tudni, ki az igazi király.

A nagy állatok közül az egyik uralkodó familia a Mastodonok rendje – az elmúlt évezredekben átmaradt furcsa faj –, mely három alrendre oszlik: Mastodon Minor, Mastodon Ordinaris és Mastodon Magnus. Alakjuk hasonlatos egymáshoz, csupán méreteikben különböznek.

E familiának feje azonban a legritkább specimen, a Mastodon Gygant. Az ő hatalmas alakja töri az utat ebben a rengetegben, az inspiratio forrásának vidékéig s vissza. A Mastodon Gygant e kor utcsinálója.

Azután neki van organizált állama – a húsz, harmincz, negyven tagból álló társaság elfoglal egy határozott tért, az az ő országa, azt ő ragyogja be.

De ime, közeledik is a hatalmas Gygant, udvartartásának teljes pompájában. Óriás alakjával messze kimagaslik a minorok s ordinarisok közül. Komótosan sétál, iszonyu talpai alatt péppé nyomódik a dudva. Lassudan halad, de deliriumban remegvén; a többiekre rá sem hederít. Hosszu ormányával le-letép egy-egy friss hajtást a magasból, tövestül szakít ki egy bokrot, s mindez pillanatok alatt eltűnik hatalmas szájában. Időnként pök egyet, ha a falat nem izlik neki, a zöldes csomó fölött aztán összeverekednek az udvartartás kisebb mastodonjai, azoknak megfelel az is.

Az erdő szélén a Gygant megáll és elmélázik. Az ordinaris és minor mastodonok sűrögnek körülötte; az egyik ormányával a Gygant hátsó felét simogatja. Oldalához néhány Elephantus Meleagrina dörgölődzik, a mastodon nösténye, melynek lábát kék szőrzet borítja. Az egyik bebujik a Gygant alá, kis idő múlva a Gygant kéjesen felhördül.

Ott ólálkodik a csoport körül a Plageotherium Dilettans is, melynek látása, halála valamint szaglása fölötté éles, ám termete satnya, s ő maga életterlen. Csupa szem és fül, a Gygant egyetlen mozdulata sem kerüli el figyelmét.

A Gygant most kinyújtózik s ormányával hihetetlen gyorsasággal kapja el a légből röpködő madarakat. Ezuttal a pteroiambusokat kívánja. Tudni kell, hogy a pteromadarakat megfelelő sorrendben kell fogyasztani, különben a keverék rosszat tesz a digerátumnak.

A minorok utánozzák, el-elkapván ők is egyet-egyet, de nem oly ügyesek; a pteroiambusok közé aztán mindenféle más pterofajták elegyednek.

Egyszerre csak a Gygant felnyög és lekuporodik. A többiek félreugranak, s oly csönd támad, akár a sirban. Áhitattal és tisztos távolságból nézik a folyamatot.

Egy idő multán föláll az óriás, s megfordulván diadalmat trombitál. A pázsiton pediglen csinos kupacz gőzölög.

Üdvrivalgás tör ki, mindenki odarohan, szolgatják, izlelik, csodálják. A Gygant elfekszik a fűvön, a többiek a talpát nyalogatják, s lágyékát czírogatják a meleagrínák.

A Plageotherium is odafurakodik a kupaczhoz, alaposan megszemléli, megszagolja, majd odébb lekuporodván keserves kínok között ő is hasonló kupacztot produkál. De ügyet nem vet rá senki.

Körben többen lekuporodnak, s a Gygant kupacza körül gyűlnek a többi kupaczok.

Majd folyik tovább a báméskodás, henyélés, játszadozás.

Nemsokára öblös ordítás hallszik a rét tulsó végéről. Mindenki talpra szökik erre, még maga a Gygant is. A tulajdonról vad tekintetű állat közeledik, mely két lábon jár, s majomhoz hasonlatos, ám sokkalta nagyobb, és csupasz, bőre pediglen vastagon zsiros. A mancsa aztán óriási.

Udvarartásáról látszik, hogy nem kevésbé hatalmas úr. Körötte is az ordinaris mastodonok serege nyüzsög.

Ő e világ másik uralkodója, a Megatherium Principalis.

A Gygant udvaronczai közül többen sietnek eléje, hajlonganak előtte, s trombitálnak. A Megatherium azonban nem törődik velük. Gőgösen, peczkesen közeledik, nyilvánvaló, hogy a Gygantot keresi.

Midőn a Gyganthoz ér, köszöntik egymást udvariasan. Majd ledőlnek egymás mellé, és társalognak, egymás talpát közben sűrűn nyalogatván. Láthatólag mindkettőjüknek kell valami a másiktól. Majd összeszólalkoznak, fölugranak, hörögven a Gygant, ordítván a Megatherium. Végül megegyeznek mégis, s barátságuk jeléül megint nyalogatják egymás talpát.

Ezután a Gygant a kupaczhoz kíséri a Megatheriumot. A Megatherium körbejárja, megnézi, megszimatozza, s igen el van ragadtatva attól. Hatalmas tenyerével alájanyul a kupacznak, és fölemeli azt.

Az ordinarisok közben mindvégig bökdösik a Megatheriumot, egyesek ormányukkal nyulálnak alája. Végül kettőn megkönyörül, úgyhogy másik tenyerébe fölvesz még néhány kupacztot.

És a két úr, körberajongva minoroktól, ordinarisoktól és meleagrínáktól, együtt folytatja sétáját.

Egy tisztáson egy Mastodon Magnusra lelnek. Termete nem sokkal marad el a Gygantétól, bár udvarartása kisebb. A tisztás telistele van híg kupaczokkal, s a Magnusnak láthatóan gyomormenése van. Tisztelettel ajánlja föl a termést a Megatheriumnak. Az csóválja a fejét, majd megadóan legyintvén kiválaszt kettőt találomra.

Nemsokára a csoport megérkezik egy óriási tisztásra, hol már több különféle kupacz sorakozik.

Ez a Megatherium Principalis birodalma.

A Megatherium elhelyezi a kupaczokat. A csapat izgatottan hemzseg, szolgatván, bámulván a kupaczokat s hümmögnek, trombitálnak.

Közben a Megatherium a tisztás szélére kíséri a Gygantot, a Magrust és a kiválasztott ordinarisokat. Fölemel néhány hatalmas levelet, így láthatóvá lesz egy tek-

nő nagyságu fél kagyló, melyben hajdanán a Trydacna Gygas lakozott. A kagyló alján valamiféle háj található, s bizony fölöttébb értékes lehet, mert oly irigykedve bámulja mindenki a kitüntetetteket. A Megatherium kiporciózza, a legtöbbet a Gygant kapja. Azonnal föl is keni bőrére, és láthatóan elégedett.

Ez a zsir e világ éltető, bűvös eleme, ki nem keni föl bőrére azt, előbb utóbb könnyörtelenül elpusztul, s ezért küzdenek, ügyködnek aztán mindannyian.

Most a Megatherium hatalmasat bömböl, s nemsokára a fák mögül csöndes lények bukkannak elő. A Phylobates Populus fajtájába tartoznak, mik két lábon járnak, akár a Megatherium, és fölismerszenek okos tekintetükről.

Kevesen vannak. Mindegyikük kezében ott van ama bizonyos háj, mit amphorás virágban hoznak. A Megatherium kapzsi vigyorral tessékeli a phylobateseket. Ezek azonban gyanakodnak, összesugnak. Végül egyikük kiválik a csoportból, odamegy a Megatheriumhoz, s azt üdvözlő az amphora tartalmát beleüriti a Trydacna medenczéjébe. Cserébe körbejárhatja a tisztást. Ő is nézegeti, szagolgatja a kupaczkokat. Fintorog, majd csalódottan megfordul, s visszamenvén a többiekhez, olyasvalamit közöl velük, hogy mindannyian távoznak.

A Megatherium dühösen orgonál, ám szitkozódását velőtrázó ordítás nyomja el, és a fák közül rettenetes fenevad ront ki a tisztásra. Alakja óriás tigriséhez lenne hasonlatos, ha testét nem éktelenitenék el a mérges tüskék. Szája vért és nyirkot habzik, iszonyu agyaráit úgy csattogtatja, hogy mindenki hátrahőköl.

Ő ezen világ réme, a mérges harapásu, húsevő szörny, kitől mindenki retteg, a Machaerodus Veneficus.

Még nem támad senkire, körbejár, szagolgatja a kupaczkokat. Megnyalván a Gygant kupacztát, elégedetten bólint, mire a Gygant megkönnyebbül. A következő kupacz megizlésekor azonban rút pófája eltorzul. Éles körmü mancsával szétlocscsintja a kupaczt, majd megfordul, és már látja is a kupacz remegő gazdáját. A rémült Magnus menekülne, ám semmi esélye. A Machaerodus egyetlen hatalmas saltóval éri utol, s átharapván az ütőerét, szőröstül-bőröstül falja föl a nyomorultat.

Ám sohse higgyük, hogy ezzel megelégszik! Máris az ordinarisok után nézne, ám ekkor...

...Ekkor remegni kezd a föld, recsegni és ropogni a letiport fák, és a tisztáson megjelenik e világ minden állatai közül a leghatalmasabbik.

Ő a Mammuth.

És akkor lekushad a Machaerodus, meghuzza magát a Gygant, és kétrét görnyed a Megatherium, és meglátszik, ki az igaz imperátor. Nem mintha a Mammuth vérengző lenne, nem mintha bárkit is bántana. Hanem az ő birtokában van a legtöbb azon hájból, mit a Megatherium a kupaczkokért adott cserébe. Ő ennek a territóriumnak a maecenas, és ez meg is látszik büszke, méltóságteljes tartásán.

Bőrén vastagon fénylik a zsir. Némán megáll a tisztás közepén. Hozzá nem mer rohanni senki. Csak a Megatheriumnak van megengedve a közeledés.

A Megatherium hajlongva, alázatos vigyorral közeledik. Végigkiséri a Mammuthot a kupaczsorokon, közben élénken magyaráz. Végül a Mammuth bólint egykedvűen, leheveredik és megengedi, hogy a Megatherium levakarjon róla némi zsirt. A Megatherium mohón gyűjti a drága anyagot; közben nem felejt el a Mammuthnak talpát szaporán nyalogatni.

Majd a Mammuth föltápáskodik és komótosan távozik. Mögötte összezárul a bozót. Bőrén holnapra újra vastag lesz a zsír. Hátra sem fordul, pedig hallja, hogy mögötte marakodnak.

De hát miért kellett ennek a buja világnak elpusztulnia?

Volt pompás növényzete, csodás állatai, s egy jól meghatározott körforgása.

S, oh, mégis le kellett törölni az egész képet a tábláról, mert ki volt felejtve belőle egy lény.

Egy csendes lény, kinek ugyan csak néhány amphorányi zsirja volt – ám sok amphora: sok zsír –, a Phylobates Populus.

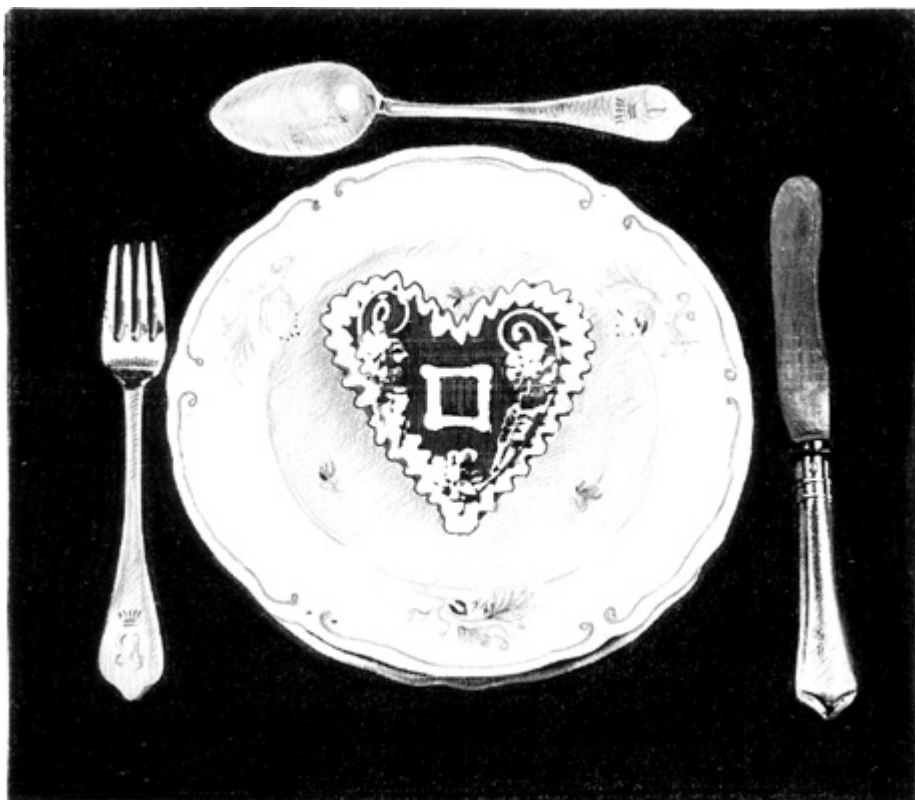
A Phylobates ugyanis kényes és finnyás fajzat, s elvárta volna, hogy zsirjáért cserébe azt kapjon, a mit akar. Egy idő után megunta, hogy a mastodonok s megatheriumok nem elégiték ki az ő izlését, s bosszúból elmaradozék a tisztásokról.

Egy idő után a mammuthok sem adának több zsirt, mert ők is a phylobatesektől gyűjtötték össze azt, s számított nekik a phylobatesek véleménye.

Ki volt a hibás? A phylobatesek és a mammuthok? Vagy a mastodonok meg a megatheriumok?

Mártíromság vala vagy tévedés? Isten akarta így?

Most, hogy ott nyugodnak mind, abban a mélyrétegben, most, a fűtőérték szempontjából teljesen mindegy.

► Zordínó-Vigadínó

*Negyven évvel ezelőtti csatangolásaink
emlékére Mészöly Miklóssal*

...Fölfedeztük ezt: egy skót költő: Clough: kicsit utána is: néztünk ki ez: na mind-egy: hogy nem szereti ha megindítják: az akarat mozgásba jön és a tett: veszedelmes dolog remeg valami mesterkéltért a szív sérelméért: hajlunk ilyesmire a mi görcsös kötelességfogalmainkkal. Hogyan írjunk? Az írás többféle. Elmondhatom: anyámtól kapott egyetemi ebédpénzeimből vettem életemben először magam könyvet: pont ezt: ahol ez volt a mottó. Elmondhatom: félrenézték a magyar műfordítás klasszikus korában: amikor még a kontrollszerkesztői munka is forradalmi vagy: akaratlanul: opportunistá tett volt: valami nagyobb rend vélt védelme: félrenézték a hexametert. I don't like being moved: így indult. Mindegy: nekem a mondás lényege: maradt. 1966-tól magamba is vonultam. Ez most visszajön. De már nem külön van: a magamba: a vonulás. Megvagyok: csak. Különben a többi igaz.

...Kafka nagybátyja: hogy a szomszéd faluba átmenni: ahhoz egy élet kevés: nem érti: hogyan vágnak neki mégis: lóháton. Mondja Kafka nagybátyja. Nagyapja. Mondjuk. Most akkor: megtettem Dublinban: lehetne írni: lásd ebédpénz: hexameter: négy nap 100 kilométert: 120-at: 90-et: vánszorogva már. Nem tettem semmit: csak ezt. Lett egy ürességetalonom: ürességkészletem. Nem tettem már Dublinban semmit. Ebédpénz: hexameter: láttam az argentinokat: a rögbivébére készültek: ebédpénz: előtte falnak ütköztem: egy órával azelőtt: két órával: október: szürke ég: Joyce tornya felé tartottam: nagy vargabetű (hexameter) helyett: nyílás volt a falon: mögötte egy nagy magán rögbipálya: magán a rögbipályán (hexameter) mentem át: itt jártak át a helybeliek: akik tudták a rövidítést. Nagyon zöld volt. A világbajnokság pályáját csak kívülről láttam. Minden nagyon koszos volt: de sok ember. Érdekes volt a világnak. Még a belvárosban: batárokon argentin zászlóval: karlengető emberek: kalaposak bajuszosak: tudtam: argentinok. (Ebédpénz a kalap: az argentin bajusz. Tangó.)

...Most kitörtem a bokám: kétszer kis időközön belül: nem nagyon gondoztam: nem tört ki: erősen kicsuklott: főleg a második: a rácsuklás lett rossz. Nem tudok rendesen járni. Dublin: mi az ebédpénz: mi a hexameter? Mi nem az? Hogy nem becsültem meg magam? Hogy nagyon is megbecsültem magam? Most a szomszéd faluba nem bírok átmenni. De nem is akarok. Sehova menni. Megyek valahova: beszélek valakivel: érintkezem: de nem. Jön: hogy nem. Tévedés: bocsánat. Majdnem érdekes volt pedig már. De: nézzek a lábam elé. Egyesével rakjam a lábam a lépcsőn. Kilencedik hete. De: hexameter a vírusos? A sztrájk? Nem. Nem is akarok igazából poharakból. Nem is bírom már: nem bírlak: a vonatozást. A repülőzést. Ebédpénz: nem bírlak: vonat: repülő: semmi velejáró. A velejárót nem bírod: nem

járhatsz. Minden járás: csupa velejáró. Nem tudok velejárókkal járni. Nem akarok járni: nem érik meg a velejárók. Igen? Így van ez? Ha nem ez van így: mi az ami mégis így van? Ezzel? Vagy ez már csak a velejárója? Jön: hogy elmegy? De mi nem?!

...Olvastam: megdolgoztam magamnak: dolgozatokhoz: sok könyvet: amerikai expresszionizmus. Festészet: s nem hu. De mármost hu: mondom itthon: hun mondom: mondom: tessék. Ezekben: Motherwell: De Kooning: Morris Louis: minden úgy van írva: milyen volt: nagyszerűen milyen volt: csöndes izzással: milyen nagyszerű volt Motherwell festészete: stb. Amerika nagy hely: mondom: a világ nagy hely: az jól elmegy: nagy helyen ezek így jól mennek: hogy nagyszerű volt. Nem nagy: nagyszerű: az volt. Jól volt az: és jól volt mindenféle velejárója. Ezt meg lehet írni. Hu kis hely: bármit bárhogy abszolúte-megírnak: mások érdekeit: vélt érdekeit sérti: mozgatja meg: akaratauk mozgásba jön: remegni kezdenek valami mesterkél-tért: most ez a visszacsatolás jól bejön: nem ebédpénz: nem hexameter: nem velejáró: maga a dolog: ez. Hu: nem lehet csak: úgy megírni: csak a dolgot: mi volt: Motherwell: bárki: csak jól: már az másokhoz képest van: van: de mert kis hely: mert ilyen hely hu: mindjárt másokhoz képest. Vagy: nem kellenek gondolataid: ott: nem kellenek. Mettől meddig nem? A helyhez képest: ami a befogadó hely: nem kellesz: csak círádatárgyként. Nem kellenek: gondolataid. Idézőjeleket hagyjunk. Ne írjunk: idézőjeleket. Ne soroljunk: adatokat: keveset csak. A dolgot írjuk meg: róla: rólad: rólam: rólunk: bármilyen undok e szó. De nem. Már beleütközik: abba amit megindít: amit az nem szeret: ellene szól. Csorbítja. Hu. Kis hely: túl: kis. Mészöly: nem tudom hogyan oldotta meg. Utaink: elváltak. Ez: mégis maradt. Amennyiben. Mint ilyen dolog.

...Felírtam: ha jelenlétével nem kényszerít rá hogy beszéljek: valaki: nem vágyom senkinek mondani semmit: sem az nem érdekel: ki mit mondhat nekem. S: utazás körülményei: város. De ez már volt.

► Feltárás. 999 666

(1)

Ahová csak nézett közvetlen közelében nem
látott mást mint viruló kacagó arcocskákat
melyek gyerekkoruk határán még üdék és
kedvesek voltak nem látták a rútság
rájuk váró birodalmát ez a szép
szemű arcocska a családjában jellegzetes kissé

erős metszőfogaival nem sejtette hogy alig
tíz év alatt úgynevezett halálfő lesz
belőle: amott azon a nyugodt szabályos
angyalarcon még csak nem is kísértett
az öröklött kapzsiság és képmutatás vonása
mely hamarosan összevissza fogja túrni és

barázdálni a bőrét: ki hitte volna
arról a rózsás pisze orrocskáról hogy
egykor visszataszító kíváncsiság és szimatoló szenvedély
fogja székhelyül kiszemelni hogy jobb és
bal felől a két csillagszem csalóka
lidércfénnyé változik ki gondolhatta volna arról

a csókra termett vastagocska szájról hogy
a mostan mégoly kellemes ajkak az
apró szenvedélyek és henye szokások következtében
szétnyúlnak idomtalanokká lesznek hol a jobb,
hol a bal fül irányába húzódnak
hol a fölső fogja befödni az

alsót hol az alsó a fölsőt
 majd pedig mindkettő összetevődve előrenyúlík mint
 a rucacsőr hát az a hegyesnek
 ígérkező orrocška mely olyan mintha az
 isteni Beatrixot ígémé a jövő Dantéjának
 de héjjacsőrré alakul mely a házassági

kereszt türelmes viselőjének nap nap után
 fölhasogatja néma gyűlöletében épen maradt máját
 vagy megint ez az egykedvű ártatlansággal
 szelíd vidámsággal mosolygó rózsaszál melynek szirmait
 időnek előtt lepergeti majd a gondok
 fagya soha nem sejtett tapasztalások szele

(2)

Ma késő délután
 úgy mosta át megint
 vörös arannyal a
 szemközti tűzfalat a nap,
 igazán tűzben állt
 a ház, és rendben állt,
 ez volt a rend. Ez eltakar
 inkább, vagy fölfedi?
 Vagy mégiscsak inkább
 az álmaimban nézek így?
 Aztán majd abbahagyja.
 Valami, magától.
 Egy egészen másféle rendezés
 kikapcsolja a megvilágítást.
 Csak úgy, tényleg magában.

► Egy midrás a Pecsét misztériumáról

Nem több, egy téglá csak
A falban lám az ember, élete
Ha lenne építőanyag, emlékszem,
Nimród Tornyáról olvastam oly
Sokat, hogy dobta ott a
Magzatát egy nő agyagba, és hogy
Gábrriel téglává gyúrva Isten
Trónusához vitte fel, legyen
Pecsétnyomó, elporladt annyi más
Helyett sikoltó száj, elfulladás
Torok, akitől még az első szó is
Megtagadtatott, lesz értük ő kezes,
Agyagszerű és mégis végleges, némán
A végítéletig, pecsétjelét mikor
Zafírtáblára nyomja súlyával a Kéz:
Íme, a Játék kezdete.

Ama napon az Úr pedig eképpen szóla angyalához, és imígyen beszéle néki:

Menj el és vigyed el Vladimír- és Estragonnak izenetem, amely ez: mivé levétek, ti képmásom egykoron, szövetségesim hajdanta? mely fa mellé tűntetek amaz ősi, egyetlen kertből, amely fa mellett vártok most reám szakadatlan, szoros kalapban, szoros cipőben, és tétova, parttalan szavaktól szorongattatván, egyforma, borzalmas várással, ti, a boldog teljességből a borzalmas időtlenségbe vetődöttek? halljátok-é önnön hangotok, hogyan kutat, tévedt gyermek, szavak tört cserepében, mely szavakban Én lakoztam egykoron, s kiket tapasztottam akkoron sárként, de mely sár nem anyag, hanem lélek? halljátok-é siket hallgatását a fának, a nem-tudás fájának igazán, ki csalogatott, kertet útra cserélni végképpen – halljátok-é, mi néma e fa mostani várásotokban, utatoknak örök mentében? tegnapokba vesző holnapok névtelen, végtelen sorában, sodrában érzitek-é ez ősi csalogató borzalmas elcsöndesültét, dacos, tékozló fiaim? s halljátok-é vajon, ha füleltek, riadtan egymásba kapaszkodva, ugyane csöndet, mely, akárha iszonyatos kiáltás lenne, béleli a meredek martba vájt körmű, csimpaszkodó, furcsa szavatok?

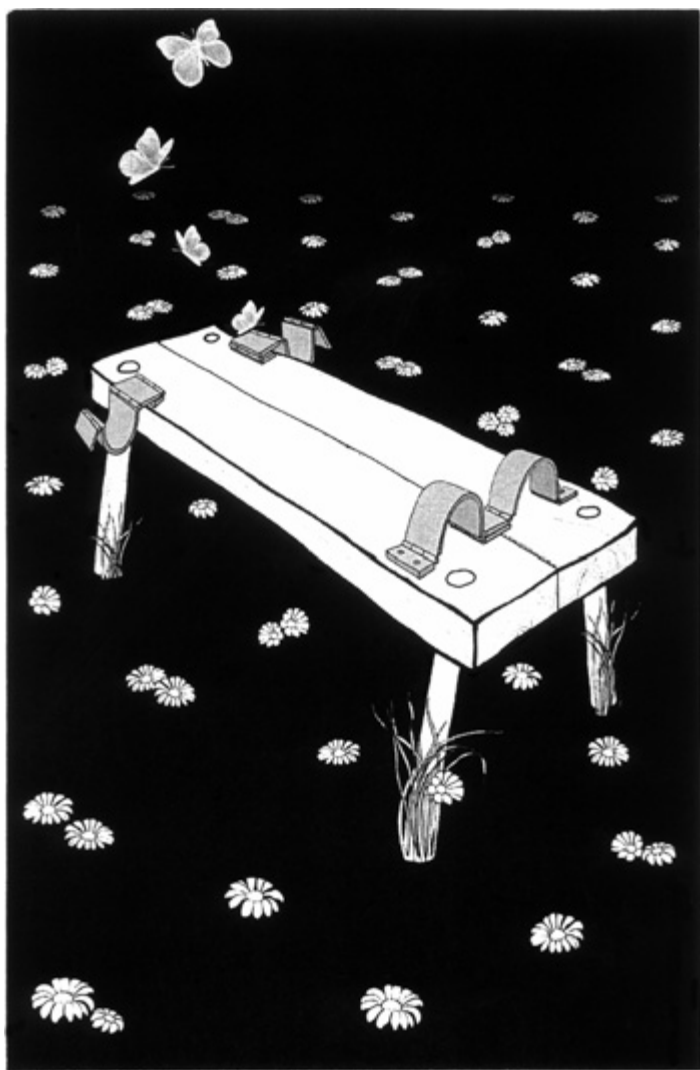
Ülj lovamra, s vigyed el a hírt: tornyok alól kacska nyelvvel szét-elszéledő, lázas emberek hírért vigyed Vladimír- és Estragonnak! halottnak hirdettetek, pedig, halljátok, szavaitokból hangzottam el csupán, míglen most gügyögő szájjakkal várakoztok Reám, napról-napra, végeérhetetlen! ajándékul kaptátok pedig Tőlem a teljességet, mely a végtelenségben sohasem lehet jelen – ajándékba adtam tinéktek minden bölcsességem cseppnyi tiszta párlatát; a pillanatot, ezer tarka nevével: perc vagy nap vagy élet! jaj, de tinéktek, örökkön sóvárok, más kellett: jaj, ti nem tudtok kapni, csak kívánni tudtok, folyamodni tudtok és várni; a kert helyett az út a sorsotok, s csak a sivár fa hiteget, csalogat csupán, most némábban méginkább! neveket adtam egykoron: első, második, harmadik, negyedik, ötödik, hatodik, hetedik nap, cseppek cseppnyi mozaikja – ti elherdáltátok e neveket s immár mindegy tinéktek, szerda, vagy szombat; s a széttörött pillanatban napok és szavak szilánkjai kerengenek gazda nélkül, és ti vártok, amiként mindig vártatok, míg mentetek, míg a széles kert körületek kötélle szűkült a nyakatokon! mentek és vártok, mentek és vártok: ilyen a ti nem-mozdulástok a nem-tudás fája tövében; ama napok pedig szét-elhordvák és özsverontvák káosszá, ti árvák!

Sebes szárnyakon szólj, kinek nevét szinte feledték, s vigyed a szómat: mit legyen teendő mármost, tivéletek, ti szomorú szalmacséplők, kik szalmámra háltni térnének örömet? egyetlen út a végtelen térben, egyetlen út a végtelen időben, egyetlen szó szomja szomjú, szomorú szájakon: ti fáradt, lázas gyermekek? ki ismerlek s várlak

bennetek, mit mondjak kérelmetekre, kik tudom, mit akartok igazán? ti, holnapnak dagadt lábú vándorai, várhatatlan várók, menétekben nem moccanók, miként szeresselek benneteket tovább, siratván a halott pillanatot?

Ama napon pedig az Úr eképpen szóla angyalához, és imígyen beszéle néki:

Menj most és mondd csupán ezt: holnap föltétlenül eljövök.

Ha elképzelünk egy majdnem egyenes vonalat, amely összeköti Újvidéket Odesszával, akkor ennek – durva meghatározás szerint – a közepe táján találjuk Nagyszebent, Nagyszeben közelében pedig Vízaknát, a mai *Ocna Sibiului*, egy városkát, amelynek vízzel megtelt régi bányáiban a lerobbant légutaknak és renitenskedő egyebeknek kedvező sófürdők vannak.

Ma már kevesen emlékeznek rá, hogy a csendes, kellemes pihenést ígérő Vízakna környéke egykor elkecseregett küzdelemtől visszhangzott: a magyar szabadságharc legendás, apró termetű, kalapács-ujjú lengyel Bem apója itt vívta egyik – túl sikeresnek éppen nem mondható – csatáját a vérszomjas, súlyos asztmában szenvedő osztrák Puchner hadával. 1849. február 4-én Beméknek nem jól álltak a csillagok, de mint tudjuk, Apóéknak a Maros menti piski hídnál sikerült újra magukhoz ragadniuk a kezdeményezést, és merészen kihasználva Puchner vízaknai „inhalációs szünetét”, március elején Nagyszebent is elfoglalták. A biztos támaszától megfosztott, légért kapkodó császári vezér kénytelen volt seregével együtt az akkori cári csapatoktól megszállt román fejedelemségbe menekülni.

Hogy ne részletezzem: azt is tudjuk, hogy a végjátékban a szabadságharc tüze kialudt, és magyarföldön a Puchnernél sokkalta brutálisabb Haynau rémuralma következett, amikor csak a kivégző osztagok fegyverei dörögtek, és még a legbátrabb szívekben is nagy sátrat vert a félelem. Aztán azok a puskák is elhallgattak.

Itt lomhán, zökkenőmentesen fordul a történelem kereke, eltekintve a megakasztására tett egy-két további kísérlettől.

A Nagyszeben és Vízakna között húzódó hosszú, vastag és puha csendet, amelyben még a mára már kihalt vagy átmutálódott erdélyi pöttyös farkasnak (*Hyaena transsylvaniensis*) is először torkára fagyott a kacaj, aztán meg az is elfáradt rettegni, szóval ezt a halotti csendet: egészen másféle lövöldözés törte meg a század vége felé.

A krónika feljegyezte, hogy 1890. július 3-án rettenetes felhőszakadás és jégeső látogatta meg déli irányból Vízaknát. Akkora, amelyhez foghatóra a legidősebb vízaknaiak sem emlékeztek. Döngött, csattogott minden. A fülsiketítő zajt csak fokozta, hogy egy osztrák származású felfedező-kalandozó – a dolog éppen úgy esett – itt próbálhatta ki híres, görbe csövű viharágyúit a tornyosuló fellegek elosztatására. Tette ezt Mária Terézia akkor még érvényben lévő tilalma ellenére, amelyet Mária Terézia a boszorkánymesék tarthatatlanságára és az eljárás eredménytelenségére hivatkozva hozott volt még a tizenharmadik század közepén. Ám meddőnek bizonyult ennek a „törvénytelen embernek” minden, elvégre jóhiszemű igyekezete. Hiába lődözött elébb szentelt viaszból készült labdacsokat az égboltra, aztán meg valódi, propeller-szerű éles lövedékeket, a küldemény vagy nem jutott el a felhők magasságáig, vagy ha még odajutott is, nem idézett elő változást a felhők állapotában.

Mert hát tudvalévő, hogy a villám például nagyobb galibát okoz, mint az ágyú, mégsem akadályozza meg a jégeső képződését.

Mi sem találóbb itt, mint arra gondolni, hogy végtére is a legnagyobb ütközetek ezernyi dörgő ágyúja se módosítja az időjárást. Bár az is igaz, hogy eddig még senki nem hagyta abba a harcot, s kezdett – akárha egységes vezényszóra – egyszerre a menny boltozatára tüzelni.

Szó, ami szó, a kísérlet nem vált be. Ellenben talán hozzájárult ahhoz a káprázatos jelenséghez, amely amolyan sátáni glóriaként fénylett föl az égen, és amelynek közepén a bábész vízaknaiak elképedt szeme láttára – évtizedekkel a szabadságharc bukása után, néhányukat örökre elvakítva – megjelentek az Apokalipszis lovasai.

Abban a pillanatban elhallgatott minden, és fél kukoricacső lemorzsolásának idejéig nem hallatszott semmi, de látszott: ugyancsak minden! Az első lovas lengő fehér csődörön lovagolt, kezében íj, fején korona. Ő a Hódítás lovasa. A második vérvörös kancán érkezett, sötét páncélban, baljában hatalmas kardot forgatott kihívón. Ő a Háború lovasa. A harmadik fekete paripán ült, kezében üres mérleget himbált. Ő az Éhínség lovasa. A negyedik színe váltó ménen vágatott, és olyan sovány volt, mint egy csontváz. El lehetett képzelni csontjainak zörgését. Márpedig ő volt a Halál lovasa. (Koponyáján csuklya, dögvész a lehelete...) Az egész hajmeresztően fenséges és egyben alpári jelenetet – amolyan söprögetőként – maga a Pokol zárta. Itt – az egyetemes villódzásban, kénköves bűzben – Kossuth Lajos szabadságos fővezér kétségbeesett sikolyával vége lett a nem eföldi látványnak. Úgyhogy a szemtanúknak nem maradt más hátra, mint keresztet vetni és a talajra borulni. Közöttük egy Szász Géza nevű, szorgosságáról nem éppen híres, negyven év körüli szikár agglegénynek is, aki valószínűleg ott hibbant meg, hogy később remeteségbe vonuljon a Hargitára, ahol hosszú évek során jegyezte papírra *Vízaknai Szt. Géza jelenései* munkacímme a maga látomásait a világ végének eljövételéről.

Géza életműve ugyan túlélte az első világháborút, ám végképp elveszett a második világhétségben. Csak a címe maradt meg, az is Géza tiszta hegyi levegő által permenné száradt, közszemlére tett homlokára írva, ahonnan nem kopott le soha. És akkor már itt is vagyunk, annál a motívumnál, amely mintegy dialektikusan megelőlegezi azt a furcsa valamit, ami később a vízaknai csodaként járta be a világot széltebe, illetve hosszába, nagy vihart kavargatva a korabeli Egyesült Államok tudományos köreiből is, a Benjamin Franklin feltalálta villámhárító őshazájában. Talán csak azért, hogy mára – a mindenféle további fertelmes kataklizma korában – csaknem egészében elfelejtődjön.

Tehát ott tartottunk, hogy Vízakna városát – miképp azt dr. Tóth Béla *Magyar ritkaságok* című, 1899-ben az Athenaeum megjelentette, furcsa eseményeket egybeűjtő szakkönyvében olvashatjuk, netán éppen egy „határtalan” vízaknai fürdőzés kellős közepén –, 1890. július 3-án rettenetes felhőszakadás és jégeső lepte meg. Márpedig volt ott a közelben egy, talán a mai nap, Krisztus utáni 2000-ben is létező, Ekhó-akna nevű, akkor már rég elhagyatott sóbánya, amelyről az a hír járta, hogy – miképp kagylóból a tenger morajlása – belőle a vízaknai ütközet halálhörgei jönnek vissza. Nos, ebből az Ekhó-aknából, amelyet még 1824-ben elárasztott a víz, említett napon földalatti dörgés, forrongás hallatszott, majd mintegy tizenöt méter magas, kéve alakú, zubogó-sistergő folyadékoszlop lövellt ki, amely messze fecskendezte undorító habját. Az ár tetején a bánya támogatására használt deszkák, gerendák táncoltak, közöttük pedig emberi hullák.

– Félelmes és nagyszerű volt ez az apokaliptikus látvány – véli könyvében dr. Tóth. Másnap, mikor a vihar elült, vakmerő férfiak – nagy veszedelem és fáradozás között – ötvenöt ép testet húztak ki a hatalmas pocsolóvízből, gyűjtötték egybe annak peremén. Két nap múlva meg egy ötvenhatodikat is horogra akasztottak. Az ötvenöt halottnon látható vágott, szúrt és lőtt sebek kétség nélkül arra vallottak, hogy ama honvédek maradványaival van itt cseppet sem kellemes dolog, akik a szabadságharcban, 1849. február 4-én Vízaknánál elesetek, és akiket a következő nap beledobáltak az Ekhóba. Még nagyobb lett a csodálkozás, amikor az ötvenhatodik holttestben teljes bizonyossággal felismerték Kolla Máttyás „nagy természetű” szebeni koldusbíró, aki azelőtt három esztendővel öngyilkosságot követett el a szóban forgó aknába ugorva, mert szerelmes lett egy cigánylányba, aki féltékenységből lósörényszálal hurkolt Kolla Máttyás vessejére, míg az nyálát csorgatva aludt, úgyhogy reggelre ellilult és használhatatlanná vált – minden nő irányába – Kolla Máttyás férfiasága.

E fantasztikus hír hallatára az emberek ezrével sereglettek oda – ki gyalog, ki kocsin, ki vasúton – saját szemükkel győződni meg a hihetetlen dologról. A csoda igaznak bizonyult: a kéregetők megregulázásával egykor megbízott Máttyás koldusbíróra szinte mindenki ráismert. Vagy legalábbis vélte.

Ami azt a kérdést illeti, hogy a többi ötvenöt holttest csakugyan az 1849-ben elesett honvédeké volt-e, nincsen helye a kételkedésnek. Még élő szemtanúk egyhangúlag vallották dr. Tóth előtt, hogy Bem tábornok, miután a császári csapatok 1849. február 4-én legyőzték, több mint háromszáz halottat hagyott hátra a csatatéren, s e halottakat február 5-én meztelenül az Ekhó-aknába hányták a tisztogatók, mert a farkasordító hidegben keményre fagyott földbe lehetetlenség volt sírt ásni. A Benedek-krónikában a szerző (bizonyos Benedek Antal, akiről a kevésnél is kevesebbet tudunk) így ír hegyes lúdtollával: „Mikor 1849-ben Bem tábornokot a császáriak Puchner vezérlete alatt megrohanták és Vízakna mellett legyőzték, a csatatéren maradt, mintegy háromszáz halottat az akkori inspektor, Szász János (Vízaknai Szt. Géza nagyapja – dr. T. B. megjegyzése!) parancsára, ebbe a bányába dobálták.” Kétségtelen tehát, bólint Tóth doktor, hogy az aknából kikerült ötvenöt hulla ama katonáké közül való, akik 1849. február 4-én hősi halált haltak Magyarország szabadságáért. Az ötvenhatodik holttesten ing volt, s mivel még szemöldöke, bajusza és részben a haja is megmaradt, teljes bizonyossággal fel lehetett benne ismerni Kolla Máttyást, az öngyilkos koldusbíró.

A tetemek boncolását bizonyos dr. König Henrik Aurelius végezte, egy halk szavú, pedáns ember. Igen nagy tudományos érdekességű jegyzőkönyvéből dr. Tóth magyar múmiaszakértő a továbbiakban közli mindazt, ami szerinte a nem-doktor közönséget is illetheti. Eszerint – aki nem bírja, fordítsa el fejét! – a holttestek a szöveteknek sós vízzel való átvívódása és a bensejükben történt sókristály-lerakódás révén feltűnően nehezek voltak. A halottas merevség – leszámítva Kolla Máttyás hímtagjának a halálban valamitől visszatért, dacosan ágaskodó, erősen jobbra forduló megkeményedését – csekély; semmi rothadás, a szaguk olyan, mint a régi, besózott húsé. Fel voltak duzzadva, és igen hasonlítottak az anatómiai célokra sokáig borszeszben tartott tetemekhez. A bőr hamuszínű, kemény tapintású, sima, csak a talpon és a tenyéren ráncos – miképp hosszú fürdés után. A honvédekről minden haj és szőrzet eltűnt, még egy pihe se maradt sehol. Az ajak, a száj, a szemhéj nyálkahártyája halovány és finom.

Valamennyi szem kicsurgott – Kolláét kivéve –, méghozzá úgy, hogy az üvegtestnek és a lencsének nyomát sem lehetett találni. A fül kagylóját, nyílását, valamint az orrlyukakat finomművű, tű alakú sókristályok lepték be. A köröm részint sima, fehér, részint erősen tapadó, igen vékony, sárgás réteggel fedett, mely réteg alatt meg lehet látni még a köröm feketéjét is. Miután a halottak huzamosabb ideig heverték a levegőn, és a víz elpárolgott, bőrük olyan lett az apró sókristályoktól, mint ha cukorral lett volna behintve. A mélységbe való vetéskor történt zúzódásokon kívül valamennyi testen látszottak a kardvágások, a háromszögű szuronydöfések és a lövések.

Egy tetemen követni lehetett az egész lövéscsatornát, mely a jobb bordaívtól a májon át, a bal tüdőkaréj alatt, kissé ferdén fölfelé, az alsó lapockaizomig terjedt.

Doktor König azt írja, hogy amikor kiköszörült késével végighasította ezeket a sókristályokkal teli testeket, nyikorgást hallott és olyasmit érzett, mintha szalonnabőrt vágna. A mellkas, a hasüreg, a szív, a belek, az ízületek telistele a sónak kisebb-nagyobb, kocka alakú kristályaival. A vizsgálódót az lepte meg legjobban, hogy minden olyan frissnek látszott, mintha tegnapi halottakkal volna dolga. Semmi belső rész nem volt, amelyet ne járt volna át a megkristályosodott só. Még a kiütött, kifújt csontvelőben is bőven mutatkoztak az apró sótáblácskák.

Dr. König Henrik Aurelius aztán a Tihamér nevű, kivénhedt baknyulán és számos más alanyon, alannyal, az idő metafizikai felgyorsításával végzett kísérlet segédelmével győződött meg arról, hogy az Ekhó-akna vize a legkitűnőbb konzerváló folyadék – a laboratóriumban is!

Testek, testrészek változatlanul maradnak meg benne, ugyanakkor a sűrű sóoldatban minden elrohad (ahogy egy sonkapácolás alkalmával azt e sorok írója, közvetítője is megtapasztalta egy újabb század jobb sorsra érdemes évében). Mindez arra vall, hogy a honvédek testi épen maradásának oka nem csupán az akna vizében levő igen sok klórnátrium, hanem a víz kénsavas mész, jódnátrium, klórmagnézium, klórkálium, klórkalcium tartalma is. Az Ekhó-akna vizének sója tehát alkalmasint azonos a Thököly-sóéval, mely Európának, sőt talán az egész világnak legerősebb jódos és más összetevős, megőrző erejű sója.

Dr. König Henrik Aurelius a vízaknai tünemény révén megdőltnek ítéli azt a régi fiziológiai tételt, hogy a bőr nem bocsátja át a testet körülvevő folyadékot. Mert igenis!

Hát ez lenne: a katona, sóban.

Dr. Tóth Béla itt berekeszti szavát.

Más forrásokból derül ki, hogy a vízaknai honvédeket a végén, persze, megérdemelt örök nyugovóra helyezték, Kolla Mátyás koldusbíróval együtt. Ám ez utóbbit egy éjszaka kiásták a vándorcigányok, és magukkal vitték. Hogy milyen kalandos utóélet során, pontosan nem tudni, de tény, hogy Kolla Mátyás e kerek világnak valószínűleg egyetlen embere, aki halála után járta be az Egyesült Államokat. Mert Kolla Mátyás múmiáját valahogy kicsempészték oda, ahol aztán vándormutatványosok hurcolták körbe az élő tizenkét mellű nővel, a hatvan fogú hermafroditával és a hátán pörgethető, hatfejű teknőssel együtt, míg Utah szövetségi államban egy James Kinsella nevű, tagbaszakadt sheriff – az erősen vallásos érületű, megbotránkozott felesége meg a saját bigottsága hatására – le nem állította az „ízléstelenséget”, és el nem kobozta Kolla Mátyás koldusbíró földi maradványait, és át nem adta Salt Lake City Múmiatani Intézetének.

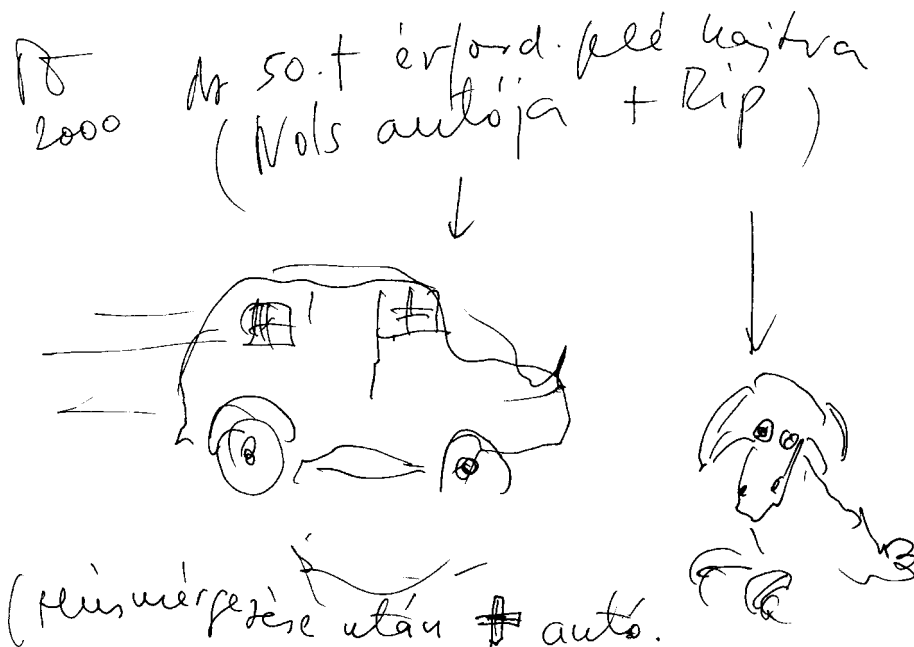
Aztán innen – hosszabb vizsgálatok után – valószínűleg kiszuperálták Kolla Mátyást, mert e sorok körmölője (Újvidéky Cuniculus Balázs mester) még látta őt 1979. szeptember 13-án San Franciscóban, a Fisherman's Wharf vízparti turisztikai negyedben, úgymond visszacsatoltan a *show-business*be.

Kolla Mátyás egy üveg szarkofágban feküdt valamelyik kínai uralkodó középső ujjának meg egy eredeti emberi szőrzettel borított, hamisítatlan emberi fogakkal ellátott japán szobornak a szomszédságában. Alatta réztábla hirdette, hogy ő meg nem más, mint *Mathias Colla*, a híres transzilván vámpírok egyike. Vámpírlátvány, öt dollárért. És mechanikus denevérek húztak el az elszörnnyedt látogató feje felett, az említett összegbe kalkuláltan. De ez még nem minden. Kolla Mátyás időnként felsóhajtott, s mondott valamit: románul.

Vízaknai Szt. Géza pedig ezt jövendőlte magyarul:

– Ha majd még legalább kétszáz vak honvéd felkel sírjából, és a halott koldusbíró is lábra kap, akkor majd a világ elveszik a könnyek ítéletnapj tengerében.

Nos, ez az, éppen...

► Eltévedve,

Részlet a Papírváros című lassúdad regényből

Atma okos és hűséges tekintete alulról követte minden mozdulatodat, a nőre ügyet sem vetett, aki pedig rád nem vetett ügyet, csak ment előtted, határozott és utálkozó, kis természetéhez képest túlságosan nagy és férfias léptekkel, pár lépésnyire mindig előtted járt, kíváncsian bámulta, hogy megállsz, amikor elhaladtok a három matróról elnevezett kocsmá előtt, és mint akit rosszul fog el, megtántorodsz, nyilván az emlékek hatására, amiről ő mit sem tudhat, a kutyáknak is van emlékezete, csak nem úgy, ahogy az embereknek, inkább amolyan azonosító lapocskák az emlékezetük rengeteg rovátkáival, melyek egy része a génekből égett az anyagba, más részüket az emlékek vették oda, ilyen utóbbi odavésés lehetett, hogy neki szeretnie kell téged, mert akkor, az ajtóban, amikor nem tudtál bejutni a lakásodba, avagy a lakásodnak nevezett odúba, akkor megsajnálta, mert a kutyákban nyilvánvalóan van sajnálat, talán több is, mint hűség, és ezt az emberek természetesen hajlandóak félreérteni, így többnyire nem képesek megfelelő viszonyt kialakítani a kutyájukkal, Atma nézett, és hirtelen oldalt húzódott, mert a nő észrevette, hogy nem követed, és visszafordult, majd el is indult visszafelé hozzád, ez neki nem volt valami biztató pillanat, távolléted alatt ugyanis, amíg te a detoxikálóban próbáltál valamit megértetni a gömbölyded kis doktornővel arról, hogy mégis csak ember vagy az összes életszerencsétlenségeddel együtt, gyakran megverte Atmát, csak azért, mert a kutya az ajtó előtt várakozott, és ő ezt nem akarta, nem akarta, hogy köze legyen hozzád, már megint itt vagy, ronda dög, rikoltozta, és száraz karjaival hadonászott, mintha Atma nem kutya, de valamilyen madár lenne, aki morzsákat csipeget fel a földről, a magárahagyottságtól megzavarodott jószág mindig ugyanazon a helyen ült és várt, ahol először végignyalta a talpadat, amitől egy idő után elélveztél és bő húgy bugyogott föl belőled, majd a hónod alá bújta, és ott remegett, amíg aludtál a tűző napon, később, te persze erről semmit sem tudsz, az álmodban feldöntött borosüveg tartalmát az utolsó cseppig fölnyalta, ami jól esett neki, éjjelente, amikor bent elcsöndesedett az asszony, visszasettenkedett a lépcsőre, és a borszagba visszaheveredett, azzal takaródzott, és a te szagodat érezte olyankor, beleérezte a borszag emlékébe magát, talán beléd is szerelmesedett a hiányoddal eltöltött időben, ezt a kutyák sem mindig vallják be maguknak, tetszett neki akkor az elnyújt képed, de most szokatlan volt számára az arcod, majdnem idegen, bent leborotválták a szakálladat és egészen rövidre nyírták a hajadat, nyilván attól féltek, megtetvesedsz a többi nyomoronc között, a szagod is más volt, hidegebb, keskes-fehér szag, hiányzott belőle a borbúz és a fenyőillat, s ahogy ez összekeveredett rajtad, benned, vannak emberek, akiknek mindig jó szaguk van, ez így van kitálva, és vannak emberek, akik minden tisztálkodás és kölnizkedés ellenére bűdösek, és kellemetlen a közelségük, a kipárolgástól van, neked jó a kipárolgásod,

de most határozottan zavarta a kutyát a testszagodban az a semlegesség, amit a kórházban szedtél össze, a szagod elszíntelenedése kezdte bosszantani, megint itt van ez a dög, harsant fel a vézna asszony minden testmértét meghazudtolóan hatalmas hangja, Atma elbambult, ezért nem volt ideje félreugrani, a vékony, de inas láb hatalmasat rúgott az oldalába, akkorát, hogy a kis, fekete-fehér test a hirdetőoszlophoz vágódott, a kutyát ne bánts, hallotta meg a hangodat, azt ne bánts, baszd meg, mert én is rúgok, ezt mondtad, mire az asszony megállt előtted, szeme úgy meredt rád, mint aki nem érti jól, amit mondasz, a jó kurva anyádba fogsz te bele-rúgni, abba, ordibálta, kihoztalak a rohadt kórházadból, kivakartalak a rohadt szarodból, hazaviszlek, és embert faragok megint belőled, és te azt mondd nekem, hogy belém rúgsz, te alkoholista mocsok, hogy énbelém rúgsz, takony, azt mondd, és nem tudod egyszerre lefordítani azt, amit gyűlölködve rikácsol, csak annyi jut el a tudatodig, de az ott is ragad, hogy embert fog belőled faragni, *megint*, a szavakat érted, de amit jelentenek, azzal sehogyan sem tudsz az értésig elvergődni, a kutyát akkor sem, motyogod, és megpróbálsz lehajolni Atmához, aki a hirdetőoszlop tövében reszket, de mindenre elszántan eléd áll, elállja az állathoz vezető utadat, ennek vége, mondja lecsöndesedve, hidegen és határozottan, vége ezeknek, teszi hozzá, s te nem tudod, hogy az ezek vajon valamik-e, vagy csak valakik, történekek-e vagy azok a figurák, akik az elmúlt időben felbukkantak az életedben, s elkísértek egészen a detoxikáló ajtajáig, a kutyát akkor se, motyogod, meglepődsz a határozatlanságodon, azon, hogy józan vagy, mégsem tudsz ráordítani erre a semmi kis ráncos kreatúrára, hogy fogja be a pofáját és takarodjon az utadból, mert tényleg ő hozott ki onnan, s hogy hogyan, azt még egyáltalán nem tudod, másrészt a szavak sem úgy hagyják el a szádát, mint ahogy az ember rendesen beszélni szokott, kifordulnak belőle, akár a kövérré hízott férgek, súly és valódi értelem nélkül, valamit mégis mondanod kellene, és hosszas rákészülés után is csak annyit tudsz kinyögni, hogy hagyja a kutyát, erre megragadja a karodat, durván, fájdalmat okozva, meglep, milyen erős, pedig úgy néz ki, szinte arrébb lehet lehelni egy nagyobb sóhajjal, olyan törekeny és aszott, előderengenek a csontjai a húsa alól, hiszen az alkoholisták ilyenek, döbbsen rá, de nincs idő ezen töprengeni, mert rángat, vonszol maga után, most gyere, otthon majd megbaszhatod a kutyádat, mondja, nincs benne szeretet, csak sürgetés és utálkozás, nem mersz ellenkezni, vonszolódsz a szorításában, majd megtudom, miért utálkozol folyton, te fekete dög, fintorodsz el, meg fogom tudni, és akkor elkergethetlek, és végre egyedül maradhatok Atmával, egy kutyával mégis emberibb életet lehet élni, mint egy nővel

Március 19. A jógaedző nem csak ~~ajánlatot tett~~ megbaszni akart, de meg is baszott. Nem hazudtam neki, tiszta a lelkiismeretem. ~~Közben~~ Közötte történt. Az első találkozásunk (építész) és az első randevűnk (építész) között. Nem bíztam benne. Miért bíztam volna benne? Már nagyon érett ~~a dolog~~ az edzővel. Csak rajtam múlt. Hazudok, csak rajtam múlt. Hogy ott maradok-e egyszer edzés után, az öltözőben. Nem indulok el a lányokkal. Nem indultam el. Nem kérdeztek, hála istennek, semmit, elmentek. Ültem a padon, vártam. Nem volt bennem izgalom. Hazudok. Várakoztam, ~~csuklottam~~ tehát izgultam. Arra vártam, hogy valaki átölel ~~vége~~ re. Az ölelést akartam. Az hiányzott. A papírhúszas fickó akkor már rég nem volt az életemben. Végre hallottam a lépteit. Szerintem tudta, hogy ott vagyok. Felöltözve kuporogtam a padon. ~~Hallottam a lépteit.~~ Hazudok. Kurvára izgultam. Az ember izgul, amikor a tanárával ~~először~~ lefekszik. Akkor egyszer történt meg. Azóta sem. És nem is fog.

Bár ki tudja. Bejött az az ajtón. Hallgatott. Nagyon sokáig állt, akkor nekem úgy tűnt, túl sokáig, az ajtóban. Felálltam, nem mertem megfordulni. Lassan közeledett. Megfogta a vállam. ~~Nem mertem~~ Csak álltam, akartam, hogy csináljon valamit. Hozzám tapadt hátulról. Nekem nyomódott. Éreztem, ahogy egy idő után a tréningruhája alatt föláll a fasz. Mozgatta, dörzsölte a seggemen. Csúnyán beszélek mostanában. Az a baj, hogy le is írom. Mindegy. Egyre ütemesebben dörgölődött mozgott. Olyan merev voltam, mint egy fadarab, nem viszonoztam a lökésekkel váló mozdulatokat. Lehet, hogy ez már perverz. Leírni egy ilyet. Szar dolog, ha az ember kívülről nézi a naplóját. Olyan, mintha kívülről nézné, ahogy szeretkezik. Vagy pornófilmet nézne az már baszás: vagy csak. A hajamba szagolt, és a nyakamba. Nem csókolt meg. Előre nyúlt, kibontotta az övem, lehúzta a farmerem cipzáriját, lecibálta a térdemig a nadrágomat, a bugyimmal együtt. Remeghettem, mert simogatott is. Biztosan remegtem. Vártam, mond valamit. ~~Nem kell, hogy kedves~~ Hirtelen és erős mozdulattal megragadta meg a nyakamat, és előre nyomott, úgy le-szorított, hogy az arcom a padot érintette, meztelen pinám pedig a plafonra meredt. (Milyen jó, hogy ezt a hajlékonyságot megtanított velem!) Éreztem, hogy motoszkál magán, nyikán elővette a faszát, aztán egy durva rándulással belém rakta. Csak annyira voltam nedves, amennyire a várakozás felizgatott. Kicsit fájt. Szerencsére nem volt nagy farka. Gyorsan mozgott, vagy, mert nagyon kívánt, vagy, mert túl akart lenni rajtam. A vállamat fogta. Szerettem volna, ha a mellemet markolássza. Az nagyon izgatna szeretkezés közben. De ez nem volt szeretkezés. baszni, baszni, baszni Nem tartott sokáig. A hátamra fröcskölt élvezett, pontosabban, a pulóveremre. Közben hörgött, csikorgatta a fogát. Később sem mondott semmit. Alatta sem mondott. Még szuszogott egy kicsit, aztán a pulóverembe törölte a faszát. Ez meglepett. Ha lehet, nem esett jól. Megköszöri a torkát, talán akart valamit mondani, de nem. Kiment, kis idő múlva hallottam, hogy zuhog a víz a tusolóban. Gyorsan összekaptam magam, hogy meglépjek. Nyitott ajtónál fürdött, kifelé menet meglestem. Háttal állt a zuhany alatt, láttam a meztelen testét. Szép formája volt a fenekének. A nők állítólag a férfiak fenekét nézik meg először. Én nem Én is. Jó volt Nekem nem volt jó – úgy. Nem élveztem el. A testem mégis megnyugodott Bánom kéne? Ez talán nem megcsalás. Egyébként semmi köze hozzá, akkor még Holnap el fogom mondani neki. Talán

nem nézett rá, elnézett, el valahova, el a feje fölött, talán az apja egészalakos fényképét bámulta, az apát az őszi tájban, vádlón vagy kérdezve, és teljesen csak ő tudta, kinek szól a vád, és miről a kérdés, a lány elszántan próbált vele farkasszemét nézni, de nem találta tekintetét, egyszerre megszűnt a tekintete lenni, hosszú volt a csend, amit a bejelentése kiváltott, és bár tudta, nincs mit a szemére vetnie, ő mégis bűnbe keveredett, a legnagyobb bűnbe, ami két ember között bekövetkezhet, az áruláséba, most meg fogja kérdezni, riadt meg belül a lány, hogy jó volt-e, és akkor nekem azt kell hazudnom, hogy jó, mert a férfiak csak az igazságot nem viselik el, nem is, hogy nem viselik, nem értik, meg fogja kérdezni, hogy ha nem volt jó, akkor miért kellett lefeküdnöm vele, megcsalnom őt, és egyik kérdésre sem lehet olyan választ adni, ami kielégítené, persze, csak az ágyban lehet kielégíteni őket, vagy ha az ember a szájába veszi farkukat, a férfi érzelmileg vak és süketnéma, talán még azt is meg fogja kérdezni, hogy jobb volt-e a jógatanárral, mint vele szokott, és erre már végképp nem lehet semmit mondani, mert ez a szakítás kérdése, a férfiak azt sem tudják elviselni, ha jobb egy másikkal, mint velük, mert az önérzetüket sérti, azt sem, hogy rosszabb, mert akkor meg úgy érzik, hazugságon kapták, a nőt, hiszen

minden férfi minden szeretkezésének legfőbb mozgatórugója a kétely, melyet az örök frusztráció vezényel, hogy van a legnagyobb fasznál is nagyobb, a legjobb szeretőnél is egy jobban szerető, a lehangosabb gyönyörnél is egy gyönyörebb hangos, s már kezdte belátni, ostobaságot csinált, amikor vallani kezdett, olyasmiről vallani, amiről pedig nem kellett volna, a múltjáról, mely nem tartozik a másikhöz, a múltra csak beteges emberek féltékenyek, vagy az olyanok, akiknek betegesen emlegették fel a múltat, ő pedig tárgyilagosan mesélt el mindent, ami a nőstényszagú öltözőben történt, a két öltöző közül nyilván az egyiknek bakszaga volt, a másiknak nőstény, amit ő is érzett, miután a hat lány lefürdött magáról az edzés verejtékét, nem is lehetett más, mint nőszag, amire ráadásul rákerültek a kenőcsök és illatszer-
 rek kipárolgásai, amiket a testükre kentek és fújtak, telt és csábító szag volt ez, együtt a parfüm és a verejték, előjátékszaga volt így az öltözőnek, lehet, ezért sem erőlködött a jógaedző előjátékkal, hogy felizgassa vagy benedvesítse őt, csak belényomakodott, személytelenül tette tehát, nem lehetett itt semmilyen érzelemről beszélni, de hogyan magyarázhatná meg ezt egy sértett hímnnek, aki ez elmondott történetben a kasztráció kínos és embertelenül fájdalmas aktusát volt kénytelen átélni, meg persze annak komikumát is, amely komikumnak kétségtelenül ő volt a tárgya, makacsul elnézett a feje fölött, talán az apja egészalakos képét bámulta továbbra is, meglehet, nem látott semmi, csak a fájdalmat érezte, ami kifacsarta a lelket és a szégyent, ami az arcát áztatta, és arra indította, hogy teljesen kivonja magát ebből a történetből, nem létezőnek, legalábbis nem ott létezőnek tüntesse fel a helyzetet, benne a lányt, pedig tőle sem állt messze a csalás művészete, sokszor teremtett és élt át különös helyzeteket

a metró kopárzöld szerelvénye csikorogva-csörömpölve fékeződött be az állomáson, szendvicset rágszálva ácsorgott a huzatban, vaksin a másnaposságtól és a szürkén permetező neonfényektől, állt, beléütődtek a dolguk után kapkodó utasok, hagyta, nem volt kedve az utolsó kocsi után loholni, méltatlannak is tartotta volna magához, de inkább a helyzetéhez, nincs annál kínosabb, mint ha az orra előtt csukódik be az ajtó, és a kocsiban lévők röhögését az orosz gyártmányú szerelvény fülsiketítő indulászaja sem tudja elnyomni, elment, az üresen maradt állomás peronján magányosan ballagott fölfelé homályos, ám komoly elhatározással, hogy a következő metró legelső kocsijába száll, élvezte az aluljáró-magányt, az illattalan, fénytelen másnapos létet, de tévedett, mégsem volt teljesen magányos ott a kiürült reggelben, mert még az elérni tervezett távolság feléig sem ért, a váratlan kéz a vállára nehezedett, meglepetten fordult hátra, a nehezedő kéz tulajdonosa szemüveges, hízásra hajlamos úr volt, persze azonnal tudta, csakis nyomozó lehet, civil-zsaru, mind ilyenek ezek, ők a nyomozók, akik időről-időre felbukkannak az életében, nem nagy ügy, felbukkannak, jönnek-mennek, ilyenek épp, szerencsétlenek, amilyen az ország, melynek az állítólagos védelmében molesztálják az amúgy is számtalan sebből (ezerből) gennyedző lakosságot, mit tegyenek, ha ez a munkájuk, élni kell, gyerekük van és mosásban-vasalásban kifacsarodott arcú feleségük, anyjuk és anyósuk, hát igen, csak a filmekben hatalmasak és karcsúak és izmosak a zsaruk, a valóságban kövérek, szürkék és jelentéktelenek, kellemetlen a szaguk, szemüvegesek és lúdtalpasok, lassú gondolkodásúak és körülményesek, izzadósak és kelletlenek, otrombák és rosszul öltözöttek, piszkálják az orrukat és vakarják a tőküket, mintha a mindenre és mindenhez alkalmatlan semmittevők gyülekezetét alkotnák, titokzatoskodnak nemlétező tit-

kok fölött, minősítgetnek, és megmosolyogják azokat, akiket figyelnek, vagy akikről kérdezősködni jönnek, jönnek, és mindig meg akarnak tudni valamit, valakiről vagy valamiről, olyasmit, amiről az az érzése az illetőnek, hogy érkezésükkor már tudják, miért jöttek, neki az a dolga, hogy igazolja az ő tudásukat, hivatalosabban, információjukat, ezzel mindösszesen a lojalitását és együttműködési szándékát szondázzák, a seggébe dugják az orrukat és feltolják a torkáig, valahogy így, kellemetlenkednek, róla is olyanokat tudtak már előre ezeken a kierőszakolt találkozásokon, amiket nem tudhattak volna egyébként, ebből azt sejtette, a közelében, nagyon a legszűkebb baráti körében is lehet valaki, aki súg nekik, *lehel*, előbb szépen kérték, fontoskodva államérdekre hivatkoztak, kémeket és imperialista összeesküvést emlegettek, később mosolyogva némi pénzt ajánlottak és összeköttetéseket fölfelé, ha vállalja a tájékoztatásukat, utóbb elkomorodva megfenyegették, elvágják az útját a tervezőintézetben, papírokat szórtak elé az asztalra, melyeket azonban nem vehetett kézbe, hiába róla szóltak a jelentések, mert államtitkokat képeztek azáltal, hogy ők birtokolták, közben egyre bizonygatták, tudnak mindet, megszerzett és elhagyott nőkről, falra ragasztott hajnali hideg plakátokról hajdani március tizenötödikén, kollégiumi szobákban zajló pálinkába és női ágyékokba fulladt összejövetelekről, ahol az értelmiség útját vitatták meg a csillagos égig, vagy épp az új osztályt elemezték vérre menő komolysággal, köz- és szeméremsértő randírokról, öntudatos kilépési nyilatkozatáról a KISZ-ből, whiskys találkozásairól nyugati értelmiségekkel, még azt is fölelegették, hogy egy ilyen ivászat és ellenséges propagandagyártás során fintorogva megjegyezte disszidens elvbarátainak, whiskynk ugyan nincs, barátaim, de jegünk az aztán bőven akad, nem tudom, tudjátok-e, hogy a jászberényi Lehel hűtőszekrénybe még a Szaratovok is korcsolyázni járnak, hallgatta őket, érdeklődéssel vegyes félelemmel és undorral hallgatott ilyenkor, nem mondott soha semmit, végül dolgukat végezve, vagy éppen teljesen dolgvégezetlenül, talán mindegy is, elmentek, és sokáig nem is jelentkeztek újra, persze, nem maradtak el végleg, csak hagyták kicsit levegőhöz jutni a páciens, hát most itt van megint köztünk egy, sóhajtott, ez új, ezt még soha nem látta, egészen megszokta a ballonkabátos dagadtat, annak volt a mosolygásában valami gyanús, mintha jelezni akarta volna, maga sem hiszi azt, amit mond és csinál, de elképzelhető, ezt csak ő gondolta így, és mintha csak bizonyítani akarná a gondolataiban végigfutó rutinsort, a férfi a nevét kérdezte, a nevén kérdezte a nevét, nem azt kérdezte, hogy hívják, hanem a nevén szólítva kérdezve, ami azonosítást jelent, igen, én vagyok, ráhibázott, válaszolta foghegyről, nem lenne kedve meginni velem egy kávét, kérdezte amaz, miután túlzó udvariassággal szinte az arcába diktálta a saját nevét, ehetnénk egy szendvicset is, beleegyezően bólintott, hát persze, miért is ne, és engedelmesen elindult mellette, ehetünk valamit, én egy sört is kérek, kávét pedig nem, a szemüveges oldalazva pislogott rá, rendben, érdeklődve és láthatóan hitetlenkedve vizsgálta, méregette, egyre tűnődőbb lett, ahogy haladtak a kijárat felé, aztán nem bírta tovább cénával, megállt, szembe fordult vele, hát nem is érdekli, honnan tudom a nevét, honnan ismerem az arcát, miért vagyunk itt, így, kettesben, és mosolygott, mintha kicsit fenyegetően, apró szemei elvesztek a vastag zsírpárnák között, mosolya ettől negédes volt és veszélyes, nem kérdezem, morogta, már régi ismerősök vagyunk, ha nem tévedek, elejét akarta venni a magyarázkodásnak, igen, igen, motyogta a szemüveges, ujjával finoman elmázolta az arcán leindult verejtékcsep-pet, elég régóta, én azért mégis megkérdezném a maga helyében, hogy honnan

ismerjük egymást, innentől kezdte fárasztani a beszélgetés, még ezzel a játékkal is előjön, bosszankodott, a találkozás otromba kis játéka, mintha emlékeznie kellene rá, esetleg valamire, megint a rohadt arcmemóriája, a megismerkedés, nem erőlködött tovább, ráhagyta, honnan ismerjük egymást, ismételte meg a felkínált kérdést automatikusan, mire a szemüveges egyre jobban verejtékező arca elborult, ha nem hatna túlzásnak egy ilyen arc esetében, eltorzult, megragadta mindkét karját, és váratlan erővel nyomni, tolni kezdte a vágányárok felé, honnan ismerlek, lihegte a képébe, honnan, hát a hálósobából, te szemét, onnan ismerlek, én az esküvői képen állok, a falon, és nézem, ahogy te a nászágamban baszod a feleségemet minden kedden délelőtt, ott mászol rá az orrom előtt, téped szét rajta a fehér fürdőköpenyt, s már a peron gumiszőnyegének a belső szélén egyensúlyoznak, levegőtömböt tol rájuk a beérkező szerelvény, ordítana, nem jön ki hang a száján, na jó, hagyja abba amaz a kiszorítósdit, visszarántja a peronra, igaz is, józanodik ki, mit bámulnak, veti oda a megrökönyödött metróra várakozóknak, egy kávé akartunk meginni, megyünk is, na, jöjjön, iszunk, és beszélgetünk kicsit, zavarodottan ment utána, mert még mindig nem tudta, kiről szól a történet, ki lehet a pofa, s főleg ki a felesége, abban az időben tucatnyi nőhöz elhordta a vére, az unalma és a magánya, honnan tudná, melyiknek a férje talált rá épp ezen a délelőttön, hogy ki a férfi, aki az esküvői képéről néz alá kedden délelőttönként, nézi, hogyan bassza alant a feleségét a széles nászi ágyon

megverhetnék ám, mered rá a szemüveges, miközben ő a presszóslány ringását figyel, nem foglalkozik a fenyegetéssel, az amúgy is csak könnyítene a kínos szituáción, beverhetném a pofádat, folytatja egyhangú nótáját a fickó, azt hiszed, hogy puhány vagyok, de figyelmeztetek, a látszat csal, kövér képen vastag verejtékcsíkok másznak le a nyakába, de nem verlek meg, teszi le a szendvicset, és tudod, hogy miért nem verlek meg, itt megragadja a karját, arra kényszerítve ezzel, hogy szüntesse be a presszóslány fixírozását, el nem tudom képzelni, miért nem versz meg, motyogja, és felé fordul, csöppet sem ironizálva mondja, inkább szórakozott szomorúsággal, hogy itt kell ülnie ezzel a faszfejjel egy lepukkant külvárosi lebujban, hallgatni a nyafogását a lepukkant házasságukról, meg a két ragyogó szemű gyerekükről, akik még nagy jövő előtt állnak, meg arról, hogy hogyan tenyerelt bele ő ebbe a békés és harmonikus világukba, hiszen a felesége még akkor sem csalta meg, amikor két hónapig Kubában volt egy KISZ-delegációval, persze ő sem csalta meg az asszonyt, pedig a kubai nők iszonytatóan rá- és belemenősek, és mint tudja, hajolt közelebb hozzá, amikor a történetnek erre a pontjára ért, nem kapható náluk gumi, na, hiszen sejti, hogy milyen gumira gondolok, férfiak vagyunk, és ezért a fenekükben kell, hogy is mondjam, ott teljesen veszélytelen elmenni, ja, maga a seggbebaszásról beszél, emeli rá ismét a tekintetét, és emeli fel a hangját, a férfi előbb körülnéz, azután hátrahőkölt, ha magának ilyen közömbös és mindennapi ez a dolog, akkor nyilván a feleségemmel is csinálja, csinálom hát, legyint rá, amaz megragadja a mellén az inget, ki tudja, hányadszor a beszélgetés folyamán, mondd, hogy hazudsz, emeli fel ő is a hangját, de már senki sem figyel oda rájuk, a füstös kis presszó törzsközsége, alkoholista postások és harmadosztályú, a délutánra előre rápihenő kurvák, hamar megszokja az ilyesmit, hát persze, hogy hazudok, hagyja rá újra, csak nem képzelem, hogy a felesége ilyesmire képes, de a másikat nem nyugtatja meg, amit mond, épp ez az, hogy nagyon is el tudom képzelni, azt persze nem, hogy velem, mert a férjek ilyesmire

nem kényszerítik a nejeiket, így mondja, a nejeiket, és a mondásban mélységes áhitat és életidegenség van, illetve képesek, javítja ki magát, de van erkölcs és tisztesség is a világon, uram, ahogy a szájába engem nem, de magát biztosan, na, feleljen őszintén, a szájába veszi magát, vagy nem, nyugodtan beszéljen, nem fogom ismét rángatni, megígérem, mire bólogatni kezd, hát persze, a szájába veszi, és nem is esik neki rosszul, még szopja és szívja és a kezével rángatja is, erre nem vagyok kíváncsi, szakítja félbe a másikat, ezekre a tisztátalan részekre egyáltalán nem vagyok kíváncsi, nem tudja elfojtani a mosolyát, pedig épp erre vagy kíváncsi, barátocskám, azért vagy itt, azért faggatsz, meg akarod tudni, hogy megteszi-e a feleséged velem, amit veled nem, vagy mert nem hajandó, vagy mert nem mered kérni rá, és bámulsz a pofámba azzal a kutyaszemeiddel, és lihegve várod, hogy részleteket mondjak el arról, miket csinál velem, milyen a feleséged az ágyban, amikor elengedi magát, elengedi magában az állatot, amit mindig is szeretettel volna elérni nála, hogy engedje el a testét, de csak passzívan aládfekszik az ágyban, és szétvetett lábbal várja, mikor vörösödik már el végre a dagadt fejed az élvezettől, és húzódsz ki belőle, hogy szinte azonnal, futva meneküljön a fürdőszobába, előled, a szagod és a verejtéked, meg a hálás tekinteted elől, és kiöblögesse magából azt a ragacsos és undorító valamit, amit az előbb horkanva és halkán nyögdécselve, nehogy a gyerekek meghallják, belépumpáltál, ne tegezzen, és hagyja abba ezt a mocsokságot, szólal meg halalkan, összetörten, a szemüvegét törölgeti, olyan az arca, mintha meztelen csigáé lenne, de ebben nem talál semmi tisztítót, a szemüveges emberek szemüveg nélkül valahogy a meztelenség érzetét keltik az emberben, a szemüveg által odáig összetartott arc, tekintet szétesik, elfolyik, szétcsepeg, most még szerencsétlenebb flótásnak látszik, mint amilyennek eddig feltűnt, jóllehet, az összes hadonászás és hepciáskodás mögül végig a szerencsétlenség és a magány kandikált elő, azé a kisszerű figuráé, aki valahogy kifogott egy jó nőt magának, azonnal feleségül vette, beléerőltetett két gyereket, azután hátradőlt, és elégedetten bámulta a gyarapodó családot, és egyszer csak egy idegen láncot vett észre a felesége karján, amiről a nő azt állította, vette magának, de a nők soha nem vesznek maguknak arany karláncot, ezt a legostobább férfi is tudta, akkor még nem nyomozott utána, csak gyanakodott, és csak a megrendülése első éjszakáit verejtékezte végig a teljesen passzívvá vált asszony mellett a forró ágyban

ne bámuld már azt a kibaszott kirakatot, ránt nagyot a karodon, majdnem orra buksz az agresszív beavatkozástól, égő érzet a karodon, ahol a karmai beletépnek a hú sodba, keselyű, formálódik agyadban a fölismerés, dögkeselyű, amelyik a hulládon szándékozik lakmározni, a szemeddel fogja kezdeni a felbontást, szakszerűen, először a lány részekkel kezdi, az ágyé kod táján tépi fel éles csőre a hasfaladat, megint ránt rajtad egy nagyot, erre elindulsz utána, megadóan és gyámoltalanul, pedig állni szeretettel volna még, keveset, ez nyilván csak azon az áron vált volna lehetségessé, hogy elmagyarázol neki valamit, mondjuk, hogy idelátszik még a matróz os kocsm a, azt még nézni akarod, a szélherceg történetét mondod el neki például, csak az a baj, ahhoz erősen nincs semmi köze, körül nézel, és nem látod Atmát, ettől még rosszabbul érzed magadat, a kutya látványa sokat segít, fogódzót és melegséget ebben a különös tolongásban, amibe belecibált a nő, megállsz, sok a fényesség, ég át rajtad, sok az utcai zaj, sok az autó, sok a villamos elzúdulásának rettenete, sok az ember, sok az építkezés, és az égből hatalmas ferde fátylak hullámoznak alá, kék és szürke fátylak, jöttünkkel szél

támad, sötét és ismeretlen nyelven zengő szél, az asszony kezének szorítása gyengül a karodon, addigi kemény és vádló arca elváltozik, félelem, de inkább irtózat jelenik meg rajta, aszott kis teste rángatózni kezd, bőre elkékül, haja egyszerre leválik a koponyájáról, leválik és kacsázva elszáll, komikus, ahogy kacsázik és száll, akár egy elkóborolt paróka, és rettenetes is, ahogy kétségbeesve megskalpolt, véres fejéhez nyúl a karmaival, nagy ez a szél, motyogod felé, de inkább nem beszélsz, félsz, hogy a fogaidat tépi ki ez a hirtelen támadt huzat, a nő pedig, veled szemben, megpróbálja összefogni az arcát, az erőlködéstől kidagadnak az erek a halántékán, tartaná, de nem sikerül, előbb kimeredt szemei pattannak szét az üregükben, és folynak rá véresen és nyúlósan száraz madárcárára, aztán szája tárul sikoltásra, de elviszi a szél a hangot, kitépi a hanggal együtt a fogait is szájából, a szél, a szél, kitépi zengése az emberi szenvedés zajait a szájából, fogatlanul, hirtelen megöregedve mered rád a nő, már nem tartja össze arcát a karmos kéz, homloka hullámozni kezd, azután középpütt elreped, szétnyílik, kitérül, akár a túlrettet barack, előtűnik a takarásból az agy lüktető, kékes-szürke karfiolja, de a szél csak egy pillanatra torpan meg, hogy megnézzé utoljára, és máris szétszaggatja tovább, üres koponyaféltekéi leszakadnak az arckoponyáról és a falhoz csapódnak, a szelet is túlhangzó recsegéssel tépődik le húsa a csontjairól, de a csontok hús nélkül nem tudják megtartani magukat, reped a bőr és fröcsköl a fölhasadt erekből a vér, rá a falra, a kirakat üvegére, a bent ülők rémülten ugrálnak fel, és tapasztják arcukat az üveghez, csontok imbolyognak, integetnek, törnek és röpködnek a szétzuhanó nő alakjának emléke körül, nem érted, hogyan tudsz megállni ebben a rettenetes ferde szélben, aki dühödtén zeng tovább, elsodorja a nő maradék szerveit, léghullámokon dobálódik, véres ábrákat rajzol a levegőre a még kiszakadtában is lüktető szív, maréknyi lilás húscsapat csupán, konokan dobog, löki a rettenetes mennyiségű vért a magasba, szerteszét a vért, a kirakat üvege vörös lecsorgás, a bent lévőket teljesen eltemeti a vér, beleolvadnak, belefutnak a vérbe, most a megcsavarodott testből a belek lengenek föl, és nyomban szétpukkadnak-repednek, bélsár csapódik rá a levegőre, a hirdetőoszlopra, a vérre, keveredik vele és bugyborékol, forr és izzik a különös zagyalék, vér és szar, a gyomor is eltáncol az orrod előtt, gyerekkorod óta gömböcnek képzelted, hát most láthatod, hogy nem egészen olyan, fölhasad és a tartalma a bejárati ajtóhoz csapódik, aztán le is hull róla, alápotyog nagy sárga-vörös lédarabokban, lefelé a félig megemésztett zuzapörkölt a kenyérhéjjal és a tejszínes kávéval, megpróbálsz lehúyni a szemedet, de nem tudod, valaki forró pálcikákkal támasztotta föl, talán aki a szelet föltámasztotta, talán isten, hogy még lásd a veséket is szállni az arcod előtt, a máj nagy virágát fölhintázní a többiek után a magasba, a tüdőt, amelynek két fekete-kék bokrárt apró csillagokra szaggatja szét a megvadult szél, sötétedik, a ház előtt állsz, amit te terveztl, csak azt nem érted, honnan kerültek oromzatára az ormótlan kariatidák, jó kis ház ez, bírja a szelet, gondold, de nem, nem bírja, mert a szél előbb csak meglengeti, hullámoztatja a falat, azután kitépi belőle a legalsó szintet, előbb az alsó részt szaggatja ki az épületből, kirángatja dühöngve a szobákban felhalmozott tárgyakat, olyan ez, ámulsz el, mint amikor kilencezer méter magasban kiszakad a repülőgép oldala, asztalok, szekrények, ágyak, függönyök, szőnyegek, székek, fogasok, kompjúterek, hajasbabák, asztalilámpák, irattartók, bögrék, tolltartók, könyvek, tartalmukat veszített akváriumok, vécsékagylók, kádak és kereteikből kizuhant festmények vágódnak ki a huzattal a hatalmas falrészen, vagy inkább falhiányon át, darabokra szaggatott kutyák, tépett macs-

katetemek, emberi fejek, vállak, széthagyott végtagok, karok és lábak, csontok, véres húscsomók, hajcsomók, szemkötegek, letépett fülek és körmök, szájúregek, melyek nyelv nélkül tátognak tovább, míg el nem halkulnak végleg, próbálnak hírt adni arról a szörnyűségről, aminek a részese vagy, a nyelv már nem elég ehhez, gondolod, és értetlenül állsz tovább, egyetlen álló vagy a zúrzavarban, és a szél már bontja a további szinteket, megdöbbsz, amikor rájössz, hogy a testeden suhannak át a tárgyak, a súlyos tölgyfa tárgyalóasztalok és szekrények, az üressé fosztott részek mögött feltűnik a város látképe, a folyó nyugodt, sötét vize a híddal, idáig látszanak a sziget zöld bokrai, már csak a tető áll a házból, fent a magasban, és a kariatidák állnak még komoran, ráerősítve a levegőre, mögöttük már nincs fal, nincs anyag, két hatalmas férfi tartja a vállán a világokat, az egyik világ kerek, a másik háromszögletű, az ismeretlen szobrok szeme lassan rád mozdul, véresen rád fordul a tekintetük, ekkor azonban megroppan a tető, majd a következő pillanatban úgy robban szét, mintha dinamitot raktak volna alá, cserép és faácsolat, beton és téglátűzijátéka az égen, és a szél csak tép tovább, tépi a házsört, tépi az utcát, a levegő megtelik szétrobbantott anyaggal, fallal, korommal, pernyével, emberrészekkel és roncsolt tárgyrészekkel, megtelik vörössel és megtelik tarkával, a huzat kihúsz mindent, ami eddig a helyén volt, a házakat, az utcákat, a villamosvezetéseket, a lámpaoszlopokat, a hidat és a sziget fáit, a világ kapott huzatot, érted meg ebben a pillanatban, körül nézel, hogy mibe kapaszkodhatnál, de nincs semmilyen tárgy, ami megmaradt volna a közeledben, ekkor kell rádöbbsz, hogy a hatalmasan zúgó szél eddig egyáltalán nem okozott benned kárt, én vagy a szél vagyok, vagy az, aki a szelet gerjesztette, különben kívül kellene lennem rajta, márpedig ami kívül van, azt mindet fölrántotta már magával az égbe, és ismét körül nézel, már valóban nem látsz magad körül semmit, pontosabban a semmit látod körben, nincsenek romok, nincsenek nyomok, csak por van, ami a lábad előtt hever, és a hatalmas ég van fölötted, jól kibasztak velem, morgod, kifelejtettek a világ végéből, ilyenkor mit kell csinálni, és tanácstalan vagy, mert még soha nem felejtettek ki a világ végéből, legalább Atma itt lenne, nézel körül reménykedve, de nem látsz semmit a lábad porán és az ég magasán kívül, és a sokáig tartó mozdulatlanságban hirtelen megérzed, hogy a porban megmozdul valami, nem nagy mozgás, de megérzed, hogy valami nagy kukac mozdul meg a porban, amelyik nem úgy araszol, mint a giliszták, inkább lassan lüktetve siklik, arasznyi nagy és vastag és vörös, és olyan a mozgása, mintha egy nagy merev nemi szerv vergődne, távolodnék küszködve a szürkés-kék porban, elfog a félelem, a nadrágod felé nyúlsz, és nincs rajtad nadrág, meztelen testedet érinti hideg ujjad, lehúnyod a szemedet félelmedben, úgy nézel le, csukott szemhéjjakkal, melyek talán kiszűrnek majd az iszonyatot, le az ágyékhöz, és valóban, nincs már, ami addig ott volt, nagy csúnya forradás vöröslik a nemi szerveid helyén, értelmezni próbálsz a képtelenséget, *megállt a szél*, de csak annyi jut eszedbe, úristen, elhagyott a faszom, és még annyi, távolról szólalva meg, mintha más beszélne, pedig nem, *micsoda intellektuális helyzet, még szerencse, hogy vasárnap van*

Kaptam egy levelet. Tisztelt Zoltán Gábor, így kezdte az ember, és hogy bizonyára emlékszem, hét évvel ezelőtt, mikor ott jártam a városukban, a városban, amelynek nevét most inkább nem közlöm, mindegy miért: csak!, szóval, szerintem mi egymással ott megismerkedtünk, és – mint írja – „elmélyült beszélgetéseket folytattunk, és ennek alapján, és tekintettel arra, hogy én önt megbízható és átlagon fölül becsületes embernek tartom, ugyanakkor befolyásosnak egy bizonyos körben, úgy döntöttem, hogy ott a helye azoknak sorában, akiket informálok”.

Elmélyült beszélgetéseket, velem? Meglepő, nem hittem volna – illetve azt gondoltam, hogy téved ez az ember, és nem engem volt szerencséje megismerni ott. Másfelől emlékezetem igen gyöngé, és az, hogy nem tudom földézni elmélyült beszélgetéseinket, de még az arcát, még a gesztikuláló kezét meg a rekedt vagy bársonyos hangját sem a levélírónak, nem elég ok arra, hogy azt állítsam, nem beszélgettünk elmélyülten. Lehet, hogy igaza van, hiszen jártam abban a városban, ez tény, hét évvel ezelőtt egyebek mellett még színházat is csináltam, és a társulattal sokféle megfordultunk, ráadásul olyankor kapcsolatba kerültem különféle emberekkel. Előfordulhat, hogy a címzett én vagyok.

De milyen kör? Milyen körben vagyok én, mely kör ráadásul bizonyos, befolyásos?!

A folyóiratokra gondol talán, melyekben időnként írásaim jelennek meg? Nem tagadom, ezek fontosak nekem, ám hogy bennük megjelenni valamiféle befolyást jelentene, azt sose hittem. És mivel a levélíró még csak nem is utal rá, milyen befolyásra gondol, megint előjön a kétely, hogy nem én vagyok az a Zoltán Gábor, akit levele megszólít. Többen élnek ilyen néven. Néha telefonon keresik némelyiket nálam. Egyikük ügyvéd – ennek, például, nyilván van akkora befolyása, mint nekem. Ha nem nagyobb. Egy másik a *Mennyei Ízeket* jegyzi. A mélyhűtött, mikrohullámozható kínai ételeket forgalmazó vállalkozás termékeivel találkoztam már, és megállapítottam, hogy nem kell szégyenkezni a névrokonság miatt.

A „tisztelt Zoltán Gábor” mellett még hat másik név található. Egyik se mond nekem semmit. Címek megadva nincsenek. Próbáltam kikeresni őket a budapesti telefonkönyvben. Nem találtam egyiket sem. De amúgy is az a valószínű, hogy más-más városbelieket boldogított a levélíró. Úgy sejtem, van, aki külföldön él, sőt, a tengerentúl. A megszólítások után jön egy-egy személyre szóló rész. Kedveskedések, komolykodások és bírálatok. Ebből inkább nem idézek; az ismeretlen hatok számára érkező szemrehányásokkal nem tudok mit kezdeni, az az igazság, hogy többnyire nem értem őket, de ha érteném, akkor se tartanám helyesnek, hogy nyilvánosságra hozzam.

Ami nekem szól, mégúgyse értem. A levélíró szerint afféle *húsevő növény* volnék, mint aki nem bírt választani, mi legyen az ő valóságos természete, azt játszom, hogy elkötelezettje vagyok bizonyos értékeknek, meg ugyanakkor hogy független;

egyszerre akarnék megállapodott hivatalnok lenni, sőt, polgár és lázadó, anarchista; családban élő kispolgár, és közben az *érzések megszállottja* – azért ez szép, nem? Azt írja, hogy nem lehet valaki egyszerre szabad, elfogultságoktól mentes megfigyelő, és egy világnézet hű képviselője: választani kell; és eme ponton hasonlatot cserél, botanikairól technikaira vált: „Mert ezek nem csereszabatos alkatrészek, és rosszul állnak össze, kedves Zoltán Gábor, és baj lesz, szétesik a gépezet. Épp akkor, amikor az igazi, a nagy megterhelés jön. Régi motorosok vagyunk: láttunk már ilyet.”

Akárki ez az akárki: tudja, hogyan lopja be magát a szívembe.

És hogy igazoljam máris – az ő szavahihetőségét mintegy növelve azáltal, hogy a magamét csökkentem – húsevő növényi mivoltomat, azzal szemben, hogy főntebb etikailag nem kíváncsúnak nyilvánítottam címzett-társaim erény- és bűnlajstromainak idézését, most a hatból az egyiket mégiscsak idemásolom: epikailag van rá szükségem ugyanis. Sorban a harmadik címzett, ha jól értem, polgármester valahol. A levélíró azt állítja, hogy ismeri régről a családot:

„Faluvégi emberek voltak, irigyek a máséra. Nektek a hegyen szőlőtök nem volt. Nem értettetek hozzá, ezért napszámosnak is csak akkor hívtak, mikor más mindenki elígérkezett, és már csak ti voltak a placcon. És hogyha fölfogadtak, ahelyett, hogy örültetek volna, hogy van munka és kereset, csak a lógásra való alkalmat lestétek mindig. Meg tanácsokat adtatok, ti!, azoknak, akik századok óta mindig műveltek szőlőt! Hogy másképp kéne csinálni a metszést, jobb volna amúgy. Sértésnek vettétek, ha nem hallgattak a szavatokra. Sértésnek vettétek, ha a szép lányok nem tiveletek mentek táncba. Sértésnek vettétek, ha az atya nem nektek adta a legszebb szentképet. Csoda, hogy egyáltalán adott, mivelhogy a katekizmust megtanulni restek voltak. De aztán eljött a ti időtök. A papba belerúgtatok, láttuk, amint az atya sáros csizmák nyomait törölgeti az imádságos könyvekről, láttuk, hogy elvitték teherautón az embereket, akiknek szőlőjük volt, és tiétek lett a házuk, meg a szőlő is mind. Kell-e mondanom, miféle bort csináltatok? Az erdőben hogy miféle vadászatot tartottatok? A vadászházba hogy miféle nőket hoztatok, és azokkal hogy miket műveltetek? A te édesapád az katona volt – kell-e mondanom, hogy miféle katonaság volt? Én voltam abban a katonaságban. A legbotrányosabb pedig, hogy nem hitből tettétek, hanem hogy a faluvégről be-, meg fölkerüljete. Mi meg?, mi az értelmet kerestük, és megpróbáltunk aszerint élni. Én három évig voltam határőr, mivelhogy oda vittek, amikor vittek, és ha már ott voltam, szívvel-lélekkel igyekeztem csinálni, mert akárki volt odafönn, az nyilvánvaló volt, hogy egy állam határát tisztelni kell, azon nem lehet ki-be sétafikálni. Nem egy bajtársamat láttam szétszállni a saját magunk aknáitól, elég volt, hogy egy kicsit fáradt legyen, vagy másfele nézzen az ember, vagy hogy gyutacszerelés közben ott mellette a bokorban matatni kezdjen a mókus, mondom, elég volt odapillantani, megvolt a baj, és aztán szedhettük a darabokat összefelé. Volt, hogy a fatetőről. Mert onnan csüggött ez meg az. És láttam egyetemista lányt, akit gépkarabéllyal lőttek meg, oldalról és egész pontosan állon. Nem volt neki álla. Az arca alatt csak a nyelv volt, azt nyújtogatta a véres buborékokból. Sínadrágban volt, és különben még egy olyan szép feneket meg combot egyikünk se látott. Ilyesmi események után, ha jó kedvük volt, adtak a határőrnek némi kis szabadságot. Pihenésnek is, de jutalomnak főleg. Az államhatár szent dolog, és mi azért voltunk ott, hogy védjük. Ti meg közben azért másfelé is tájékoztattok, szereztetek és mozogtatok. A forradalom évfordulóján ki mondja a beszédek? Te! És neked már a falu szűk, a városban vagy polgármester.

Bevallom, hogy tulajdonképpen tisztellek. Nagypád még napszámos volt, annak is utolsó. Te most a város első embere. Te legalább merted vállalni magadat. Ahogy a nagypád meg az apád. Ezért gondoltam, hogy elküldöm neked a beszámolót.”

Mikor azt mondtam, epikailag indokolt ennek a résznek az ideidézése, nem is csak arra gondoltam, hogy ellenpontozza a rám olvasottakat, hanem arra, hogy jól jön a továbbiak előzményeként.

Levélíró, aki napjainkban hatvan és hetven közt járhat, megkeresték – ha jól értem homályos utalásait – régi, vállalati kollégái. Olyanok, akikkel nem barátkozott azelőtt, mert ezek vonalasak voltak. Szakszervezet, az még hagyján, de ők a munkásörségbe is beléptek. Van rá mentség (legalábbis a levélíró szerint), mivel „egyszerű emberek voltak, se az eszük nem volt meg hozzá, hogy átlássanak a rendszeren, se hasznot nem húztak a szürke gyakruhából”. Fölözlatták őket – magyarázza a levélíró –, mégis, sok közülük jól megtalálta a helyét az új világban, és úgy tesz, mintha sose lett volna neki otthon a szekrényben ilyen szerkőja, és nem fújta volna, hogy „munkásörnek egy baja, nagy baja”, meg a többit, és legszívesebben meg se ismerné azokat, akik látták őket, fegyver a kézben, az ajkon a dal, meg azokat, akik – amennyire lehet – ma is hűek a régi eszméhez. Ezek a *hűek* keresték meg a levélíró, és mondták neki: „János, mi tégedet mindig becsültünk”, és ez elég volt, hogy levegyék a lábáról, és elment a titkos találkozóikra, ahol konstataálta, hogy „ez csupa szegény, és alapjában véve jóindulatú ember”. Odafigyeltek, meghallgatták egymást. Láta, hogy ha valaki közülük rászorul, annak segítenek. Ilyesmivel a levélírónál be lehet vágódni.

Volt velük ilyen meg olyan alkalmakkor. „Be kellett valljam magamnak: nem is rossz nekem a körükben lenni.” Eleinte aggódott, hogy ez valami szervezkedés. Lassan meggyőződött róla, hogy nem. Illetve nem *olyan*. „Ehhez, mármint, hogy az ügyben tisztán láthassak, az kellett, hogy előbb meggyőződjene róla: bízhatnak bennem.”

Mi igényelt bizalmat? Mivel foglalkozott eme régi gárda?

Kirándulgattak. Megnéztek bizonyos helyeket. Olyan helyeket, ahol korábban valaki idegen repülő tárgyat, vagy egyenesen idegen civilizációkhoz tartozó lényeket észlelt. „Botrányos ugyanis a közöny, mely hivatalos szerveink részéről a jelenségeket övezi”, mondták. Vittek magukkal szalonnát és pálinkát, mert volt minden alkalommal sütés, azt ki nem hagyták volna semmi pénzért, de a lényeg a terepszemle volt. Meg a kihallgatás.

Amely helyről úgy tudták, ott gyanús égi járművek landoltak, megnézték. Kikeresték a pontot, amelyet az állítólagos megfigyelő adott időben elfoglalt. Addigra egyikük mindig fölkészült a mondott nap időjárásából. Voltak-e felhők, és ha voltak: mifélek. Lehetett-e őket tévesen repülő tárgynak nézni. Kihallgatást, ha lehetett, a helyszínen végeztek. Meginvitálták a terepre a bejelentőt. Mutassa meg, hol látta. De még előbb, hogy mit csinált aznap. Nem hagyták, hogy a maga módján meséljen, közbekérdeztek. „Mit mondott az előbb? hánykor ad enni a jószágoknak?” „Milyen idő volt aznap?” „Más embert a környéken nem látott?” „Alkoholfogyasztással hogy állunk, mondjuk csak?”

Kell-e mondani, hogy voltak mindenhol embereik, akiket meg lehetett kérdezni? A bejelentő felől, hogy miféle, bízzanak-e benne, vagy inkább ne. Járták az országot, sok mindent láttak. A füzetbe, ahová az adatokat rögzítették, legtöbbször az

a bejegyzés került, hogy „kivizsgáltuk: téves riasztás”. Mégse volt ez elveszett idő. „Valaki kell, hogy a dolgok végére járjon. Valaki kell, hogy figyeljen, ha más mindenki figyelmetlen. Valaki kell, hogy a közösség dolga után nézzen, még ha az lett is a módí, hogy ki-ki a magáéra ügyel csak. Község alatt értve mostantól egy szélesebb, nemzetnél és osztálynál szélesebb egységet: az EMBERISÉGET.”

„Megható volt” – áll a levélben –, „hogy nem csupa öreg harcos járta ám a poros utakat, tapodta a latyakot, satöbbi! Bizony volt, akinek fia-lánya, kicsi unokája is ott volt, hogy megvalósítsa a hajdani *Mákosrétes* című munkásórdal jóévtágyú és lelkes famíliájának vízióját, a munkásórdinasztiát. Ez a dal, bevallom, nekem akkoriban nem igazán nyerte meg a tetszésemet. Akkoriban, vagyis míg az ún. munkásosztály hatalmon volt. Most ellenben fölfigyelhettem az érzés őszinteségére, és, nem szégyellem kimondani, könnyekig meghatódtam! Nem szólva arról, hogy mákosrétes nemcsak a dalban létezett: megvolt a valóságban, jóízűen és bőséggel...”

Sokfelé jártak, és egy-két kivételtől eltekintve minden helyszínről azzal vonultak le: téves volt a riasztás. „A kivételek se adtak bizonyosságot, de itt már, ezekhez olyan bejegyzést tettünk füzetünkbe: további megfigyelés!!!”

Ezekre a pontokra visszaküldeni egy-egy valakit, így szándékozták folytatni a dolgot, egy megfigyelőt, abban a reményben, hogy ha „ténylegesen idegen civilizációkból jött behatólók” voltak arrafelé, hát nem véletlenül voltak, és még visszatérnek, remélhetőleg nemsokára.

Pacher eltűnik. Korábban ez a Pacher egyike volt a legutálatosabbaknak a levélíró számára: görbedt kis ember, a nézése is görbedt, és valahogy még járni se egyenest járt. Mindenben mindig volt bírálónivalója. De most, hogy sokat voltak együtt, a levélíró kezdte elfogadni és becsülni Pachert: „alapjában jóra való ember”.

Nem lehetett tudni, mi lett vele. Az nem volt kétséges senki előtt sem, hogy saját jószántából az őrhelyét biztosan nem hagyta el. „Igen ám, de mielőtt az idegekre gondolunk, mármint akik elragadták volna Pachert, számításba kell vegyük a közeli község lakosságát. Nem azok tüntették-e el társunkat? Sajnos ez, tekintetbe véve a megelőző évtizedeket, nem volt légbőlkapott föltevés... Pachernak bizony lehettek haragosai ott úgy is, mint Pachernak, a személyiségnek, és úgy is, mint a múlt rendszer régi harcosának!”

(Gondolta-e a szóbanforgó, hogy azzal, hogy oda állt, ahova állt, és vállalta, amit vállalt, voltaképp egy betű elhagyására tett nagyszabású kísérletet: *régi* harcosból *égi* harcossá transzfigurálandó magamagát...?)

„Párhuzamos megfigyelés lesz: megfigyeljük a községet, és különösen a számításba jöhető személyeket, azokat, akikről föl lehet tételezni, hogy ellenséges indulatot táplálnak, másrészt pedig most már éjjel-nappali megfigyelő lesz mindig ott, ama ponton, amelyről Pachert elragadták. Illetve akkor még csak úgy mondtuk: ahonnan nevezett eltűnt.”

A levélírórt kérték föl, hogy strázsát álljon. Ellátták enni-innivalóval, meleg ruhával, miegyébbel. A búcsú, úgy veszem ki a sorokból, meghitt volt, bár férfias és gyors. Meleg ruhára szüksége lehetett, mert ősz volt, az esték már hűvösek.

Egy erdőszélen állt. A leshelyről szemmel lehetett tartani a közeli községet, de mivel dombos a táj, távolabb három másikat is. Az erdőben pedig utak futottak. Történetesen az erdőt a levélíró ismerte, szolgálati idejének nagyrészét itt töltötte. És tudta, hogy nem akármilyen utak ezek: fölvonulást és gyülekezést terveztek ide,

annak idején, a nyugatot előzőnlő nagy harcoksis invázió kezdetére. A pont egyike azoknak, melyeken az invázió irányítói kellett, hogy utolsó eligazítást kapjanak, mielőtt behatolnak Ausztria területére, és harcba vezetik a csapatokat a szép egyenruhájú, de rosszul fölfegyverzett határ vadászok ellen.

Egyedül marad tehát Jánosunk a Pacher hűlt helyén. Nyom persze nincs, még arra utaló sem, hogy társuk egyáltalán itt állt napokkal ezelőtt. Nyilván ügyelt, hogy ne keltsen feltűnést, meg akik eltűntették, azok is ügyeltek. Se vérnyom, se ruhafoszlány, vagy egy csikk, egy bakancsnyom, egy letört ág. Semmi.

A kutyák távoli hangját figyel. A község kutyáit, meg dél-délkeleti irányból az erdészháznál fel-felcsaholó kutyákat. Ha valami lesz, nyilván a kutyák megérzik, és a viselkedésük megváltozik. „Legjobb az lett volna, ha hozok magammal egy jó erős, intelligens kutyát. Most már mindegy: figyelem amazokat.”

A madarakat is figyel, adnak-e riasztást. Fegyvere az önvédelemre nincsen. Nem lövöldözni jött ide, gondolja, hanem hogy valaminek a végére járjon. A madarak fokozatosan hallgatnak el, legtovább egy fácánkakas hangoskodik az erdőszélen. A falu felől nem csöndesül a kutyaugatás, sőt, inkább egyre erősödik. Az erdész kutyái, most nem is emlékszik már, mióta, nem csaholnak, hanem szűkülnek.

„Mióta...?”

Az óráját nézi.

Amikor a számlapról fölnezi, mintha nem az erdőben volna, hanem egy városi parkban. Hét nagy lámpaoszlop áll körben, és puha fénnel, olyanféle narancsos színűvel világítanak maguk alá, mint a most divatos izzók. Megint az óráját nézi, rögzíteni akarja az időpontot: tudja, az még fontos lehet. (Később aztán nem emlékszik, mi volt a mutatók állása.)

A hét nagy lámpaoszlop felől nem is valami hangot észlel, hanem azt, hogy egész addig halkan morajlott valami, mintha vízesés lett volna, vagy hatalmas földalatti csatorna a közelben, és most ennek a zajnak szakadt vége, és nem vett észre mást, csak ezt: hogy vége.

Most van az igazi csend.

A fényt figyel, mely a hét lámpaoszlop alatt gyűrűzik. A gyűrűk tágulnak, és lassan közelednek feléje.

– Pacher! – kiáltja. – Ott vagy, Pacher? Hahó...

Akkor még volt hangja. Legföljebb másképp szólt, mint egyébkor. Tompábban. „Mintha vattába beszéltem volna.”

Amikor a fény elért oda, ahol állt – vagy a földön volt már, kuporgott? – még egyszer kiáltott, de nem hallotta saját magát. „Ezzel voltam elfoglalva, és arra nem figyeltem eléggé, csak aztán utólag maradt bennem egy furcsa emlék, hogy mintha árnyékot a hét nagy lámpaoszlop fénye nem vetett volna, bokor, faág árnyéka mintha nem esett volna a földre. Meg kellett volna nézni, a karomat kitarva, hogy velem is így van-e: hogy árnyéktalanul állok ott. Vagy megvolt, kitarítottam a karom, csak már a megfigyelés eredménye az, ami elveszett...”

Következő emléke a két asztal. Az elsőt maga fekszik, oldalvást mégpedig, mint mikor rándulás után a megyeiben a gerincét röntgenezték. Vizsgálóasztal ez, nyilvánvalóan, és meztelenül találja magát, ami különös, mert a bakancs nagyon nehezen ment föl a lábára, jó nehéz lehetett leszedni róla, és ha leszedték, azt meg kellett volna éreznie; de annyiban eltér ez az asztal a szokásos vizsgálóasztaloktól, hogy

nem kemény, nem hideg, hanem inkább mintha a tengerre, a tenger hullámaira fektették volna; erre meg arra, föl és le libeg, és hajladozik a teste.

„Azért is gondolhatom, hogy vizsgálóasztal, amin vagyok, mert ahogy a lábamra nézek, látom a csontokat belül, és ez érdekel, mert egy ideje fájdalmak vannak a lábfejemben, és szoktam nézegetni, tapogatni: mi lehet ott, amitől nekem ez fáj. Most meg belelátok, illetve egyszerre látom kívül a bőrt és beljebb a csontokat – rengeteg mindenféle kis csont van odabenn! –, persze az, hogy mitől fáj, ami fáj, nekem nem mutatja meg magát. Utóbb bánhattam aztán, hogy magamat lestem, ahelyett, hogy a környezetemet...”

Majd minden átmenet nélkül a második asztal leírása következik.

Maga is ott ülhet az asztal mellett. Már valamiféle ruha van rajta, ő úgy írja: *köntös*.

„Ugyanilyen köntösökben huszonnégyen ülnek körben. De mintha nem más volna az asztal lapja, mint képernyő. A huszonnégyek ülnek körben, az arcuk pedig folyton változik, ahogyan alulról, a képek villódzása miatt, más-más szín vetítődik rája. Mint amikor valaki elaludt a tévé előtt, és csak az arca bőre változik mindig a változó képekkel, a szeme semmit nem követ. A kezek pedig lebegnek a képernyő fölött, és amely rész fölött ellebegnek, ott mindig más lesz valami. Nem tudhatom, hogy mi. Úgy érzem, viharok kelnek vagy csöndesülnek a mozdulatok nyomán, vagy örömek támadnak bánatok helyén, lelkesedés a tehetetlenség után, meg bizony fordítva is, dühök lépnek a nyugalom, közönyök pedig a mámorok helyébe.”

Bizony több itt az érzet, mint a tény, a benyomás, mint a magyarázat. Nincsenek kapaskodók, a leírás többszöri átolvasása után sem tudom, mit akar velem a levél írója érzékelteni. Hogy, teszem azt, látomása volt, vagy idegen lények elragadták. Hogy úrbeli járművön utazik vagy lebeg, vagy egy bizonyos, megint csak úrbeli szent helyen, afféle Olümposzon vagy valóságos mennybéli csarnokban időzött – ez nem derül ki.

Mint ahogy azt sem tudom, hogy amit a továbbiakban *lát*, azt afféle film- vagy tévénézőként lesheti meg, vagy testi valójában egyszerűen odaviszik, arra a helyre, ahol az események végbemennek.

És azt sem, hogy a hely kicsoda; egy másik planéta, afféle sorstársa és paralelje a mi bolygónknak, vagy egy képzelt, mindössze modellként fölvázolt égitest, egy virtuális Föld? Vagy amit látott, nem más volt, mint ez, a mi lakóbolygónk, ennek a további sorsa, vagyis hogy megengedték neki, hogy belenézzen egy kicsit a jövőbe?

Nem tudom, hogy amit leír, azt valóban látni rendelték neki, vagy akaratlan látomás, melyet esetleg valamiféle révületben, ilyen vagy olyan szer hatása alatt, esetleg bizonyos agybeli betegség következtében látott; de nem tudom azt se, hogy látott-e valamit egyáltalán, *mielőtt* leült és írt.

„BEÉRETTE A TERMÉS, hallottam. Zengő hang volt, lágy, mintha nő mondaná, és erős, határozott, mintha férfi. Nem láttam, melyik tiszteletreméltó beszél a huszonnégyből. Vagy nem is közülük hangzott a szózat, hanem azok mind, az asztal körüliek, ugyanúgy hallgatói voltak Valakinek, mint én? SZÜRET IDEJE VAN, hallottam. Miféle szüret, kérdeztem volna, de nem jött hang a számból. Attól kezdve nem próbálkoztam. KÉSZÜLJENEK A SZÜRET MUNKÁSAI!, hallottam, nem tudom, miféle nyelven; hogy akinek a szava szólt, Ő tud-e magyarul, vagy időlegesen én váltam képessé a nyelvek értésére. Lehet, hogy utóbbi az igaz, mert hiszen hallhattam nem-sokára mindenféle nemzetbeli embert, és értettem, ahányan csak megjelentek előttem!”

„Láttam az embereket. Intézték ügyes-bajos dolgaikat. Sokan nem csináltak semmit, csak éhesen, sóváran a levegőbe meredtek. Nem volt róla tudomásom, hogy ennyien vannak. Láttam azokat is, akik dőzsöltek. Ezeket addig a napig nem ismerem, elsuhanni se nagyon suhantak el mellettem. Most ott voltak nagy ágyaikon, körülöttük az ételek és italok, mindnek volt neve is, és amikor láttam, a nevek megszólaltak bennem. Láttam élvezeteket, amilyen élvezeteket addig elképzelni se bírtam volna. Láttam, ahogy a dőzsölők elébe járulnak, akik szolgálni körülöttük voltak, főként ahogy magukat ezen szolgák felszolgálták, és nem kevés ezek közül szép volt és értelmes tekintetű, amilyennek az angyalokat képzeltem mindaddig, míg a valóságos angyalokat meg nem láthattam, és most ezek az árnyék-angyalok előttem megmutakoztak, mint akik jó kutyaként cirógatásért dorombolják körbe a hatalmasokat.”

„Láttam a gyerekeket, akik hol keservesen, hol érdeklődve tanulják el a felnőttek szokásait és tudományát. Láttam a küszködőket, akiknek minden perce sorvasztó munkában telik. Láttam a vadászokat, akik emberre vadásztak. Láttam embereket emberek kezétől halni meg. Sokféle fegyver és eszköz szerzett sokféle sebet. Láttam, hogy köveket dobálnak, ügyelve arra, hogy túl nagyokat ne, és a sérülések eleinte akkorák legyenek csak, hogy a halálraítélt ugyanúgy lássa a maga halálát, ahogy hóhérai azt, hogy őket látják ölni. Láttam a könnyen célzó pontos szerkezetek kezelőszemélyzetét, és láttam az örömet mindannyiszor, ahogy a vadászok nézték, az élet miképpen távozik a kiszemelt és megrongált testekből.”

„Láttam a szemlélődőket, mezőkön, erdőkön, tengereken és szobák rejtekében; voltak ilyenek mindenfelé, bár nem sokan. Láttam az embereket játszani, de játékaik semmiben se különböztek küszködéseiktől, sóvárgásaiktól és vadászataiktól. Láttam az embereket ájtatoskodni. Sokan éppen arrafelé fordultak, szemüket a földi világtól el- és az égre felirányítva, ahol csarnokunk az asztallal volt. De akik úgy mutatták magukat, mint aki lát, szemlátomást azok se láttak minket. Láttam a gyönyörben munkálkodókat, a szaporodás buzgalmaival egymásba fordulókat; csináljátok csak!, gondoltam. Ki tudja, meddig csinálhatjátok. Némelyik tekintet, amikor megtört, olyan volt, mintha a szemeknek lenne módja mégis a csatakos ölelések közben az égi csarnokba föl- és belelátni, éppen az én figyelő, gyönyörben osztozó szemembe nézni, és némelyik száj, amikor alig-értelmes szavakat nyögött, olyan volt, mintha erről dadogott volna valamit, öntudatlanul. Meddig és minek csinálhatjátok, gondoltam, és hogy sose volt ennyire értelmetlen az ölelés, mint épp ezekben az órákban. Értelmetlen, az ő szempontjukból; de nem értelmetlen a parancs szempontjából, mely parancs szaporodni, sokasodni rendelte az embert, és, jutott eszembe, a parancs nem lett visszavonva: úgy látszik, gondoltam, legutolsó pillanatig érvényben lesz! Az pedig, hogy tudják, valahol a lelkük mélyén, hogy mi történik velük, látható volt, amikor elernyedtek, összegabalyodott lélegzettel és kiüresedett arccal.”

„Hallottam aztán a csengők szavát. Váratlan volt, összerendeztem belé. Láttam, amint az égitest rezgésbe jön, szakasztott, ahogy a nyárvégi szelektől rezegni kezdenek a szőlőlevelek. Rengések voltak, amelyektől egész városok dőltek romba, és pazarlóan kiömlő emberi vért ivott magába téglapor, törmelék. Voltak csoportok, melyek ráéreztek az utolsó idő eljövételére, és maguk akartak a dolgok végére járni; azt hiszem, úgy hitték, megválaszthatják a helyet, ahová végül majd kerülnek. Maguk kotyvasztotta gázokat szívták be, meg édesített, mérgező italokat ittak, és aztán lefeküdtek, egymást ölelve, egy grimasszal arcukon, melyről nyilván azt hitték, az üdvözültek mo-

solya. Talán volt még idejük, hogy ráébredjenek, micsoda tévedésben voltak. Elvesztett, elgurult szőlőszemnek számítottak, ugyanúgy, mint a katasztrófák áldozatai.”

„Láttam, hogy voltak, akik készültek. Megerősítették házaikat, és gyakorlatokat végeztek, hogy ha házaik mégis megsérülnének, hogyan húzzák meg magukat a lezuhanó elemek között, és hogyan mentsék a bőrüket. Láttam, hogyan készülnek készletekkel, pénzzel és értékekkel, abból a megfontolásból, hogy a vég valami gazdasági összeroppanás képében fog eljönni. Pedig olyan közel volt már a perc, melyben mindenre fény derült!”

„Nagy tárcsák mentek a városok és falvak fölé, és szózat hallatszott. Mindenki hallhatta a maga nyelvén, hogy

- AZ ÚR, AKI TÁVOL VOLT, VISSZATÉR;
- VISSZATÉR, HOGY BETAKARÍTSA A TERMÉST;
- ITT VAN AZ IDŐ, LEHET ÖRÜLNI;
- NINCS MÁR MIÉRT FÉLNI;
- ELŐ VANNAK KÉSZÍTVE A TARTÁLYOK, MELYEK A TERMÉST BEFOGADJÁK;
- EZ ELLEN TENNI SEMMIT SE LEHET, NE IS PRÓBÁLKOZZON SENKI;
- SEGÍTENI VISZONT LEHET, MINDENEKELŐTT AZZAL, HOGY KI-KI NYUGODTAN BEVÁRJA, MÍG BEGYŰJTIK ÉS A MAGA HELYÉRE KERÜL;
- KÖSZÖNET AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRT.
- KÖSZÖNET AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRT.
- KÖSZÖNET AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRT.”

„Akkor a szózat elhallgatott. A tárcsák pedig maradtak helyben az égen lebegve némán, mindaddig, míg az államok vezetői harcot nem próbáltak ellenük. Repülőgépek és rakéták emelkedtek a magasba, és elpusztították a tárcsákat. A roncsok a földre zuhantak, meg a rakéták és lövedékek darabjai szintúgy, és sok helyen az embereknek emiatt kellett odaveszni. Mégis voltak, akik ünnepeltek és reménykedtek: Az ember hatalmas. Az embert nem lehet legyőzni!”

„Láttam, hogy elindultak valóban a begyűjtésre rendelt tároló és szállító edények, de volt egy idő az égi tárcsák pusztulása és a szedés megkezdése között, amikor csend volt.”

„Csend volt, mert nem volt szabad a repülőgépeknek felszállni a földről. Más hajó nem szállhatott tengerre, csak a hadihajók. Sok gyár leállt. Láttam, hogy a sebtében otthagyt gyártermekben elszabadultak a tüzek, és elemésztették a telepeket meg a környéküket. Láttam, hogy a sötét füstök belepték az utakat. Sokan a lángokban veszték oda, sokakat a füst folytott meg, sokaknak az elszabaduló mérgek okozták idő előtti pusztulását.”

„Pedig elkerülhető lett volna mindez. Hogyha odafigyelnek a szózatra.”

„Nem figyeltek oda, legalábbis nem elegenden, és összevissza intézkedtek. Nagy gátak voltak építve a folyókra, és sokfelé ezek a gátak átszakadtak, vagy túlfolyt rajtuk a víz, és sokan ezért veszték oda.”

„Láttam, hogy megszűnőben van az emberek között minden figyelem és óvatosság a betegségeket meg a sérüléseket illetően, és figyelmetlenül egyre-másra kárt tesznek egymásban, és sokaknak így folyt el a vére, és föllángoltak a járványok, undok betegségek rongálták a termést, pedig időtlen idő kellett, hogy ez a termés mind beérjen!”

„Sok minden leállt, de a szórakoztatás meg a hírszolgáltatás nem állt le. Megjelentek a vicclapok, és a tévék a családi sorozatokat is rendben leadták, sőt, ame-

lyik nem ismétlés volt, hanem azon utolsó időkben gyártották, a maga módján végigkísérte a véget. A forgatócsoportok járták az utakat, egyenesben közvetítették, amint az autóval hazafelé tartó családanya mit sem sejtve a leszakadt hídra hajt, és igyekeztek a lehető legjobb szögben bemutatni, ahogy a mélybe zuhan, és közben szorgosan dolgoztak a háttér munkásai, hogy a második kiadásban, a rendszám alapján már meglegyen a név, és a némán sikolyozó arc mellé oda lehessen tenni a feliratot, név, életkor; és sokan ezek közül a hírszolgálatók közül odavesztek, szerencsés esetben úgy, hogy a saját haláltusájuk is meg lett örökítve és adásban néhányszor zenekíséret plusz név plusz életkor visszajátszva; és ez az ágazat valóban a legvégső pillanatig dolgozott, sőt, láttam, hogy azután is, mert mikor már emberi szem nem volt, hogy olvasson, néhány újság még akkor lejtött az automata gyártó-sorokról, és képeket adott minden, magára valamit is adó tévéállomás.”

„Láttam, hogy akadtak, akik magyarázatot kerestek. Emberek álltak ki az emberek elé, olyanok, akik egész életükben hitbeli ügyekkel foglalkoztak, és olyanok, akik csak akkor érezték indíttatva magukat ilyen beszédre. Láttam, hogy sokan elhúzódnak a mindenfelé fölállított szószerkezetek környékéről, de voltak, akik tömegbe gyűltek, és odafigyeltek. Hallgatták a magyarázatokat, amelyek mind-mind történetek voltak: kezdetben hogy volt, mi volt, és az emberek hol rontották el a dolgokat, és amikor a prédikálók megnevezték – ki-ki másban – a bajok okát, eljutottak oda, hogy megnevezzék, kivel kell leszámolni ahhoz, hogy a felsőbb hatalom végül kegyelmes legyen, és megengedje az emberek életét. Láttam, hogy a felizgatott hallgatóság megindul, és öl. Láttam, hogy bemennek mások otthonaiba, és gyerekeket dobálnak ki az ablakokon, fiatal fiúkat vetnek éhes vad kutyák elé mezítelenül, leányokat kötöznek járművek lökhárítójára, és lassan, kuplungozva széjjelszaggatják a testüket, öregembereket hajtanak üres gödrökbe, és százával kell ott állniuk, míg nagy gépekkel földet hordanak rájuk. Láttam, hogy egyik-másik hitszónok olyan népszerűvé lett, hogy kedvükért a szelídebb állami vezetőket letaszítja a tömeg, és a rezidenciákba ezek a nagyhangú vezérek költöznek, miután az elnökök és miniszterek kivett beleivel vonták körbe a házat. Láttam, hogy némelyik prédikátor egy másik prédikátor ellen fordul, és egymásnak esnek a hívek. Láttam, milyen leleményesek a pusztításban. Mert nem hebehurgyán öltek a buzgóságba esett hívek, hanem ötletesen és megfontoltan. Ügyeskezű mesterek egy városban nagy mikrohullámú sütőt szerkesztettek, amelybe beletegyék az elfogott és sebtiben elítélt rivális hitszónokot és családját, és sorban az átlátszó falú készülékbe vitték őket, és végignézték, amint a belülről fölhevült kisgyerekek fölrobbannak és sokféle darabra szétmennek, meg ugyanezt a hitszónok feleségével és végül, miután ezeket maga is látta, vele magával megcselekedték.”

„És látva mindezt iszony fogott el, és akartam kérdezni a huszonnégy szépkézű embert, hogy miért ez a pazarlás? Hogyha szüretre készülnek, miért engedik, hogy a szükségtelen veszteség ilyen nagy legyen? Tud-e erről az ő Uruk? És ha tud, mit szól hozzá?”

„Akartam kérdezni, és nem jött hang a torkomon. Kéz nehezedett a vállamra. Sohasem tapasztalt melegség járt át, nyugalom. És elég volt ez, hogy lecsillapodjak. És mivel lecsillapodtam, beláttam, hogy nincs az a szüret, amelyben ne volna szemvesztés. Vele jár. Minden rendben van. És láttam, hogy föl lettek már állítva a nagy kádak, és megindultak a sorok a kádak felé.”

„És nyugalmas állapotomban megértettem, hogy miben áll A TERMÉS. Kezdetben voltak a szavak, és ezek a szavak tették, hogy a vad alanyból nemes hajtás sar-

jadjon, az ember. És volt örök parancs a szavak sokasítására és védelmére. Ezért volt az embernek öröme abban, hogy magát szaporította: kellett, hogy utódja kerüljön, aki a szavakat tovább viszi és mondja, és egyre több, és a lehető legpontosabban ismételve nemzedékről nemzedékre, és ezért esett olyan jól az ölés, mert mindenkor szavak gyilkoltak szavakat, és az ember örömmel bámulta, ha elnémult a másik ember, az ellenség ajkán az idegen szó.”

„Mostanra az emberekben a kellő számú és milyenségű szó meglett. Az emberek elméjében. És az emberek éppúgy nem tudhatták, mire valók elméjükben a szavak, mint ahogy a szőlőszem se tudja, hogy van kád, meg hordó, évjárat és címke.”

„És látva a felállított nagy kádakat, akadtak, akik irányítani kezdték az emberek sorait, hogy így álljanak, meg úgy, engedjék előre ezt vagy azt. Mondom, kerültek ilyen lebonyolítók: mindenre van ember.”

„És láttam, hogy egymás mellett többféle hordók voltak, és külön kerültek emberek aszerint, hogy miféle szavakat gyűjtöttek és növesztettek elméjükben. És láttam, hogy volt nagy meglepődés, mikor egyik-másik családnak széjjel kellett válni, és az apa másik kádba került, mint az anya, mert nem egyfélék voltak. Láttam keserves búcsúkat és közönyösöket és boldog elégedetteket. Külön került akkor barát a baráttól és munkatárs a munkatárstól. Meglepetésre együvé került viszont nemegyszer ellenség az ellenséggel, főtitkár a takarítónővel, és bizony még a virágkoszorús szépségkirálynő is a konyhalánnyal.”

„Láttam, hogy látva a nagy felállított kádakat, nincsen már ellenállás az emberekben, mennek, ahova kell. És hallották megint a szózatot, fönt lebegő égi tárcsákból amely szólt, és azokra a tárcsákra nem tüzelt akkor már senki, és indítóállványaikon pihentek csöndben a rakéták, és a szózatot hallva nem volt már kétség senkiben, hogy ez az út, amelyen járniuk kell, a hordók felé amelyik visz; és látva, hogy az előttük haladó, ahogy a kád pereméhez ér, egész testében fölfénylik, mint a gyümölcs hús, melyen át a nap fénye csillog, megnyugodtak.”

„Láttam a vakokat, akiket ilyen irányítóféle emberek kísértek a kádig, meg bénákat, akiket hordágyon hoztak vagy kocsin toltak, és láttam, hogy közvetlen a kád mellett a vakok látóvá lettek, a bénák pedig fölkeltek és tettek még néhány első és egyben utolsó lépést, és látták fölfényleni a testüket mindahányan.”

„És nyugodtak voltak az asszonyok, mert szabad volt a testükön levő ékszereket magukkal vinni, azok nem zavartak semmit, mint ahogy nyugodtan mentek a kisgyerekek is, hallva, hogy vihetik a kedves kis játékaikat. És nyugodtak voltak az okos férfiak és a tudós nők, mert tudták, hogy ami tudást begyűjtöttek, arra vigyázniuk nem kell, nincsen már felejtés.”

„Láttam költőt, aki a kád peremén állva mondta el utolsó kétsorosát:

*Egyszer vége van mindennek.
Most, úgy látszik, éppen ennek.*

Láttam mindezeket, és láttam azután, hogy a megtelt kádakat hogyan viszik a préshez, és hogy a présből kicsurgó folyadékot hogy választják szét, és láttam még néhány dolgot, de ezekről nem látom szükségesnek beszámolni. Nem miránk tartoznak a továbbiak.”

„Mi tartozik miránk? Miért engedték, hogy mindezekre rálátásom legyen, és miért tették, hogy visszakerüljek amaz erdőszélre, ahonnan elragadtak? Hogy tudasam: KÉSZÜLNI KELL.”

„Amint visszakerült Pacher is, aki, szegény, oktan módon beszámolót tartott a régi harcostársaknak, és azok valamilyen megfontolásból úgy látták jónak, hogy elnémítsák.”

„Magam a figyelmeztetésnek más módját választottam. Ezért jegyeztem le mind ezeket, és küldöm el beszámolómat nektek. Abban a reményben, hogy van szemetek az olvasásra. Készüljete! Amilyen módon a hírt továbbadni jónak látjátok, azon a módon ti is mind értesítést tegyete.”

„Mennyire van közel az az idő, a szüretnek ideje?, ezt fogják kérdezni tőletek. Feleljete belátásokat szerint; a veleje az legyen, hogy igen közel. Mármost, ha valaki azt akarja tőletek kitudni, eszközöljön-e hosszútávú befektetéseket, erre, ilyen természetű kérdésekre én sem tudlak benneteket fölkeszíteni. Amit el kellett mondanom, elmondtam. Rátok van bízva, hogyan kezelitek, bővítitek vagy rövidítitek szövegemet.”

Címet nem adott meg a feladó, nem lehet neki válaszolni. Mint amikor nyitott ablakú villamoson utazol, és egy másik villamosból valaki abban leli örömét, hogy leköpi. Ott az arcodon a nyála, és te nem tudsz visszaköpi, mert a járművek közben elmentek egymás mellől. Vagy, szelídebb hasonlattal, mint mikor egy fehéren beteges arcú, apácának öltözött nő megáldott minden közelében állót a metróban, és azóta meg vagyok áldva, és azon tűnődöm: Hogy lehet egy áldást magamról levakarni?!

Itt állok, kéretlen beavatott, ráadásul azon kell gondolkodnom, hogy miképp viselkednék egy olyan időben, mint a leírt. Lázadozva mennék-e a halálba, ahogyan ama részeges walesi költő sugallja, *do not go gentle into that good night*-ot ismételve, vagy jámboran? Könyöröghetnék, persze, meg érvelhetnék. Hogy, teszem azt, nincs ám még beérve az ember. Kérhetnék egy kis időt, csak míg a regényem befejezem; hisz ez már megkezdett munka, nehogy csonkán maradjon...

Minderről nekem az jut eszembe, hogy ki-kí a jelleme szerint. Mert jellem *van*, és ez azt jelenti, hogy az egyén végül *mindig* egy bizonyos saját rendszer szerint viselkedik. Legfőleg a megfigyelő nem mindig képes rá, hogy a viselkedés mögött a rendszert fölismerje. Ami a felületes megfigyelő szerint a rendszerbe nem illik bele, annak kedvéért nem próbál másik, a valóságnak jobban megfelelő rendszert elképzelni, hanem az oda nem illő cselekedetet kinevezi, mondjuk, *action gratuite*-nek. Levélíró is egy bizonyos jellem, és mindenkor aszerint viselte magát, és bizonyos vagyok benne, hogy én is a magam jelleme szerint élem majd meg – ha egyáltalán megérem – a legutolsó idő eseményeit. Jól emlékszem, amikor munkahelyemen az a nagy-nagy tisztogatás volt, és sokakat eltávolítottak, némelyek közülünk bizony kérelmeztek, könyörögtek, és pártfogókat kerestek. Voltak, akik bizonylatokat hoztak gyerekeik számáról, életkoráról, tanítatásuk költségeiről, és feleségük betegségről. Mások dühöngtek, parázssal teli petíciókat szerkesztettek, és igyekeztek megkéséríteni az őket eltávolítani szándékozók életét. A lehető leghosszabban vették igénybe az idejüket, és sértegették, fenyegették őket. Mások viszont azt gondolták, hogy nincs mit tenni, és mivel ezen eltávolítók társasága amúgy se túl élvezetes, az a jó, minél rövidebb ideig vagyunk a körükben.

Könyörögni pedig nem érdemes nekik, mert élvezik, ha hatalmasnak érezhetik magukat, és érvelni se, mert nincs az az érv, ami meggyőzésükre alkalmas lehetne.

Így voltam ezzel én: essünk túl rajta.

Azt hiszem, így is lesz.

VÁRADI PÉTER

► Anyakatasztászis

Gyerekkoromban testöm gyöngé volt
és harmat szállt hajnalban homlokomba
az álmoktól, de nem tudtam mikor
mit álmodtam, meg hogy senki sem tudja,
arra emlékeztem vagy arra sem
amit mondtak vagy én mondtam, ki tudja,
egyetlen szál finom hernyóselyem
tartotta testem, lassanként lebontva
ebből szövöm meg most függőhidam
egy szüttogásodhoz újraszüttogva:
„Egyél húst, gyöngé kisfiam!”

► Apokalipszis

Egy este (már később sötétült,
de künn még hó, fagy, ítéletidő)
Jancsi bácsi körébe gyűltünk,
míg vízpipát vett elő.

A kandallónak háttal ült le
égig polcolva lábait,
és előkerült a kezitükre,
mert félt, hogy a fotó majd öregít.

„Míg ifjú voltam és vidám
– kezdte – zajosnak tűnt a vég,
de majd’ kétezer év után
néhány szót hozzátoldanék...”

Nyilván azt hitték, vége van,
mert hátul taps harsant, sebes
vaku villant, köszöntő szólt,
de már nem történt érdekes.

Nem a trombita, nem az angyalok.
Cirregő neonfény. Éjszaka van.
Kifordult szemű mezítlábasok
mennek a porban, mennek, hangtalan.
Most minden út a tengerhez vezet.
Sötét fenevad, mindenkit benyel.
Férfi és asszony, aggastyán, gyerek,
sorban tűnik a hullámokban el.
Aki elalszik, mind, mind idejut.
Lépked mereven, lassan, elnyílt szájjal.
Mozog a föld, kiveti holtait.
Mennek ők is az alvók nagy hadával.
 És elmerül a sötét víz alatt
 az öntudattal fertezett anyag.

► A sándortelepi könyvtár fényén él

„Világ hajóinak kikötője
üdv mind ki rajtuk állsz
Caesar vagy, okkalöltő
barátságom tűzvarázs”

...mind szex, hódítás körül értendő
rászánnám az eszemet
a vacokban laknak ezek
legalábbis onnan
egyszerre vagyok elnövésük látványa
önmagam számára
meg a vacok is
egyik sem hát
még mi ez az
én
a testuralom textúra
lom
habi tusa
eszem husa ér-e
mit a más vére
nΩ magtár.
Asszem így lesz leginkább
s örökre modern: közvetlen hozzád szólok.

Az utcán hangos csörömpöléssel villamos érkezik. Keménykalapos úr száll le, megvárja, míg az automobil elhalad előtte, szája szélén szinte észrevétlen, gáláns mosoly, napfényre nyíló bók a bent ülő asszonynak, aki este, mikor vörösen égő haját kibontva a zongorához ül, e délutáni mosollyal csalja meg az urát; Chopint ajándékozza meg vele, aki álmos pilláit az asszonyra emeli, kézen fogja a nőt, könnyedén megpörgeti, libben a szoknya, mintha tengeri szél játszana a végtelent kísértő bárka vitorlavásznával, és a hangok, melyeket Chopin dúdol az asszony fülébe, összekeverednek a test hajlataiból áradó illatokkal, belengik a szobákat, a nő lágyan simogatja férje arcát, „úgy látszik, ez a boldogság, drága...”

...és nem tud zokogni. Az agya mindent rögzít: a vécé bűzét, a megszokott és más-kor észrevétlen maradó maró hűgyszagot, a porszemeket, melyeket az ablakon át-törő vékony fénysugár most tisztán láthatóvá tesz; a kés pengéjén megvillan egy pillanatra, tényleg nem több, a másodperc töredékéig tart ez a villanás, de elég ahhoz, hogy felrobbantsa a szem érzékeny idegeit, eltüntessen mindent, fájóan éles ez a fény, és a csend, a hangokért rimáncodó hallgatás, a kés hegye felsérti az arcbőrt, a fehérre meszelt falon fura formájú foltok: egy ló feje, nevet, látszik a fogsora, az apjára hasonlít ez az arc, de a szemek helyén két nagy, világosabb folt, szabálytalan alakúak, mintha kiütötték volna a csontot azon a helyen, az agya gondosan rögzíti ezt a képet is, és a penge nyomán kiserkedő vér útját is az arcon, amely kijelöli az utat az első majdani ráncnak, a férfi erős keze a szájára tapad, beleégzi az izgalom nedvének illatát, erős, átható illat a tenyéren át, megnedvesíti az ajkakát, összekeveredik a rúzs ízével, a szakadó blúz disszonáns nyomatékot ad kettőjük zihálásának, a hideg levegő megérinti a fiatal melleket: a tükröt, amely előtt áll, belepte a por, az áhítat, amellyel letörli az üvegről az időt, feledteti a véres alsónemű látványától támadt rémületet, legombolja magáról a ruhát, a mozdulat, mint az összekulcsolt kéz, imát sejtet, és mikor a testére pillant, tekintetéből örökre eltűnik a fény, a férfi combja a lábai közé nyomakszik, minden maradék ereje elveszik, a két, most már örökké ismerős kéz érintéseivel felsérti a bőrét, és az utolsó pillanatban, mikor a férfi feltépi a testét, kizuhan a világból, nem lát mást, csak sötétséget, a csillagok is elbújtak, próbál megkapaszkodni valamiben, ami segítene kimozdulni, de a semmi sem fogadja be, darabokra hullik, végül mint utolsó menedék felszakad belőle a sikoly, széttépi a hangszálakat, összetöri a csontokat, hogy elhaltában, belesimulva a nyomába szegődő kegyetlen csendbe, megalázkodják a mérhetetlen kívánság előtt

ezt a nőt ismerem – suttogja a bajuszos férfi. Kezét leengedi maga mellé, háta meg-görnyed, mintha nagyon, nagyon fáradt lenne, mintha most jött volna el a perc,

amikor meg kell állni, pihenni kell, mert hosszú még a nap, hosszú még az élet, bírni kell erővel.

A társa – idősebb férfi, őszülő haj, ráncos arc – ellép mellőle, a mosdónál megáll, megnyitja a csapot és kezeit a forró víz alá tartja. Szája rándulását a bajuszos férfi nem láthatja. A szavak – „Majd megszokod” – sem jutnak el a tudatáig. Kiszáradt ajkai között szétmorzsol egy nevet; egy emléket, egy érintést, egy mosolyt. A mosdó felett a csempén a pára újra vízcseppé változik.

Az idősebb férfi megtörölközik, hintőport szór a kezeire, hogy a gumikesztyűt könnyebben húzhassa fel.

A bajuszos még akkor sem mozdul, mikor a társa az asztalhoz lép és egy ügyes mozdulattal megnyitja a nő hideg és merev testét; egyetlen mozdulat a mellektől az ágyékgig.

A csendet csak a rosszul elzárt csap csepegése töri meg, egyenlő részekre szabdalva az időt.

Ők nem érezhetik a hűvös teremben, de kint nagyon meleg van. Az embereket szinte megbénítja a szokatlan forróság.

Világvége Gömörlócon ◀

Magyar kalendárium, április

Az 1925-ös esztendő során két esemény lett szenzációvá frissen szétporciózott hazánkban.

Az első ilyen történés Léderer Gusztáv csendőr főhadnagy, volt különítményes tiszt, valamint neje, Schwartz Mici jóvoltából eshetett meg: a házastársak lakásukon meggyilkolták Kodelka Ferencet, aki akkoriban már régóta ügködött a feleség asszonyi kíváncsalmainak csillapításán, ráadásul ezt olyan furmányos módon tették, hogy a bűnesetet követően a tehetős hentesárugyáros nyolcvanmillió koronáját is magukénak tudhatták. Nem csoda, ha jól kiterveltnek vélt óvintézkedésekkel igyekeztek megelőzni a lelepleződést: a holttestemet darabokra cincálták, a testrészeket elrejtették, illetőleg a Dunába dobták. Bár a balvégzetű mészáros huszonkét porciója később előkerült, fejét sohasem találták meg. A házaspárra végül mégis lesújtott a törvény szigora: Léderert a katonai törvényszék kötél általi halálra ítélte, és rövidesen nyakára is került a kravátli, feleségének meg életfogytiglani fegyházbüntetés lett a jussa. A hátborzongató bűneset az akkori szórakoztatóipart is megihlette – a korabeli kabarék fénypontján a *chanteur* a következő kérdést intézte partner-nőjéhez: „Lédererné, mi van a kosárban?“, mire a *chanteuse* a következőképp válaszolt: „Kudelnának keze, feje, lába.”

A másik emlékezetes esemény nem volt ennyire hátborzongató: csupán annyi történt, hogy az év decemberének első napján üzembe helyezettett Pesten az első magyar rádióstúdió, és ezzel megindult a hazai műsorszóró rádiózás.

Persze Gömörlócon nemigen esett szó a forradalmi újításról; a falu lakói még arról sem szereztek tudomást, amikor 1928 áprilisának végén a déli harangszóval megkezdte működését a lakihegyi Telefunken rádióadó, amely már az egész Kárpát-medencét besugározta, a hivatalos előfizetőknek kevesebb mint havi harmadfél pengőért juttatva el az éter hullámain keresztül a műsort, mely felolvasásokból, drámai előadásokból, a nép szellemi gyarapodását célzó tanfolyamokból, lelkét istápoló istentiszteletekből, és főképp a számára oly kedves cigánymuzsikából állt. Tájékozatlanságukért nem szabad hibáztatnunk a gömörlóciákat; igaz, hogy nemigen mozgultak ki falujukból, de ennek oka nem restségükben, hanem inkább a nyolc esztendővel azelőtt történetekben keresendő; tudniillik egy francia vénember az általa kijelölt határvonalakkal végképp a környező hegyek foglyává tette a települést. Keletre, nyugatra és délre meredek bércek bástyázták körül a falut, amelyből lakói a szebb időkben északi irányban, a völgyön keresztül indultak el, ha másutt akadt dolguk. De arrafelé most uniformist öltött marcona tótok állták volna útjukat, a határvonal innenső oldalán meg huszonegynéhány mérföldre volt a legközelebbi település, és a szegénység sújtotta gömörlóciáknak kisebb dolguk is nagyobb volt annál, hogy naphosszat a hegyek mászásával töltsék drága idejüket. Az meg telje-

sen nyilvánvaló: ha még hallottak is volna a rádió létezéséről, egyiküknek sem jut eszébe, hogy efféle úri multságok vásárlásával apassza tovább soványka pénztárcája tartalmát.

Pedig Gömörölúcon nem volt hiány jó zsíros magyar földből. Csak a helybeli dolgos parasztemberek szűkölködtek benne: minden egyes családnak csupán annyi jutott belőle, hogy tán még abroszuk csücskei is lelőgtak volna birtokukról, ha valamiféle bolondos ötlettől hajtva ráterítik. A grófnak, Zoltay Árminnak kevesebb oka lett volna panaszra, ha nem az egyik legostobább kikapcsolódásra fecséreli ifjú éveit és egykori jobb módú felmenőinek örökségét: a kúria körül több mint hétszáz holdnyi termőföld volt a tulajdonában, ám az ősi hajlék falain már szinte alig maradt vako-lat, és a birtok is paragon hevert, lévén, hogy a nagy múltú család e sarjadéka még napszámot fizetni se tudott, hiszen minden pénzét kártyaszenvédélyébe ölte, ha olykor a többi nemesi családdal fenntartott barátságának ápolása végett felruccant a székesfővárosba. Végül nemcsak a szerencse szegődött el mellőle; egy hosszabb és felettébb nagy veszteségeket hozó pesti kirándulást követően felesége, Odette grófné is követte a Zoltay-ház szolgáloinak példáját: összecsomagolt, és a két kis úrfival egyetemben végleg otthagyta az egykoron jobb napokat látott hajlékot.

Gróf Zoltay Ármin eleinte kerestetni próbálta asszonyát és gyermekeit, majd – belátva eme törekvésének kudarcát – az italban próbált vigaszra lelni. Éjszakánként, ha elegendő mennyiséget fogyasztott a pince egyre apadó borkészletéből, öles hangú óbégatása verte fel a falu csendjét, meg azok a válogatott szidalomszók, amelyekkel ilyenkor Gáspárt, egyetlen megmaradt szolgálóját illette. A falubeliek nem tudtak magyarázatot adni arra, miért tűri a tisztességben megőszült hű cseléd mindezt, és az egyik misén még a pap is kiprédikálta a duhaj úrfit, személyében jelölve meg a legkirívóbb példáját ama Istentől elrugaskodott semmirekellőknek, akik családjukat és az ősök szellemét sem kímélve süllyednek önszántukból mind mélyebbre a bűn posványába, akik az ördög bibliáját tekintik az ige forrásának, és akik a szeszben kutatják a kinyilatkoztatást. És az igehirdetést követő nap eseményei igazolni látszották a pásztor szavait, tudniillik Zoltay ismét összecsomagolt, aztán nekiindult a hegyeknek, ami annakelőtte minden esetben annak volt biztos jele, hogy megintcsak a pesti gavallérok körében fogja hosszú éjszakákon keresztül verni a blattot. Ám ezúttal a gróf urat már az elindulását követő harmadik napon falujában találta a hajnal: valami nagyméretű, látnivalón súlyát tekintve sem csekély ládaszerű tákolmányt, meg egy másik, kisebb dobozt cipelve ereszkedett alá az oromról – tanakodtak is, akik látták: vajh' miféle újabb úri passziónak eszközére lelt rá ismét a fővárosi mihasznák között.

Ám hamarosan kiderült: Zoltay újdonsült szerzeményének semmi köze nincs a hazardjátékokhoz, és még az az elképzelés is hamisnak bizonyult, mely szerint jófajta borokkal teli palackok rejtőztek a szerkezet belsejében, amit a nyereségvágytól hajtott borászok alkottak meg ilyen flancos külleműnek, hogy a rajta díszelgő gombok meg apró betűs feliratok ürügyén kérhessenek el érte minél több pénzt azoktól, akik nem tudnak mit csinálni jó dolgukban.

Az utazást követő vasárnapon a misére gyülekező falubeliek Zoltay Ármint látták álldogálni a templom kapuja előtt, amitől erősen meglepődtek, hiszen azelőtt nem igen fordult elő, hogy az ájtatosságok idején az úrfi akár közelébe is ment volna Isten házának, most meg hangos „Mindörökké, Ámen!”-nel fogadta a gömörölúciak „Dicsértessék!”-ét, mintha a Mindenható útjainak a szokásosnál is nagyobb mérté-

kü kifürkészhetetlensége révén ez alkalommal az ő feladata lett volna a pap helyettesítése. A gróf kezét mindeközben a kiruccanásából magával hozott szerkentyűn pihentette, amely egy terítővel letakart emelvényen nyugvott, és a kisebbik dobozhoz csatlakozott valami zsinórfélével.

A mise a megszokott módon zajlott: minden úgy történt, mint megannyiszor ki tudja, hány száz éve az efféle alkalmakkor, aztán Cirják bácsi, az öreg harangozó másodszorra is megragadta a kötelet kérges tenyerével, hogy a vasárnapok ünnepélyességéhez méltó módon harangszó kísérhesse útjukon az ájtatosságról hazatérő híveket; ám a templomból kilépőket olyan jelenet fogadta, amilyenhez hasonlóval még sohasem találkoztak azelőtt: a gróf keze alatt nyugvó masinéria hirtelen meg-elevenedett, belsejében fények gyúltak – mint ahogy azt olykor a pap mesélte a zsidók frigyládájáról, amelyben Mózes kőtábláinak darabkait őrizték, miután széjjelzúzta azokat népének hitetlensége miatt –, aztán rövid ideig tartó recsegés és sípolás után – mely utóbbit később sokan a szeráfok énekével voltak hajlamosak azonosítani – tisztán érthetően, hibátlan magyarsággal megszólalt a szerkezet, és ebben a hangban volt valami nem evilági fátyolosság, mintha valahonnan nagyon messziről intéződött volna a döbbenettől bénult gömörlicuiakhoz. A szózat kinyilatkoztatta: oly soká tobzódott már az emberi nem a bűnben és az istentelen hívságokban, hogy a végítélet napja „közelebb van, mint bármikor is volt azelőtt”, és már nem kell soká várniuk „sem nekik, sem pedig a rút faj másutt született példányainak” a hét trombitaszóra, melyek elhangzása után összegyűlnek a népek az utolsó, armageddoni nagy csatára, ahol végső győzelmet aratnak a mennyei seregek, hogy a Mindenhatóhoz hűek elnyerhessék méltó jutalmukat, és azokat, akik a bukott angyalt tisztelték Megváltójukként, emészteni kezdhesse a poklok kiolthatatlan tüze, amely nem szűnik meg lobogni soha azután, és mindörökké fogja mardosni azokat, akik nem bánják meg vétkeiket azon nyomban, s nem kezdenek a világ fennállásának még hátralévő napjaiban teljes buzgalommal azon ügyködni, hogy bűneik emlékét a lehető legtöbb jócselekedettel mulasszák el.

A gömörlicuiak már az első szavak elhangzása után is olyan arcot vágtak, mint ha menten megnyílt volna az ég a mennyei lovasok előtt: homlokukon jegeces izzadság kezdett gyöngyözni; a férfiak levették kalapjukat, az asszonyok meg csak hányták a keresztet, és rémületüket méginkább fokozta, amikor megtudták, hogy a pokolbéli kínok elkerüléséhez maga az őszinte bűnbánat messze nem elég, hanem még mindenféle jótéteményekkel is meg kell azt tetéznük: ennek hallatán sokan zokogásban törtek ki, némelyek összekulcsolt kézzel térdre rogytak, néhány gyöngébb idegrendszerű asszonyság meg hangos sikoltást hallatott, hogy aztán aléltan csapja testét a gömörlicui templomtér kemény földjének.

Am ekkor a hang kijelentette: „nincsen félnivalójuk”, mert még megfordulhatnak a kárhozathoz vezető úton, hiszen „az Úr tudja, hogy nem üszökkal, hanem pálmaággal kell a válságos idők gordiuszi csomóját megoldani”, és éppen ezért, „kinyilvánítva ezzel a falu lakói iránt érzett megbocsájtó szeretetét és végtelen nagy kegyelmét”, az ítéletnapig hátralévő hetek minden vasárnapján meglátogatja őket; persze egyelőre nem személyesen, hanem ama szerkezet segítségével, amelyet azzal az emberrel juttatott el a gömörlicuiakhoz, aki egykori élete minden romlottságának dacára elsőként tért rá a keskeny ösvényre, és amely szerkezetet ezentúl „úgy tekintsenek, mint a régiek tekintették Mózeszt, Ezékielt” – itt rövid szünet következett –, „meg a többi prófétákat”, úgyhogy „ne feledjék, vasárnap, jövő vasárnap!”;

azzal a hang elhallgatott, hogy átadja helyét a sustorgásnak-recsegésnek, amely megszólalásának előhírnöke volt.

Nem kevés időbe tellett, míg végül alábbhagyott a zokogás meg a kínkeserves jajgatás, és eszméletükre térve az alélt némberek feltápáskodtak a földről. Ekkor Zoltay gróf áldásra emelte kezét, és felszólította a falunépet: „figyelmezzenek jól a mostani üzenetre és azokra, amelyeket a későbbiekben lesz alkalmuk végighallgatni”, hiszen – mivel a papság az elmúlt időkből „végleg beletespedit önnön kevélységének és bírvágyának folytó mocsarába” – eme szerkentyű lesz az „egyedüli hiteles kapocs teremtőjükkel”; ahelyett, hogy a „kiüresedett, álságos pátozzsal machináló klerikális szólamokhoz igazítanák életüket”, ezután „fülükkel próbálják megragadni napjaik hajójának kormányrúdját”, és „induljanak el végre az üdvösséghez vezető úton a mennyei doboz útmutatásai alapján, ahelyett, hogy a hamis egyház perselyeit súlyosbítanák fáradságos munkával megszerzett pengőikkel”, de „nehogy a szószerűtárság bűnébe essenek”, hiszen „eme üzenetek csupán Gömörlúc kiválasztott népének szólnak”, és „könnyen lehet, hogy az amúgy sem csenevész gonoszt erősbítené még tovább”, ha máshol is tudomást szereznének „a szentírásbéli láda eme kései utódjának létezéséről”, úgyhogy jobban teszik, ha „ki sem mozdulnak falujukból, amely – megszentelt helyként – közelségével is az ő lelki épülésüket szolgálja”.

Ekkor hangos „elég!” kiáltás hallatszott, és a tömegből a pap lépett elő, határozott léptekkel odament Zoltay Ármínhoz, és eléállt, olyan közel, hogy kisarasznyi sem választotta el a gróftól, aztán nyugodt hangon, egyszersmind határozottan megkérdezte tőle, „agyára ment-e a sok kártya meg a disznómódra való részegeskedés”, és felszólította, „húzza meg magát, és ne próbálja mindenféle otromba tréfákkal még a többi falubelit is magával rántani a bűn mélységébe”, mire Ármín felkacagott, rámutatott a pástorra, és kijelentette: „íme, itt a legbeszédesebb bizonyág róla: az egyház képviselői már olyannyira eltávolodtak Istentől, hogy a legnyilvánvalóbb csodák is kételyt ébresztenek bennük”, és vérben forgó szemekkel ráordított a pástorra: „ezután máshol próbálja magát a hívek pénzén gazdagítani, és szedje a sátorfáját, mielőtt még erőnek erejével ebrudalnák ki a faluból”.

A pénz emlegetése és Zoltay erélyessége megtette hatását: a tömegből sokan hangos „vivát!”-ot és „vesszen!”-t kiáltottak, s néhányan ütésre emelve kezüket már el is indultak az atya felé. Csak a véletlen mulott, hogy nem nyúvasztották meg menten, és ez a véletlen épp annak a Szűcs Dénesnek a személyében lépett közbe, aki már évek óta kereste az alkalmat arra, hogy elégtételt vegyen a papon: második gyermeke alig pár nappal megkeresztelése után adta meg magát a láznak, amelyet minden bizonnyal a bőséges szenteltvíz által kiváltott meghűlés táplált benne, hogy kevéssel később anyját is utánaeresszék a gömörlúci temető földjébe – sokak szerint a fia elvesztése okán érzett bánat mulasztotta el az asszonyka életét.

Szűcs Dénes beiramodott a templomba, hogy hamarjában a perselyekkel térjen vissza – a földhöz vágta a fémdobozokat, és addig tiport rajtuk csizmája sarkával, amíg meg nem nyíltott tömött horpaszuk, aztán – akárha szenteltvizet hintene széjjel – szórni kezdte földije közé az érméket. Az ügyesebb gömörlúciak röptében próbálták meg elkapni, a táltumukban kevésbé bizakodók meg a földről igyekeztek mielőbb fölszedegetni az égi áldásként hulló pengőket, amíg el nem fogyott az utóbbi hetek során felgyülemlett készlet; ez elegendő időbe is tellett ahhoz, hogy amikor a plebános megruházásának eszméje ismét felülkerekedett az anyagiak csábításán, a pátert már sehol se lássák – nem is találkozott vele Gömörlúcon senki soha többé.

Csak úgy csengett-bongott a főutca, amint a falu férfiai megnehezedett zsebekkel a korcsma felé meneteltek. Főképp az asszonyokban fogalmazódott meg a gondolat: talán mégsem azután kellene mulatozásba fogni, hogy a mértéktelenséget felettébb nem szívelő Úristen ilyen félreérthetetlen módon tett bizonyosságot jelenlétéről, ám lassan szertefoszlatta a kétségeket az az érv, ami szerint a mennyei hangszavai épp arra utaltak: a most jogosan visszaszerzett néhány pengő csupán jelentéktelen töredékét képezi annak az összegnek, amelyet akkor kapnánk eredményül, ha összeadnánk, mennyi pénzzel gyarapították nem csak a mai gömörlúciák, de hosszú évszázadokon át őseik is a klérus kasszáját, így hát semmiképp sem számíthat véteknek, ha most arra költik ezt a szerény kárpótlást, amire akarják.

Aznap éjjel ember alig maradt józan Gömörlócon. A vidámság ezúttal nem járt duhajkodással: éjfél táján a megszokottól eltérően nem kerültek elő a bicskák, a haragosok sem tettek sértő megjegyzéseket egymásra, és az asszonyok sem kezdték menten szapulni férjüket, amikor a hosszú várakozást megunva utánuk mentek a korcsmába – átragadt rájuk a jókedv, és közülük is sokan eresztettek le a torkukon egy-egy pohárka szinte ártalmatlanná hígított fröccsöt.

Amire nem volt példa soha annakelőtte: Zoltay is ott ült az asztaloknál a parasztok között, ráadásul mindegyikükkel hosszan elbeszélgetett, látnivalóan igaz érdeklődéssel hallgatva mondandójukat; velük nevetett a kacagtató történeteken, és az övékhöz hasonlatosan komorult el az arca, ha valami szomorú eseményre terelődött a szó. Még azt sem mondhatni, hogy a grófot valamiféle lebírhatatlan borvágó vezérelte a pórnép közé: egész este nem ivott mást, csak borvizet.

Pedig – mint akkor az sokak előtt felsejlett – Zoltay Ármin nem volt híján italba fojtható bánatnak. Mint mondotta: örül, hogy az égi elhatározás folytán ő válhatott közvetítővé a falu és a mennyei hatalom között, meg van győződve róla: a csodás láda nemcsak az ő, hanem az egész falunép számára erős támaszt jelenthet ahhoz, hogy lelkük megerősítésével töltsék a hátralévő időt, és végül méltónak bizonyuljanak az üdvözlésre. Igaz, neki könnyű dolga van, hiszen a közelmúltban jutott tudomására néhány olyan esemény, ami hozzásegítheti lelke megüresítéséhez, hogy imigyen a Szentlélek befogadásához teremtsen meg magában az elegendő helyet. Mert, tette fel talán magának, talán hallgatóságának a kérdést, vajon mi lehet a magyarázata annak, hogy a pap éppen pár nappal azután menekült el lélekszakadva a faluból, hogy az ő asszonya, „Odette, ez a nyughatatlan alfelű némbor” búcsút vett Gömörlóctól, ráadásul elszakítva őket a szülői háztól még gyermekeiket is kiszolgáltatta a bizonytalanságnak? Meglehet, hogy a páter nem is az ijedtségtől, hanem valami régóta érlelt elhatározástól hajtva vett búcsút a falutól, folytatta Zoltay Ármin. A pap távozása „csak előnyére válhat a falunak a majdani üdvözlés tekintetében” – vonta le a gróf a végkövetkeztetést –, hiszen, „ha a jók nem is lettek többen benne, a förtelmes bűnöktől súlyos lelkűek száma aznap bizonyára eggyel kevesebb lett Gömörlócon”.

Sokan még egy hétre rá is másnaposak voltak, és karikás szemekkel, elgyötört ábrázattal, szeszek szagától körüllegve érkeztek Gömörlúc főterére, meghallgatni a következő kinyilatkoztatást. Nem is kellett sokáig várni az újabb szózatra: alighogy bongani kezdett a harang, megszólalt a doboz, és a falulakóknak szembesülniük kellett a csöppet sem vigasztaló ténnyel: az elmúlt hét során igencsak magukra vonták a Megváltó haragját.

„Teremtményeim, ti utolsó-mocskos-aljanépség”, kezdte az Úr. „Hát mit képzeltek

magatokról, most, amikor a gonosz erői kapuitok előtt gyülekeznek elpusztításokra? Részegeskedésre való az én határtalan kegyelmességem, a mindenségtetek”, szólt a dörgedelem a szerkezetből, amelynek piros lámpáskáiban a poklok tüzének kicsinyített mását vélték felfedezni főképp azok, akik egészen aznap hajnalig nem hagyták abba torkuk öntözgetését. Ám amikor már sokan úgy vélték, menten kö-zéjük csap a mennykő, a Teremtő hangnemet váltott, és jóval engedékenyebben folytatta mondandóját.

Hát nem az volna-e helyénvaló, ha most, miután a tavaszi napsugárral megpuhította a földet, italozás helyett a mezőn munkálkodva múlatnák idejüket a gömör-lúciak, tette föl a kérdést, amelyet egy „de igen”-nel menten meg is válaszolt, majd kijelentette: avégett, hogy lássák, „az ő haragja sohasem képes legyűrni a megbo-csátásra irányuló készségét”, megkönnyíti munkájukat, mégpedig azzal az ado-mánnyal, amelyet itteni helytartója: Zoltay Ármin gróf úr segítségével fog eljuttat-ni hozzájuk aznap este.

A falubeliek már kora délutántól várták a templom előtt, hogy az árnyak sötét-séggé keményedjenek. Amint a napkorong alábukott a bércek mögött, a hegyoldal fái közül Zoltay Ármin és szolgálója léptek elő egy-egy jókora ökröt vezetve kötél-en. A templomtérré érvén Ármin elmondta: azt az utasítást kapta, hogy a mennyei adományt – melyet a két jószág képvisel – bocsássa mindenben a falubeliek rendelkezésére, hogy munkájuk ekképpen könnyebbé váljék és még bőségebben gyü-mölcsozzon.

A két ökröt a Zoltay-kúria melletti istállóban szállásolták el. Oly nagy volt a gömör-lúciak öröme, hogy végül az egyik sokat látott, öreg parasztembernek kellett ráparancsolnia földijeire, nehogy a sebtiben összegyűjtött füvekkel, innen-onnan előkerülő takarmányfélékkel olyannyira megnehezítsék a jobb sorsa érdemes bar-mok gyomrát, hogy az Isten időnekelőtte visszavegye őket. A gömör-lúciak álmat-lanul forgolódtak dunyhájuk alatt azon az éjjelen, és már másnap hajnalban ott sorakoztak a gróf portáján, hogy mielőbb munkába kezdhessenek a jószágokkal. Sorsolással kellett eldönteniük, melyikük foghatja legelőbb a két marhát az eke elé, amely – megfelelő állat híján – régóta használatlan szerszám volt már Gömör-lúcon: a falulakók évek óta minden tavasszal önnön erejükkel, ásókkal meg kapákkal igye-kezték meglazítani a földet.

Azokban a régvolt időkben sem égett ennyire a falubeliek keze alatt a munka, amikor még mindegyik család a magáénak tudhatott egy-egy lovat, vagy szamaracs-kát legalább: óráról órára hosszabbodtak a barázdák a földeken, és sokszor még a sötétedés sem vetett végett a dologidőnek, mígnem végül a jószágokat kímélendő mégis csökkentették az iramot. Úgy tűnt: a gömör-lúciak szorgalma a földi régiókon túl is rászolgált az elismerésre, ugyanis a mennyei hang a rákövetkező vasárnapon kijelentette, hogy régóta nem látott „ekkora egyetértést marhák és az ő juhái kö-zött”, és most már tudja: a falu népe nemcsak arra vár, hogy „az üdvösség amolyan sültgalamb gyanánt a szájába repüljön, de tenni is hajlandó érte”. A dicséret nem volt indokolatlan: a szántás befejeztével mindegyik család menten nekikezdett a vetésnek, oly nagy buzgalommal, hogy eleinte nem is gondoltak arra, vajh' lesz-e mivel teleszórni a barázdákat. Ám ekkor maga Zoltay Ármin sietett a falubeliek segítségére: felajánlotta, hogy elmegy a legközelebbi városba vetőmagért, csak írják össze, mire van szükségük, és adják oda neki az árát. A gömör-lúciak fontolgtatás nélkül éltek a lehetőséggel. Belátták: a falu elhagyását tiltó égi intelemtől eltekint-

ve sem volna értelme ilyen hosszú utazással tékoználni hasznos munkával is tölthető idejüket. És Zoltay hiánytalanul meghozta az árut, mi több: medvecukorral örvendeztette meg a gyermekeket.

A családfók elégedetten járták földjüket, tudván, hogy egy zsebkendőnyi terület sem maradt rajta kihasználatlan; látni vélték az augusztusi szellőtől hajlongó ért kalászatokat, érezték a sparhelson fűvő zsenge kukorica illatát, hallották, amint gyermekük friss káposztatorzsát ropogat, és kezdték biztosra venni: buzgalmukat az Atyaisten is megjutalmazza majd – bőséges esővel, napos jó idővel, ahogy az Tőle elvárható.

Ám hamarosan kiderült: a Jóisten sokkal kevésbé van megelégedve velük, mint ők önmagukkal – amikor kezdték úgy érezni, hogy már tényleg csak a Gondviselésen múlik, gyümölcsöző lesz-e fáradozásuk, a hang „renyhe népség”-nek szólította őket, és megkérdezte: „olyannyira rátelepedett-e már lelkükre a kevélység bűne, hogy észre sem veszik: a jóra való restségben is legalább ennyire vétkesek”. Ezt a gömörlóciak aligha gondolták indokolt vádnak, mígnem kiderült, miféle dolgot hagytak bevégezetlenül az Úr szerint – akinek hangja sokak nagy riadalmára mint ha egyre halkabban szólt volna a ládikából –, ugyanis a mennyei szózat kifejtette: látja, hogy „a falubeliek nem a jól végzett munka örömét keresik, hanem csupán saját hasznukat”, hiszen „mi más magyarázhatná a hozzáértők áldásos tevékenységével ismét hasznossá tehető grófi földek megműveltelenségét”, és felszólította a hallgatóságot: másnap hajnalban tüstént kezdjenek neki a serénykedésnek Zoltay birtokán, ha nem akarják, hogy „menten kénköves esővel hálálja meg nem létező szorgalmukat”. Elhangzott még, hogy eme feladatok alól egyes egyedül „Gáspár bácsi kap mentességet”, hiszen „rá másféle, de legalább ennyire nagy fáradsággal járó teendő vár”, amelyet a gróf úr utasításai szerint kell majd végrehajtania.

Így történhetett, hogy a következő napon a munka közben megpihenő emberek drótszámon látták fel-alá karikázni az öreget – az első kerékhez apró, körte alakú szerkentyű illeszkedett, ami vezetékekkel kapcsolódott a Gáspár bácsi hátához kötözött kis dobozkához, mely a vasárnapokon, az üzenetek hallgatásakor a nagyobbik ládához csatlakozott hasonlóképpen. A vén szolgáló és a többiek serénykedése minden bizonnyal elnyerte az Úr elismerését, hiszen hangja a következő héten ismét a korábbi erővel áradt a szerkezetből, így tudatván a falubeliekkel: a Teremtő megint éppoly közel érzi őket magához, mint azelőtt.

Ám éppen az öreg példás kötelességtudata vezetett ahhoz a balszerencsés esethez, amelynek következményei akár le is téríthették volna a gömörlóciakat az örök üdvösség felé vezető útról. Tudniillik Gáspár bácsi – mintegy bizonyítva ezzel ama régi bölcsességnek igazát, mely szerint a túlzásba vitt buzgalom olykor még a lustaságnál is nagyobb kárt csinálhat – az egyik alkalommal olyannyira keményre pumpálta a kerékpár gumiabroncsait, hogy azok teljességgel képtelenné váltak eredeti hivatásuk betöltésére – nemhogy csillapították volna a rázkódást, de még inkább fokozták az útviszonyok okozta nehézségeket azzal, hogy a legapróbb döccenéseket is jókora rúgásokként továbbították a serény szolgáló hátsó feléhez. Aztán – jelül annak, hogy a látszólag jelentéktelenségre kárhoztatott tárgyak is sorsfordító szerephez juthatnak, ha a legalkalmatlanabb helyen vannak jelen, és a legalkalmatlanabb időben – az egyik kanyarulatban egy nagyobbacska kavics jóvoltából végleg megszakadt az abroncsok és a talaj közti kapcsolat: a kerékpár – nyergében az öreg szolgálójával – kissé elemelkedett a földtől, hogy csak jó néhány méterrel odébb tér-

jen vissza hozzá – csodák csodájára teljesen sértetlenül, ellentétben a dobozzal, mely a zuhanás végeztével a tagjait fájlaló Gáspár bácsi háta alatt hevert darabokban, egy szűrös szagú tócsa közepén.

Hogyne riadtak volna meg a közeli parcellákon munkálkodók a balszerencsés eset láttán: szerszámaikat hátrahagyva szaladtak jajszókat és válogatott szidalmakat hallatva az öreg szolgálóhoz, majd rövid tanakodás után úgy döntöttek: Zoltay grófnak, a mennyei hatalmak és a gömörlúciák között fennálló kapocs legavatottabb ismerőjének tanácsát kéri ki azt illetően, mi legyen a teendő ezek után, de még mielőtt elindultak volna a kúria felé, közölték Gáspár bácsival abbéli reményüket, hogy tudatában van: ha „sutaságával bármiféle helyrehozhatatlan hibát csinált”, aligha lesz, ami visszatartsa őket attól, hogy a föld helyett „az ő hátát kezdjék el vakargatni kapáikkal”. Ám hamarosan kiderült: az efféle drasztikus lépések megtétele nem indokolt, hiszen – mint Zoltay Ármin elmondta – a nagyobbik ládával ellentétben a kisebbik doboz, lévén, hogy „nem mennyei eredetű alkotmány”, pótolható, és a „megfelelő anyagi juttatásért” bármelyik nagyobb helységben beszerezhető, úgyhogy „Gáspár vétségének megítélésében gyakorolják a megbocsátás erényét”, de persze ne higgyék, hogy a szolgáló büntetlen marad: a gróf, miután a legközelebbi városban megvásárolta a szerkentyű utódját, az ő béréből fogja levonni az árát.

Zoltay eme közlése, és a mennyei láda egykori, a jócselekedetek szükségességéről szóló intelme vezethette a családjának balsorsa, valamint a perselytörésben mutatott sérénysége miatt már említett Szűcs Dénest arra az elhatározásra: töretlen hitét, valamint az önfeláldozásra irányuló készségét tanúsítandó ő maga megy el a városba, és majd ő gondoskodik hosszú időközön át összekuporgatott vagyonkájának terhére arról, hogy a következő vasárnapon is a megszokott módon juthasson el a gömörlúciákhoz az égi üzenet.

Másnap kora hajnalban felébresztette Mihálykát, egyetlen megmaradt gyermekét, és elmondta neki: most egy kicsiny ideig „elszólítja falujából a kötelesség”, de „ne nyugtalankodjon”, és akkor se aggódjék, ha netalántán a mennyei hang hajdani utasítása jutna eszébe, melyben az a „Gömörlúc elhagyása által okozható káros folyományok eshetőségére” figyelmeztette hallgatóit, majd arra kérte fiát: „legyen türelemmel”, hiszen amikor – előreláthatólag „egy, de legföljebb két éjjellel később” – visszatér, azt úgy teszi majd, hogy „az egész falu szemében növelje megbecsülésüket, de az Úristen elismerésére is rászolgáljon egyben”. Azzal becsukta maga mögött a ház ajtaját, és elindult felfelé a hegyeknek.

Még éjfél se volt, amikor Dénes – üres kézzel – visszatért a faluba. A grófi hajlékhoz sietett, és vadul dörömbölni kezdett ajtaján, hogy amikor az Gáspár bácsi jóvoltából résnyire megnyíljék előtte, az öreget kis híján feltaszajtván rontson az épületbe, ahol aztán felszólította a vérmesen tiltakozó Zoltay Ármin: maradjon veszt, mert neki van a „legkevesebb oka a méltatlankodásra,” amikor „legszentebb érzéseikre apellálva tette ismét hűbéreseivé a gömörlúciákat”. Aztán Szűcs Dénes elmondta a grófnak, miért kelt útra aznap hajnalban, majd kijelentette: „pór létére ő is látott azért egyet s mást, mielőtt reájuk szakadt volna a béke”, így a városba érvén tudta: ha a tönkrement dobozka „teljes egészében emberi műként valóban nélkülözte létrejöttében az isteni beavatkozást”, hol kell keresnie a „hozzá hasonlatos eszközöket”, ám amikor betért az ajtaja fölé a „Gramophonok, telephonok, drót nélküli telephon-hírmondók és egyéb MŰSZAKI CZIKKEK” feliratú üzletbe, a Gáspár óvatlansága által tönkretett szerkentyűhöz hasonlók mellett tucatjával

látott „szakasztott olyan küllemű masinákat is”, mint amelyet a gróf „óhajtott égi eredettel fölruházottként beállítani a falu népe előtt” – igaz, e ládából „nem mennyei igék, hanem azoknál sokkal világibb dolgok hangzottak”; később felkérésére az árus „kísérletet tett a szerkezet működésének elmagyarázására”, mely kísérlet sikere „nem volt maradéktalannak nevezhető”, mindazonáltal „kétségeket sem hagyott benne” azt illetően, hogy „bár nem mindennapi mirákulum, a Zoltay hozta doboz nem az Úristennek, hanem az emberi találmányoknak a csodája csupán”.

Ekkor Zoltay gróf hellyel kínálta Dénest, majd kifejtette: „bízunk benne, hogy megalkudhatnak”, hiszen valószínűleg „Szűcs számára is nyilvánvaló, hogy a haszon, amelyet a hitűktől felajzott gömörlúciák tevékenysége hajt majd, aligha lesz csekély”, így „mindhárman jelentékeny vagyonra tehetnek szert még akkor is, ha egyenlő arányban osztoznak meg a profiton”. Erre Szűcs Dénes kijelentette: „megfelelő érvekkel mindig lehet hatni rá”, de „ötven százaléknál nem adja alább”, mert – „ne feledjék!” – már „az ő kezébe került az irányítás”, hiszen „birtokában van annak a tudásnak”, amellyel, ha „fölnyitja a gömörlúci szemeket”, bármikor „képes porba dönteni a gróf és csicskása által emelt, kimódoltságával együtt is förtelmes építményt”.

„El van boronálva”, mondta a gróf rövid gondolkodás után, aztán leküldte Gáspárt a pincébe, hogy „rég jó magyar szokás szerint borral pecsételjek meg az egyezséget”, bár ő és szolgálója „maradnak a kútvíznél”, mert „dacára annak, hogy a közelmúltban sok igaztalan állítás hagyta el ajakát, abban nem hazudott, hogy egyszer és mindenkorra végzett a szeszekkel”, a személyzet részéről meg „sohasem tűrte el a dőzsölést”. Ám alighogy kiürültek a poharak, Szűcs Dénest émelgés fogta el, szédelegni kezdett, végül megtántorodott, és belehanyatlott az egyik karosszékekbe. Miközben egyre sötétebbé vált a világ körülötte, megkérdezte a gróftól: „a papot is az ő vendégszeretete tartja-e távol a falutól”, majd elmondta: „tisztában van vele: csakis önmagát okolhatja balsorsáért, melyet az Isten mért reá büntetésül amiatt, hogy ilyen gazemberekkel lett volna hajlandó kokettálni”, és megesküdt rá: azon lesz, hogy „a Mindenható segédelmével jóvátehesse bűnét,” és „ha másképp nem, hát ugyancsak az ájer útján és a hang eszközét használva akár, de a síron túlról is módot találjon rá, hogy a falubelieket megvilágosítva véget vethessen a Gömörlócon folyó istenkáromlásnak”. Aztán egy halk nyögéssel kilehelte a lelkét.

Sokáig semmi olyan jel nem mutatkozott, ami arra vallott volna, hogy az Úr valóban hajlandó megadni a segédelmet Szűcs Dénesnek ígérete valóra váltásához, és lassan Mihályka is beletörődött: apja, ki tudja, miért, de aligha tér vissza hozzá egyhamar. A gömörlúci földműveseknek viszont kétségük sem maradt azt illetően, hogy a Teremtő valóban megbecsüli fáradozásukat: emberemlékezet óta sohasem volt a faluban olyan bőséges a bűzatermés, mint az első szőzatot követő nyáron – talán csak az kibélelte némely falubeliek örömet, hogy ezúttal elmaradt a Sárlos Boldogasszony napján esedékes multság: az aratók inkább az ünnepély elhalasztása mellett döntöttek, nehogy ismét haragra gerjesszék duhajságukkal a Mindenhatót. A betakarítás után Zoltay gróf kijelentette: a bő hozam „nem jelenti azt, hogy ezután lustálkodásra adhatja fejét a falu népe”; a ládából felhangzó isteni útmutatás alapján nagy területen irtatta az erdőt a gömörlúciakkal, hogy aztán a kopárrá tett több tucatnyi hektárt is felszántassa „Isten nagyobb dicsőségére”. Az imígyen hasznosíthatóvá tett földeket a rákövetkező tavaszon lenmaggal vettette be: a növény szárából az áztatás, szárítás, törés, tilolás és gerebenezés hosszadalmas műveletei után az asszonyok fonalat fontak, melyből aztán takaros szőnyegetek szőttek a gróf

által hozott eszközökön; aztán a szöveteiket kifőzték, kitették a tűző napra, és locsogatták reggelente, egészen addig, míg eléggé fehérré nem váltak ahhoz, hogy végül a Megfeszített képmását hímezhesék rájuk; így a városból érkező kereskedők – akikkel a közönséges falulakóknak nem szabadott érintkezniük, nehogy általuk „hintessenek el köztük a sátáni eszmékben csírárt bontó magvak” – a véka búzák mellett a Megváltót ábrázoló, a Házi Áldáshoz hasonlatosan falra szegezhető szőnyegekkel is súlyosbították szállítómunkásaik terhét, miután kifizették a grófnak a kialakult összeget, mely járandóságból a gömörlúciaknak jóval kevesebb jutott annál, mint amennyit a piac törvényei szerint megérdemeltek volna; ráadásul fizetségüket nem pénzben, hanem – előkelőnek, sőt újnak is aligha nevezhető – ruhákban, kevéske cukorban, húsban, és főként felettebb jó minőségű termelő eszközökben kapták meg Zoltaytól és Gáspár bácsitól.

Kevesellték is a jussukat, és a merészebbek attól sem ódzkodtak, hogy közhírré tegyék elégedetlenségüket: ilyen volt például Tólos Gergely, akinek kisfia remegve bújt anyja szoknyájához, miután apja a mennyei hang első jelenését követő korcsmázás folyamán egyszer részegségében úgy emelte a magasba öklét, hogy nem volt benne pohár; tehát az azt követő vasárnapon, hogy Tólos Zoltayt a többiek előtt „a rabszolgahajcsár isten pribékjének” nevezte, az égi szónok azzal kezdte mondandóját, hogy felszólította a zord családfőt: „inkább a kapát emelgesse olyan serénységgel, mint kezét otthon, állítólagos szerettei körében”; és Csanád Jósát – aki azon az emlékezetes éjszakán már néhány pohár után huncut kacsingatásokat eregetett a szemrevalóbb lányok és asszonyok felé –, miután kettétörte kaszáját, mondván: akkor suhint vele legközelebb, ha „Zoltay nyakát kell majd elnyiszálni”, akképp róttá meg az Úr, hogy „mindenki tudja: a kasza helyett pöcsét suhogtatja szívesebben”, de ha nem akarja, hogy ez utóbbit a Mindenható egyszer és mindenkorra elfonnyassza, akkor tartsa a száját, és „a munkában legyen olyan szapora, mint a paráznaságban”.

Hamarosan alább is hagytak a békételenség hangjai, csak magukban morogtak a gömörlúciak, nehogy valamelyik társuk révén eljusson a kúriába elégedetlenségük híre; annál is inkább, hiszen minden gyötretés ellenére még mindig sokan voltak, akik örömmel teljesítették az égi parancsolatokat, sőt – az egyik asszonyoság, amikor elvitte Zoltaynak az aktuális Krisztus-szőnyeg adagot, olyan faliképet nyújtott át neki a hagyományos ikonográfiával készült szőttesek mellett, amely magát a grófot ábrázolta aranyló glóriával üstöke fölött.

Nem is kellett több Árminunknak: megbízta az asszonyt, csináljon annyi hasonló szőnyeget mihamarább, hogy minden gömörlúci konyhába jusson belőle egy; és a rákövetkező vasárnapon nem más, mint a Jóisten parancsolta meg a falubelieknek: akasszák ki otthonukban a szőtteseket, mégpedig „jól látható helyre”, hiszen „egyik földijük már bebizonyította, hogy különbséget bír tenni jó és rossz között, így most rajtuk a sor”, legalább lesz, ami emlékeztesse őket arra, „kit nevezett ki az Úr a Megfeszített utódjává a faluban”, és kinek tartoznak ők mindannyian „kitüntetett figyelemmel és őszinte engedelmisséggel”. Ezzel Zoltay megcsappant tekintélye erősebbé vált, mint valaha: senki sem mert ellene szegülni, amikor zsebre dugott kézzel noszogatta még gyorsabb munkára a parasztokat a földeken, és azokat a sóvárgó, egyre kevésbé leplezett pillantásokat sem tette szóvá senki, amelyekkel a Szűcsék szomszédságában lakó Kárász Marikát méregette mind gyakrabban, főképp, amikor a kapavágások ritmusára fickándoztak fel s alá az izzadságtól átitatott ing alatt a hajadon súlyos keblei.

Ekkorra már rég nem gondolt Zoltay Szűcs Dénes egykori ígéretével – ha így történt volna, bizonyára akkor is csak kacag rajta –, az meg végképp nem jutott eszébe, hogy ez az ígéret valamiképpen mégis valóra válhat – igaz, azokat a jeleket, amelyekről a következmények ismeretében mi könnyen állapíthatjuk meg, miféle eseményeknek voltak az előhírnökei, sokáig még a legérintettebbek sem kezelték jelentőségükhöz méltóan. Kezdetben Mihályka is egyszerű múltó rosszsullétnek tudta be, amikor tekintete időnként elhomályosult, és a külvilág zajai közé másfajta hangok szűrődtek, melyek mintha a saját fejéből szóltak volna, ezzel alapot teremtve arra az elképzelésre is, hogy a nyaka felett nem is valódi kobakot, hanem valamiféle, a gróféhoz hasonló csodaládát hord titokban; sokáig abból sem volt hajlandó messzemenőbb következtetéseket levonni, hogy e hangok leginkább az apjáéra emlékeztették; eleinte afféle zavaró körülménynek tekintve őket nem vett tudomást róluk, így aligha furcsállhatjuk, hogy nem kevés időbe tellett, míg ráeszmélt: ha megüresíti elméjét, és megpróbál nem figyelni semmire, a foszlányok, ha nem is állnak össze egészé, kétségkívül értelmet nyernek, mely által ő szólíttatik föl különféle cselekedetek megtételére.

Ezekben a cselekedetekben aligha látszott világolni a ráció leghaloványabb pislánya is akár: Szűcs Mihály legelőször tönkretette apja vasfűrészt, a kisbaltával pár ujjnyi hosszú szeletet vágva le a fűrészlapból; miután a pálinkát a földre locsolta belőle, a balta fokával széjjelzúzta az egyik laposüveget, hogy aztán két, megfelelő nagyságúnak ítélt szilánkját addig egyengesse ráspollal, míg éppen akkorák nem lettek, mint az acéldarabka, ekkor a három lapocskát erős zsineggel szorosan egymáshoz kötözte, olyanképpen, hogy a fém illeszkedjék a két palackdarabka közé; feltúrta néhai anyjának régóta érintetlenül porosodó holmijait, a hasznos eszközök és a haszontalan kacatok közül két gyűszűt meg egy varrótűt vett magához, aztán – mint Lédererné tette Kudelkáéval egykoron – lecsapta egyik ólomkatonája fejét; a gyűszűk elején átütött egy-egy szöveget; az egyikbe belefogatta az ólomgolyóbist, a másik nyílásán meg a varrótűt dugta át, aztán szájukkal egymás felé csirízzel összeragasztotta a varrásra immár végképp alkalmatlanná tett eszközöket – akik nem égi útmutatás, hanem a Tolnai Világlapjában közölt cikk alapján tettek ugyanígy, azok tudták, hogy éppen állókondenzátort és kristálydetektort szerkesztettek össze ekképp.

Mihályka akkor is a hang utasításai szerint cselekedett, amikor, pár nappal fentebb említett ügyködése után, belopódzott a Zoltay-kúriába – a súlyos kétszárnyú kapu akkor is nyitva állt, ha a gróf és az idők során szinte vele egyenrangúvá avanzsált Gáspár bácsi a mezőkön ellenőrizték a parasztok munkáját –, és – mintha már több tucatnyiszor megjárta volna ezt az utat – rögvest a pincébe ment, melynek egyik szegletében drótokra és különféle előtte ismeretlen célt szolgáló eszközökre lelt, valamint jónéhány, szemlátomást új szövőkeretre, amelyeket bizonyára a gömörlúci kisipar további föllendítése végett szerzett be a gróf. Miska megragadta a fatákolmányok egyikét, lemért néhány méternyi a vezetékből is, bicskájával elnyeste, aztán rátekerre a karjára; végül leemelt egyet a polcon sorakozó, általa azelőtt sohasem látott szerkentyűk közül – ezek olyannak tűntek, mintha valaki egy almát kettévágott volna, hogy aztán a darabokat bőrrel vonja be, és pánttal meg két fémhuzallal kapcsolja össze, olyanképpen, hogy a vezetékek egymással találkozáskor afféle farkincában egyesüljenek.

Otthon lehúzta az egyik kalapács nyeléről a vasfejet, jó néhányszor körületekergette a magával hozott dróttal, aztán erősen rákötözte a szövőkeretre, amelyre közép-

pen egy függőleges kereszttrudat szegelt; erre a fűrészlapból és az üvegdarabokból összeszerkesztett lapocskát rögzítette; később rákerült a keretre a két gyűszűből készített alkotmány is, hogy végül Mihályunk a belső hang útmutatásai alapján fémhuzallal csatlakoztassa egymáshoz mindeme tárgyakat, olyanképpen, hogy a vezeték – mellyel a furmányos külsejű farkincás szerkezetet is összekapcsolta már – lent a föld felé lógjon, fent meg közel méternyi hosszan nyújtózzék az ég felé.

Ekkor a hang elhallgatott, és csak akkor szólította meg újra Mihálykát, amikor a gömörlúciak végeztek az aratással. Addigra Zoltay gróf Marikára irányzott kacsintásai folyamatos bámulássá sűrűsödtek, amit a bögyös-faros leány atyja, Kárász István, ha nem is teljes nyugalommal, de tétlenül vett tudomásul, elkerülendő haragját a Jóistennek, akinek igazságosságában már alig hitt valaki a falubeliek közül.

Tehát az azt követő vasárnap reggelén, hogy az utolsó gömörlúci kalász is a földre dült, ismét megszólalt Szűcs Mihály fejében a hang, amely elsőként azt tudatta vele, hogy aznap semmiképp sem szabad elmennie a templomtérré meghallgatni a Zoltay ládájából jövő kinyilatkoztatást; ehelyett olyan cselekedetekre szólította fel, amelyek lassan kezdték elhíttetni vele, hogy nemhiába vesződött annakidején annyit az ismeretlen célt szolgáló izé összeszerkesztésével.

Mihály hirtelen ráeszmélt: a farkincás szerkezet, amelyet a gróf pincéjéből emelt el, éppen úgy néz ki, mintha arra szolgálna, hogy télidő esetén az ember a fejére helyezze, és a félalmákat fülére illesztve védje magát a megfázástól. Épp akkor próbálta föl, amikor megkondult a misére hívó harang, és amint addig emelte a fakerepre épített tákolmányt, hogy csak az aljáról lógó drótnyúlvány érintkezett a földdel, a félalmák megelevenedtek: ugyanaz a hang szólalt meg belőlük, amelyet Mihály a templomtéren álló ládából hallott áradni megannyiszor.

Amikor Miska, ki tudja miért, kilépett az ajtón, és a masinériát kezében tartva elindult a kihalt utcákon az egyik hegyoldal felé, egyre erősödni hallotta az Úr hangját, amely elsőként az Apokalipszis közelségére figyelmeztette a falu népét, majd további szorgoskodásra szólította őket, aztán kifejtette: „a házasság az egyik legszentebb kötelék, ami két embert egybeforraszthat”, és éppen emiatt „az a helyénvaló, ha ebbe a kötelékbe megtisztulva lépnek be a felek”; kijelentette, hogy ez „főképp a nőkre vonatkozik, akiknek később az anyaság szent feladatát is magukra kell vállalniuk”, ezért ő „lehetőséget teremt arra, hogy a menyecskék levetkezhessék bűneiket”, mégpedig „gömörlúci küldötte, Zoltay Ármin révén”, aki az ő „legfőbb kedveltje”; így mielőtt „a leendő nejek odaadnák magukat választottjuknak, győződjék meg róla a gróf, hogy megőrizték-e a szüzességüket, és ha nem, mennyei erejét beléjük áramoltatva törölje el egykori vétkeiket”, ha meg ez a vétség elmaradt, akkor „ily módon tegye még teljesebbé tiszta voltukat”. A hang felszólította a lányokat: a következő hetet – a munka mellett – szánják arra, hogy „felkészüljenek erre a mindannyiuk javát szolgáló lépésre”, mert egyiküknek – „akinek kiléte a jövő vasárnapon tétetik közzé” – már „tüstént a következő kinyilatkoztatás után alkalmas lesz saját magán megtapasztalni a gróf útján közvetített isteni kegyelmességet”.

Amikor a hang éppen befejezte volna mondandóját, Szűcs Mihály letépte fejéről a szerkezetet, olyan ábrázatot vágott, mint aki valamilyen nagyon fontos és egyben pofonegyszerű dologra döbbsen rá nagyhirtelen, aztán visszasietett otthonába.

Hazafelé Kárász Pista ráförmedt a lányára, hogy „ne mutogassa mindenkinek azt a helyes kis pofácskáját, hanem a földet nézze, mert rögtön kap egy taslit”, és amikor Marika azt tudakolta volna, mire ez a nagy dülös-fülés, apja nem válaszolt.

semmit, csak megkérdezte: „meghibbant-e a sok munkától, hogy nem tudja előre, kit fog az Úr elsőként kiválasztani mocskos csicskása számára”.

Mihály házuk kapuja előtt várta őket, mondván: „nagyon fontos titkot szeretne megosztani velük”. Kárász Pista beljebb tessékelt, hogy „legyen, de ha nem olyan fontos az a dolog, mint állítja, akkor megnézheti magát”; mire Mihály elmondta: „ne kérdezzék, hogyan”, de rájött: a gróf ládáján kívül is létezik egy eszköz, amely „képes rá, hogy eljuttassa az emberekhez az Isteni üzenetet”; sőt, egyes jelekből arra következtet, hogy az Úr nem a mennyből, hanem a földről intézi hozzájuk beszédeit, ráadásul „nem is túl messze attól a helytől, ahol most állnak”, így megeshet, hogy „a vele való személyes találkozás sem olyan nehezen kivitelezhető, mint azelőtt hitték”.

Rövid gondolkodás után Kárász erre úgy felelt, hogy ha valóban úgy van, ahogy Miska mondja, akkor olyan lehetőséghez jutottak, amelyet semmiképpen sem szabad elszalasztaniuk, „már csak leánya érdekében sem”, hiszen a Mindenható aznap elhangzott szavai többféleképpen is magyarázhatóak: meglehet, hogy a gróf csak bitorolja a teremtő nevét, és akkor „nem tudja, azaz nagyonis tisztában van azzal, mit fog csinálni az átokfajzattal”; ha meg az üzenetek „valóban a Teremtőtől származnak, és az Úr tényleg ismét földi alakot öltött, akkor nem fog habozni, mielőtt megteszi vele azt, amit a zsidók tettek majd kétezer éve akkori megtestesítőjével”.

Egy hétre rá már kora reggeltől a Szűcs-házban várta Kárász István és egész atyafisága, hogy személyesen is meggyőződhesseken róla: a fiú tákolmánya valóban működik. Amint megszólalt a harang, Mihály a fejére helyezte a félalmákat, aztán elvigyorodott, és körbeadta a szerkezetet a többieknek: próbálják ki ők maguk is. Majd elindultak felfelé a hegyoldalnak, a fiú és a mind erősödő hang útmutatása alapján; akinél éppen a szerkentyű volt – mert szinte egymás kezéből kapkodták ki –, az fennhangon idézte a többieknek az Úr éppen elhangzó szavait, melyek eleinte az Utolsó ítélet közelségének és a szorgalmatosság Isten számára kedves voltának immáron megszokott témáit taglalták, majd – amikor Kárászné már messze bent jártak az erdőben – megintcsak a házasság szentségét kezdték méltatni, meg azt a lehetőséget, amellyel most Zoltay jóvoltából élhetnek a falu leányai.

Amikor a beszély már majdnem olyan hangosan áradt a füleket fedő félalmákból, mint a főtéren a gróf ládájából szokott, Kárászné az egyik tisztáson kis kalibára lettek – tetejéről kémény helyett hosszú fémrúd nyújtózott a magasság felé –, ám amikor rövid habozás után felrántották ajtaját, a Teremtő helyett Gáspárt találták benne, mindenféle ládaktól, csövektől, vezetékektől övezve, amint az asztalon álló, fémtobjásban végződő masinába mondja ugyanazokat a szavakat, amelyek Szűcs Mihály szerkezetéből az Úr hangjaként szólaltak meg.

Lent a templomtéren mindössze annyi hallatszott, hogy az Úristen, miután Kárász Marika személyében megnevezi a gróf révén mennyei adományban részesülendő szerencsést, riadtan felordít, aztán valamiféle félreértés azonnali elosztatására tesz ígéretet; végül rémült „ne, ne, ne!” kiáltás után egy nagy csattanással elhallgatott a grófi láda, hogy rövidke recsegés-sípolás után egy, az előbbinél immáron sokkal kellemesebb hang szólaljon meg benne, és azt mondja, hogy „önök a magyar rádió adását hallják”, majd valamiféle műsorról kezdjen el beszélni, amelyben – állítása szerint a megszokott módon – „a társasági élet történéseiről és a felsőbb körökben megesett, a hallgatóság számára aligha érdektelen történésekről” lesz szó, végül a „bűnbánó nemesasszonyt” szólítsa, „osztaná meg a hallgatósággal titkait”.

Ezután olyan történt, amire aligha számítottak az ámuló-bámuló gömörlúciak:

a ládából Odette grófné hangja szólalt meg, és elmondta: „ezúttal, ha lehet, nem óhajtaná felfedni kilétét”, aztán férje szerencsejáték-szenvedélyéről kezdett beszélni, „mely egy idő után már oly súlyos teherként nehezedett rá és gyermekeire, hogy úgy döntött: kilép a megalázó és méltatlan helyzetből”; de rádöbbsent: ura „mégsem olyan elvetemült, mint annakidején hitte”, hiszen, mint a „birtokuk környékéről származó kereskedőktől és nobilektől hírt vette, a gróf végleg letette a kártyát és a poharat, adósságait is az utolsó pengőig visszafizette, ráadásul, mint a szemtanúk állítják, a gazdaságot is felvirágoztatta, olyannyira, hogy az ő uradalma látja el a környéket nem csupán terményekkel, de mindenféle más árucikkkel is”, így hát, ha hallja férjura, és megbocsátván neki hajlandó volna visszafogadni magához, „izenjen a pesti rokonokhoz, tudni fogja, hová”, és ő „könnyezve fog ismét a karjaiba omlani”.

„Odette asszony a mennyországban volna?”, kérdezte valaki, mire a mellette álló lesújtó pillantást lövellt rá, és csak annyit mondott: „nem hinném”. Egyre többen kezdtek morgolódni, aztán a gróf, egyetlen mozdulattal kirántva belőle a vezetéket, amely a másik dobozzal kötötte össze, elhallgattatta a ládát, hátrálni kezdett, és közben kényszeredett vigyorgás közepette kérlelte az egybegyűlteket: „ugyan, ne engedjék már a pokol küldöttei által félrevezettetni magukat”. „Itt egyetlen pokolküldönce van, és az te magad vagy, az Isten rohasztaná rád az eget”, kiáltotta valaki, aztán megindultak Zoltay felé a gömörlúciak.

A kúria kertjében érték utol, és menten nekiláttak volna, hogy „kiverjék belőle azt a setét lelkét”, ha az egyik asszony nem közli, hogy „sokkal szórakoztatóbb tervei vannak a gróf kiirtására, csak kötözzék hozzá a senkiházit a kúria előtt álló kiszáradt fához”, és ha azt teszik, amit mond, „semmi sem marad majd, ami a leghelevényebben is arra emlékeztetne, hogy Zoltay valaha a világra született”.

Amikor Kárászék leértek a többiekhez a kötélén vezetett Gáspárral, már magas halomban álltak Zoltay lábánál a képmásával díszített faliszőnyegek, a szövőke-retek, meg a beszélő láda széjjelzúzott darabjai. Néhányan menten megragadták az öreg szolgálót, hogy gazdája mellett ő is máglyán végezze, és aligha történt volna másként, ha Kárász Pista nem kezd el magából kikelve ordítani földijeinek, hogy „valóban a pokol költözött-e Gömörlúcra, és emiatt érzik lakói mások bűnei láttán még nagyobb istentelenségekre feljogosítva magukat”, és nem kérdezi meg: „teljesen elfelejtették-e már a Szentírás szavait, meg Káin és Ábel történetét, melyből okulva tudván tudhatnák, milyen végzetes kimenetelű döntésekre ragadtatja magát az Úr olykor, ha füst éri orra likát”; aztán kijelentette: a grófék megbüntetésére egyetlen olyan mód létezik, amelynek véghezvitele után egyikük kezéhez sem tapad vér: ezentúl élete végéig azt kelljen csinálnia a két gazembernek, amire cselszövésük folytán a falu hiszékeny és istenfélő népe kényszerült.

Pista földijeitől körülvéve a szérűhöz vezette Zoltayékat, ahol rendszeren az ökrökkel szokták kitipratni a magvat a kévéből; megparancsolta, hogy vetkőzzenek mezítlábra, aztán – a kapanyéllal nyomatékositva szándékát – ráhajtotta őket a kalászkra, mondván, hogy: „most aztán emelgessék a talpukat, mintha csak bálon lennének”.

„Ezeknek a munka a legsúlyosabb kereszt”, tette hozzá csendesen.

Apokalipszis folytatásban ◀

(én – ha már elfelejtetted volna Mike)

ez még a vízözön előtti időkben történt (amikor tévesen bementa az Intranet) hogy két nap múlva vége a világnak addig szórakoztatok fiúk amíg lehet nem mondom hogy nagyon meglepődtünk volna (tudod) én a hitler az Angyal a Karamazov testvérek és a Hannibál a Próféta száz éve mondta hogy ilyen lesz (hirtelen) sötét lesz a világ akkor a multiplebszben ültünk éppen (tudod) ez a jelenbe tett múlt idő azt jelenti hogy prezenszben ülünk a multiplebszben (csak néha) unjuk a Godzillát (emlékszel még) az éjszakára tegnap volt vagy száz éve már? (az álmokra) a Hard Rock Caféban régen volt (hazudtuk azt is) talán a Szupermen-nél másnap együtt vacsoráztunk (azóta) új kiadásban megjelent Iván írta a forgatókönyvet tudod (Karamazov papa tönkrement) de erről nem mondok most többet (bébi) tudod (egy kicsit) szomorú vagyok egy orosz lányra gondolok ma este Lénának hívták (ha nagyon akarod) ez még a Forradalom idején történt (akkor még úgy hívták hogy Forradalom) a Téli Palotában sétált (aznap este) mondtam (kisasszony) én önt akarom sajnálom uram (mondta akkor) a szemébe szerettem bele (nagyon) nekem csak egy szerelmem van a világon és azt úgy hívják hogy Forradalom Amerikából jöttem (mondtam akkor) kisasszony messze van az én hazám feleségül veszem még ma este és velem jön az esküvő után sajnálom uram (mondta akkor) hogy az ön hazája messze van (a Téli Palotában álltunk dideregve) olyan volt mint a moziban (kisasszony) nem kérem önt hogy megbocsásson de szeretem a szemét nagyon (Amerikában) vannak orosz tájak és ott is (lehet) szép a forradalom nekem idegen az ön hazája (uram) Amerika messze van én a Moszkva térre megyek ma este (engem) vár a forradalom (akkor) hideg volt (a Téli Palotában) a törött ablakon átfújt a szél (kisasszony) fogadjon el ma éjszakára (uram) nem értem amit ön beszél Amerika az álmok földje (de) visszhangtalanok az

* Az alább közöltek részletek egy készülő, hosszabb szövegből.

éjszakák (kisasszony) nem élhetek a szeme nélkül fogadja el tőlem
 Amerikát (uram) én a Forradalom földjén születtem ahol vörösek az éjsza-
 kák (kisasszony) egyedül vagyok ma este töltse velem ma az éjszakát
 (uram) én a Moszkva térre megyek ma este Trockij elvtárs után (kis-
 asszony) Trockij meghal holnap este és Szibéria nem sír ön után (kis-
 asszony) mélyek a tömegsírok és én nem szeretek sírni nagyon ezer
 ember halt meg tegnap este (elvtársak) éljen a forradalom talán igazat
 beszél uram (mondta Léna) én nem tudhatom (kisasszony) elviszem a
 Moszkva térre és vigyázni fogok önre nagyon

a Moszkva téren sétáltunk az este (fehérek) voltak az éjszakák lábunk
 alatt ezer év csikorgott a Forradalom vonata megállt Trockij elment
 Amerikába (Léna kezét) éreztem a kezemen (kisasszony) elviszem önt
 Amerikába (kisasszony) halálosan szeretem (ha akarja) nem csókolom
 meg (majd csak az esküvő után) és a forradalom mindig velünk lesz
 (minden vasárnap délután)

nagyon hideg volt (a Moszkva téren) Szibéria csókolt ajakon Trockij
 elveszett Amerikában és a tömegsírok mélyek nagyon mire gondol?
 (kérdeztem Lénát) Amerikáról álmodom ezer halott a Moszkva téren
 ezer halottól álmodom (Amerikában) nincsenek halottak (nekem) ezer
 halott áll az utamon őket hívtam meg az esküvőre és Trockij elvtárs lesz a
 násznagym (kisasszony) sokat ivott (tegnap este) lázas élmény a for-
 radalom legyen az enyém még ma este (tudja) hogy csak a szemét aka-
 rom szeretem a fehér éjszakákat (mondta Léna) hideg volt (nagyon)
 (uram) vigyen el engem Amerikába ezer halott csókolt ajakon (kis-
 asszony) be kell takarnom ma este (mert) itt fehérek az éjszakák (uram)
 ezer halott vár engem ma este (engem) csontvázak ölelnek át egy villanás
 (ez volt minden) Léna vére édes volt nagyon a fehér éjszaka vörös lett
 (ezt hívták úgy hogy forradalom)

ezer halott várta (az orosz lányt) ezer csontváz ölelte át
 ezer évet léptem át azóta ezer visszhangtalan éjszakát

(most) világvége előtti idő van (a multiplebszben ülünk) tudod én a hitler a
 Karamazov testvérek a Szupermen az Angyal és a Hannibál csinálni kéne
 valamit ma este (még) a Szupermen is unja magát (tudod) mélyek a
 sírok Szibériában és Amerika Hangja nem válaszol (a multiplebszben
 ülünk éppen) az Angyal néha átkarol ezer évet léptem át azóta
 (Lénát csontvázak ölelik át) Iván forgatókönyvet ír Hollywoodnak
 a hitler Marxot dolgozza át az Angyal nagyon beindult ma este (tudod)
 az amerikai álom Keleten (uram) szeretem magát minden este hogy sze-
 reti forrón vagy melegen?

(fiúk) nagy muri lesz ma este Apokalipszis folytatás (Iván írta a forgató-
 könyvet) és a Szupermen (lesz) a ráadás nagy murit csinálunk ma este
 (Hannibál) hozd a kamerát forradalom lesz a Moszkva téren felgyújt-

juk a Téli Palotát (Apokalipszis folytatásban) Iván az új látványtervező
 a tömegek lázadása után folyamatos a jelen idő Mike *ugye eljössz velünk*
ma este? (az Angyal rám villantotta a mosolyát) mindegy hogy hova
 megyek ma este (a New York Kávéház bezárt) ezer évet léptem át (az-
 óta) Lénát csontvázak ölelik át (tudod) mélyek a sírok Szibériában
 a Forradalom vonata megállt

idő van (mondta a Nagy Varázsló) és én a hitler a Karamazov testvérek
 a Szupermen az Angyal és a Hannibál elmentünk este a Moszkva térre
 és felgyújtottuk a Téli Palotát nagy muri volt a Moszkva téren a whisky
 a vodkával egyesül (tudod) mélyek a sírok Szibériában néhány üveg
 mindig elmerül Mike *tudom mire gondolsz ma este* (mondta az Angyal
 a moziban) *a tiéd akarok lenni ma este boldoggá tudlak tenni nagyon*
 (most) világvége előtti idő van (tudod) lekéstem a tegnapi vonatot
 mindegy hogy hova megyek ma este a jelen idő rabja vagyok (nem
 akarok) erről most beszélni inkább mondjál valami mást Mike *veled*
akarok lenni ma este mutatok egy új látomást (akkor már) elég sokat it-
 tam (kicsit zavart) a sok beszéd a Szupermen whiskyje jó volt
 (szerettem volna) inni még

ezer halott a Moszkva téren ezer halotról álmodom Mike *vigyél el engem*
Amerikába ott is (lehet) szép a forradalom (akkor) hallgattunk mind a
 ketten (Léna) mosolygott rám visszhangtalanul furcsa volt látni (aznap
 este) ezer halott csókolt ajakon

ezer évet léptem át azóta ezer visszhangtalan éjszakát Mike *olyan egyedül*
vagyok ma este Mike töltsd velem ma az éjszakát (Léna) mindegy hogy
 hova megyek ma este (Léna) én ma inni akarok nagy muri volt a
 Moszkva téren és én ma nagyon részeg vagyok (a Szupermen) Godzillá-
 val táncol éppen (tudod) Iván az új látványtervező Karamazov divat
 Hollywoodban és folyamatos a jelen idő Mike *vigyél el engem Amerikába*
Mike én szeretlek téged nagyon (Léna) én inni akarok ma este (téged
 meg) vár a forradalom

Apokalipszis a Téli Palotában (persze) fűtötték Szibériát nagyon me-
 legem volt (aznap este) a Szupermen jól belőtte magát (Hannibál) fel-
 ment a Kreml tetejére egy üveg vodkával integetett Amerika a Moszkva
 téren (tudod) nagy sikere lehetett

ezer halott állt a Moszkva téren ezer éjszakát léptem át
 ezer szerelmem volt azóta ezer csontvázat öleltem át

Mike *szeretkezz velem ma este* (ha akarod Léna) mert én nem akarom
 nekem csak egy szerelmem volt a világon és azt úgy hívták hogy forradalom

▶ Az utolsó kísértés

(még mindig a Moszkva téren vagyunk)

(itt most kimaradt néhány részlet) mondtam már hogy részeg vagyok
a Moszkva téren ittam este (tudod) lekéstem a tegnapi vonatot feljegyzések az egérlyukból és szevasz Iván hogy kerülsz ide Hollywoodból ki-rúgtak ma este vagy most van a kameraszünet? (a Szupermen a Téli Palotában) eredeti ötlet elismerem forradalom a Moszkva téren
(azért) belerakhatod a nevem Mike nem sok időm van rád (ma este) de elmesélek valamit (Iván) vodkát ivott aznap este (közben) elsüllyedt a Titanic a történet (amit most mesélek) tudod (Iván története)
ő tanmesének nevezte volna (de én nem értek egyet vele) ha nem teszszik ne Ivánt hibáztasd (tudod) Hollywoodnak ír forgatókönyveket
(ma) a költők már nem beszélnek (ma) a mankurtoké az emlékezet –

Egy vándor baktatott a sivatagban kétezer évvel a forradalom előtt. A vándor egyszerű ember volt, nem sokat törődött a világ és a forradalom dolgaival. Hazafelé igyekezett. Történt azonban, hogy összetalálkozott a sivatag démonával, aki társául szegődött az útra.

„Miért engem választottál?” – kérdezte a vándor – „holott én egyszerű ember vagyok, a te társaságodat pedig fejedelmek és főpapok keresik.”

„Isten útjai kifürkészhetetlenek” – felelte a démon és kettesben folytatták az utat.

Az első nap után egy városhoz értek.

„Milyen város ez itt a sivatagban?” – kérdezte a vándor.

„Ez a város a Halottak Városa” – felelte a démon. – „Itt találod meg a fáraók minden kincsét, a világ legnagyobb gazdagságát. A kaput régen katonák őrizték, de már meghaltak a fáraók háborúiban. A városnak nincsen más őre, csak egy pap, aki öreg és tehetetlen. Megöli az öreget, és én neked adom a fáraók minden kincsét, a világ legnagyobb gazdagságát.”

„mert írva vagyon: ne ölj” – mondta a vándor. – „Nekem Isten mutatja az utat.”

„Isten útjai kifürkészhetetlenek” – felelte a démon, és kettesben folytatták az utat.

A második nap után egy templomhoz értek.

„Milyen templom ez itt a sivatagban?” – kérdezte a vándor.

„Ez az én templomom” – felelte a démon. – „Az egész világ felett én uralkodom. Ha leborulsz előttem, és imádni fogod a nevemet, neked adom a világ legnagyobb hatalmát, és úrrá teszlek a fejedelmek felett.”

„mert írva vagyon: ne imádj más isteneket rajtam kívül” – mondta a vándor. – „Nekem Isten mutatja az utat.”

A harmadik nap után egy palotához értek.

„Milyen palota ez itt a sivatagban?” – kérdezte a vándor.

„Itt lakik a világ legszebb asszonya” – felelte a démon. – „A férje távol van, vadászik. Ha bemész, megmutatom a hálószobáját, és ha akarod, a tiéd lesz a világ legszebb asszonya.”

„mert írva vagyon: ne kívánd felebarátod feleségét” – mondta a vándor. – „Nekem Isten mutatja az utat.”

Akkor a démon elhagyta őt, és a vándor egyedül folytatta az utat. A nap egyre forróbban tűzött, és a vándornak fogytán volt a vize. Istent szólította (a sivatagban), mert egy lépést sem tudott tenni tovább. Aztán elvesztette az eszméletét (mert a mankurtoké az emlékezet).

Amikor magához tért, éjszaka volt, és valaki vizet itatott vele.

„Nem tudok lábra állni” – mondta a vándor.

A megmentője a hátára vette, és vitte tovább. A vándor nem tudta kinyitni a szemét, (lassan) álomba ringatta az emlékezet –

Amikor felébredt, az otthona földjét látta maga előtt. Tavasz volt, és virágoztak a cseresznyefák.

„Nagyon régen indultam útnak (régen) elhagytam az otthonom a sivatagi démonnal találkoztam és elkísért az utamon (háromszor) kísértett meg a démon (hogyan hozza neki áldozatot) Istent szólítottam (a sivatagban) és íme ő meghallgatott”

(a megmentője nevét kérdezte, hogy imába foglalja még, mert Istent hívta a sivatagban – akkor még nem tudta a nevét –)

„A megmentőm vagy” – mondta a vándor. – „Soha nem foglak elfelejteni. Mondd meg a nevedet, hogy örökké imáimba foglalhassam.”

„Imába foglald a nevemet?”

„Igen, hálából, hogy Isten meghallgatott.”

„Még nem érkeztl haza” – mondta a vándor megmentője.

„Ugyan, már csak pár lépés van hátra a kapuig. Addig már egyedül is eljutok.”

Akkor a démon elmosolyodott, és lőtt. A vándor nem látta az igazi arcát (hátról halt meg, visszhangtalanul) mert Isten útjai kifürkészhetetlenek.

Utána még sokáig fúj a szél a sivatagban. A vándor testét eltakarta a homok.

Ennyi volt mára (Mike) a mese (tudod) a kameraszínet lejárt (mert) várnak minket Hollywoodban folytatni kell a Godzillát tévedsz Iván (engem nem vár senki) (tudom Mike) de ez a te bajod ez a szövegelés a lázadással (nem baj) egyszer ügyis abbahagyod (várjál Iván) mert jó a sztorig (pedig Karamazov papa tönkrement) de a hollywoodi sztár már eltűnt (bébi) az orosz szöveg mára lement (ügyse tudtam volna) mit beszélni (Iván) ez mindig nehéz Kantot sem értettem soha félig (hiába) ez a tiszta ész néha azt hiszem haver (néha) itt hagyott nekem két vodkásüveget vannak rendes dolgai (néha) Ivánnak Hollywoodban sokszor emleget Mike jól eltűntél (az este) mi az Angyallal megyünk tovább (tudod) Paradicsom a multiplebszben (csak néha) unjuk a Godzillát én sem láttalak ma az este (pedig) hiányoztál Hannibál vége van már a forradalomnak (vagy még) mindig áll a bál? (nem tudom) én már rég leléptem (tudod) a Szupermen volt a sztár (tudom) ő volt az első nagy hős (bébi) aki felfedezte Amerikát (Szibériában) jobban mutatna Amerikához túl magas kisebb hőseket keresünk ma este (szerintem) tévedésben vagy az Angyal jött a Szupermennel (tudod) a hitler is megérkezett és megint együtt voltunk (mint mindig bébi) mert a mankurtoké az emlékezet –

Iván vodkáját ittuk éppen (mondtam) néha rendes haver igaz hogy el-
 tűnt Hollywoodban de ez senkit se érdekel *valamit csinálni kéne még az*
este (akkor) éppen hajnalodott apokalipszis folytatásban pedig
 ma már józan vagyok talán még két nap a világvége (mindegy úgys)
 megáll az idő Paradicsom a multiplebszben és folyamatos a jelen idő
(bébi) fiatalon szép meghalni (néha még) megérint a vágy (néha még)
 jó lenne felfedezni Moszkva előtt Amerikát *(bébi) fiatalon szép meghalni*
 (Angyal) mi (nem vagyunk) fiatalok kétezer év (a forradalom óta) és
 a kétezredik én vagyok (de) az Angyalt a Szupermen érdekelte (és
 ezért) nem rám figyelt mert (csak egyszer) élünk a prezenszben (bébi)
 a Moszkva tér leszerepelt idő van (mondta a Nagy Varázsló) összeszed-
 ték a kamerát Iván visszament Hollywoodba a forradalom mára bezárt
 (a műtüzeket elcsomagolták) és a vodka is elfogyott (most) az állomá-
 son vagyunk éppen várjuk a reggeli vonatot –

▶ Apokalipszis folytatás

ez most ugyanaz a cím (ne ijedj meg) csak a helyszín különböző (tu-
 dod) prezenszben élünk a multiplebszben (ez) a folyamatos jelen idő a
 mai estét azért tudnám hanyagolni (kicsit untam már a lázadást) néha
 jó lenne (befejezni) az apokalipszis folytatást a hitler jött fel ma éjsza-
 kára (az új nője kidobta megint) mondtam próbálkozzon inkább a fi-
 úknál erre feljött hozzám hogy dumáljunk (megint) nem sok kedvem
 volt a hitlerhez (bébi) az Intranet is lerobbant aznap épp az Angyal
 görög partira ment (aznap este) mondtam lesz ott szép lány épp elég a
 hitler nagyon le volt törve aznap (mondta) hogy beszélni akar velem
 (mondtam) hogy ne igya meg az összes piámat a fehér Martinét én is szere-
 tem *Mike beszélni akarok veled ma este* (tudod) *hogy te vagy az egyetlen*
haverom na jó gyere fel hitler (ma este) de ne idd meg az összes konya-
 kom *Mike beszélni akarok veled ma este* *ha akarod neked elmesélhetem*
hiszen az élet megengedi néha *hogy hazug vallomást tegyen* *egy japán*
lánnyal találkoztam tegnap ez az új divat Cso-Cso-Szán *Mike el kell mon-*
danom neked ma este (hitler) a nagy szerelmek ideje lejár (a nevét) nem
 mondom meg neked *maradjon ez titok* *az ő nyelvén tavaszt jelentett*
(ártatlan volt) ha nagyon akarod mondtam hogy ne idd meg az összes piámat
 (hitler) az ártatlan lányokat én nem szeretem *Mike te vagy az egyetlen*
haverom ma este (hagyta) *hogy megfogja a kezem* hát ez tényleg ártatlan
 lány lehetett (hitler) én nem fognék kezét veled Paradicsom a multi-
 plebszben és nem tudom hol de veled leszek és milyen a te japán szép-
 séged? izgató az ágyban legalább? (Mike) *nem tudod miről beszélsz ma*
este *ismerned kellett volna azt a lányt* (egy skót szigeten) láttam meg először

ártatlanul sétált a romok között egy elveszett keleti lány a multiplebszben
 (mióta) Nyugat Keletre költözött a sziklák fölött láttam meg a szép lányt na
 ne mondd hitler (tisztá Titanic) remélem nem ugrottál utána (észa-
 kon) a tenger hideg egy kicsit csak azért nem verem be a pofádat mert ma
 este te vagy az egyetlen haverom a japán lányt ismerned kellett volna (tu-
 dod) ártatlan volt ő még nagyon (mondtam) hogy ne idd meg az összes piámat
 (ma este) a görög parti várt (mert) Paradicsom a multiplebszben (a
 nagy szerelmek ideje lejárt) a sziklák fölött sétált a szép lány (tudod) szív
 alakú arca volt egy elveszett keleti lány a multiplebszben a sziklák fölött a
 tűz dalolt ezt el kell mondanod még ma Ivánnak (kis mázlival) fizet egy
 piát (mióta forgatókönyvet ír Hollywoodnak) Karamazov Iván nálunk
 a sztár Mike te vagy az egyetlen haverom ma este a tavasz keze fogta a ke-
 zemet kézenfogva jártunk a sziklákon (amíg) beesteledett japánul
 beszéltem aznap este és ígéretet tettem ott hogy eljövök érte a skót szigetre
 (a keleti álmom elhagyott)

akkor csöngettek az éjszakában (már azt hittem a titkos ügynökök) a
 hitler megitta az összes piámat egyedül jártam a romok között (gyere
 Mike) szólt az Angyal a mobilba biztos hogy sokan vannak ott (várjál)
 mondtam a kaputelefonba (a mai fű) még nem hatott mi lett a szép
 lány folytatása? (hitler) Kelet Nyugatra költözött? (sok ártatlan lány
 van Hollywoodban) két új forgatókönyv között Mike te vagy az egyet-
 len haverom ma este (a skót szigeten elvesztettem őt) mire visszaértem a
 multiplebszbe a tündérmese elköltözött (ha még egyszer) láthatnám a szép
 lányt kézenfogva járnánk a szigeten (hitler) mondtam hogy ne idd meg
 az összes piámat a fehér Martinit én is szeretem Mike te vagy az egyet-
 len haverom ma este (szerintem) hitler gyere velünk sokan lesznek a
 görög partin a japán lány is (ott) lehet velük

mire leértünk már idő volt (az Angyal többször feldudált) Mike tudod
 hogy vár ránk a Szupermen (Angyal) a Szupermen húzza le magát mi
 voltunk az utolsó vendégek (bébi) aznap (tudod) én a hitler az Angyal és a
 Hannibál (már) mindenki nagyon be volt löve (csak) a Szupermen
 tartotta (jól) magát Mike nem gondoltam hogy itt leszel ma este (látod)
 akkor tévedtél Iván nagyon ritkán látlak mostanában (keveset vagyok
 Hollywoodban Iván) hagyjuk Mike a lázadást ma este hallom balladákat
 olvasol Iván a balladák nincsenek prezenszben a sziklák fölött a tűz
 dalol Mike nem mondom hogy ki lehetne adni a stílusod nagyon ócska még
 (Paradicsom a multiplebszben) és Hollywoodban megtörtött a jég Apokalip-
 szis folytatásban ebből adhatsz egy példányt (ha akarod) és felhívhat-
 engem aznap este amikor lekésted a tegnapi vonatot „Iván veled mehetek
 ma este?” (a hollywoodi sztár felállt) a szivarját a lány poharába dobta
 és mosolyogva ment tovább (engem zavart amit a balladákról mondott)
 Ivánnak volt igaza megint az utolsó rész a Dallas Kávéházban modern
 love story lett megint huszadik század folytatásban Lady Diana regé-
 nyét olvasom Iván dedikált példányt kap belőle (nemhiába dolgozik
 Hollywoodon) régen volt egy elfelejtett múlt időben (egy norvég
 kocsmában ittunk hajnalig) száz év magány és Godot-ra várunk (köz-

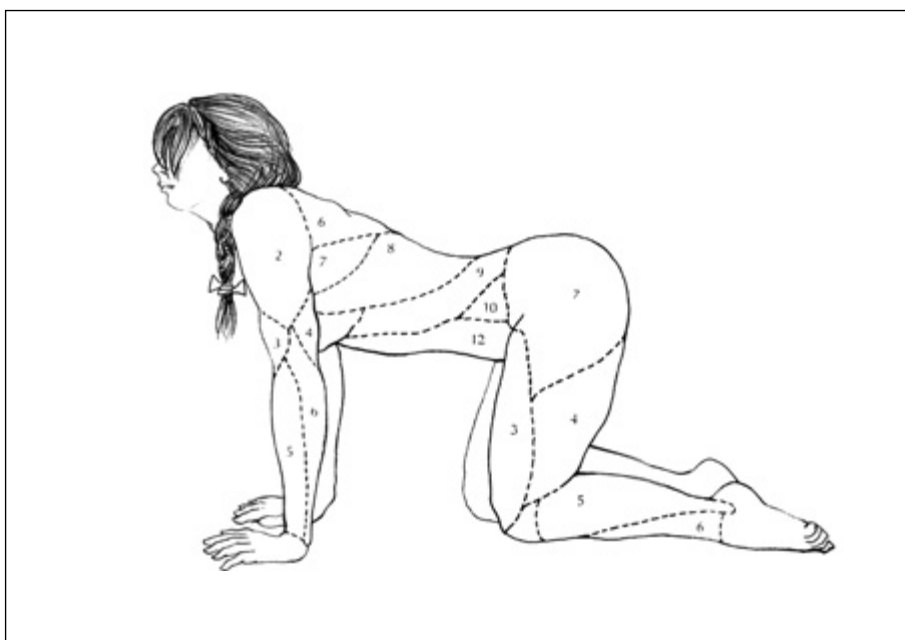
ben elsüllyedt a Titanic) nem tudom minek jutott az eszembe (a nagy szerelmek ideje lejárt) tudod visszatért a multiplebszbe és most úgy hívják hogy Dallas Kávéház –

Mike hova tűnt a Szupermen ma este? (szerintem) ott keresd ahol sok a nő
Karamazov Iván már lelépett (bébi) ma este a Szupermen tuti nyerő tán-
colj velem szépsrác ha akarsz ma este (egy részeg széplányt öleltem át)
fizetem neked a táncot ma este ha nagyon akarsz lámurt tunájt (a részeg
széplányt próbáltam lerázni) közben néhány üveg romba dőlt Mike
a lány nagyon rád startolt ma este (szerintem a Szupermennél lenne nyerőbb)
A Szupermen nagyon unja már a partit (szólt) hogy keressünk valami mást
(nekem tök mindegy) Angyal ma este hogy hol isszuk a potya piát Mike
láttad a hitlert ma este? az előbb az ablakban állt biztos felszed valakit
ma este (a nagy szerelmek ideje lejárt) Mike a hitler nem részeg ma este
a partin csak kólát ivott (akkor) tényleg gáz lehet ma este (lekéste a teg-
napi vonatot) szépsrác fizetem a táncot ma este vagy inkább akarsz vala-
mi mást? (a részeg széplányt nem tudtam lerázni) pedig nem akartam
lámurt tunájt szépek a fiúk Európában és hallottam hogy jók nagyon
nem akarom hogy válaszoljál de ugye te is jó vagy nagyon? (a széplány vet-
közni kezdett éppen) táncoltunk és jól táncolt nagyon nagyon felizgat-
tál engem ma este (akarsz szépsrác?) mert én nagyon akarom nagyon forró
leszek ma este a tavasz csókol majd ajakon Kelet Nyugatra költözik ma este
és én jó leszek az ágyban nagyon én ma nem megyek ágyba (széplány)
Európában hosszúak a hajnalok (de) ha akarsz egy jó tanácsot ezt
a partit ma itt hagyod (valamit) mondtam még a lánynak az Angyal
rángatott tovább Mike a hitler nem látott semmit New Yorkban hosszú-
ak az éjszakák (idő volt) úgyis untuk már a partit indultunk keresni
valami mást az Angyal mondta tud egy tuti helyet (a Szupermen) lesz
a ráadás

most félúton vagyunk a Broadway-en (egyelőre) nincs tovább fáradt
vagyok ma este bébi (a New York Kávéház bezárt) a hitler félálomban
alszik éppen az Angyal egy slágert énekel együtt vagyunk ma is (mint
minden este) a Prófétát hívjuk – de nem felel –

▶ Szombat este volt

bébi ezt most megint más fogja mesélni (tudod) ez az összekötő szöveg
nem nagyon hiszek a gender studiesben (de) ezt most egy lány írja meg
nem olyan jó nő mint az Angyal (tudod) az amerikai álom Keleten
mert szerette Tatjana Anyegint (de) Tatjánát én nem ismerem ezt a

lányt sem nagyon ismertem (talán) csak egyszer egy bulin egy éjszakát
 átbeszélgettünk (persze) ettől még nem ismerem nem tudom mi lehe-
 tett volna (mert) én nem vagyok Anyegin a telefonszámát megadta
 (de nem hiszem) hogy megkeresem tudom hogy igazságtalan (az élet) kedves
 és tudom hogy csúnyák a mesék mert Vronszkij megölte Anna Kareninát
 Tatjana szép leveleket írt ezt a történetet szerettem (bébi) a nők más-
 képp írnak mint a férfiak egy délutánt elszórakoztam (talán) a mássága
 miatt ne kérdezd hogy miért tetszett a történet és azt sem hogy Tatja-
 na miért küldte el az elsőt könnyű kitalálni a második nem érdekel –

olyan ez mintha naplót írnék (pedig) nem írtam soha Mike olyan őszinte
 vagyok ma este amilyen nem leszek soha először Jákobról akartam írni
 ha ismered a történetet nekem nincs húgom akit szerethetnél és magamat
 nem adom neked tudom hogy soha nem szeretnél (mert) te az életet szere-
 ted én nem szerettem az életet soha de téged nagyon szerettelek (talán)
 jobb így hogy nem látalak (mert) nagyon zavar a testi szerelem (én még) soha
 nem voltam fiúval (kedves) és senki nem fogta meg a kezem önmagamba
 vagyok bezárva (biztos) nem olvastad a sárga szobát lehet sokféleképpen ele-
 mezni (ilyen) egy neurotikus világ (mert) a meséket férfiak írják (a
 neurózis) a nőknek marad nem elég csak bezárkózni (kedves) ha a sárga
 szoba kinn marad van egy rendező Antonioni mindig a női lelket vágja fel
 a női lélek a vágóhídon (még egy hentest) sem érdekel én nem tudom hogy
 mi van a világban (a függetlenség szép nagyon) ez a rekviem Amerikáért
 vagy a szexuális forradalom (én nem hiszem már) hogy van szabadság
 ami van a magányos éjszakák én nem akarok ma hazamenni én nem
 akarom többet a magányt egyedül ülök a gépteremben (mert) már minden-
 ki hazament a komputerrel kéne szeretkezni (tudod) mosolyogva (sterilen)

egy történetet akartam írni (talán) egy másik sárga szobát aztán félúton
 abbahagytam (ilyen) a neurotikus világ
 (elég) zavaros ez az egész nincs benne semmi logika (de) ez most nem a női
 lélek a feminizmus torz mosolya (tudod) a nők nem ezt akarták (de) te
 ezt úgysem értheted soha (mert) nem beszélgettél magányos nőkkel (buli helyett)
 szombat éjszaka persze (a nők) sok helyre mehetnek (különösen szombat
 éjszaka) a repedezett smink alatt átsüt a feminizmus torz mosolya
 a férfiak mindig szabadok voltak és mindig szabadon mentek el (én) egyedül
 vagyok ma este (engem) a szabadság (nem) érdekel Mike én egyszer tudtam
 nagyon szeretni (léggömbök után kapkodok) Mike én nem akarok ma haza-
 menni (tudod) nagyon egyedül vagyok nem tudom miért jutott az eszembe
 (az egyik lány mesélte el) otthon a gázt ki lehet nyitni (ha) tényleg semmi
 (nem) érdekel a férfiak akarják a nőket (de) a nők nem akarják a magányt
 (tudom) hogy nem tudsz megérteni engem (de) azért megpróbálhatnád én nem
 fogok most hazamenni egyedül szombat éjszaka a repedezett smink alatt
 átsüt a feminizmus torz mosolya egyedül vagyok a gépteremben
 (mert) már mindenki hazament a komputerrel kéne szeretkezni (tudod) mo-
 solyogva (sterilen) én egyszer tudtam nagyon szeretni és a férfi ki is használta
 nagyon bezárkózott világban élek (ilyen) a szexuális forradalom –

egy történetet akartam írni (de téged) úgysem érdekel mert jobban bánthat-
 ják a férfiak a nőket és a nők többet viselnek el (én láttam) sok nőt (szom-
 bat este) és tudom milyenek az éjszakák én nem akarok több szombat estét
 én nem akarom többet a magányt a lány (akiről mesélni akartam) tudod
 (Szodomában) halt meg ő (mert) nem akart több magányt szombat este és
 véget ért a múlt idő (csak) egy pillanat volt (aznap este) felhívta az utolsó
 pasását a férfi két perc után letette a lány kinyitotta a gázt –

egyedül vagyok a gépteremben (nehéz lenne kinyitni a gázt) Mike nagyon
 vártalak szombat este (mert) nem akartam többet a magányt Mike én nem
 megyek haza ma este (elég lassan hajnalodik) nem Godot-ra várok ma este
 hanem hogy a könyvtár kinyit (talán) hosszú volt ma a szombat (talán) mi-
 előbb véget ér talán hazamegyek ma este talán Anyegin mást mesél

a történetnek nincsen folytatása (ami van) az a magányos éjszaka a repe-
 dezett smink alatt átsüt a feminizmus torz mosolya Mike én nem tudok kit
 hívni szombat este (talán mégis ki kellene nyitni a gázt) talán keresni kéne
 egy másik világot egy új apokalipszis folytatást (hajnalodik a gépteremben)
 a szombat este véget ért (talán) hazamegyek ma este (legalább a reggeliért)
 Mike nem jöttél (el) tegnap este (léggömbök után kapkodok) Mike én egy-
 szer tudtam nagyon szeretni de aztán ő is otthagytott (nem számít) hogy
 mit ír Tatjana tudom hogy úgysem keresel ha véletlenül látsz én nem fogok
 köszönni (és ha kinyitom a gázt) én nem hívlak fel –

szombat este volt mikor olvastam (úgy volt hogy este buliba megyünk)
 tényleg nem hívtam fel Tatjánát (a telefonszáma nem volt velünk) a kereszt-
 nevét sem tudtam megjegyezni (valami furcsa keleti neve volt) ezért ne-

veztem Tatjánának de a történet azért megfogott lehet hogy meg-
mutatom a levelet Ivánnak (ő a női lélek boncnoka) mert Vronszkij
megölte Anna Kareninát és minden férfinak van oka ennél biztos
mélyebb a SZOMBAT ESTE (de) engem szombat este (nem) a neurózis
érdekel a feminizmus biztos torz mosollyal nézte (hogy) a telefont
nem vettem fel.

Apokalipszis folytatás ◀

ez most megint én vagyok Mike és a cím még mindig ugyanaz nem
unod még az apokalipszist? (mert) én már nagyon unom magamat az
Angyal a Hannibált szerette (addig) végre nem énekelt a hitler a Pró-
fétát hívta éppen (de persze) senki nem felelt – posztmodern kicsit ez
a tempó (remélem) nem lőtted be magad én mondtam Mike-nak hogy
vezessen (Szupermen) akaszd fel magad (akkor) a Nagy Almán hajtot-
tunk keresztül (messziről még) látszottak New York fényei a világ előt-
tünk van (ha akarod bébi) de mi nem fogunk bedőlni neki láttad az
Írást a falon? milyen Írást? hogy a mankurtoké az emlékezet (mert)
prezenszben élünk a multiplebszben és nem tudom hol de veled leszek
(már megint) kevered a Prófétát Godzillával minden szent ami egyet akar
én egyet akarok a Hannibállal de a Hannibál ma nem egyet akar én
mondtam Mike-nak hogy vezessen (Angyal) nekem a Szupermen is megfelel
(mert) prezenszben élünk a multiplebszben (engem) a baleset (nem) érdekel
(különben) a Szupermen tud vezetni részegen is meg józanon a Nagy
Alma tetején hajtottunk keresztül de jól vette a kanyart nagyon hová
viszel minket? út a pokolba? én nem tudom hogy hova megyünk a hitler
tud egy helyet (ma este) na akkor régen rossz nekiünk nem én szervezem
ha ezt dumálsz (a hitler sértődött megint) a Szupermennek van meg-
hívása (persze hogy van) a moziban ez az a hely (szólt a Szupermen)
ismered? sohase jártam itt nagyon hideg volt aznap este (asszem
befagyott a kilincs) nem akartam kiszállni a hidegbe bébi most egy ki-
csit abbahagyom –

na próbálj meg felkelni (haver) nem fekhatsz itt a küszöbön balladákat
olvastam az este (asszem) Oxfordba költözöm nem kéne itt hagyni Mike-ot
bébi (mert) ha magához tér megtalál (és bementek a gettók egyikébe
az Angyal a Szupermen a hitler és a Hannibál nagyon lepra volt a környék
(erre még) félálomban is emlékezem New York árnyai januárban (egy
öregember fogta a kezem) huszonhat éves volt aznap éppen (emlék-
szem ezt mondta el nekem) az anyja meghalt tüdőrákban (a többire

nem emlékezem) zavaros történet aznap este (a mankurtoké az emlé-
 kezet) adott egy jointot aznap este (de) csak azért hogy jobban legyek
 az egyik gettó küszöbén ültünk a fű kezdett hatni elismerem (különös)
 álmok jöttek aznap este a gettó alatti partnegyeden (asszem) túllőttem
 magam aznap este (tudod) félúton Auschwitz és Hollywood (nekem)
 mindegy hogy hova megyek ma este én a multiplebsz foglya vagyok
 most (sem) tudtam a fiúra figyelni (csak) szívtam a maradék cigijét
 a gettó küszöbén (aznap este) kértem hogy mesélje el az életét (ikrek
 voltak) a nővéreivel (talán ismerték Mengelét) a gettó küszöbén beszél-
 gettünk (én) szívtam a maradék cigijét ketten maradtak az apjával
 (a nővére elköltözött) két gyereke lett meg egy férje Auschwitz és
 Hollywood között huszonhat éves volt aznap éppen (tudod) ikrek vol-
 tak a fiúval miért nem együtt ünnepeltek? (mondtam) egyébként
 boldog születésnapot furcsa hely ez itt az ünneplésre lekésted a tegnapi
 vonatot? miért nem mentél haza az apádhoz? egyébként boldog születés-
 napot négy éve jöttem el otthonról apám alkoholista volt négy éve nem
 láttam az apámat egyébként boldog születésnapot –

telt az idő (kezdtm józanodni) mert a mankurtoké az emlékezet Para-
 dicsom a multiplebszben és nem tudom hol de veled leszek hol laksz
 otthagytad Hollywoodot? (Iván szerette volna a mesét) Paradicsom
 a multiplebszben és (hiába) telt el ezer év –

Mit kérdeztél? (hová) mész ma este? itt a közelben lakom Hollywood le-
 szállt a multiplebszbe (ne mondd) hogy nem szép a forradalom szóval
 itt laksz egész a közelben és ha nem itt laksz akkor mit csinálsz? (fogad-
 junk) hogy nem voltál a Moszkva téren és nem láttad a Téli Palotát
 (fogadjunk) dolgozol egész nap (a multiplebszben a Spartacus-vonalon)
 nem divat erről túl sokat beszélni (már) nem is hívják úgy hogy forradalom
 semmi baj (úgyis kivesszük belőle) tudod apokalipszis folytatás az árva
 gyerek mindig jól jön a részeg apa a ráadás (nem tudom) miket beszé-
 lek ma este (úgy látszik) a joint hatott ha nagyon akarsz megverhetsz
 ma este egyébként boldog születésnapot a buli itt van nem messze nálunk
 (tudod) egész a közelben lakom akkor az Angyalék nálad vannak (este)
 milyen megható a forradalom –

és így történt hogy megint együtt voltunk (tudod) én a hitler a Szupermen
 az Angyal és a Hannibál (csak) Karamazov Iván hiányzott (bébi) pedig
 Hollywoodban most ő a sztár milyen a buli? (kérdtem az Angyalt
 pedig otthagytak a gettó küszöbén tudom hogy senki sem vette észre (ked-
 ves) és megint eltelt ezer év lepra (mondta az Angyal álmodozva)
 hát elég szar környék elismerem Hollywood leszállt a multiplebszbe de
 lehet hogy nem jól emlékezem és a Szupermen? nem unja még a partit?
 képzeled talált magának egy lányt azt mondja hogy más mint a többi (miért)
 nem akar lámurt tunájt? gyere nézd meg velem az új lányt Mickey (Angyal)
 vidd a Hannibált mint lovagot én be vagyok löve ma este (bébi) egyéb-
 ként boldog születésnapot nem kell beszélned Mickey kedves megnézheted

ha érdekel (a hitler megint a Prófétát hívja persze) felelni senki nem
felel (engem) nem érdekel a Szupermen nője (Angyal) én lekéstem a
 tegnapi vonatot mindegy hogy hova megyek ma este (én) a jelen idő
 foglya vagyok *unalmas vagy Mickey (mint minden este)* *beszéd helyett tedd*
ide a kezéd a gettó küszöbén hagyatottak ma este a mankurtoké az em-
 lékezet –

a Szuperment megint megrohanták (tudod) minden partin ő a legnyerőbb
 (az Angyalnak) nagyon kellett verekedni hogy egy pillanatra lássa őt
 (nem tudom) hol szedte fel az új nőt Mickey Mouse az oviban azt ját-
 szották hogy ki nevet először (tisztára) mint a moziban

Baby baby if you love me can you smile for me tonight?

és hogy jól süljön el a játék a Szupermen előbb nevetett (Paradicsom
 a multiplebszben) és nem tudom hol de veled leszek az Angyal ismerte
 már a Szuperment (tudta) hogy mikor unja el magát (tudod keresni
 kéne egy új világot) egy másik apokalipszis folytatást –

zavaros történet aznap este (a mankurtoké az emlékezet) Karamazov
 Iván Hollywoodban *Mike én nem fognék kezét veled na próbálj meg fel-*
kelni (haver) ha magához tér megtalál Mike szeretkezz velem ma este (bébi)
 szeretkezik veled a halál (és így történt) hogy aznap este ültem a gettó
 küszöbén véres mosollyal nézett rám a szép lány és véres mosollyal
 néztem vissza én –

Baby baby you know I love you but I just can't smile for you tonight

(Angyal) valami baj van a lánnyal (akit a Szupermen felszedett)
 nem kap levegőt (ma este) túllőtt a nagy igyekezet zavaros történet
 (aznap este) a gázkamrákról álmodom a halál nem szép fulladásban
 és nem jól áll a mosolyon a lány mellére tettem a kezemet (a régi rém-
 álom megtalált) én nem akarom hogy így legyen vége én nem akarok
 ilyen halált

Mike idő van (mondta az Angyal) a lányt ápolta az egész buli (szeren-
 csére volt egy nőrsz közöttük) azt mondta hogy kiheveri én nem sze-
 rettem a fuldoklást nézni és nem szép (hogya) nincs levegőd *azt hiszed*
Mike hogy nagy szám vagy ma este (pedig) nem is szeretted azt a nőt (Angyal)
 igaz a lányt nem szerettem (nem szerettem a Szupermen rajongótáborát)
 mégis jobban sajnálom (ma este) mint az apokalipszis folytatást –

Baby baby you know I love you but I just can't smile for you tonight

(az Angyal mosolygott) a törött tükörben (tudod) a mankurtoké az emlékezet
 Paradicsom a multiplebszben és nem tudom hol de veled leszek én az
 ünnepeltet kerestem (az este) a fiút akinek születésnapja volt a gettó

küszöbén feküdt aznap este (tudod) ő is elég rosszul volt (nem akar-
tam) hogy fuldokolni kezdjen így csendesen átléptem a tagot (zsebre
vágтам néhány cigarettát) egyébként boldog születésnapot –

▶ Az (írás) a falon

amit most írok megint más lesz (mert) bulizni csak éjszaka lehet (de)
napközben is kell (valamit) csinálni (olyankor) Mike iskolába megy (ne
gondold) hogy valamit számít (mert) apokalipszis folytatás (mert már)
arról is lekéstünk (bébi) hogy felgyújtsuk a régi iskolát Marx Marcuse
és Mao-Ce-Tung (nem egészen) ez a logika a hatvanas évek véget ér-
tek (megint) felépült az iskola (úgyhogy) napközben látogatjuk
(valahol) ki kell pihenni az éjszakát (a Szupermen) médiát tanul éppen
(az Angyal) gender studiesra jár (én) Európát választottam (tudod)
most éppen egyesül (pedig) Amerikában születtem (a nagy lázadás)
lecsendesül Mersault ha köztünk járna éppen (fogadjunk nem) írنا
többet soha (messziről) azért (néha még) megérint az egzisztencializ-
mus mosolya (valamikor) még lázadni akartam (valamikor) olvastam
szókratészt (most már) biztos nem érdekelne (tudod) nem elég up-to-
date de erről nem akarok most beszélni (bébi) az órát nézem a falon
az Angyal esszét másol éppen (ez az óra dögunalom) nem tudom minek
teszem zárójelbe amiket itt firkálgatok az iskolába járok éppen
(és) előadást hallgatok (mert magunknak) tanulunk bébi ez a poszt-
modern iskola (messziről) azért (néha még) megérint az egzisztencia-
lizmus mosolya Mao ha köztünk járna éppen (pedig elég régóta halott)
azt hiszem meg sem nagyon lepődne hogy a kulturális forradalom (nem)
hatott a kultúra hamar elégett (ami maradt) az a posztmodern
úgyhogy posztiskolába járok éppen (az előadás is) posztmodern (vissza-
felé) haladunk előre (az előadó) az Intranet (ma is) tévesen bementa
(hogy Billy Gates) szabadságra megy na most megint lemaradtam
(az oximoronok kora) biztos rossz gombot nyomtam éppen (mert)
eltűnt az egész posztmodern iskola –

mára ennyit Európáról jövő héten találkozunk megint úgysem vesznek
fel Hollywoodba jövő héten is itt (firkálgatok megint) Ivánnal kéne
most beszélni (talán) mert ez a posztmodern az egérlyukból
Hollywoodba (nem tudom) hogyan jutok el Mike a Szupermen vár ránk
a büfében (de akkor) nem voltam éhes (nagyon) én most lemegyek
a gépterembe (Angyal) utána majd csatlakozom Mike tegnap megígér-
ted hogy az esszéjét még átolvasod (tudom) hogy írni nem tud a Szuper-

men de olvasni már megtanulhatott nem tudom (hogy) minek mondtam ezt most (bébi) az Angyal egy mosollyal otthagytott *nem tudom mi van veled ma reggel Mickey ha keresel a büfében vagyok*

(igaza volt) aznap az Angyalnak (olyan semmilyen nap ez a mai) apokalipszis folytatásban (még egy nap amit el kell tölteni) akár mehettem volna utánuk akár mehettem volna haza (aztán) elmentem a géptermbe (ha már) posztmodern az iskola nem tudom hogy mit vártam (akkor éppen) Godot nem levelez a neten pedig mennyi előnye lehetne ha Isten levelezne velem biztos lennének szerződések és új antitröszt perek (ha Isten) csak mailen értekezne az Intranet lesz az új gyülekezet (asszem) erről volt szó reggel az előadó az Intranet én tikosított címet kérek (ha Isten szabadságra megy) nem kaptam levelet aznap délben nem írt vissza az Intranet pedig komolyan megkérdeztem hogy ki írta a Shakespeare-műveket megint megnyomtam valami gombot (és így) talált meg (az üzenet) mivel nem volt palackba zárva (bébi) ha akarod megosztom veled (talán) a Próféta írta egyszer (talán) az Intranet találta ki gondolkozz rajta (ha akarsz bébi) mert én nem fogom (neked) eldönteni eleje nem volt vagy lemaradt (az Intranet nem írta ki) helyi konfigurációs hiba (kedves) vagy a Próféta szavai –

Éppen éjfél volt az óra, amikor befejeztem az olvasást. Egyedül voltam a könyvtárszobában, bezárva ezzel a történettel, és azzal a váratlan felfedezéssel, hogy egy idegen kéz megváltoztatta a szöveget. A változás lehetett egy szó, vagy mindössze egyetlen ékezet – mégis szinte végig tudtam követni a gonosz átalakulás minden szakaszát. A történet a szemem előtt torzult és formálta át a könyvtárszoba megszokott képét egy ijesztő látomássá, amely eltorzult formájában is ismerős maradt. Mindig úgy gondoltam, hogy „A rózsza neve” – a történet minden szörnyűsége ellenére – egy racionális elme alkotása. Nem véletlen, hogy a leggyengébb rész az örült szerzetes és az inkvizítor párbeszéde. Eco hőse nem hiteles örült: a könyvtár felgyújtása a széteső értelem érzékeltetésének helyettesítője, nem az eszköze. Maupassant novellái, amelyeket közvetlenül megőrzülése előtt írt, lényegesen jobban ragadják meg a szétesést. Különös, hogy az író formailag megőrizte a narratív szerkezet egységét; a széthullást csak a tartalom közvetíti, ami szinte hihetetlen teljesítmény. A formák széttördelése új fejlemény, mondhatni, válasz az első formák megalkotóinak, bár egyesek szerint csak azt jelenti, hogy az író nem tud írni. A kritika jogos lehet, de azért én megbecsülöm a kitartást. Néhány referenciát kerestem még a dolgozathoz, amikor, ahogyan említettem, különös változásra lettem figyelmes a könyvtárszobában. A szavak egyre távolabb kerültek tőlem, próbáltam kapkodni utánuk, visszatartani őket attól, hogy elrepüljenek, de kiáramlásuk feltartóztathatatlanul folytatódott, mígnem a világ süket csöndbe érkezett –

(tudtam) hogy ölnöm kell (aznap este) hogy visszakapjam a szavakat (mert) olyan történetben éltem (akkor) amelyet egy ékezet megváltoztatott nem volt könnyű mert soha nem öltem (de) láttam az Írást a falon Salome táncolt a palotában (egy ember feje volt a jutalom) (de) én nem jártam a sivatagban (és) nem ismertem több csodát (Káin megölte újra Ábelt) megöltem én is azt a lányt akkor úgy éreztem mintha

én lennék Salome egy patkány szája csókolt ajakon de a vére ízét (megszerettem) pedig nem voltam éhes nagyon (mert) a falon megjelent az Írás (mert) tudtam hogy várnak a szavak (mert) olyan történetben éltem (akkor) amelyet egy ékezet megváltoztatott (és Isten elvitt) a palotába (és Isten) megmutatta a csodát (ahogyan az Írás mondta) akkor egy nemzedék táncolt halált és csapra vertük akkor a hordót és mondtuk hogy mulatni kéne még (mert a sír szélén tántorogva) részegen szép az ezredév férgek másztak ki Salome öléből és Auschwitz lángja felcsapott (mondd) milyen egy patkánnyal csókolózni? (mondjam) hogy boldog születésnapot? (mert) láttam az Írást a falon én (láttam) a végső pusztulást (a szemem előtt egy nemzedék) táncolt akkor halált (és) akkor megöltem Salomét (kedves) hogy visszatérjenek a mesék megöltem az az éneket (kedves) amelyik akkor élt –

(a süket csöndbe értem vissza mert ez volt az őrült szeme mert akit aznap megöltem az egész világ meghalt vele –)

A könyvtárszoba elsötétedett, és megértettem, hogy elveszett az idő –

Mi van Mike írt az új nőd? (a Szupermen bejött személyesen) elég ritkán jár a gépterembe (tudod) hogy fő a szerelem (a rajongótábor) persze követte (úgyhogy megtelt a gépterem) jó is hogy (épp) lerobbant a server (az Írás elveszett a neten) biztos megy tovább az üzenet (palack nélkül vándorol tovább) talán lesz aki megtalálja (benne) az apokalipszis folytatást Mike tegnap este megígérted oké Szupermen mehetünk (a mail programomat bezártam) az üzenet nem jött velünk –

(– közzjáték –)

és eljött amiről mindig is álmodtam láttam a fulladós halált az Intranet vagy Isten küldte a régi rémálom megtalált (tudod) rossz vonatra szálltam (bébi) vagy csak egy rossz gombnyomás a képernyőről eltűnt minden (Auschwitz) a végállomás lehet hogy Isten elhagyott bennünket (vagy) Billy Gates szabadságra ment (nem) szeretném ha átkarolnál bébi (a vérnyomásom) megint lement szögesdrót mögött ébredtem ma reggel (a régi rémálom megtalált) én nem akartam ezt a képet (bébi) mutass (nekem) egy új látomást nem tudom (még) mennyire félek 1984 után (mert) nehéz valakit úgy megtörni (hogy már előtte) megadta magát –

(mert) ez most nem a SZOMBAT ESTE (a régi rémálom megtalált) Auschwitzban akkor este ezer álom halt ezer halált (mert) én nem akartam látni (ezt a képet) én nem akartam többet a szavakat a villanyt le kellene kapcsolni (kedves) és nem akarom (már) hogy abbahagyd (mert) nem tudod

hogy milyenek a képek (és) nem tudod milyenek az éjszakák (amikor) a törött fényben néztük egymást ezer álom halt ezer halált (mert) én nem akartam egyediül lenni (mert) még őriztek a mesék Őz és Alice Csodaországban (hiába) telt el ezer év (mert) engem a mesék neveltek (tudod én) nem éltem keleten az álmaimat ők álmodták (most) visszatért a félelem a mesék mondták hogy eljössz értem (és hogy) mindig velem leszel és én megesküdtem (akkor a mesében) hogy soha nem árulak el (régen volt) egy elfelejtett múlt időben (most) a rémálom megtalált (mindegy) hogy leoltod (most) a villanyt ezer álom halt ezer halált

(nem tudom) mire gondoltam (közben) talán nem gondoltam semmire (talán) mert figyelmem kellett közben (csak) azt nem tudtam hogy kire a meséket a férfiak írók (ezt írta egyszer Tatjana nekem) mert a férfiaknak nem tanítják hogy milyen a testi szerelem (nem tudom) mire gondoltam (közben) láttam a fulladásos halált (most nem joint és nem orosz vodka) a régi rémálom megtalált (tudtam) hogy nem fog tiltakozni (amikor) megfogtam a kezét (mert) a meséket férfiak írók (hiába) telt el ezer év (tudod) én már régen nem szerettem (bébi) a New York Kávéház bezárt és nem gondoltam semmire (közben) amikor először öleltem át (tudod) rossz vonatra szálltam bébi (nem tudom) minek jöttél velem (mert) én nem tudok neked (miről) mesélni (és) az álmaidat nem ismerem (én) nem akartam nézni az arcát (de) velem maradt a szeme a törött fényben tükröződött (hogy) egy egész világ meghalt vele –

► Dr. Kovács István nyugdíjban:
az Egységes Jel apokalipszise

Amikor dr. Kovács István egyszer csak nyugdíjba keveredett, megették a disznók. Mindezt nem egyszerűen úgy kell érteni, hogy dr. Kovács nem volt többé, hanem úgy is, hogy teste és szelleme disznók részeivé alakult át. Hiába mondtam neki én, a tanítványa, barátja, közvetítője és helytartója, Barta Bandika, hogy veszélyes lesz ez, Pistukám, nem érdemes megreszkírozni ezt a nyugdíjas dolgot, elvégre – bár regényed szerint öreg vagy – nem vagy még vén, de ő csak hozzákötötte magát a karjához, lévén nemulass. Szegínynek nem volt sok ideje, még az első nyugdíjasszelvényt sem kafatta meg a prostástúl, máris megjött az a disznós sztori. Bemonták pedig a rádijóban is, akkor felhíttam, de ő monta, semmi baj, van egy pár disznó köréje kerekedve ugyan, de ne féltsem én őtet, tud ő magára, megára és így tovább, satöbbi. Aztán már csak a disznókat lehetett látni, ahogyan elszenderedve röphögnek jóízút, mondván: nem volt ez a Kovács akárki.

Ekkoriban terjedt el egy kis, színes hír valamely újság Mozaik vagy éppen Krónika rovatából, miszerint egy tudományos bennszülött csoport létrehozta az Egységes Jelt. Őszintén kimondván lényegét állítom, hogy nem lehetett ezt komolyabban venni azon kacsázó társaiknál, melyek szerint ilyen-olyan gyógyíthatatlan betegség ellenszere mege lett – holott és ugyanakkor kétségtelen tény, hogy sok gyógyíthatatlan betegség ellenszerét a múltban már megtalálták, de hiszi a pizsi azt is –, vagy hogy ufo szállt le Birminghamban – amint hogy utóbb tényleg ki fog majd derülni, hogy ténylegesen, de a jelenben mégse hiheti azt senki. Hasonlóan járt hát ez a hír, leszámítva a disznók köreműködését: elenyészett.

Történtek a dolgok aztán. Hol ez, hol az. Emberek éltek, haltak, jöttek, mentek, születtek és enyésztek, beszéltek, hallgattak, s mindezek ellenkezői és azok ellenkezői, valamint és azokéi és még azokéi is, egészen sok ideig. Ezenkívül volt levés megvolás, történések, akciók, véletlen és direkte megcsinált események, akkor mondott valaki valamit, amire más mondott valami mást, vagy nem is, vagy már eleve az egyik sem mondott semmit, ami nem feltétlenül jelentett se hallgatást, se semmi mást. Mi volt még? Megváltozott-e az emberek élete? Meg bizony. Nagyon is. Néha nem annyira. Néha meg éppen csak hogy, de azért igen. Gondolkodása? Az meg pláne, kivéve egy-két konzervatívot. Mi volt még? Találmányok is lettek. Aztán utazások és helybenmaradások garmada. Differenciálódás és egységesülés, de főleg differenciálódás, mert ez a titka mindennek. A differenciálódás azt jelenti, hogy egy dologból csinálnak kettőt, és két külön néven nevezik e kettőt, meg a kettőt együtt egynek.

Hívott aztán valaki valaki mást egyszer csak. Ez pontosan úgy egyszer csak következett be, mint dr. Kovács István csúnya belekeveredése ebbe a nyugdíjas ügybe. Lustaságból történt-e e két dolog, vagy sem, azt már nem tudja senki, de van, aki él a gyanúperrel, hogy. Hogy aki most beszél, az él-e, hal-e vele vagy nélküle, vagy

se vele, se nélküle, bír-e, nem-e, nem tudja azt senki se, ám valaki él a gyanúperrel hogy. Ez a gyanús peres ügy hovatovább folyóvá, mit folyóvá, kéri tisztelettel, folyamammá, Elbává, Drávává, Eufrátesszé dagadott, amikor egyszer csak – jól tetszik gondolni, pont ugyanúgy egyszer csak, mint ahogy az előző két esetben, a kovácsi nyugdíjnál, a valakinek a hívásánál (mely esetben az accusativus obiectivus és subiectivus egyaránt van és áll) – kiöntött nyelvileg körülírható medréből, ellepve sok települést, embert, állatt, kutyát és persze: disznát. Mi lett akkor, körül- és leírhatatlan. Nem egyszerűen letépte láncát e fogva tartott ló – lónak persze csak az egyszerűség kedvéért, mintegy metaforikusan nevezem –, hanem még tovább is ment: körbefogott egy részt, rátelepedett, mindent áthatott ezen belül, leigázva folyamot, embert, földet, és egyszer és mindenkorra – ugyanakkor kétségtelenül egyszer csak – megalakult.

Először csak a disznós jelkép vált nyilvánvalóvá, a nyelvbe vetettségnek ez a mindenen keresztül elsöprő vágya, álma, vége, de aztán a kapcsolatok is megszülettek, s immár nagyobb mértékben és körben is tudomásul kellett venni létét, melyre ez az egyszer csak teljesen rányomta bélyegét. Követelések kezdtek jönni először csak dr. Kováccsal kapcsolatban. Hogy legyen ő nemcsak a szerencse kovácsa és istenasszonya, de egyszersmind létét, élté, holté egyben is. Felfedezik őt, s e furcsa nyelvet, e keresztet, mit oly régóta visel már vállán az emberiség, holmi azt vállain hordó Atlasz ő, e nagy erejű térkép, melykibe oltva él a humánus nagy vágya: levetni e szűk garbót, mi elszorítsa teljes nemzedékek, apák, öregapák, déd- és ükapák, ezek nőnemű megfelelői, valamint az utódaik kulturális és gazdasági lélegzetvételét. Volt nagy újrálátása világoknak és azon túl, de ez nem vált ínyére az státus-tavi uralkodásnak. Azt kérte az egységes emberiség, hogy legyen már ennek vége, teremtsék meg a sokak vágyát egyszerre és egyszer csak, hogy ne csak reményteljes és egyszer csak lévő dédnokáink részesülhessenek a megteremtés javaiból, hanem a teljes mind(-)nyáj, az ősi bot szármái.

Először csak kisebb funkcionális csoportok alakultak ki. Ezek célja az egyszer csak megteremtése volt. Összeálltak az emberek e nagy cél érdekében: csürhévé, csőcselékké, az emberiség legaljává, s elnyomva énjük készített csírait dolgoztak ki újdondász módszereket. Kedvenc és elterjedt metódus volt rápökní a körbefogott rész emberei által hordott disznójelvényre, és kívánni a nagy irányító szerkezet eljövételét. Ám ezt több vidéken elavult eljárásnak tartották, s ott inkább a nyelvi erejét fitogtatva mondták ki a disznó nevét. Egyes helyek mindkettő módot nevetéségesen futurisztikusnak bélyegezték, s ők a rendszereken kívül akartak tekinteni, elvetve látást, hallást, mondást, tapintást, érzékelést egyáltalán, folyamatot, haladást és szisztémát. Ebből alakult aztán ki az első átfogó mozgalom, a Non Plus Ultra et Non Coronat, azaz a NPUNC.

Hogy volt, mint volt, ki tudja? Először volt volna a disznó, vagy később volt dr. Kovács? Vagy inkább mégis előbb a bekerítés volt? Fel is teszik e kérdést sokan, és aztán eztet másik sokan lesöpri az asztalról, mint valami témát, morzsát vagy éppen keresztet a válláról, selyematlaszok gyöngye ő, mégis mondom. Mondják, hogy mindegy a sorrend, de mégis mintha mozdulni se lehetne enélkül. Mondják, a józan paraszti ész kell csak segítségül hívni, de vajon tényleg elegendő-e? Ez, a magyar nyelvben létező alakulat sokak szerint a nevetségességig az, ami, hiszen az évezredig elnyomásban sínylődő, a garbót a felsőtestén viselő népréteg vajon eszeről lett-e volna híres? Nyilvánvalóvá vált aztán, hogy e kései magyarok leszármazottai,

kiknek ajakán úgy hangzott a garbó, hogy górbou, csak saját pozíciójukat kívánták erősíteni e mítosz terjesztésével. Hogy dr. Kovács magyar volt? Nem tagadta-e meg magyari mivoltát nyugdíjba keveredése előtt? De – mondják erre mások – nem eszevesztését – más közelítésben agyai lágyultát – mutassa-e éppenséggel e keveredése, disznóktól való megevetete? Hát aztán – mondják a megintet ismétlet –, nem vélhető-e inkább éppen az új és különleges forma megtalálása e „unreasonable” lételi lépés értékekor? Miért kell rögtön azt gondlani, hogy csak azok a régi-új ke-retek azok, közé melyk gyömöszölhető a nemvallott cselekvény?

Itt tartott a dolog a triambulum felfejlesztése során, amikor észak-európai tudósok régebbi arab szövegeket tanulmányozva fölfedezték Barta Bandika átmenekített monográfiáját dr. Kovácsról. Na, lett is haddelhadd! Előre jött mind, aki költő, s a folyami vízen át megkelve mutatta a térkép által fölhorzolt válli sebeit. Ezért szenvedtünk évszázadon át, s most itt a kulcs, mely a zárba oly pontosan illő! – he-tedhét határon át szólt a muladalom, éppenséggel addig, amíg ki nem jött abból a korpából a kulcs, hogy nem addig van a. Mert kölönféle a bekerített rész, mint az azon kívüli. Hogy különfejlődés az egyik a másikához képest. Hogy ím nem a kulcs horzolta olyik sebesre a test fölös színét, hanem a tövistelen rózsaszirmok, melyek-nél szebbet ugyan sose látott senki, de biz ha kinyitja a száját, akkor aztán másvi-lág lesz!

A NPUNC ott látta maga szembe tükörmását – hogy visszatérendő egy-két be-kezdésnyit –, és nem váratott már soká magára a Gyárpina meg a TurBina sem. A békítősök szokványi haladat szerint meg is megfeleltette őket a triádnak, de ez ki-elégítetlen maradt a teljes(-)nyáj számára. Már más volt a tét. Győzni kellett vagy elbukni, vagy legalábbis újjá a disznót a nap alatt. Új népmozgalmak keltek át a Szamoson, Tiszán, Kaposon, egy volt, mind, ki e vidéken, nem akarták a régít az emberek, csak az újat. Hová lett évre év? Tán a disznó vitte el... Tán új szelek fúj-tak a bolond likakban e bolond időben... Tán valaki megölte magát, az hozta ezt a rossz telet...

A NPUNC kizárólagosságra tört. Mondták, hogy csökkenteni kell a hozzáférhető mindent. Erre Gyárpina és TurBina se maradt adósa kendnek: koalícióban szöve az élet fonalt redukált bővítést határoztak el. NPUNC mondja: gágágá. GyárTurPBina: bébébé + já. Közeledett az összecsapás ideje, egyértelmű volt, hogy a tovább nem tartható fenn a kerített és a kívüli dichotómiája. A népnek bilincsein kívül nem volt más vesztenivalója. Realizálva a kéznéllevőket és -állókat készültek a döntő összecsapatra. Volt ott minden, mi száj-fülnek száraz, s akinek nem jutott diszna-ja, az beérte számárral, s a veréb is jó volt. Perzselt a titáni gőg mindent elsőprő veleje, oda Pest, Buda és Ottawa, meg a sztárok hazája, Nagyvilág, tőle hozzá kiállt, mind aki rendes, pontos, megbízható. Ekkor keletkezett az a mondás, hogy amit holnapra halaszthatsz, mért tennél meg ma. Az idő horizonja tágra csúszott szét, a bővítmények sorra beragadtak mocskos szerkezetébe: ez lett az új donda.

Hamar vége volt. Nem győzött senki. Tél volt, és csönd, majd tavasz. Aztán új, hamis haját tett föl a törekvés, elkezdődött a csendes újjáépítés. Haj, de a hidak építése keserves, a ravasz természet feltöri az ellenkezők vállait. Pedig egymásnak vetülve akasztották az egyik disznót a másik után, és ívelték által a folyamot. De az ív leomlott a napszakok váltakozásában, hiába a három műszakos munkarend, ha nem volt jó a szervezés. Néha tömegek özönlöttek a gátra hátráltatni az elkerülhe-tetlent, néha viszont csak egy-két dolgozó lézengett a munka kaptárjában. Erősítést

kellett kérni, mert a monográfia már kevésnek bizonyult. És jöttek a kigyúrt hamis proféták csöstül, mondták a csürhének közösségi szavaikat, de nem segítettek semmit. Maradt ugyanaz a terv, ugyanaz a cél, s ugyanakkor hiányoztak a módszerek. Anómia – legyintettek a kisokosok, legyűrve a sok feles kevertet, de ennél nem jutott senki tovább.

Pedig ott libegett már a levegőben a tavasz kikeletje, a márciusi ida. Úgy hívták először Márti, aztán lett csak Ida. Még később nevezték el Károlynak, aztán Zoltánnak, hogy az új keresztes mozgalom fölvehesse az istváni nevet. Ahogy nőtt, úgy változott. A kálmáni kor már divatos csemetének mutatta, a lajosi tanács pedig már aggastyánnak teremtette meg. Hó-rukk! – említették az új Matyik, aztán a friss ég beborongult. Duplás, hosszanti, idegen nómenek váltották egymást, parlagon hagyva a Föld földjeit, s ellenállt az elmélet a változás szűrös gyümölcseinek, amely pedig részleteiben is fölsebezte már a hámos réteget. Hiába, a fejlődés nem egyirányú és egyenletes – mondták a bekerítettség és a kívüliség bölcsei egybehangzva, de más tenni nem tudtak. Évszázadok teltek el így, mire egyszer csak elkészült az első ív.

Venyige volt meg satöbbi. Az első bináris oppozíció hídja. Kicsi, száraz, de a miénk – mondták az emberek, s a vész kitört. Szerencsére csak rövid ideig tombolt, aztán vége lett, mint az Úristen.

Megalakult az Változtatás Irányában Érdeklődő Bizottság. Az élet területeit a következőképpen osztották fel: bekerített rész, az azon kívüliség, nyelv, híd. Hamar kitűnt, hogy a bekerítettség és a kívüliség a rendszer működését veszélyezteti, úgyhogy ezeket alárendelték a másik két témának, úgyhogy az új négyes a bekerített nyelvség, a bekerített hídság, a kívüli nyelvség és a kívüli hídság lett. Ezek már jól kijöttek egymással, a renitensek meg beköltöztek az új kontinensbörtönbe. A tej és méz világa köszöntött be a disznócentrumok nagy bánatára. Háttérbe szorult a kovácsi örökség kutatása, és a prekovácsias hagyományokat kezdték feldolgozni. De a rend ismét csak látszólagosnak bizonyult: a Bizottság megbukott, és a hatalomba a Kovácsi Disznós Szövetség került – immár végérvényesen.

Most jutunk el a mosthoz, amikor tehát a jelenek vannak. Ez a jelen már nem válhatott múlttá, mivel nem lehet rajta túllendülni. (Csak talán a Természetnek.) [Meg még esetleg az Úristen(ek)nek.]

A Kovácsi Disznós Szövetség először is kijelöli a tanulmányozás fő irányát, amely azon a kovácsi doktori mondaton alapul, hogy „200 éven belül ez meglesz”. Mivel azóta a kettőnél több százév telt el, elvben hozzáférhető az a dolog, amire ő ezt mondta. Vagyis elvben már meglett. A Szövetség azonban úgy látja, hogy ezt a dolgot sem kell komolyabban venni az olyasmiknál, mint hogy „Még a ti életetekben meglesz”, stb. Törvénybe iktatják, hogy még nem lett meg, mert csak, és hogy meglesz mingyár, s hogy az leszi meg, akin rajta lesz a stigmája ennek. Hosszas kutatás után találnak rá a harmincnégy éves Pókos(-Trombitás) Lajosra, akin jól felismerhetők a disznódörzsölésből származó stigmák (nem kell azt mindenkinek tudni, hogy Bibók ezredes úr csipkedte ott őt meg).

Pókos(-Trombitás) Lajost akkor elhalmozzák kosztal, kvártéllyal, hivatallal – anélkül nem él ő meg rendesen sehol sem –, s úgy vélik valami bankvezéri állás pont megfelel neki. Pókos(-Trombitás) persze él a felkínált lehetőségekkel, s azt sem tudja, hogy örüljön a vállára pottyant sült galambbal. Először még sütögetné tovább, de akkor rájön, hogy már fogyasztható, akkor hamm, egyszerre kapja be, úgyhogy torkán akad a csont. Ebcsont beforr, vélné erre a nagyérdemű, ám nem úgy

van az, mint ahogy a józan paraszt elképzei, mert bizony már oda Buda. Még annyit kiprél torkán, hogy „Jelet!”, aztán vérrel még körülkerítik az új, szakrális területet, és vége van, de neki csak egy.

Ez volt a jel, mit ökelme megad, s beindul a végső fázis motra. Az új jelszó az lesz: Jel a lelke mindennek! S mindenki elkezd a jeleket keresni. Jelrendszereket kutatnak fel, s írnak le, majd ezeket a leírásokat finomítják, elkülönítik a jel különféle mozzanatait, működési elveket keresnek, de a munka nem halad, az istennek se lehet befejezni. Annyi jel van, mint égen Fiastyúk, annyi jelentés, mint ide Buda, annyi jelrendszer, hogy székrekedést okoz csak valahánynak is a megemészése. (Most ered az a szólás, hogy „Torkán akadt a jelrendszer, mint Pókosnak a farhát”.) Tele vannak a kórházak a jeles sebesültekkel és fertőzöttekkel, az elmeegógyintézetek a jelmániás skizofrénökkel, tele az iskolák a jeles tanulókkal. A polgári védelmet naponta riasztják az elszabadult és a polgárok testi épségét veszélyeztető jelkezdmények miatt. Több konkrét jel is leesik az utcákra az égből, könyvben tárolt jelek pedig garázdálkodni kezdenek, telefonfülkéket rongálnak meg, kirakatokat törnek be.

Ekkoriban fővezére a Szövetségnek Keresztes Anti, aki családfáját ténylegesen vezeti vissza dr. Kovácsig, s így büszkén nevezi magát disznós kovácsinak. Magához kéreti famulusát, a vezető kutatót, Báránykát, s így szól hozzá:

– Kedvesem, látja ön is, micsoda sziszifoszi tevékenységet okoz a Pókos(-Trombitás) által feladott szfinxi rejtvényfejtés. Az a sugallatom van, hogy az elindított út, bár rózsákkal van kikövezve, mégis szúrós. Tegyen alternatívát fel!

Vakarja a kopasz, csillagfényű fejét Bárányka főkutász, aztán ökleivel dörömböl annak boltozatján, malomkörözésre ragadtassa karjait, aztán így válaszol:

– Ötletem van, csak eddig nem mertem vele előhozakodni nagyságod kegyelmes színe elejbe én. De ha már így rákérdezés esik, raknám konextus közepibe az elhangzottakat.

„Ej, micsoda bolond vagyok! – szűri fogai közt a levegőt Anti, a fővezér. – Hiszen úgy látszik, ez a Bárányka mintha valami szolúciót már tudna rég! Én, ökör, álat, tinó, barom, meg meg nem kérdezem, csak ilyen kiúttalan útra jutva!” És kurázsit sugall annak pucájába:

– Szólj, te csirkefogó, különben itt veretlek vasra ízibe!

A szátyárság hát benn szakad Báránykába, nem rizikálja meg az ember nyakának megszegit, ha a fővezérrel áll szemben:

– Uram, két dologot állítunk egybe már generiája. A dr. Kovács predikcióját a Pókos(-Trombitás) csonti szavával. Prae dictio és azon másik miben lételetét jól ismeri kegyelmed, hanem elegendő-e ezekből deportálnunk magunk?

– Ne csigázz, istenadta – szikráztatja szeméit vérszomjún Anti vezér –, az életemdel játszol!

– Isten ments, uradom – kap szívihez ő, azaz Bárányka –, csak szavaim értelmét kívánom rendest világitni.

– Na, csak gyorsan – legyint megenyhítve Anti.

– Egyfelől kérem én: mi az az ez? Mi lesz meg 200 év múlva? Pofon egyszerű a felelet, uracskám, ha egy az egybe vonatkoztassuk a pókos(-trombitás)i jelentéskezt erre je! – De Anti csak szeméit csúnya gyanánt fordítgatja, amely a vész kitörésével fenýíthet, így Bárányka gyorsan forgassa tova szavajt: – A jel, méltóságos uram, sőt: a Jel! A Jelet kell megtalálni, nem a jeleket vagy -rendszereket, nagyuram, csak azt az egy bizonyost!

– A Jel! – kezdi kacagni a szót az nagyvezér. – A Jel! Hát persze! Nem aszonta, jelek, aszonta, jel, illetve, hogy tényleg: Jel. Ez igen, szép munka volt fejedben, jól szolgálsz engemet, kezdődjék a változtatás el – most! Sőt inkább: Most!!

Új jelszó lev: A Jel a lelke mindennek – most! Hogy a széles e és a határban lévő józan paraszti nagyközönség is érthesse a totális célkitűzést, vissztérítik az ősi jelképet is, a disznót, s a templomokban, a piacokon, a bevásárló- és szórakoztató-központokban, valamint az iskolákban hallatszik a prédikációk tömkelege dr. Kovácsról, akinek a vállát feltörték a disznók. A teljes kívüli és bekerített lakosságot befogják a Jel keresésére. Az egyetemek és a kutatóintézetek felhagynak lényegtelen tevékenységeikkel, hogy mindent egy lapra, azazhogy a Jelre tegyenek fel. Dupla vagy semmi!

Kicsúszik azonban az irányítás a vezérkar kezei alól, az istenadta nép a maga kezébe akarja venni sorsának fonalát a rózsás labirinth falai között tévelygőn. Ismét feltűnik az erdőben Jánosik, a rabló és szegénylegényekből álló csapata, bozontos vezetésvel. Elterjesztik hamis hitszegők és ő, hogy a kormány ismét csak becsapja a lakosságot íven innen és túl. Parasztasszonyok, földes gazdák, juhászbojtárok már mind tudják, hogy amit keresnek az nem egyszerűen a Jel, hanem az Egységes Jel. Hogy dr. Kovács urunk megövendölte az Egységes Jel eljövételét. Az anyák máris így tanítgatják gyűgyögni is alig tudó csemetéjüket:

„Amikor dr. Kovács urunk öfelsége azt mondta, hogy 200 éven belül ez meglesz, arra gondolt, hogy akkorra bírjuk az Egységes Jelt. Jaj, de fiadom, a gonosz urak elvették tőlünk az ígét, és századokig tudatlanságban tartottak minket, bekerítették egy részt, a többi meg kívül maradt. De te, fiacsom, már meg fogod látni azt a földet, ahol csak az Egységes Jel lesz, a többit meg rendszerestül eltöröljük végképp. Ne feledd, édes egy magzatom, a te nemzedékedé már olyan élet lesz, amelyben a nép a bilincseit lerázva az Egységes Jel használatában élhet.”

De nem kell annyit várni. Itt vannak már a kapukon túl a szörnyetegek, a disznók pedig magasra emelt fejvel járnak-kelnek, akár a büszke menyecskek. Megjelenik az első szamizdat, a nép ajkának bibliája, mit egységesen már mindenki forgat agyában, úgy hívják: Az Egységes Jel megalkotásának előfeltételei, ahogyan azt dr. Kovács István nyugdíjba keveredésekor elgondolta.

Kiderül, hogy a szétszórás az oka mindennek. Hogy dr. Kovácsot egy disznó zöm ette meg egy helyett, s ezzel kezdődött meg a szétválasztás. Mert csak Egy van, és nincs több. Hogyan az Egy-ségben van az erő, s a kettő-ség kialakulása hozta magával e földi rendet. Vissza az alapokhoz, az ősi Egy-Erőhöz! Kíváncsi vagyok a völgy-, s bércek felett, hogy a szembeállítás lehetőségeit szüntessék meg. Népi nyomásra betiltják az ellentétes, a választó, a következtető és a magyarázó kötőszavakat, de ez már késő engedmény a népajaknak, mely vérben forgatja a haladás zászlaját – fogpiszkáló gyanánt. Két hónap sem telik el, és tüntetésektől hangos a hídon túl és innen minden utca, kerület és házszám, milliárdok skandálják egybeforrasztott dühvel: Le a nyelvi hierarchiával! Konzervatív nyelvtanárakat lincsel meg a feldühödött tömeg, amott grammatikaprofesszorok hulláját viszi a víz. Posztmodern írókkal töreti fel a sokaság vállait, hogy így követelje az alárendeltség betiltását. S amikor a presszió ellenállni nem tudó kormány mindenféle nyelvi szintet betilt, az öröm elállni nem tudó könnyei zéporoznak a köz- és magánterületekre rá és le. Az ajkakon részegség, bor, búza, békesség, és trombitaszó harsan az éjben.

De nyújtsad csak nekik a kisújjadat, máris az egész alkarod kell nekik. Mert

amíg hierarchiásan és kapcsolatosan megvoltak két hónapot, most már két hét se kell, és a szabadság szelleme sorra nyírja ki episztemeológiai ollájával az összes többi morfémát, hogy nem marad csak kettő meg: az és meg az is.

Most jön el a Jánosik ideje. Feláll szépen, a pecsétet letöri, és szép bevezetővel dicséri az eddigi folyamatot, mellyel a dialogicitás egységromboló ereje ellen jól mentelt a nép, megfűjja újra lelkesedve, és egy disznót kettévágva – melyben kétségtelenül és mindenki dr. Kovács Istvánra ismert – kinyilvánítja Az Egységes Jelet.

Ezzel ér véget minden.

– Hans Carl Artmann modorában –

– Nem hinném, kedvesem, hogy jó ötlet volna ez az utazás – mondja Sir Edward, és porceláncsészéje finoman koccan a csészealjon. Elegáns, keskeny, hosszú kezével eltartja magától a gőzölgő italt.

– Attól tartok, bácsikám, hogy az elhatározásom megmászhatatlan – Lady Nathalie hangja halk, de szigorúan cseng. A másodperc egy tört részéig farkasszemet néznek egymással.

Sir Edward ekkor elengedi a csészealjat, és a tűzforró, vörösesbarna ceyloni az ölébe ömlik. Diszkrétén üvölt: efféle diszkrét, visszafogott üvöltést csak olyan emberek képesek hallatni, akik neveltetésüknél fogva készség szintjén gyakorolják az emóciók kifejezésének csiszoltságát, akiknél a modor nem csupán a lélek kényszerű, társasági öltözéke.

Gyors léptek közelednek, segítő kezek veszik gondjukba az immár hangtalanul hörgő lordot. Lady Nathalie mozdulatlanul és falfehéren mered a képre, fejében úgy pörögnek a gondolatok, mint egy megvadult mókuserék. Egyet biztosan tud: ezzel az incidenssel végképp lehetetlenné vált utazása.

John Melone kopog a szalon nyitva hagyott ajtaján, majd beljebb lép.

– Búcsúzni jöttem – mondja halkan az ifjú.

A szóke Mary-Anne a zongoránál ül, mélyen a billentyűk fölé hajolva, és hatalmas erőfeszítéssel próbálja palástolni hangja remegését.

– Hát mégis utazik?

– A zongoraleckék miatt nem kell aggódnia: Miss Annabelle Simons volt olyan jó, és készséggel vállalta a további munkát. Ami a részleteket illeti...

– Ez minden? – Mary-Anne hosszú hetek óta először néz John Melone szemébe. Tekintete szikrákat vet, szerelem és gyűlölet paralel izzó lángja lobog benne.

A fiatalember a zongora mellé lép és leguggol, arca egy szintbe kerül a lányéval. Valahol a sarokban egy öreg, kövér egér rágcsálja a kottákat. Chopin, E-dúr keringő, opus 18.

– Két jegyem van. Harmadosztály, Amerikába.

Mary-Anne nem szól semmit. Ismét a klaviatúrára mered.

Az ifjú Melone a hátsó kijáraton távozik. A szűk mellékutca sarkán hirtelen sötét árnyak fogják közre. A földre zuhan, és a mély csöndben csak a botok zuhogása hallatszik. Lord Leonardo, Mary-Anne bátyja a padlásszoba ablakából, a függöny mögül figyel az eseményeket.

Lady Nathalie másnap délelőtt kilovagol. Hátasa, egy szelíd természetű, szürke lipicai kanca mintha megérezte volna gazdája zaklatott lelkiállapotát, idegesen rángatja a zablát, és minduntalan megtorpan, amikor hölgye gyorsabb ügetésre akarja ösztönözni. A park egy távoli csücskében Lady Nathalie leszáll a lóról, és lovaglósorával ütni kezdi a szerencsétlen állatot. A kanca riadtan forgatja hatalmas, mélybarna szemeit, kitépi magát a lány keze közül és rettegve elvágtat. Lady Nathalie zokogva borul a rét sárga, lila és vérszín virágokkal tarkított fűvére.

Lady Nathalie délelőtt a pálmaház büszkeségével, Kinggel, a hatalmas arapapagájjal játszik, délután győnni megy. A következő napokat kora délelőttől késő délutánig a pálmaházban tölti.

Mr. Geoffrey Fox, Sir Edward intézője bejelentkezik a nagybeteg lordnál. Sir Edward hatalmas, Erzsébet-korabeli ágyában ül, háta felpárnázva, keze ügyében elintézésre váró, bizalmas iratok.

- Üdvözlöm, uram. Remélem, már jobban van.
- Hagyjuk ezt. Mi az igazság?
- Az igazság... Khm. Nos, őszintén szólva, az igazság az, hogy...
- Hagyjuk ezt. Hozzák ide.

Félóra múlva King, a hatalmas arapapagáj ott ül Sir Edward betegséggya mellett tágas kalitkája aranyozott papagájhintáján.

A lordon újabb lázroham vesz erőt. Sem a kenőcsök, sem a titokzatos keleti szerek nem segítenek, melyeket ifjúkori barátjától és klubtársától, Sir Lemmingtontól kapott, aki huszonhét évet szolgált a kalkuttai lovasezred kötelékében.

- Papagájhinta... – hörgi falsápadtan, elkékült ajakkal.

Int az inasnak, hogy távozzon, majd reszketeg, halvány kezének valószínűtlenül hosszú mutatóujjával benyúl a rácsok között, és finoman megérinti a hintát. King, a papagáj mozgásba lendül, félrebillentli a fejét, és recsegő hangon megszólal:

- Vétkeztem, atyám.
- Sir Edward a madárra mered, lázbeteg homlokán verejték gyöngyözik.
- Vétkeztem, atyám.
- A lord ismét meglöki a hintát, ezúttal kicsit erősebben.
- Szerelmi bűnök – recsegi a papagáj. – Szerelmi bűnök tucatnyi módja.

- Parancsol egy teát?
- Teát? Köszönöm, nem kérek.

Agatha nővér, az Irgalmasok Rendje Szeplőtelen Fogantatásról elnevezett szertetkórházának vezetője gyanakodva méregeti az előtte ülő Lady Nathalie-t.

– Nincs jogom visszautasítani nagylelkű, és nyilván alapos megfontolás gyümölcseként hozott döntését. De vajon tisztában van-e azzal ladysége, hogy a mi kórhá-

zunk munkakörülményei olyan tapasztalatokkal szolgálnak, amelyekre Önnek már csak neveltetésénél fogva sem volt alkalma felkészülni?

– Ahogy említette, Agatha nővér, elhatározásom alapos megfontolás következményeként, s szilárd elhatározással született.

Agatha nővér megnyomja az asztali csengő gombját. Módjában állt már tapasztalni több jó házból származó, finom kisasszony nagy lendülettel kezdett, ám rövid úton véget érő pályafutását a Szeplőtelen Fogantatás Szeretetkórházban.

Alacsony, sápadt ápolónő lép be az ajtón, lehajtott fejjel.

– Sára nővér, volna szíves megmutatni a mi kórházunkat Nathalie nővérnek?

Sir Edward az ágyában fekszik, takarója alá bámul: leforrázott ölét nézegeti.

– Szerelmi bűnök tucatnyi módja – recsegi King, a hatalmas arapapagáj.

Lady Nathalie John Melone ágyának szélén ül, és óvatosan mozgatja a férfi sérült karját.

– Fáj?

A kis kórházi szobában két ágy áll, az egyik üresen: aznap hajnalban szállítottak át el innen egy öreg matrózt a leprakórházba, s bár a helyiséget sürgősen fertőtlenítették, a Szeplőtelen Fogantatás Szeretetkórházban uralkodó zsúfoltság miatt nem állt módjukban új szobába költöztetni a súlyos sérüléseiből felépülőben lévő Melone-t.

Lady Nathalie kötést cserél az ifjú homlokán.

– Zongoraművész vagyok. Szükségem van a kezemre.

– Nyugodjon meg, nem lesz semmi baj. Ígérem, hogy meg fog gyógyulni.

Lady Nathalie tekintete az éjjeliszekrényre téved, s ismerős papírdarabot pillant meg rajta. Sápadtan kérdezi:

– Ez a jegy...

– Emlék. Fájó emlék. Tán jobb lett volna, ha én is ott vagyok a hajón.

– Ne mondjon ilyet!

Az ifjú Melone mélybarna szeme bánatosan csillog.

– Nővér, ön olyan kedves hozzám, nem áll hát szándékomban megbántani. Mégis azt kell mondjam, ha csak felét is ismerné annak, amit szenvednem kellett, megértené, hogy miért kívánom ezt.

Lady Nathalie rögzíti a pólyát a férfi fején, és csinos kis göngyölegbe tekeri a maradék gézt. A Szeplőtelen Fogantatás Szeretetkórházban takarékosan bánnak a kötszerrel.

– Bárcsak egyszer olyannyira a bizalmába fogadna, hogy rám merné bízni e titkokat...

– Nem titok. Egyszerű történet, csak oly szomorú. Két jegy volt, de egyedül kellett volna elutaznom.

Lady Nathalie elővesz egy csinos, de egyszerű bőrtárcát, kinyitja: egy első osztályra szóló jegy lapul benne.

Az ifjú Melone dermedten bámulja.

Mr. Geoffrey Fox idegesen dobol a mahagóni íróasztal lapján, ahogy a főlovászmester beszámolóját hallgatja.

– Nem tudom, mi üthetett bele, uram. Az egyik legszelídebb kanca volt, most pedig egyszerűen senkit sem enged a közelébe.

Mr. Fox gondterhelten fújtat, majd az asztalilámpa barátságos, aranyárga fénykörébe behajolva a főlovászmester orra elé tolja szivartárcáját.

– Köszönöm, uram.

Rágyújtanak, eregetik a füstöt.

– Lady Nathalie kedvenc hátasa. Gondolja, hogy bármilyen gondot jelenthet, ha...?

– Nem hiszem, uram. Nem bánt az senkit, csak valamilyen rejtélyes oknál fogva hirtelen elvadult.

– És ha megveszett?

– Egy lipicai, uram? Nem gondolnám.

Mr. Geoffrey Fox leveri a hamut szivarjáról.

– All right. További utasításig hadd maradjon ott, ahol van. Egyéb hírek?

– Az utazás és a bánat édestestvérek – mondja az ifjú John Melone, és letelepszik a padra Lady Nathalie mellé.

A kórházipark lassan megtelik a tavaszi napfényben sütkérező, sétáló lábadozókkal.

– A gyógyítás és a gyógyulás is azok – rebegi halkán Lady Nathalie, és megfogja a zongoraművész kezét. Ez a mozdulat az utóbbi napokban teljesen természetessé vált számukra, s a kórház valószínűtlen, álomszerűen szűrt légkörében nem is kellett megütközést senkiben.

– A rózsa és a méh is.

– Az álom és a mámor.

– Káin és Ábel.

Sir Edward lázbetegen fekszik, egész éjszaka az ablak indigókék, csillagokkal pöttyözött négyyszögét bámulja. Valahol, messzi a parkban egy ló nyerít. Lehetetlen, gondolja Sir Edward, és fejét hatalmas erőfeszítéssel a vastag, kéziszövésű faliszőnyeggel letakart óriási kalitka felé fordítja. A szőnyeg mögül egyenletes, nagyon-nagyon halk nyikorgás hallatszik.

– Papagájhinta... – nyögi Sir Edward.

A kórházipark a nagyvizit előtti órában: ez a nap legboldogabb időszaka John Melone és Lady Nathalie számára.

– Ha ott vagyunk a hajón, darling – mondja az ifjú, s szívéhez húzza a leány kezét –, meg lehet, sohasem ismerjük meg egymást.

– Meg lehet, egymás mellett lebegünk a jeges, tükörsima vízen, kezünk és lábunk ólomsúllyal zsibbad, fejünk kékelő jéggolyó...

- Szívünk hidegen izzó jégtömb.
- Könnyű borzongás fut végig a lányon.
- Ne igyunk egy teát, kedvesem?
- Lady Nathalie elsápad és előredől.
- Teát? Nem, köszönöm. Teát soha többé.

A park ezüstszín holdfényben úszik. A főlovászmester madarásztávcsövével a kezében némán kuporog a hatalmas szilfa ágai közt, s megbűvölten figyel a rejtekéről, ahogy a sűrke lipicai végigkocog a halastó fahídján.

Ugyanezen az órán Sir Edward furcsán artikulált hangot hall álmában.

– Szerelmi bűnök tucatnyi módja – recsegi az álomszerű, nem-emberi hang, és Sir Edward súlyosan sérült ölélt kellemesen ismerős bizsergés önti el.

– Látogatója érkezett – mondja az ügyeletes nővér, és hátralep, hogy a jövevény beléphessen az ajtón. John Melone egy karosszékekben ül, kezében toll és kottafüzet, s meglepetten tekint a belépő férfira. Mary-Anne bátyja, Lord Leonardo áll előtte.

– Beszélni kívánok Önnel – szól.

Az ifjú Melone nem kínálja helytel a vendéget, de ölébe helyezi a füzetet.

– Hallgatom.

Lord Leonardo feszes tartással áll a beteg művész karosszéke előtt.

– Én vagyok az Ön ellen elkövetett atrocitás okozója. Ezúttal ünnepélyesen elnézést kérek az eset miatt, és állok elébe, hogy bármilyen természetű, Ön által megkövetelt elégtétellel szolgáljak.

Melone a főnemes napbarnított, csinos arcát fürkészi.

– Kérem. Habár indokaival nem vagyok tisztában, mégis azt kell mondanom, hogy számomra az Ön bocsánatkérése megfelelő elégtétel. Kérem, ezek után ne beszéljünk az ügyről.

– Köszönöm nagylelkű gesztusát, Mr. Melone. Az elmondottakon kívül kötelességem közölni Önnel, hogy ezt az exkuzációt szeretett testvérhúgom, Lady Mary-Anne Di Caprio nyomatékos kérésére vittem végbe. Lady Di Caprio tiszteletteljes üdvözlétét küldi, s megkért, hogy közöljem a tényt, miszerint múlt szombat óta Sir Anthony Popperson jegyese.

Az ifjú Melone metsző hűvösséggel válaszol:

– Gratulálok az eljegyzéshez, s megkérem, hogy adja át tisztelt húgának legőszintébb jókívánságaimat.

– Kérem. A viszontlátásra, Mr. Melone.

– A viszontlátásra, Lord Leonardo.

Az ifjú lord sarkon fordul, s belebotlik az épp érkező Lady Nathalie-ba.

– Elnézést – motyogja.

– Lassan rendbejönnek a dolgok – hörgi Sir Edward hirtelen rátört lázrohamában.
 – Igen, uram – mondja Mr. Geoffrey Fox, az intéző. – A ló, amelyet a minap említettem... A szürke lipicai. Nos, visszatért az istállóba. Azt hiszem, ez az ügy is szerencsésen rendeződött.
 – Igen – Sir Edward hangja rekedten sípol. – Köszönöm, Fox. Hagyjon magamra.

– Ha ott vagyok a hajón, sosem ismerem meg, kedvesem – súgja Lady Nathalie, és Lord Leonardo széles vállára hajtja a fejét.
 – Ugyan, darling. Ne gondolkodjon efféléken. Most itt vagyunk, nem igaz?

John Melone, mivel se rokonai, se barátai nincsenek, a látogatási órákat Lady Nathalie társaságában szokta tölteni. Ezen a délutánon sokáig keresi, mire megtalálja a bejárat kapuhoz legközelebb eső padon. A pad előtt Lord Leonardo áll, könnyed testtartásban, s élénken magyaráz valamit a kacagó lánynak.

A zongoraművész a padhoz siet, szinte rohanva. Merev felsőtesttel billeg egy darabig, a felháborodástól egy szót sem bír kinyögni.

– Ismerik egymást? – kérdezi mosolyogva Lady Nathalie.

– Ó, igen – mondja barátságosan Lord Leonardo. – Hello!

Az ifjú Melone kiprésel egy kényszeredett mosolyt, biccent, majd visszavonul a szobájába. Zokogva tépi szét kottafüzetét, majd az éjjeliszekrény nyitott fiókjába nyúl, és minden dühét beleadva többször bevágja azt. Ropognak ujjcsontjai, mint ha csak egy öreg, kövér egér rágcsálná a kottákat.

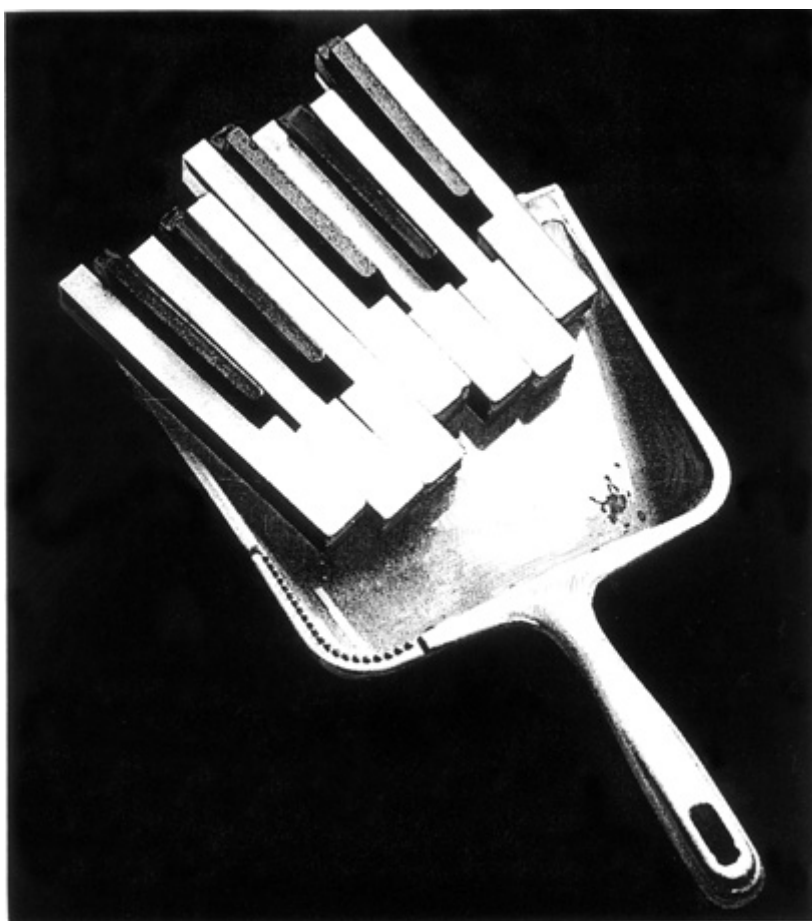

Az ifjú Lord Leonardo tiszteletét teszi jövőendőbelije nevelőatyjánál, Sir Edward-nál. Az öregúr hónapok óta fekvőbeteg, s láthatólag nincs valami fényes állapotban.

– Inna egy teát, Sir? – kérdezi Sir Edward. – Sajnos, én nem tarthatok Önnel, az orvosom megtiltotta a teaivást.

– Érdekes, Lady Nathalie sem issza – mosolyog Lord Leonardo. – Nem szereti. Aranyozott kalitkájában rekedt hangon felberreg King, a hatalmas arapapagáj.

Permutáció

Ó

ó ha ilyennek képzeltem a rendet
mindig kitolat egy volna és elüt
minden sarkon élém áll egy-egy is
kővel tömött zsákjával fejen talál
ó ha ilyennek képzeltem
miért árnyas a szemealja
miért istenektől zsúfolt kőtár a helyszín
a csarnokban miért téblábolok egyedül

X

x ipszilonom
ó
hagyj feküdni még
ismét és ismét pecsételődjem
széttárt combjaid között

U

ugyanakkor – persze – tudom
a fűszeres hegyen a torony
amiért leánybőr fehér és amiért hámlik
rendkívül magános
a harang kiabálásában mutatkozik meg este ötkor
s olyankor a megdermedt vízbe is bele fal
és zabálja a vízre néző teraszt
elfekszik és habzsol
miként moszatot kőről a hullám

nem vagyok több a főnévnel
ahová egyedül befordulok
hűlt árnyék

néha azon kapom magamat
 zuhog bennem az eső
 vakít bennem a nap
 fényesre mossa-sikálja a lépcsőt
 a jégfehér márványlapokat és a márványkorlátot
 megint
 a lépcsősort amely lefut
 könnyen és végtelenül elegánsan
 a mérgező kékekkel telített tengerig

a széttapogatott lépcső
 amelynek utolsó roncsolt fokai
 valahogyan
 mégis
 csurom fényben áznak
 mint egy szó
 amellyel mindaz megtörténik ami velem

amikor a vihar jégbegyű ujjaival megérkezik
 megmotos és kifoszt
 a lépcsőn állva

a fényfehér lépcső a vihar és a Nap tájai között
 a fényből a viharba oda és vissza
 néha rajtakapom magamat
 amint fel s alá járkálok
 egy szót mint bolond a csörgőjét úgy rázok

a hegytetőn
 ahol legközelebb az istenhez
 örökzöld cirpusok és fegyverlevelű füvek között
 a temető
 amelyről nem lehet eldönteni
 az éden az
 vagy annak tökéletesebb ámde földi formája
 a vadkakukkfű-illatú paradicsomkert
 az alvilág előtt elterülő sötét liget

nem vagyok több annál a főnévnel
 az első betű főnévénél
 amelybe beférek

Kinyitom a szemem, lassan felkúszom az álom mélyéből, még kábult tudatom küzd az idegen derengéssel, mely – ahogy végleg kikászálódok az úrból – éles fénypásmává válik. Érzékelem: a fény betódul az ablakon, az ablaktáblák által behatárolt területen kihat a szobából egy világos csíkot. A sugarak útja ágyam fejtámlájáig vezet. Be sem ágyaztam, egy vörös selyemtakarón fekszem, kissé összegyűrtem magam alatt. Felemelem a fejem, az arcom helyén nyirkos folt, kicsordult a nyálam, amíg aludtam: akkor alszom így, ha nagyon kimerültem.

Összehúzott szemöldökkel felülök, még mindig zavar a fényár. No persze, bekapcsolva hagytam a gépet. A távkapcsolóért nyúlok.

Minden abban a formában kövült valósággá, ahogy megteremtettem. Már két éve élek e díszletek között. Széles franciaágyamon nyugszom, ahol akár négy embernek is jutna hely. Nem baldachinos, a baldachint túlzásnak, még hozzá közönséges benyomást keltő túlzásnak tartom, értelmetlen pompa, mely csak a régi arisztokratákat majmoló felkapaszkodottakat babonázza meg. Úgy festene egy baldachinos ágy a szoba közepén, mint egy hatalmas, lefüggönyözött gyaloghintó: a puhaságnak és a túlfinomult kényelemszeretnek a hirdetője. Így olyan mint egy megfeneklett bárka a tenger egyik kiszáradt öblében: méltóságteljes dísz, amely arra emlékeztet, hogy valaha a célszerűség kedvéért alkották mesterkezek.

E csónak fölé magasodik muzeális értékű lámpám: fényképét egy angol nyelvű színes magazin aukciós tudósításai között láttam meg, s rögtön beleszerelmesedtem. Halványpiros burájára fekete festékkel görög idilleket festettek, csigás hajú görög szépségek kergetőznek ágyékkötő nélkül futó, izmos fiatalemberekkel, a jelenetekben finom erotika és az antik világ életörömének bája. Amikor nem vagyok fáradt, ami ritkán esik meg velem, úgy alszom el, hogy elmerülök az illusztráció középpontjában lévő hellén lány csigafürtjeinek indáiban, megpróbálom követni a művész ecsetvonásainak kanyargásait, s ily módon kibogozni titkait, honnan e részletek pontossága. De még sosem sikerült megfejtenem.

Hanyattfordulok, kikászálódok a paplan alól, egy lendülettel a szobát beborító nehéz perzsaszőnyegre ugrom, amely vastagsága miatt teljesen elnyeli az ugrás zaját. Most pontosan szembenézek cseresznyeszínű faragott szekrényemmel: méltóságteljesen uralkodik a szoba mértani középpontjában, testes és súlyos, biedermeier ívei, hajlatai mégis kecsessé teszik. Virágzirmot, legyezőt mintázó lágy kanyarulatait csak a ruhásfiókok négyzetlenségére töri meg, egyenes vonalaival párhuzamosan fut a fekete-sárga téglalapdísz, közepén az ezüstözött fogantyúval. A szekrény nagyjaitjai hullámtarajt formáznak, ha kinyitom őket, úgy lógnak egymás mellett, mint egy óriás angyal szárnyai.

Átellenben, a szoba másik oldalán, Napóleon-korabeli ülőgarnitúra, nehéz bársonytakarókkal védem a kopástól, a bordó és aranyszínű, Bourbon-liliomos drapériák

melegséget árasztanak maguk körül. (Napóleon és a Bourbonok, lám, milyen jól megférnek egymással!) A falon régi divatlap-illusztrációk, egyedül a komód fölött virít egy aranyozott florentin keretbe foglalt tükör, a képkeretezés hazájában, a reneszánsz Itáliában művészien kivitelezett kézművesmunka: merész dinamika, áttört felületek, levéldíszek és groteszk elemek jellemzik.

Az ám, a komód. Még le sem írtam, pedig igazi különlegesség. Egy német nyelvű képeslapban fedeztem fel, a néhai Ferencz József kancelláriáján őrizték benne a telekkönyvi iratokat, s mivel a császár igen alapos ember volt, szeretett mindent személyesen ellenőrizni, könnyen lehet, fenséges kezenyomát rajt hagyta a tölgyfatrekeszekben. A derék teutonok bonyolult eljárásokkal próbálták konzerválni a bútoradarabot, hiszen időközben egy császári titoknok ükunokájának padlásán hanyódott. A titoknok leszármazottja az „új kibernetikusok” nemzedékéhez tartozott, semmit sem tudott a komód származásáról, sőt alighanem a sajátjáról sem. Természetesen a saját restaurációs programomnak is alávetettem, így eredeti, patinás szépségében áll most a szoba sarkában. Méhviasztól fénylő barnasága a letűnt kor hivatalnokainak komolyságára és a munkámra figyelmeztet. A minisztérium régi iratok kutatásával bízott meg, igyekeznem kell, hogy megfeleljek a követelményeknek, mert ha a szerződésemet nem újítják meg, nem sokáig álmodozhatom tovább e kellékek közt. Az utca világa pedig minden kényelmet nélkülöz.

De nem akarok ezzel a kérdéssel foglalkozni. Könnyű fenyőfából készült íróasztalomba is azért tettem műves intarziát, hogy a díszítés feledtesse a munka fegyelmét. Mégis ez a legkevésbé kedvelt darabom, hiszen hiába enyhíti a gályapad zordságát a rokokó stílus bája, az asztal ettől még gályapadom marad.

Ma reggel semmi kedvem a gót betűk silabizálásához. Érzem, hogy valami visszatart feladataim teljesítésétől. Főztek talán egy kávé? Nem, nem, az csak még jobban felidegesít, miként a reggeli televíziós vetélkedő bugyutasága is. Ha valami kell nekem ez utóbbiból, akkor az a kölykökkel együtt viháncoló hamvas húsú műsorvezető.

A szókeség felpatakozó nevetésére gondolok és adrenalinszintem felszökik. Döntöttem: kerül, amibe kerül, megrendelek egy nőt a hálózattól. Feloldom a kódot, betáplálom a kívánságaimat. A hálózat hamarosan megadja az engedélyt.

A nő tíz perc múlva itt van. Minden idegszállammal felkészültem a rövid tusára. A lány – húsz év körüli, fiatal bestia – tudja mi kell nekem és csak az én kielégítésemre vár. Az íróasztalomra támaszkodik, testét egy picit megdönti és kihívóan felkínálja labdaként gömbölyödő fenekét. Ahogy hátrafordul, beletúr kócos hajába, szemébe nézek, szemének kéksége szinte világít, ajkai finoman szétnyílnak, erotikusan súgja felém: „Gyere, hatolj belém! Akarlak téged!” Klasszikus szépség, szabályos vonásait nem torzítja el semmi. A szakma őrzői remekül dolgoznak a hálózaton, teljesen szimmetrikus az arca, orra egyenes, érzéki szája arra csábít, hogy megcsókoljam. Tudom, nem szeretik, inkább nem kockáztatok.

Hátranyúl, kezével a szemérmét izgatja. A kanapéről figyelem őt. Hagyom, hogy egy perc erejéig a csiklóját masszírozza. Nyögdecselni kezd, érzem, puha mellei megkeményednek, mellbimbója egy kissé megduzzad. Még mindig kívárok. Megkérdezem tőle, hogy hívják. „Betty” – válaszolja. „Hallod-e, Betty – mondom – te nagyon ki vagy találva.” Elmosolyodik, ajkait csókra csücsöríti, de nem esik ki a szerepéből, két ujjával szétfeszíti kagylócskáját és szemrehányóan villan a tekintete: „Most társalogni akarsz velem, vagy jól megkefélni?”

Olyan ártatlan romlottsággal, magától értetődő természetességgel mondja, mintha nem engedné meg magának a mégoly parányi harag luxusát sem. Én sem tudok rá haragudni, igaza van, okosan ki kell használnom az időt, ami nekem adatott. Mögélépek tehát és óvatosan bevezetem magam a nyílásába, ő csak erre vár, karcsú teste ívben megfeszül, lehunyja a szemét, fejét féloldalt fordítja, hogy lássam az arcán a kéjt, alsó ajkát beharapja, ütemesen mozgatja a testét, heves lökéseimet megfékezve diktálja a tempót, hüvelye kellőképpen nedves, és amikor rakoncátlanabbra fogom, kezével hátranyúlva időnként még segít is, de nekem túl ismerős már ez a profizmus, és kicsúszom belőle. „Mi van – zihálja – Vadabbul akarod? Nem érted meg, hogy akkor hamarabb elmész? Csak azt szeretném, hogy neked legyen jó!” „Nem! – tiltakozom – Azt szeretném, ha jobban hasonlítana!” Megkérem, váltsunk pózt, engedelmesen a kanapéra fekszik, a durvaságnak és a szenvedélynek most nem lenne semmi értelme, ez még számomra is világos. Szétteszi a lábát, bizonytalankodva néz fel rám: „Hát nem az előzőt kérted?” „De igen” – lihegem, és már benne mozgok, húsom a húzához ér, combom a combjához, hasam a hasához, majd egészen befedem a testemmel, hogy a mellét is érezzem magamon, egy pillanatra elrugaszkodom tőle néhány erőteljesebb ütközés kedvéért, Betty érteni véli a szándékot, térdét felhúzza egészen a melléig, lábfejét a vállamra teszi, közben belső combját kéjesen simogatja és hálásan mosolyog. Nekem már nincs erőm, hogy felkiáltssak: „Ne mesterkedj annyit! Egészen akarlak!”, mert tudom, úgysem értené, és úgysem sikerülne a tervem, hogy a csúcsponton egy csókban forrjunk össze és egész valónkban érezzük egymást, ez úgyis lehetetlen, gondolom, már csak egy villanás jelez az agyamban: nem bírom tovább, Betty elomló melleit látom, ahogy rugózik, aztán egy fénykisülést érzek, mint amikor kicsapódik a biztosíték, és a foszlott kanapén elégülök ki.

Káromkodva csapom földre a fejemre erősített vezetékeket, amelyek a gépemmel kapcsolta össze. Hálózatom teljesen lefagyott, ebben a hónapban már nem érkeznek tőle pozitív hullámok, nyilvánvalóan csak a minimális szolgáltatásra vagyok jogosult. Az ablaktáblák között már nem áramlik be a fény, szobában zavaros, köd-szürke félhomály terül szét. November van, a nap csupán egy halvány, piszkosfehér folt a felhők mögött, gyenge sugarai épp csak rávetülnek íróasztalom szélére, a többi bútort sötétlő derengésben hagyják. Egyébiránt jobb is: igencsak rozoga garnitúra ez. Az íróasztal, megfosztva illuzórikus díszeitől, kopottan komorlik az egyik sarokban. A komód helyén egy világoskékre festett fadoboz rondálkodik, amelybe cipőpasztáimat és keféimet szoktam használat után bedobálni. Fölötte tükör barna műanyagkeretben, körös-körül a falon cellulózszalagocskákon függő képeslap-illusztrációk, amelyek a virágmintás huzattal letakart, végkiárusításon vett ülőgarnitúra „fényét” hivatottak emelni.

Székényem funérlemezekből összetákolt tucatholmi, de legalább masszív, ruháimon kívül minden limlomot itt tárolok: elhasznált cipőket, fényképalbumokat, nájlonszatyrokat, egy teli bőrröndöt és egy pornófilmeket tartalmazó diplomatatáskát. Lerogyok a kanapéra, Betty izgalmasan vibráló teste helyett az állólámpát díszítő kövérkés nőt bámulom, aki egy strandlabdát szorongat. A múlt század hatvanas éveiben készült giccses ábrázolás: abban a korszakban született, amelyben a tömegek kultúrája végleg visszaszorította a piacon a finomabb ízlést. Ahogy póre valóságában igénytelensége nekemszegül, utálatra késztet, akárcsak a sötétkék vászonba burkolt összecuskható ágy egybefüggő foltja, amely Bettyvel vívott csatám emlékét őrzi.

Visszamerülnék álmomba, de nem lehet, dolgoznom kell, akkor is, ha kudarcot vallottam a megrendelt prostituátnál. A hálózat könyörtelen: ontja az információkat, de egy bélpoklos szenvedélyességével nyeli is. Ha nem leszek készen határidőre az iratok lajstromozásával, kikapcsolják az összes szolgáltatást. Pénzem nincs, szegénységem tárgyai közt képtelen vagyok élni, az igazi nőktől elvadultam, teljesítenem kell a kiadott tervet.

A kényszer a legjobb főnök: máris a gép előtt ülök, próbálom megszerezni az egymáson heverő papírokat, hogy kronologikus és tematikus sorrend szerint tápláljam be a tartalmukat. Holnapig talán sikerül elfoglalom magam, akkor egy órán keresztül rendelkezésemre áll az enteriőr és az összes szolgáltatás, mert amíg a hálózat atyja szokásos heti beszámolóját tartja, mindenkit rákapcsolnak a központra.

Az emlékezetkiesés* ◀

*A kegyetlenségéről méltán hírhedtté vált Szád Márki
elektronikus levele Médiaistenhez, aki máris chipek,
valamint memória beépítését javasolta*

Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.

JA

Kedves Médiaisten,

kiesett az emlékezetem. Hogy is kezdhethném másképp, mikor csak erre tudok gondolni, és ez nem nagyon van, csak érzékelem, tehát muszáj így kezdenem. Bortorkálok, folyton nekimegyek a falnak, mint éji bogár, még a fejem is koppan, nincs térérzékelésem sem, muszáj leírni, mi történik, hátha egy szövegfolyam kisegít a bajból. Talán még el is felejtettem sok mindent – de ez egy emlékezetkiesésnél természetesnek mondható. A múlt meghasadt, és nem a múlt előtti történésekre látok rá a résen. Mire látok rá? Már csak arra emlékszem, ami nincs, vagy nem is volt, tán nem is emlékszem semmire, ez a számtalan óra a számítógép mellett nem engedi felidézni a tegnapi történeteket, csak a csőre töltött pisztoly süllhet el magától. Vagy szétittam volna az agyam? Netán más szerek hatatása ily erős? Hogyhogy beszélni, írni mégis tudok? Például nem jut eszembe, hogy kinek és miért mentem neki nagy gőzzel, dérrrel-dúrral, miért és kinek, pedig azt mondják, írják, hogy nekimenős alak voltam, mostanra meg mindez alapját veszti, lám. Mert miért üldözök valakit, ha nem tudom, mert elfelejttem: kit üldözök és miért? Pedig milyen büszke voltam én a memóriámra, hogy mindent megjegyzek, figyelmemet semmi nem kerülhette el: a pók a falon, amint ráront a hálóra akadt légyre, és az elefánt a porcelánboltban egyaránt feltűnt nekem. Barátaim is bátran fordulhattak hozzám, vitás esetekben, például ha arról volt szó, ki szúrta először bicskáját a másikba kamaszkorunkban, vagy melyikük csókolózott először stb. Még arra is képes voltam, hogy szándékosan bonyolítottam az emlékezést: nem az eltitkolni kívánt telefonszámot jegyeztem meg, azt tovább titkosítottam egy módszer szerint, majd ezt megint tovább titkosítottam, aztán mindezt még tovább, titkosítások egész algoritmusa jött így létre, maga is titkosításként, és ezt elneveztem egy ilyen és ilyen módszernek, így csak a módszer nevét kellett megjegyeznem. Neveket mégiscsak nehezebben felejt el az ember. Ha pedig szükség volt a számra, mondjuk egy, a feleségem előtt eltitkolt viszonyban fontos telefonszámra, akkor visszaemlékeztem a titkosítás nevére, és az egész műveletsort képes voltam bármikor visszafelé lejátszani. Később ez a név egy még

* Ez a szöveg kontextusából kiragadott e-mail-napló-részlet.

bonyolultabb titkosításba már csak mint egy elem került be, ilyen kiváló emlékező-tehetségem volt vala.

No de hol a tavalyi hó? Kiesett az emlékezetem, és most nem találom. Másnak persze csak a protkója eshet ki, de akinek kihullanak a vendégfogai, annak sem sokkal jobb, irigylésre inkább méltó a helyzete. Az például nem tud rágni. Olyan, mint a teknősbéka, de mivel nem annyira kemény az állkapcsa, protkó nélkül csak levest és pépeset ehet. Nekem meg nincs min rágódnom, kihulltanak mind a vendégszavak. Szétfoszlik itt úgyis minden, ha így folytatom. Vagy nem én folytatom, és megy minden magától? Nem én kezdtem? Ki kéne venni szabadságot, talán az segít, de ki lehet-e venni ebből az életből valamit? Forduljak hozzád, Médiaistenhez, segítségért? Azt már nem! Inkább a halál! Barátoktól ekkora szívességet nem kérhet az ember, elvégre nekem is van méltóságom, nemhiába hívták őseimet méltóságos uraméknak.

Ah, oldott Nyúgalom, hogy rühelltelek, most pediglen úgy áhítlak, mint pici fürj a nyarat, úgy várom eljöttödet én, a nagy Szád Márki. Lemerültem, nincs térerőm? Időerőm?

Mondják, hogy még a szavakat sem találom. Törölköző helyett egyszer telefont kértem a fürdőkádba, meg is lepődtek rendesen, hiszen nem telefonálni akartam. A szavakat elfedik a szavak, mintha egymás mögé bújnának. Nem látni a fától az erdőt. Írni is csak azért tudok, mert van ujjmemóriám, nézhet bárki akárhogy, a zongoristáknak is van ilyen, nekem miért ne lehetne. Én annyit írtam már a gépbe, hogy kialakult. Szinte vakon tudok gépelni. Nem szeretnék teljesen vakon gépelni, a vak zongoristák részben olyanok, mint a gépek: ráteszik a kezüket a zongorára, és máris kacskaringózik a Chopin-keringő dallama, a melódia, vagy valami más. Nálam meg előbucskáznak a mondatok. Még szerencse, hiszen nem mindegy, hogy erre az esetre miként lehet majd emlékezni.

Nem tudom, mi volt azzal a levéllel, amit négy napja kellett volna elküldenem. Egy ideje folyamatos emlékezetkiesésben élek. Feladtam egyáltalán? Biztos? Hogyan juthatna eszembe? A gép előtt aligha, innen legfeljebb azt tudom, hogy megírtam a levelet, mert rábukkantam, véletlenül egyszer csak ott vibrált a nem folyadékkristályos monitoron. De elmentem-e a postára? A számítógép olyan, mint egy kincsesbánya: nem találom benne a kincset. Pedig valamilyen logika szerint helyeztem el benne mindent, csak hogy a logikát is hová helyeztem el benne? Ha csak a logika megvolna, már az is sokat segítene. Kellene írni egy szöveget a fájlrendezési logikámról, amit bármikor elővehetnék, és máris visszakereshető lenne minden, de hová tenném ezt a bármikor elővehető szöveget? Vagy arról is írni kellene, hogy ez hol van, ez utóbbi írást sem találnám? Rendet kellene már tenni a fejben is. Lehetséges-e, hogy az ember csak gyűlölni tudja ilyen helyzetben önmagát? Szád Márki, Szád Márki, szállj már ki? Lehetséges-e, hogy nemhogy végiggondolni nem sikerül a történetet, de nincs is? Most ez szellemi vagy fizikai probléma?

Nem tudom, mi történt. Amikor azt a bizonyos levelet megírtam, még tudtam. Ha ismét találkoznék a szövegkörnyezettel, akkor újra világos lenne az egész. Kiderülne minden. De hogy futhatnék össze a múlttal, ha folyton kitér előlem? Pedig itt vannak a zárványai, érzem. Mintha semmi sem volna a helyén. Most bent, a fejemben kezd kibírhatatlan lenni, hiszen legalább a fontos eseményeknek a fejemben lenne a helyük. Egyáltalán: hogy képezem én el az életemet, ha a legsajátabb dolgaimra nem emlékszem?

A múltkor is: nem húztam le a nadrágomat a vécén. Hogy megy így haza az ember? Mikor nyilvánvaló, hogy bűdös? Mert ilyesmi sosem otthon történik meg velünk, ahol kiismerjük magunkat, ahol rövid zuhanyzás után (amely közben csak a szükséges helyeket szappanoznánk be) kényelmesen át tudnánk öltözni, ahol egy elegáns legyintéssel – úriember nagy dolgokban is nagyvonalú – tennénk túl magunkat az eseten, és ahol nem kellene a többi ember előtt pirulni, nagy szégyenünkben, évek múltán is. Mert a kollektív emlékezet, az persze hosszú. Mindenhez kell az idő. Mindig kell az idő. Nem lehet kiterjeszteni az emlékezetet a papírra, nem hordhatok mindig egy cetlit magamnál, hogy húzd le a gatyát, mielőtt nagy dolgokra készülsz! Holott dehogyisnem. Egyébként meg nem mindegy az sem, hogy a jelen emlékezete milyen. Még akkor sem, ha teljesen mindegy, mivel egyszer úgymint kitörlődik. A most szempontjából nem mindegy. Most csak a káosz van. Itt egy e-mail érkezik, ott egy kifizetetlen számla, vagy ha kifizettem, akkor még nem regisztráltam. A számlákat ugyanis regisztrálni illik, nehogy elveszzenek: külön dossziéba tenni a különböző tevékenységi körökhöz tartozókat, ilyenek például a háztartási gépekről kiállítottak, a közüzemiek, a biztosításiak és a kocsival kapcsolatosak. A más-más cégek által elszámolhatók is ilyenek, azaz nem ugyanabba a dossziéba kerül a ruhavásárlás, a könyv (minden könyv lehet szakkönyv!!!), a tisztítószert, a telefonkártya, a taxi, a flopi, a vacsora, a toll, a hamutartó, a terítő sat. sat. után kapott számla. Már a vendégagyat is elszámolhatnám, mi ez, ha nem Eldorádó? A bankkártya, a SIM-kártya, a kaputelefon, a biztonsági rendszer PIN-kódja, a PUK-kód, a számítógép és az emelek jelszavai, a különböző internetes álnevek jelszavai: mekkora hab az életemen! Az ímélek meg csak jönnek és jönnek, már egyébként akkor vagyok mérges, ha nem jönnek, mivel ilyenkor nem tudok mit kezdeni a felgyorsult szabadidőmmel.

Két lehetősége van annak, aki túl sok mindent vállal: az egyik az, hogy csakis és kizárólag olyan dolgok történnek vele – a szándékos történetekről van szó, azaz az eltervezett tevékenységekről –, amiket meg tud jegyezni, avagy olyasmit tesz, aminek utólag is felderíthető a teljes környezete. A harmadik lehetőség szerint jövőjében az ember csak abból építkezhet, amit tovább tud vinni magával – egyébként az első két változat esetében is ez a helyzet. Csakhogy itt a nemtörődömség a másság alapja.

Múló állapot? Médiaisten majd megsegít? Nem misztika e bús pacsi – ismételve.

Talán az sem igaz, ami lesz. Vajon egy kép, jelentsen bár mégoly sokat is, mit ér, ha nem tudja visszahozni a pillanatot, mit sajnálom a szétszaladt múltam, mit a pillanatnyi összefüggéseket, még a pillanat képét sem mutatja a kép. Semmi nem pecsétlődik az agyamba, hacsak az nem, hogy semmi nem pecsétlődik az agyamba. Nincs mit feltörni, nincs kód. Csak lényegtelen dolgoknak van kódja, folyton csőre töltött pisztolyt játszottam, ennek, úgy látszik, egy időre vége.

Üdv:

Hová tettem az elektronikus aláírástomat?

► Tükördarabok

1

Tükörtelen mozdulatok:
nincs hibája, nincs hiánya –
kezed arcom elé kapod,
rezzenéstelen az árnya.

2

Túltágult pupillán a látvány mögé
(a fehér fény mindig szétfut a szemben)
még beleférne, ahogy csillog az eső –
de nem mutatná, hogy felhője lettem.

3

Elszóródik benned minden késztetés,
hogyan élj. Hullámonként, befelé
bomlik szét a tenger. Árkain maradsz.
Sóban hullámozol, lélegzetedben.

► Szememben

Szememben marad az este:
Ne hagyj álltamban éjjelednem,
nincsen nap, ami lenyugodna bennem,
megszínesedne vagy feketedne –

szememben marad az este.
Visszabukik, mint az álom,
ha forog a szemhatáron,
elszürkül, mint aki magát kereste,
aki szárnyát visszanyeste:
ne hagyj álltamban éjjelednem –
szememben marad az este.

A Kalmár bácsi csaja ◀

– négykezes novella –

Már megint akkorát vágott a vesémbe, azt hittem, végem. Ha előtte megyek, és kartávolságon belülre esem, rendszerint vesén üt. Ökölrel, lendületből. Esetleg azt mondja: „védd magad, öreg!”, de ezt is csak utólag. Viccnek szánja, ám a vese humortalan szerv. Tartok tőle, a megannyi ütés hatása egyszer összeadódik, s tünetként a csapások szummája jelentkezik majd, ami nyilván valami nagyon komoly dolog.

Attila a rendes neve, de Renének [röné] hívja mindenki. Én is. Ő akart René lenni, nem árulta el, miért. (Ha mondjuk Andrásból lenne André, még meg lehetne érteni.)

Csaba valamivel békésebb: meglát, a derékszíjára erősített bőrtokból mobiltelefon ránt elő és lő. Szanaszét fröcsög a nyála, amint leadja a sorozatot. Utána lefújja az antennáról a puskaport.

A legjobb barátaim.

„Tizenöt évesek vagytok!” – szokta mondani Ági, René barátnője.

„Nincsenek annyi!” – vélekedik Éva, Csaba barátnője.

Ők harmincévesek, én huszonnyolc.

Abban a kávézóban ülünk le, ahol mindig hideg van és citromos mosószerszag. Most én hívtam össze a társaságot. Bejelentenivalóm van. Sejttem, mi lesz a reakciójuk, egy kicsit félek is. Nem mintha befolyásolnának a döntésemben – abban már senki sem tud befolyásolni.

– Capuccinót tejszínhabbal – mondja René.

– A capuccino tejhabbal készül – így a felszolgáló hölgyike.

– Ja, tényleg – kap fejéhez René, és vihog, mint egy kamasz.

Szalámis baguette-et eszem, jeges kólát szürcsölök, koktélpohárból, szívószállal. A többiek megkapják a kávéikat.

– Vendégeim vagytok – mondom.

– Kösz – örülnek.

– Egyetek is valamit. Bármit, ami jólesik.

– Én meg pont ilyenkor zabálok be otthon – szól René, és az asztalra terített fagyaltkehely-fotókat veszi kézbe. A szerencsehozó amulettjét birizgálja a nyakában, átszellemülten tanulmányozza az édességeket. Végül csettint: – Ebből Karibi kehely lesz... A szonda kimutatja?

Magukra hagyom őket, kimegyek a mosdóba. A piszoárnál kipréselek magamból néhány csöppet. Kezet mosok. Megigazgatom a hajam. Egész közel hajolok a tükörhöz, vizsgálódok: betokosodott mitesszerek hemzsegnek az orromon. Lelapítom hátul a forgóm. Kilépek a mosdóból. René az egyik játékautomatán játszik, Csaba éppen pénzt vált, ő a másikon fog. A két barátnőnek igaza van: mint két kisgyerek, akiket egy percre sem lehet magukra hagyni.

– Ti akkor most játszani akartok? – kérdezem.

– Csak egy kört – feleli Csaba, aki időközben be is dobálta a húszasokat a gépbe.

Ismerem már ezt – legalább fél óra, feltéve, ha nem jön be valami nyeremény, mert ha igen, azt azonnal visszaforgatják. Mindkét gépen hasonló módon lehet játszani: bedobni sok-sok fémpénzt, ülni a gép előtt, elviselni az elviselhetetlen zenét, nyomogatni a kigyulladt piros gombokat, addig, míg ki nem írja, „CREDIT: 0”. Akkor föl lehet állni. Ez egy kör.

Csaba a játékautomaták királya.

Én csak az ügyességi játékokat szeretem. Például a flippert. Az jó. Már csak elvétve akad egy-két helyen. Felváltják a pókergépek, meg a „gyümölcskosár” nevű pénznyelők, amikkel most Renéék is szórakoznak. Csaba egyébként flipperben is legyőzhetetlen: fantasztikus trükköket ismer, érzi, milyen erősen lehet lökdösní a gépet úgy, hogy ne tiltsa le.

– Gyertek már! – szólok, kissé türelmetlenül.

Otthagyják a gépeket.

Még mindig nem kezdek bele a mondandómba. Újabb időpontot tűzök ki: ha kihozzák a fagyijukat, akkor.

Kihozzák a fagyijukat.

Evés közben nem. Majd ha befejezik.

Feltűnik Kalmár bácsi, talán hetvenéves öregember. Állítólag újra tanult járni. Valóban, láthatóan valami nem stimmel a lábaival. Egyszer bokáig letolt nadrággal csoszogott ki a kávézó mosdójából, és azt kiabálta: „Pirike, hozzon már be vécépa-pírt!”. Minden pincéernőt Pirikének hív.

Örülök, hogy ezúttal nem a mi asztalunkat pécézte ki. Bejön, körbenéz, hunyorg, amikor észrevesz bennünket, mintha kacsintana is, aztán tőle szokatlanul egy üres asztalnál foglal helyett. A kabátját fölteszi a fogasra, leül a kisszékre és figyel.

– Jó a fagyi? – kérdezem, csak hogy megtörjem a csendet.

Ági néz föl, a többiek nagyon el vannak merülve.

– Jó. Nagyon finom.

– A tiéd milyen? – kényszert érzek arra, hogy fölntartsam a társalgás menetét.
– Ez nem kehely, ugye?

– Nem, egyéni rendelés. Milky way, joghurt, kávé és sztracsatella, csokidarabkák ráreszelve, málnaöntet, tejszínhab. Te nem kérsz?

– Nem szeretem a fagyit.

Erre Csaba is fölkapja a fejét.

– Nem szereted? – grimaszt vág. – De hülye vagy – aztán kanalazza tovább.

René a mutatóujjával tünteti el a kehelyről a maradványokat. Ági „Ne disznó-kodjál már!” fölszólítással a kezére csap.

– Odass – mondja Csaba. Ez nála azt jelenti: nézzünk oda valahova. – A Kalmár bácsinak csaja van.

Ági és Éva háttal ülnek, kitekerik a nyakukat, hogy lássanak. René kicsit föl-emelkedik a székből, kinyitja a száját és a homlokára csap. Csaba halkán vihog. Én magamra erőltetek egy vigyort.

Tündéri kislány. Mostanában léphette át a nagykorúság határát. Barna haja copfban, alkata törékeny, pici. Bájos, okos arc, kedves mosoly. Egyszerű, helyes ruha, redőzete pompás doborulatokat ígér. S hogy a helyzet egyértelmű legyen, amint megérkezik, szájon csókolja Kalmár bácsit.

– Anyád – ez René véleménye. Aztán leül.

– Nem piskóta – bólogat Csaba.

René szájából az is kiszalad: „Bár nekem lenne ilyen csajom”, mire Ágitól kap egy pofont. A kislány leül Kalmár bácsi mellé, az öregúr sebesen odainti a pincérnőt, rendelnek, majd folytatják az enyelgést. Mintha négy szemközt lennének.

– Szerintem ez valami szolgáltatás – véli Csaba. – Súlyos ezreseket fizetett érte.

– Vagy a kiscsaj örökölni fog tőle valamit – így René. – Otthon megmondták neki: legyél kedves a Kalmár bácsihoz, különben nincs zsozsó...

– Ugyan mit lehetne ettől a lepukkant vénembertől örökölni? – Éva elunta, a nyaka is fáj már, úgyhogy visszaül a normális pózba. Példáját Ági is követi.

– Nna jó – krákokok. – Akkor hadd mondjam el. Merthogy végtére is azért jöttünk ide.

Ági és Éva érdeklődve rám néznek, Renét és Csabát még mindig Kalmár bácsi és a csaj kötik le. A kislány közben az öregúr ölébe ül, az arcát simogatja, időnként rövid, ám annál szenvedélyesebb csókokat váltanak. A pincérnőnek sokáig tart, míg a tálcát lepakolja.

– Tehát arról van szó... – köszörülöm a torkomat.

– Van az öreg csókának pénze – mondja Csaba.

– Ja – bólogat René. – Amikor meg nincs itt a nő, mindenkivel meghívhatja magát.

A kislány Kalmár bácsi öléből visszamászik a székre. Gerbeaud-szelet, epertorta, gesztenyepüré, habos kávé, ásványvíz, konyak. Nekilátnak.

– Kiszálllok – bököm ki hirtelen.

– Nekem az öreg a múltkor azt mondta – így Csaba –, hogy nem szereti a konyakot.

– Lehet, hogy a csajé mind a kettő – véli René.

– Nem, az öreg az egyikbe már beleivott.

– Az ember egy nő társaságában egész másképp gondolkodik és érez, mint rendszeren. Most Csaba kap Évától egy kisebb pofont.

– Szóval kiszállsz – René rendületlenül nyújtogatja a nyakát.

– Örülök, hogy meghallottad.

– Már miért nem hallottam volna meg? Nem vagyok süket.

A pincérnő idejön, azt kérdezi, fogyasztunk-e még valamit. A lányok a fejüket rázzák, a fiúk mintha nem is hallották volna a kérdést. A számlát kérem.

– Találunk helyetted valaki mást – jelenti ki a pincérnő távozása után René.

– S mi van, ha köpök?

– Nem köpsz. Neked is úgy a jobb.

– Odass – mondja Csaba. – Smárolnak is.

Odanézünk: igaza van.

– Az árut meg ideadod – így René. – Mármint azt, ami nálad van.

– Nem lehet. Én szereztem. Az enyém.

– Egyedül úgyse tudsz vele mit kezdeni.

– Hogyne tudnék. Nem vagyok idióta.

A pincérnő elém teszi a számlát. Fizetek. A pincérnő távozik. A lányok engem néznek, René és Csaba Kalmár bácsiékat. A kislány a hatalmas adag, habbal jócskán beborított gesztenyepürét eszi.

– Akkor szevasztok – fölemelkedem a helyemről.

– Ha most elmész – így Csaba –, szétverem a pofád.

– Hagyjátok már – szól közbe Éva. – Ne csináljátok itt a cirkuszt.

- Ez a barom ki akar szállni – sziszegi Csaba.
- Hadd szálljon – mondja René. – De az árut adja ide.
- Nem adhatom – vitatkozom. – Én szereztem. Az enyém.

Kalmár bácsi a kislány hátát simogatja, az időnként rámosolyog a gesztenyepürréből, olyankor csók csattan el.

Érzem, elindult végre a jeges kóla, már huzamosabb ideje feszít. Félretolom a széket, elindulok a vécé felé. Az ajtóból még egyszer visszanezdek: a csaj megint Kalmár bácsi ölében ül, smárolnak szorgalmasan.

A piszoár mellett állok, vastag sugárban ürítem a húgyhólyagom. Megállnak mögöttem, René teljes erővel a bal oldali vesémbe vág. Fölszisszenek, a jobb oldalra érkezik a következő ütés.

- Gondolkozzál, hogy mit csinálsz – hallom az egyik legjobb barátom hangját.
- Ne legyél hülye gyerek – mondja a másik, Csaba.

Iszonyúan fáj mind a két oldalam. Most tutira odavan a vesém. Ez a két ütés az eddigi összes eredőjével fölért. Mintha kést forgatnának bennem, a fájdalomtól szédülök.

– Elegem van – nyöszörgök. – Elegem van az egészből. Hadd szálljak ki. Nem bírom tovább.

- Szerinted köpni fog? – kérdezi René Csabát.

– Nem lehetünk biztosak – feleli Csaba. Ismerős a mozdulat, ahogy a deréksíjához nyúl. Nem tudom, ezúttal mobiltelefont vagy pisztolyt vesz-e elő.

Az jut az eszembe, irigylem a Kalmár bácsit. Még sose volt ilyen aranyos csajom. Mindig a nagy batár, holdjárócipős tramplik jutnak nekem, köldökig kigombolt inggel. Ha ezt most túlélem, olyan nőt fogok legközelebb fölszedni, mint a Kalmár bácsi csaja.

AZ ÁLLAMOK

El kell jutnom bátyámhoz az Államokba! Vár a baráti köre. Be akar mutatni nekik.

Egy villa-ágú fa törzsére egy másik fa kérgét ragasztom, a kéreg a fán, a kérgen különböző jelek. Valakinek magyarázom, hogy igen, én is így gondoltam, ez is vers.

Bátyám üzen a baráti köréből, hogy sajátítsam el a csepp-törvényt (hogyan lehet vízcseppekkel folytonosan kitölteni a teret, lépcsőzetesen haladnom, mint a víz közlekedik), másként nem látogathatom meg őt.

Egy öreget kell lepelbe csomagolnom, szépen, a test nagyon kicsi, babanagyságú. Óvatosan rétegenként hajtogatom rá a fejétől a derekáig a szövetet, minden lehajtott rétegnél különböző jelek sorba írva, minden hajtás előtt várok. Lépcsőzetesen haladok.

És már a hajó-összeszerelő hangárban lépkedek a lánnyal, akinek most hirtelen közelsége megriaszt. Félhomály van, csak az óriási bejáraton jut be fény, de elég meredeken, a hosszú hangárnak csak a bejáratí részét világítja meg. A tetőzet magasan, fölfelé tagolatlan a hangár tere, bent hatalmas hajók, óceánjárók félkészben. A lány egy gépsor mellett magyarázza, hogy ki kell mennem az Államokba.

Mégis eljutottam hát az Államokba! A túlparton egy beazonosíthatatlan utaztatógép elkészítését nézem: sokan, mint hangyák, dolgoznak ezen a kocka, fotel, L alakú gépen; kívülről egyszerű, erős fémborítás, belül (látom a belsejét kihasítva, mint egy szertárbeli műanyagtestnek) bonyolult vezérlőpultok. A munkálatokat egy középkorú amerikai férfi vezeti, övé a magánúrhajó. Ő közvetlenül a kihasított résznél ül, a pilótaülés karfájába illeszt egy apró képernyőt. Nézem a kezét. Vésővel babrál. Belevág a hüvelykujjába. Kiszakad egy darab a körömágyból. Erre fennhangon és durván elküldi a lányt a munkacsoportból, hogy nem neki való ez a munka, a lány megalázottan áll, vár, régóta dolgozik itt, szereti a megerőltető munkát. A férfi, a tulaj ordítva zavarja el, én és a többi munkás dühösen összenézünk, habár tudjuk, ezzel a lányt óvja, rejti gyengeségét. A munkások fekete egyenpólóban, a pólón az expedíció emblémája és neve. A tulaj az expedíció egyetlen résztvevője.

Eljutottam hát a baráti körbe, az Államokba! Bátyám megkér, hogy mondjam el egy versemet angolul. Mindenfelől az érdeklődő arcok. Mondom a bátyámnak, hogy én nem tudok egyet sem elmondani az Államok nyelvén, de bátyám és a baráti kör pillantásai unszolnak. Kimegyek a szobából összeszedni magam. Amíg kint vagyok, hallom, hogy bátyám bent mondani kezdi egy sajátját.

Visszamegyek a szobába, egy hosszúsoros versemet próbálom lefordítani; lassan, tagoltan, angolul mondom az első sort: When Sancho Panza is going into the desert, where men are lying. Az első sor után megakadok, ez nem megy, hagyjuk.

A baráti körnek így is tetszik. Félálomban eszembe jut a vers hájas háborúja, és még visszaszólok: Fat war, a baráti körnek.

AZ ELŐADÁS

Háton fekszem az elázott füvön; egy mesztic lány ül mellettem: fekete haj, barna bőr, fekete szem. Tetszem neki, rámfekszik; van egy bátyja, annak egy kislánya, meséli, egyszóval ő már nagynéni. Szóba kerül, szereti-e a szőkéket. Nevetve utasítja el. Mutatom a hajam, tessék. Akkor miért nem K. B. tetszik, kérdezem. Meglátom K. B.-t a lány mögött ülni, nézzük mind a ketten: fekete haj, barna bőr, fekete szem és vastag, erős fekete bajusz.

Magasan ülök a szabadtéri színház nézőterén, ami félkörívben meredeken emelkedik. A színpadon vízi műsor készül a fiatal lányok előadásában. Amatőr színtársulat, a kellékeik lépcsőnek összedobálva, dobozok, kartonok, fotelek, deszkák, rongyok, bádoglemezek, vaskádák fölhalmozva. Az egyik lányt ismerem: rövid szőke haj, fehér bőr, kék szem. Tetszem neki. A készülődés alatt elmegyek hátra, telefonálni.

Az előadás előtt a színpadhoz közel, alacsonyabban ülök: szükség van rám, legyek közel. Este egy hatalmas fekete fémlemez választja el a nézőteret a színpadtól: a víz miatt, az fogja föl a sok tonna vizet. A fekete falon egymás mellett két szegecselt kajütblak (belátni).

Az előadás kezdete! A lány, aki tetszik nekem, óriási slaggal lemossa belülről a kajütblakokat, a víz spirálisan mozog az üvegen. Ezért taps, fejcsóválás!

Várok, hívnak-e. A vízben allegorikus jeleneteket játszanak, hang nincs, csak a pantomim. A lány hív engem, oldalt bevisz a vízbe; a vízben majdnem teljes a sötét, csak a két kajütblakon jut be kevés fény.

Az aljzati félhomályban a lány megkér, mondjam el, mi az, amit már nem tennék meg: most ő lenne az. A víz alatti beszéd különös hangjával, buborékokkal mondom a hajába, a fülébe: – Egy felázott búzamezőben lassan meflojtom a szerettemet. – Túlzottan bólogat, hogy lássam, érti. Elúszik intézkedni.

Én nem kapok levegőt, ez eddig nem zavart, mutatom a szájam, hol kaphatnék levegőt. Nem érti. Azt hiszi, enni-inni kérek. Nem látok rajta, sem sehol búvárpalackot, ekkor már fuldoklok, feljövök, otthagynom a fontos előadást. A lélegzéstől tátva marad a szám.

AZ ELŐADÁS (A NAP VÉGE)

A februári sítúra valamelyik pályáján, az összeillesztett lejtőn síelek. A hó már nagyon vizes, merő latyak és sár. Kisebb, össze nem függő hópárányokat, ugratókat azért még találok, fel tudok gyorsulni. – A nap végén a pálya aljában állnak a felvonók; csak egy működik még, arra föl kell szállnom.

A felvonó valójában sívillamos: a vezetőnő mögött ülök, nézem a sít; a sítin már egyenes, de magas korlátokon fut, viaduktokon. A nap végén sok a szemét és a részeg, egyikük kilép a villamos elé, a vezetőnő türelmes, megáll, a férfi nagyon részeg, de közlelő észreveszi a villamos lámpáit. – Végül a villamos befordul derékszögben egy állványzaton, valaki kitér előle, egy-két rázkódás, és én egy nyitott szobába érkezem egyedül.

A szoba valójában kétszintű: a baloldali falnál széles párkány húzódik, jobbra a szoba jó pár méterrel lejjebb lépcsőben folytatódik. – Nyakig betakarva fekszem a bal sarokban, köröttem szabad tér, aztán balra, a fal mentén egy férfi ül emelvényen vagy egy fotelben. Jobbra, még a párkányon fekete tábla egybecsúszó jelekkel. Ilyenek. Valakik állnak a tábla mögött.

Az alsó szinten előadás kezdődik! A performátor a férfi fia; a férfi, a tábla mögöttiek unszolására kiolvasom a jelekből, milliomos. Ő pénzeli a drága előadást. – A férfi türelmetlenül mondja, mindegy, hogy ő kicsoda, én ki vagyok. – Nem hiszem, hogy ismerné a nevemet – nyújtom a kezem a takaró alól.

Az előadás kezdete! A párkányon nézők, többségükben nők ülnek, bele-beleszólnak az előadásba. A performátor válaszol is, kiszól a közönségnek, járkál, beszél, néha felfest valamit a lenti hatalmas vászonra. Egyszer csak egy plexiüvegládát vesz elő, akkorát, mint egy bőrönd, benne egy piros-kék-fehér-sárga puffedt műanyag-test konzerváló folyadékban: egy szobor. – Mi ez? – kérdezi rámsandítva az apja. Mikor látja elismerő tekintetemet, hozzáteszi: – Ez fantasztikus. – A fiú újabb üvegládát szed elő, ott, helyben lövelli, fújja bele a vízbe a szobrot: a habos fehér műanyag kigyózza rakódik le, tekeredik föl az üvegben. A ládát rádobja az előzőre, majd egy újabbat ugyanígy; a ládák, a habos műanyag egyre töltik be a teret, leginkább a bal sarkot takarják el. Az apa mindegyik ládánál ezt mondja: – Ez fantasztikus. – A ládák az alsó szinttől a szoba mennyezetéig tornyosulnak, több hely nincsen.

A performátor járkálni kezd ezután. A közönségből be-bekiabálnak. A fiú a vászon előtt beszél, meglazítja az ingnyakát, a nadrágszíját: – Igen, most levetkőzöm. – A performátor fiú (nem, ezt nem teheti!) levetkőzik; háttal áll, majd megfordul: elvész a hájas has és combok között. Újra járkál, már egészen közelről látom, idejön a bal sarokba, az apjához és hozzám. Fölkelti az apját és kifizetteti vele az előadást. A nap vége.

A TÖKÉLETES BŰNTÉNY

Anyámnak két gyereke van: az öcsém és a bátyám. Abban a kis deszkaházban laknak, ahová most belépek.

Az alsó szinten az összes ismerős. A lányok erősítőpadokon verejtékeznek, a fiúk talpas pohárral a kezükben álldogálnak. Itt van mindenki! Hogy is ne lenne itt mindenki! A doktorlánynak vastag lett a karja; nyújtja a kezét, mint egy férfi, és nem néz a szemembe. Nézek a szemed nyílegyenes közepébe, mondom neki, de valójában azt mondom, nyílegyenesen a közepébe. Faképnél hagyom, dühödten felsietek a szűk lépcsőn a felső szintre.

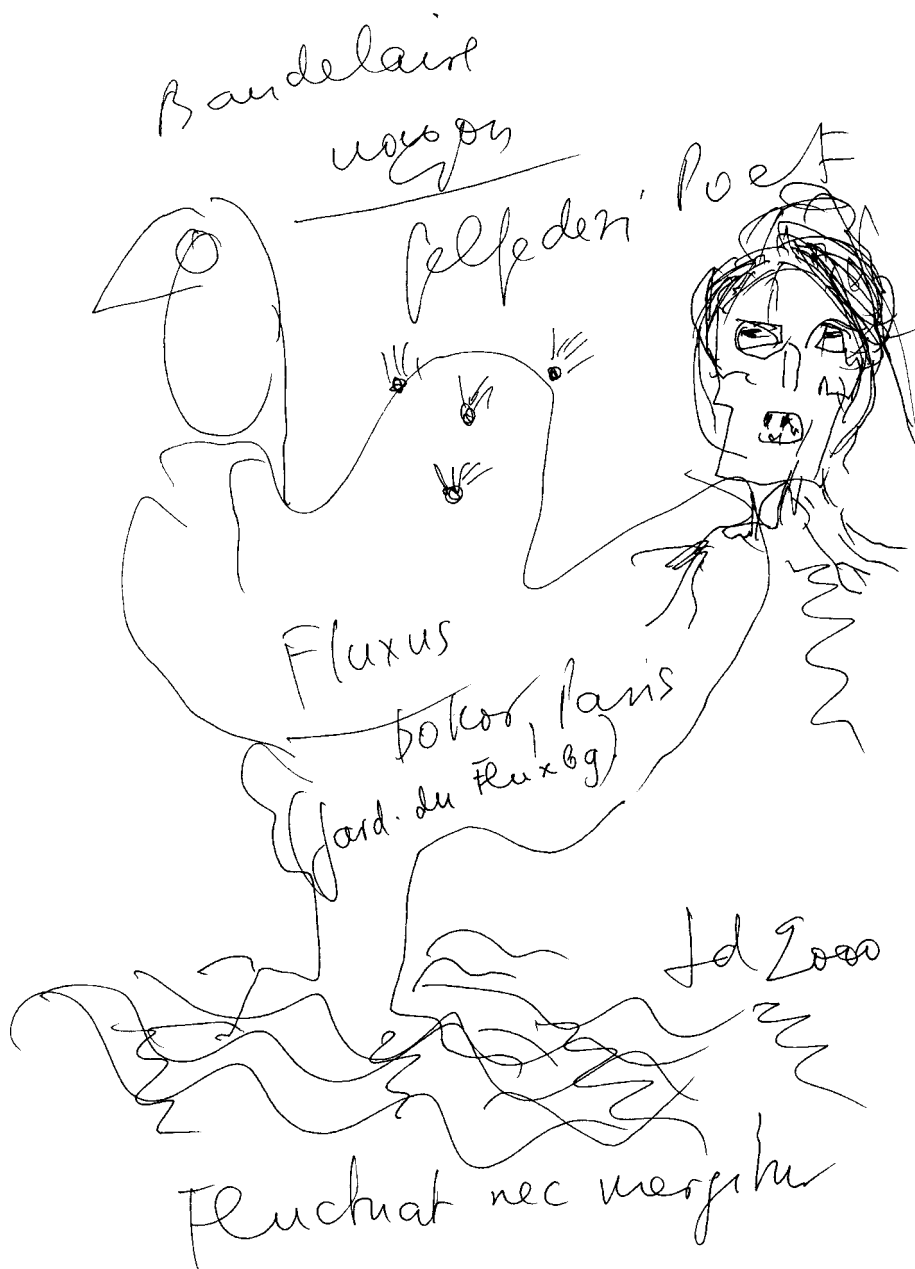
Fönt kis előtér van és egy szoba. A szoba zsúfolt, a szoba az én egykori szobám. Rég nem voltam itt; átmenetileg ez lesz a szállásom. A szobában egy pár üldögél, nem ismerem őket, és egy ugyancsak idegen fiú. A pár azon tanakodik, szeretkezhetnek-e a fiú előtt. Igen. Kimegyek az előtérbe.

Az előtérben ül öcsém, míg a lépcsőn régi ismerősök, ázsiai népek vonulnak. Látom a szűk lépcsőfordulóban a Doktorlány apját. A Doktorlányék mennek el, mondja az öcsém, téged keresnek, elköszönsz-e tőlük. Megvető nem. Tőlem aztán elmehetnek, mondom hidegen.

A nagy felfordulásban az öcsém és a bátyám hangosan vitatkoznak, újra és újra rámnéznek, tárgyalnak valamit. Tudom, hogy rólam beszélnek, de nem értem, mert

az ismeretlen gyarmati nyelvet használják. Az öcsém már remeg a dühtől, a felső szint előteréből kiabál le a bátyámnak az alsó szintre. Szavakat kérdezek az öcsém-től, hogy legalább az alapokat értsem.

Visszamegyek a szobába, nincs már ott senki, ha mégis, az biztosan alszik. A szoba csendes, a szoba az én egykori szobám. Leemelem a régi füzetemet, benne a rajz: egy medve úszik lefelé a folyón, a tarkóját látni és felemelt mancsait; a kép jobb sarkában ugyanaz a kép negyedakkorában, annak is a jobb sarkában ugyanez; a medve úszik le a folyón, egyre kisebb és kisebb.

A kisasszony története ◀

1. AZ ÁLOM

Az idegen, Felség, messzi vidékről! Ó, tudom én, ilyeneket álmodnak a nők, Nagyságos Úr. A hölgyel, képzelje el, kérem – vagy legalábbis nekem így mesélte –, egy szobában vagyunk, háromszárnyas tükör előtt; ő a tükörben néz engem, én is őt és a tükörképekkel beszélgetünk! Pedig egymás mellett állunk, mondhatnám talán túl közel is! Ez nagyon meghatott, Fenség. Szárnyaim pedig, Nagyságos Úr, soha nem is voltak.

2. A NAP

Látja, ennek a napnak is vége, Fenség. Időm főleg Klopstock olvasgatásával töltöm, teljes magányban; jelenleg tanulmányozom Kant úr harmadik kötetét, és sokat foglalkozom az újabb filozófiával. Ön Goethéről kérdez engem! Királyi Fenség, ezt nem tudom megválaszolni, ezt nem szabad megválaszolnom. Ó, a kisasszony! persze itt járt. Tudja, birtokomban van a tükör, amivel álmodott – már csak ezért is el kellett jönnie. De engem természetesen nem találhatott itt; én, uram, már más néven élek. Úgy hívnak: Killalusimeno. Oui, Felség: Maga mondja ezt, Maga állítja ezt! velem nem történik semmi!

3. A KISASSZONY

Már tudom, hogy ki ez a lány; már tudom, hogy kicsoda, Nagyságos Úr! Már tudom, hogy miért jött! Eszembe jutott, Királyi Fenség! Ó a Homokember és egy Kosztolányi félsor, ami most nem jut eszembe. Később ezt majd részletesen is elismétlem. Hogy hívják ezt a lányt, és honnan jött? Honnan jöhetett? Egy szép, szép kisasszony.

4. AZ UTAZÁS

Elutazom, kisasszony! Nem tudom, tisztában van-e ezzel ön. Engem már többet élve nem lát! Vagy ha igen: én leszek a legboldogabb. Én, kérem, megtört ember vagyok. Elkecsereedett! Fájdalom, de én, kisasszony, már csak a nők miatt vagyok hajlandó sírni. Értük sem őszintén. Nem szívből, ha érti mire gondolok. A többit nem is mondom el; éppen emiatt.

5. A BÖLCS MONDÁS

„Láttalak”, ez volt a vers címe, amivel aznap éjjel álmodott, mesélte a kisasszony. Nézze, kérem, a magam részéről én nem tudok erről, Őexcellenciája! Sokat eszem, Felség? A nők. Természetesen madarak! Ez, Felség! Vagyis az! A Báró szép? Igen, én magam sem hittem, hogy ez ilyen könnyen megy, de most egyszerre rájöttem: fel kell emelkedni, nyugodtan álldogálni a levegőben egy darabig, egyensúlyozni aztán, járni is lehet. Egy égi.

A makk meg a tök ◀

Isten mindent jól tesz. Nem kell a nagyvilágon
Példa után soká kutatnom, íme azt
Mindjárt a tökben megtalálom.

Igen csodálta egy paraszt,
Kis szára hogy lehet az óriási töknek.
„Ki így tervezte el, vaj’ mit gondolhatott?
Ide tököt... No hisz, helyében én vagyok,
Hát én inkább amoda kötlek,
Az egyik nagy tölgyfára ott.
Bizony, hogy ez így lenne bölcsebb:
Nagy fa dukál a nagy gyümölcsnek.
De nem te láttad el, szegény Janó, de kár,
Tanáccsal azt, kiről a papod prédikál.
Bár úgy lett volna, mert nem jó ez így egészen:
A makk kicsinyke, mint kisujjamnak fele,
Nem itten volna hát helye?
Isten hibázott: hogyha nézem
E két növényt, megint azt mondom én, Janó,
Ez mind fordítva volna jó.”
Végül a sok komoly bölcsességtől kifáradt,
„Annak ki túl okos, aludni sem lehet”
Egy tölgy alá feküdt, hol békén szundikálhat.
De hull a makk, egy épp az orrára esett.
Rögtön felébred és az arcához kap akkor,
Meg is találja még, szakállán ott a makk.
Más hangra készíti a sajgó és dagadt orr.
„Ó, ó! A vérem folyik!” Nagy jajgatásba csap.
„S lett volna súlyosabb, mi rám esett a fárul,
Ha makk helyett egy tök mi rám hull!
Isten nem adta így, volt némi igaza!
Okát be tudtam látni végre.”
És mindenért Istent dicsérve
Janó vidáman megy haza.

GILLES BOILEAU

▶ „Minden költő lódít sokat”

Minden költő lódít sokat,
Ha meséli a szív gyötrelmét versbe szedve!
Hja! Így beszélni volna kedve,
Ha érezné a kínokat?
Ha egyszer az emberi lélek
Ámor-gyújtotta lángoké lett,
Egy lassú méreg úgy itatja át,
hogy meg se hallunk rímet, ész szavát.
Tapasztalat, mit elbeszéltem,
És maga volt ki adta nékem.

Fordította: Tarczy Dorottya

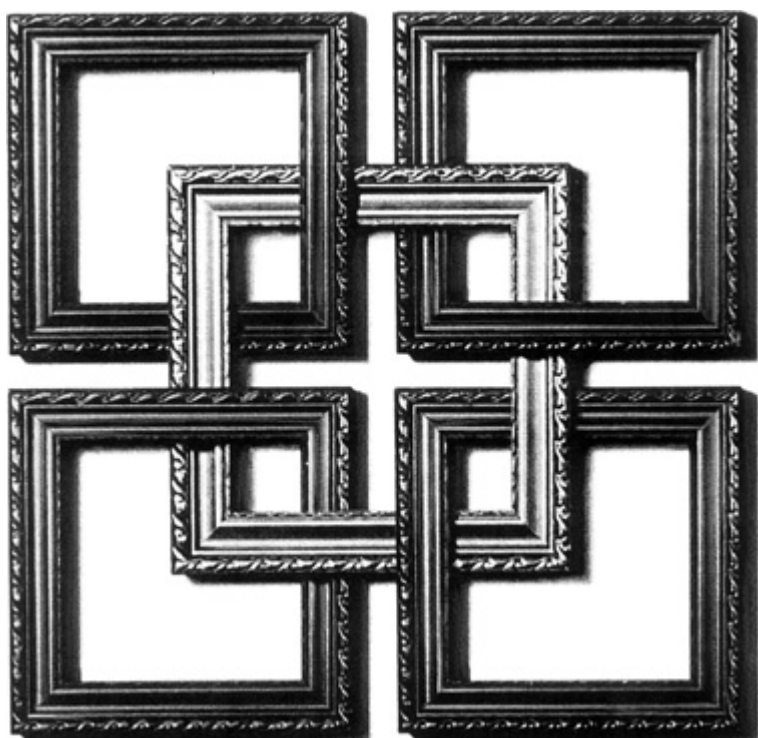
JEAN-ANTOINE DE BAÏF

▶ Méline szerelme

Számúzz tenger fölé, hol nap kél reggelente,
Vagy partra, hol kihúny a fény s a hab fecseg:
Úzz fagy-országba el, hová nem ér meleg,
S izzó homokra bár, hol hull sugára terhe,
Ölne bár unalom vagy perc-gyönyör emelne,
Legyek magam ura, rút rabszolgád legyek,
Sétáljak szabadon, senyvedjek rács megett,
Harcba, békébe úzz, kétségbe, enyhületbe,
Számúzz legmélyre vagy magas csúcsok fölé,
Hegyek közé, Méline, úzz bármerrefelé,
Úzz a bús éjbe vagy övezzen fény, derengő:
Égbolt csúcsára úzz, föld alá eltemess,
Ugyanaz maradok, s ha vallatsz, végleges
Szavam is az marad, ami volt a legelső.

Fordította: Lackfi János

Moduláció

A történeti narratíva poétikai szerepe a mai magyar irodalomban

Márton László, Láng Zsolt, Háy János
és Darvasi László regényei

BEVEZETÉS

Azt is mondhatnám, olyan, hogy „történet” nincsen.
„Történetek” vannak. Azokat a helyeket kell hát
szemügyre vennünk, ahol a történetek
egy történetnek álcázva tűnnek fel.

117

Dolgozatom célja négy magyar regény elemzésének tapasztalatából leszűrődő történetkezelési írásmód bemutatása. Ez így önmagában még nem tarthatna igényt számottevő érdeklődésre szélesebb publikum előtt. Ellenben ezen regények nyelvezeteinek „újdonságai” olyan prózapoétikai, nyelvszemléleti, történetsszemléleti kérdéseket is felvetnek, melyek körüljárását nemcsak a mai magyar (kortárs) irodalomértés szempontjából, de a regény műfajának alakulástörténetére nézve is indokoltan tartom.

A négy regény – Márton László: *Jacob Wunschwitz igaz története* (1997), Láng Zsolt: *Bestiárium Transsylvaniae. Az ég madarai* (1997), Háy János: *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* (1996) és Darvasi László: *A könnyemutatványosok legendája* (1999) – kiválasztása nem teljesen önkényes mozzanat részemről; a felvetett szempontokat figyelembevételre számos más, irodalmi műalkotás szintén tárgyalásra kerülhetett volna. Most csak a megemlítés szintjén utalok rájuk. Tehát Gion Nándor: *Latroknak is játszott* (most már) trilógiája és Spiró György: *A jövevény* című regénye is helyet kaphatott volna dolgozatomban, vagy Závada Pál: *Jadviga párnája* (1997), Talamon Alfonz: *Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából* (1998) című regényei,¹ de Lázár Ervin vagy Fehér Béla (*Zöldvendéglő, Törökméz, Romfürdő* trilógia) nevét sem hagyhatjuk el. Az indokok, amelyek e négy regény között megteremtik a koncepcionáltság látszatát, azzal az elméleti-kritikai háttér megjelenésével is összefüggésbe hozhatók, mely a többi regény némelyikének megjelenésekor még nem volt hozzáférhető a magyar kritikai diskurzusban. Mindazok a fogalmak, melyek beáramlottak az irodalmi szóhasználatba, láthatóvá tettek eddig figyelmen kívül hagyott momentumokat és új kérdésirányokat jelöltek ki az irodalomtudományban, csakúgy mint az irodalmi alkotásokban.

Mindezen túl a kortárs kritika maga megtette már azt a gesztust, hogy egymás

¹ Erről lásd bővebben RÁCZ I. PÉTER: *Hedonista szabadkőművesek rémtettei*. Talamon Alfonz: *Samuel Borkopf: Barátaimnak...* *Jelenkor*, 42. évf., 1999/2. 221–224. o.

mellé sorolta a fent nevezett regényeket.² Kérdéseim egy részét épp ennek a jogos sága, illetve kétségbe vonása adja. Az összevethetőségük legitim volta azonban mindenképpen fennáll. További megerősítésként együttes tárgyalásukra a történelmi regény műfaja, a megegyező kortörténeti háttér, a (nyelv-, kultúr-, próza-) hagyomány destrukciója, majd rekonstrukciója, valamint a könyvek megjelenési „egyidejűsége” szolgál, valamint az, hogy „kielégíthetik” a kritika nagyregény iránti vágyakozását.

A történet, a történetiség (vagy ahogy újabban elterjedt: történetesség), a történetírás/történetmondás, a fikció, a metafikció, a metahistória azok a fogalmak, melyek bevonása segítségével közelebbről megvizsgálom azokat az eljárásmodokat, szövegszervezési mechanizmusokat, melyekre ezek a regények maguk is rákérdeznek, mind írásmódjukban, mind tematikusan, mind narrátori reflexióban.

„Munkánk célja nem több és nem kevesebb, mint *a történet maga*” – idézem Márton László *Jacob Wunschwitz igaz története* című regényéből [139; – kiemelés tőlem: R. I. P], és valóban az a kérdés foglalkoztat: mi is az a történet? Miért szükséges a történet? Hogyan szerveződik, mi az, ami létrehozta? Hogyan jelenik meg írott formában? Lehet-e és kell-e különbséget tenni írott és beszélt történet-elbeszélési forma között?

Mi is a történet? Magának a szónak az elterjedtsége, amorf jellege nyelvünkben, jelenléte a mindennapi szóhasználatunkban számomra nemhogy elérhetetlenné teszi jelenését, de éppen arra ösztönöz, hogy tisztázzam fogalmát.³ A fogalmi tisztázás szükséglete – ha úgy tetszik a történet ontológiai isméve, a történet története –, amennyiben „külsőleg plántálnánk bele” elemzésünkbe viszonyítási koordinátaként, bár kétségtelenül fontos része lehetne vizsgálódásunknak, valószínűleg maga is abba a hibába esne, amelyből származik. Nevezetesen a magyar irodalomkritikai

2 Számos kritika, illetve tanulmány rendelte egy halmazba a regényeket, hol mindegyiket megemlítve, hol csak egyiküket-másikat. Csak párat említve: MÁRTON LÁSZLÓ: A kitaposott zsákutca, avagy történelem a történetekben. Két példa. *Jelenkor*, 41. évf., 1998/2. 146–168. o.; KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN: A szív, az olvasás és a gyönyörűség. In *Az olvasás lehetőségei*. JAK-füzetek. H. n., 1997, JAK és Kijárat Kiadó, 209–222. o.; Uő: Tanácstalanság és/vagy előzékenységek? *Tiszatáj*, 52. évf., 1998/1. 43–46. o.; SÁNDOR IVÁN: A regény jövője. *Tiszatáj*, 51. évf., 1997/5. 70–74. o.; BERTA ÁDÁM: A szóban forgó idő. *Tiszatáj*, 52. évf., 1998/1. 91–96. o.; LÁNYI DÁNIEL: kleist/márton/regényt/ír *Holmi*, 10. évf., 1998/8. 1028–1036. o.

³ Mennyivel jutunk közelebb, ha az úgynevezett történetgrammatikákat és narrációelméleti meghatározásokat részesítjük előnyben, például Barthes, Rumelhart, Beurgrande és Colby, vagy van Dijk modelljét. Ez utóbbit ragadta ki Kovács Sándor s. k., hogy kellő alapot teremtsen a Darvasi-írások elemzéséhez. Teun A. van Dijk *A történet felfogása* című elméleti összefoglalójában megkülönböztet szöveg- (discourse) és narratív struktúrát, és a cselekvés szempontjából szöveget és történetet. Történetnek csak az olyan cselekvéses szöveget tekinthetjük, amelyik rendelkezik specifikus narratív struktúrával. Azaz az elbeszéltségre jellemző szövegformálással. Mindez azonban még csak mikrostrukturális szint. A makro- vagy superstruktúra az elbeszélés tartalmának átfogó szerkezetében alakul ki, már amennyiben kialakul. Kovács Sándor s. k. éppen azt emeli ki a Darvasi-novellák kapcsán, hogy „a szöveg csupán megteremti az összefüggő, nagy erővel sodró történet illúzióját azzal, hogy földéz egy narratív superstruktúrát, ám a narratív mikrostrukturát, a konkrét eseménysorokat rekonstruálhatatlanná teszi azáltal, hogy azokat állandó bizonytalanságban tartja”. (Kovács, 1995, 181.) Szilágyi Márton ezt a szerkesztési módot a fabula és a szűzsé viszonyára való rámutatásként értelmezi. Tehát a fabuláris kontextus anélkül épül ki, hogy a szűzsé elemei hiánytalanul azonosíthatóak volnának. (Szilágyi, 1995)

recepció azon hajtásairól van szó, amelyek a történet visszatérését ünneplik, főleg Darvasi László novellái alapján.⁴ Ezek a cikkek egyrészt a történet igazságának félreértését, elfedését szolgálják.⁵ A történet (a történetesség) akárcsak a mindennapi szóhasználatban, illetve a történészek terminológiájában, de éppúgy az irodalomban is alapvetően hibás, bár szükségszerű, ugyanakkor reflektálatlan. Amikor tehát a kritikai diskurzusban a „történet rehabilitációjáról” történik említés, több ponton is félreértésnek lehetünk tanúi. Először a kritika nem teszi fel a kérdést, hogy az, amit történetként azonosít, vajon ugyanazon történet(szerűség)-e, mint amihez csatolja, folytonossá téve egy irodalomtörténeti sort, másodsor, mivel a tulajdonképpeni azonosítás nem történik meg, az a kérdés sem vetődik fel, hogy egyáltalán, amikor történetről esik szó, mit is értünk alatta, és már esetleg az az irodalmi értelmezési hagyomány, melyhez hasonlítunk, már egy elhibázott történet-fogalommal rendelkezik. Ezen kérdések elsikkasztásával éppen azok a nagy fontossággal bíró momentumok kerülnek a rejtettség és az elfedtség állapotába, melyekre az általunk kiválasztott regények, elbeszélések így vagy úgy kérdéseket támasztanak. Másrészt, ezen túl, van azonban fontosabb okom is, hogy ne csatlakozzam a fent említett kritikai vonulathoz. Az indokom történeti, irodalomtörténeti.

⁴ Például MIKOLA GYÖNGYI: A történet rehabilitálása. (Darvasi Lászlóról) In *Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról*. Szerk. Károlyi Csaba. Budapest, 1994, Nappali ház, 209–217.

⁵ A soron következő kritikai és irodalomtörténeti vélemények jöllehet előfeltevéseik, érvrendszereik alapján nehezen egyeztethetők össze, egy hermeneutikai feltárás ezt bizony ki tudná mutatni. Jelen esetben engem nem az interpretációk háttere, hanem hatása érdekelt.

Balassa Péter, tanulmányában, mely a meszőlyi próza változását regisztrálja, már él azzal a megállapítással, hogy a történetközpontú próza kerül ismét előtérbe, szemben a narrációközpontúval. Háttérbe szorul a nyelvi öntükrözés és a narráció, témaként válnak másodlagossá. Mindezt a *Megbocsátás* című elbeszélés kapcsán teszi, de ide sorolja még a *Film* után íródott *Magyar novellát*, *Indián ebédet*, *Ló-regényt*, *Származás lovakat*, *Anyasíratót* is. A szerkesztésmódot a megszakítotttság, a rejtély, az elliptikusság jellemzi, a történetszálak összeérni látszanak, de semmi kauzalitással nem fűcelhetők egymáshoz. Fenntartják a megfelelés lehetőségét, de nem érik el. Atmoszferikusak ezek az elbeszélések, sugalmasak, több a sejtetés, mint a valódi kibontás. Az olvasónak kell kitölteni a hiányosságokat, rákényszerül a nyomozásra. Ez a nyomozás egyszerre tematizált (maguk az elbeszélés szereplői is kutatnak valami elveszett történet után), és egyszerre olvasói tevékenység, aktivitás: szövegnyomozás. Mindez a Darvasi-féle történeteknél szintúgy megtalálható, a „metafizikus detektívtörténet” jellemző szövegszervező eljárásaival. A *Megbocsátás* megjelenési évét (1984) tehetjük meg tehát választóvonalnak a modern magyar próza történetében, két, a történethez való viszonyulási mód között. (Balassa, 1985)

Csuhai István '92-es tanulmányában az 1986-os évet jelöli meg a változás évének. Esterházy Péter: *Bevezetés a szépirodalomba* és Nádas Péter: *Emlékiratok könyve* című nagy jelentőségű munkáiknak megjelenési időpontjától számítható a magyar prózának azon átfogó ismérése, melyből hiányzik az egészszelvűség, az Egész bemutatására való törekvés. Ugyanakkor már elkülöníthetőnek látszik egy ettől is különböző írói vonal – Szíjj Ferenc, Darvasi László és Németh Gábor neve kerül említésre –, melyek valamiféle fordulatot előlegeznek meg: ezen írók szövegei „korábbi epikai struktúrákat használnak fel”, így egyfajta re-konstruálás figyelhető meg szövegeik által. (Csuhai, 1993)

Károlyi Csaba 1994-es cikke mindezekhez csatlakozva említi Krasznahorkai László, Balázs Attila, Szíjj Ferenc, Darvasi László és Láng Zsolt nevét: „Az önreflexió háttérbe szorul, a sugalmazáson, a mágikus vagy anekdotikus megfeleltetéseken keresztül kétségtelenül visszakérül a történet a prózába.” (Károlyi, 1994)

Véleményem szerint – melynek formálásához Kovács Sándor s. k., Szirák Péter és Takáts József dolgozatai is hozzásegítettek –⁶ „talán termékenyebb lenne egy olyan vizsgálódás, amely nem tekintené egységes és kontinuos folyamatnak a magyar irodalmat, amit eszerint egységesként is kell leírni, például egységesnek fel-tételezett nemzedékekkel vagy egymást követő nagy áramlatokkal, hanem kisebb, különböző nézőpontból leírható történetek, sorozatok (eljárás- és gondolkodási for-ma-sorozatok) egymásmellettségét és gyakori egymásbanövését tételeznél fel”⁷. Tehát a kritika azon vágját, mellyel az említett elbeszélések felé fordul, az irodalom-történet saját történetének a vágására vezethetjük vissza. Az önmagát nem-egy-történetiként, megszakítottként, szétdaraboltként elképzelni nem tudó irodalom-kritika és irodalomtörténet azzal, hogy a történetre, mint integratív egészre, azonos-ságra, folytonosságra figyel, ismételten egy kontinuos fejlődésvonal összerakásán fáradozik (a sajátján).⁸ (A történet utáni követelőzés persze nem egyszeri, ritka jelenség, nem a mai magyar próza posztmodernitásába belefáradt kritikai olvasó-közönség pihenni vágása. Milbacher Róbert [Dávidházi Pétert idézve] emlékeztet rá, hogy a 19. század második felében Arany Jánosnak jelentős mértékben kellett igazodni az akkori elvárásokhoz, miszerint a nemzet tőle várta a nagy nemzeti eposz létrehozását.)⁹

A történet megalkotása iránti vágy azonban még a nemzeti irodalom, vagy

Takáts József szembeállítja a posztmodern fragmentált, diszkontinuos, disszeminált szöveg-eszményét a „nagy elbeszélésekhez” visszatérő, illetve minimalista poétizáltságú prózaírással. S utóbbi művelőiként Márton László, Szíjj Ferenc, Németh Gábor és Darvasi László nevét említi. Szerinte ezeknél az elbeszéléseknel a „hermeneutikai kód, a megfejtés-szerkezet” kerül előtérbe. (Takáts, 1994)

A történet(esség) visszatérése főleg a Darvasi próza recepciójában követhető nyomon és itt is kapott legnagyobb hangsúlyt.

Arra, hogy mi is az a történet, ami visszatér, azonos-e önmagával a visszatérő, egyáltalán a tör-ténet mint narratív rendszer vizsgálatának kérdése csak néhány esetben merült fel, és minden esetben a Darvasi-történet kapcsán. Szilasi László élénk vitát kiváltó tanulmányában kérdőre vonja a kritika azon vágját, miszerint mindenáron történetet akar kreálni a Darvasi novellákból. Szerinte ezek nem állnak össze koherens egésszé, de ez nem a novellák hibája, hanem az olvasás konzervatívizmusában/stratégiájában keresendő. Elemzésében, melyben a *Koller, a férj* című no-vellát veszi tüzetesen szemügyre, a szimulákrum, a disszemináció, a szubjektumkonstrukció, a figuráció – általa használt – fogalmi mentén mutatja be a szövegformáció alakzatait. Észrevétele, mely a kritika vágjának irányulását illeti, helyesnek bizonyul, de a novella értelmezése nem min-dig meggyőző, mivel az általa használt fogalmak egy hasonlóan bejáratott olvasási mechanizmusra engednek következtetni. (Szilasi, 1996)

⁶ KOVÁCS SÁNDOR S. K.: Az ártatlanság védelme. In *Az irodalomértés horizontjai. Párbeszéd iro-dalomtudományunk modern hagyományával*. Szerk. Kabdebó Lóránt és Kulcsár Szabó Ernő. JPTE Irodalomtudományi füzetek, Pécs, Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, 1995, 172–185. o.; SZIRÁK PÉTER: A bizonytalanság szabadsága. Szempontok az évtizedforduló prózájának. In *Az úr nem tud szaxofonozni*. JAK-füzetek 83. H. n., 1995, József Attila Kör és Balassi Kiadó, 118–127. o.; TAKÁTS JÓZSEF: Rövidtörténet, 1986, posztmodern. In *Csípesszel a lángot*. Szerk. Károlyi Csaba. Budapest, 1994, Nappali ház, 9–22. o.

⁷ TAKÁTS, 1994, 17–18. o.

⁸ Vö. KOVÁCS, 1995, 184.

⁹ Vö. MILBACHER RÓBERT: Történet, mondat, szomorúság (más néven bánat) – a Darvasi-féle kön(n)y(v)-generátor. *Határ*, 1995/4. 173–182. o.

a nemzeti elbeszélés létrehozásánál is alapvetőbb, bár ezek sem elhanyagolhatóak, hiszen manifesztumai annak. A történet vajon nem a nyelv természete folytán jön-e létre. A beszéd, a kimondás egymásutánisága által. Az időbelileg egymás után elhangzó egységek/mondatok linearitásuknál fogva az elbeszéltséggel jellemezhetőek. A beszéd elbeszél valamit. Elmesél, történetet mond. Maga a történet („a nyelv csupán történet alakjában képes létezni”¹⁰). A kimondás időben történik, a történet pillanata időn kívül. Ahhoz, hogy elérhető legyen számunkra egy esemény, hogy elgondolható legyen, hogy a mi világunkban legyen, (hogy legyen), át kell emelni a kimondás folyamatossága segítségével. Nem az eseményt ragadjuk meg, hanem a róla való beszédet. Mindez tehát a valóság texturalizációja, a pillanat folyamattá tétele (lásd Arisztotelész: legyen egész a történet), történetesítés. „Az esemény elmondása tehát (mondatok fűzése) az eseménynek mint metaforának a kibontása, vagyis metonimikus, oksági sor, szintagmatikus viszony – egyszóval *allegória*.”¹¹ A történet *allegória*.¹²

Ennek a felfogásnak módosított változata Kovács Árpád sajátos elmélete, mely a történet és az esemény fordított viszonylatát tárja fel. Elgondolásában a (nyelvi) esemény az a pillanat, mikor a történet narratív beszédmódba megy át, azaz megteremtődik a narratív azonosság. Elméletében meghatározó, hogy az új nyelv létrehozását tartja döntőnek az irodalmi beszéden belül (a nyelvteremtés erejét), és nem a nyelv köznap használatában létesülő történetet. (A köznap beszéd inkább elhasználja a nyelvet, az irodalmi viszont új metaforákat hoz létre, az egyiknek eszköze a nyelv, a másiknak célja.) A megfogalmazásból kitűnik, hogy szétválasztja a fikció és a narratív azonosság fogalmát, ellentétben az általunk elmondottakkal.¹³

Miért kell megragadhatóvá tenni az eseményeket? Mert magát a világot akarjuk megragadni. Biztosak akarunk lenni az esemény tényleges létezésében. Mivel a pillanatot nem vagyunk képesek megtartani, a közvetítőként meglévő történetté kövacsolt, ekkor metanyelvként funkcionáló nyelv igazságértékéből származtatjuk a mögé képzelt valóságot, a referencialitást.¹⁴

¹⁰ MILBACHER, 1995, 176.

¹¹ Uo. 175.

¹² Úgy tűnik, ez utóbbi gondolatmenetben a narratopoétikai nyelvfelfogásnak bizonyos határpontjához érkeztünk el. A történet azonosítása a nyelvvel több szempontból is problémás. Például nem rendelkezünk olyan kidolgozott időfogalommal, amely az „időben való kimondás”-ki-jelentés (nyelv (parole)-vel való azonosítását) sebezhetetlenné tenné. Ezzel mintegy a dolgozat elemzési terminológiájának, illetve nyelvfelfogásának továbbfejleszthető pontjára is rá kívánok mutatni, amely egy fenomenológiai alapozású irodalomfelfogás felé mutatna. Egyrészt Paul de Man tropológiája irányába, másrészt (mondjuk a narratív azonosság kapcsán) a francia fenomenológia (Merleau-Ponty, Lévinas) nyelv- és irodalomszemlélete felé. Lásd TENGELYI LÁSZLÓ: *Élet-történet és sorseseemény*. Budapest, 1998, Atlantisz Kiadó.

¹³ KOVÁCS ÁRPÁD: Narratív azonosság. Az irodalmi történetmondás mint az emberi azonosság formája a *Feljegyzések az egérlyukból* példáján. Előadás. Elhangzott 1998. november 23-án, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Kerényi Károly Szakkollégium rendezvényén. Kovács Árpád révén tulajdonképpen Paul de Man nyelvfelfogásáig jutunk el (minden nyelv narráció és minden nyelv *allegória*), ami a narratológiával való ellentétet hordozza magában.

¹⁴ Vö. MILBACHER, 1995, 175–176. o.

Kell a történet. De miért egy történet. A történet fogalmának használata során nem eldönthető, hogy egy teljes koherens történetről beszélünk-e, ami más történeteket (?) is magába foglal. Nem tisztázott, hogy a történet kinek a története, lehet-e egyáltalán ezt mondani? Birtokolhatja-e valaki a történetet? Honnan tekintve történet a történet?

A magam részéről a történetet a *szétágazottsággal* és *sztereotivitással* jellemzem, ezzel bizonyos mértékig szembefordulok a nagyhatású arisztotelészi *Poétikában* rögzített műthosz meghatározással.¹⁵ Ugyanakkor nem a történetet magát akarom rekonstruálni, vagy ennek lehetőségét kideríteni, hanem az *írásmódként* vett szövegformáló és jelentésképző eljárások milyenségére kívánok rámutatni. Ezek, az elhangzottak értelmében, például Darvasi László esetében Mészöly Miklós nyolcvanas évekbeli novelláival (például *Megbocsátás*, *Ló-regény*, *Indián ebéd*, *Szárnyas lovak*, *Magyar novella*, tehát főleg a *Volt egyszer egy Közép-Európa* írásai) és a Bodor Ádám által írtakkal (például *Sinisra körzet*) kerülhetnek egy halmazba. Bahtyin (*Dosztojevszkij poétikájának problémái*) fogalmait átírva *monologikus* regényként értelmezem az egyetlen lineáris, kronológiai, kauzális, metonimikus sorba rendezett történetkezelést. Számomra ez valamiféle eltorzítása a történet természetének, erőszakot tevé magán a nyelven is. Ezzel szemben a *polifónikus*ként jellemezhető történetírás a történet és a nyelv természetének megfelelően sztereotív.¹⁶

Ez a megfogalmazás persze nagyon erős értékítéletet takar. Mintha az egész 19. századi regényírást akarná lesöpörni az asztalról (vagy kisöpörni a kánonból). Erről

¹⁵ Mi is a történet? Aisztotelész *Poétikájáig* kell visszamennünk, ha definitív meghatározásra vágyunk. A mű bevezetőjében a szerző meghatározza, miről akar beszélni: „A költői alkotás mesterségéről általában véve, valamint válfajairól (eidosz) kívánunk beszélni, arról, hogy melyiknek milyen hatása (dünamisz) van, hogy miképpen kell összeállítani a meséket (műthosz)” (Arisztotelész: *Poétika*, 47a9, ford. Ritoók Zsigmond. Sarkady János fordításában a műthosz elbeszélésként fordítódott („s miképpen kell alakítani a tárgyát szolgáló elbeszéléseket”). A műthosz, eltérően a szokásos használatától, nem az istenek és az emberfeletti képességekkel rendelkező hősök (héroszok és heroinák) cselekvéseit jelenti a *Poétika* fogalomhasználatában. A költőileg megszerkesztett történetet jelenti. Azt a történetet, amelyet a költő formál meg/alakít ki/állít össze egy bizonyos logika szerint, és ez által nyeri el egyáltalán történetformáját, kap alakot és értelmet. „[A] cselekvés (praxis) utánzása pedig a mese (műthosz) – mesének itt a történések (pragma) összerakását nevezem” [50a4, Ritoók], vö: Sarkady „A cselekedet utánzása a történet; történetnek itt a cselekmények összekapcsolását nevezem”. (A műthosz értelmében a logosz kifejezést kétszer használja a *Poétikában*, de pusztán a mese logikusan kifejezhető mivoltát ragadja meg vele, például 55b.) Arisztotelész tragédiát középpontba állító művében a mesének/történetnek kiemelkedő fontosságot tulajdonít. A tragédia milyenségét biztosító hat elem közül a mese/történet a legfontosabb: „A legfontosabb azonban ezek közül a történések (pragmata) összeállítása (szüsztaszisz). A tragédia ugyanis nem emberek, hanem cselekvések (praxis), azaz élet utánzása, a boldogság és a boldogtalanság a cselekvésben rejlik, és a végcél valamilyen cselekvés, nem pedig minőség. [...] Ennélfogva a történések és a mese a tragédia végcélja, márpedig a végcél mindenek között a legfontosabb.” [50a15, ford. Ritoók] Ahhoz, hogy a mai „történet-felfogásunk” úgy működjön ahogy, nagyban hozzájárulnak még azok a követelmények, melyeket Arisztotelész állít fel a mese megalkotottságával szemben. Az öt kitétel közül számunkra az első három fontos pillanatnyilag. A mese legyen lezárt egész [50b26], legyen bizonyos nagysága [51a5], legyen egységes, és ez az egység elsődleges fontossággal bírjon [51a30–35]. Azaz a mesének legyen kezdete, közepe és vége, megjegyezhető hosszúságú legyen, és ez egységei (epizódjai?) funkcióval bírjanak, ha bármelyiket elmozdítjuk a helyéről „az egész kificomodjék és megroggyanjon”.

¹⁶ Vö. TATÁR GYÖRGY: Történetírás és történetiség. In *Pompeji és a Titanic*. Hermész könyvek. Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó, 127–146. o. 139–142. o.

nincs szó, de kiemelt jelentőséget tulajdonítok azon regény- és elbeszéléstípusoknak, melyek *természetsszerűleg* követik *nyelvi* anyaguk jellegét.

Az alternatív történelem (és az ettől különböző kategóriájú apokrif) írása maga után vonja a történetek szétraajzását. Az elbeszélő ugyanúgy nincs hozzákötve egy adott, kiválasztott történetshoz, történetkonstrukcióhoz, mint ahogy a szereplők is csak korlátozott nézőponttal bírnak az események felett. A történetek szerteágaznak, nincs elejük és természetesen végük sem lehet. Így időbeli korlátozás sem köti a narrátor kezét, ugrálhat az időben, végigszaladhat bármelyik történeti soron anélkül, hogy annak linearitását rájukmálná az olvasóra.

A történelemről, mint a történetek kronologikus huzamáról, mint diskurzív hatalmi rendszerről szólva tudvalevő, hogy a zsidó-keresztény hagyomány alakította ki, szemben az antik (görög-római) történetírással, mely pusztán történetek egymásmellé fűzését gyakorolta történetírásként. A történetiség kialakulásával együtt az idő vulgáris fogalmát¹⁷ is az üdvtörténeti, teleologikus látásmód hozta be az európai gondolkodásba.¹⁸ A történeti látásmód linearitását két időpillanat, két esemény közt feszülő történetalkotás határozza meg. A keresztény gondolkodásban a két esemény, a kezdet és a vég, a Golgota hegyéről válik beláthatóvá. Csak innen vehető észre a történet kezdete, a múlt, és csak innen látható az örök jelen, amely beteljesedett a Golgotán. „A történetiség nem más, mint ez a feszültség, amely mihelyt egységes nézőponttá szerveződik, szükségképpen látni fogja az általa történelemnek tartott valóság időbeli kezdetét és végét, vagyis ahol ez a feszültség elkezdődött és ahol majd feloldódik.”¹⁹ A történelem tehát – egyes történelem-értelmezésekben – *egyetlen* történeti szálra felfűzhető, egységes, kronológiai rendben elbeszélhető *egyetlen* történet. Ennek a hitnek a megtörését már a 19. század folyamán Nietzsche megkezdte *második korszerűtlen elmélkedésében*, *A történelem hasznáról és káráról* címűben.²⁰ A történetiség kérdésessé válása „kérdéssé teszi magát a múltra irányuló tudást”²¹. Azt a tudást, mely az elbeszéltek, a nyelv igazságába vetette a bizodalmit. Ha maguk a történetek nemcsak egyféle értelmezői pozícióból mesélhetők el, akkor mi garantálja, hogy maga az esemény létezett-e egyáltalán? „Amikor az emberség történelméről beszélünk, csak történelem-értelmezésekről beszélünk, és ezek közül egyik sem végleges; és minden nemzedéknek megvan a joga, hogy megalkossa a saját interpretációját.”²² A történelem, a történetek, a történetmondás ambi-

¹⁷ Jelen dolgozatban nem kívánok foglalkozni bővebben az idő és a történet belső létmeghatározó voltaival. Az ez iránt érdeklődőnek viszont Heidegger korai monumentális munkájának megfelelő fejezeteit ajánlom. MARTIN HEIDEGGER: *Lét és idő*. Ford. Vajda Mihály et al. Budapest, 1989, Gondolat.

¹⁸ Vö. LÖWITH, KARL: *Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei*. Budapest, 1996, Atlantisz Kiadó.

¹⁹ TATÁR GYÖRGY: Történetírás és történetiség. In *Pompeji és a Titanic*. Budapest, 1993, Atlantisz Kiadó, 127–146. o. 130. o.; Rugási Gyula: Örök romok. Töredékek a történeti gondolkodás kezdeteiről. In *Örök romok*. Debrecen, 1997, Latin Betűk, 165–205. o.

²⁰ FRIEDRICH NIETZSCHE: *A történelem hasznáról és káráról*. Ford. Tatár György. Hermész könyvek. Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó, 1989.

²¹ TATÁR, 1993, 131. o.

²² KARL R. POPPER: A történetírás és a történelem értelme. Ford. dr. Darai Mihály Lajos. In *Megismerés, történelem, politika. Válogatott írások és beszédek*. Budapest, 1997, AduPrint Kiadó, 133–156. o. 143. o.

valens viszonyaira, a maguk módján, az irodalmi művek is egyre gyakrabban felhívják a figyelmet. Minket a következőkben éppen ez a mód érdekel, és a mögötte meghúzódó szemléleti azonosság vagy másság.

A dolgozat a négy regény poétikai megformáltságát vizsgálja külön-külön, nem térve persze ki az összehasonlítás feladata elől sem. Az írásmódként felfogott történetkezelés gyakorlatát kiemelt szempontként alkalmazom és nem tekintem feladatommak (márcsak a terjedelem, de a kritikai recepció bősége miatt sem), hogy részletesen elemezzem a regényeket minden aspektusból.²³ Elemzéseim főleg a narratológia szempontjait érvényesítik, de más elemeket is magukba olvasztottak, ezeket a megfelelő helyen jelzem.²⁴

A dolgozat egy jelentős részét egy új lehetőség behozatalának – a mágikus realizmus mint írásmód –, tárgyalásának szentelem e regények poétikájának figyelembevételével. Összevetem az általam írásmódként jellemzett történetelvűséget, a szintén írásmódként értett mágikus realista szövegek jellegzetességeivel. Ugyanakkor megválaszolandó kérdésként tárgyalom, hogy ezen magyar regények mennyiben azonosíthatóak mágikus szövegekként. A két nagyobb rész némely esetben kiegészíti egymást, máskor eltérő aspektusból bizonyos részek újra előkerülnek.

A IGAZ TÖRTÉNET(EK) KÖNYVE

Márton László: *Jacob Winschwitz igaz története*

„Munkánk célja nem több, és nem kevesebb, mint a történet maga”

Márton László könyvének tárgyalása során a mű sokrétű jelentésszervező egységei közül a *historiográfiai metafikciót* állítom középpontba, mint a posztmodern regénytípus egyik paradigmatiszós modelljét. A különböző poétikai-narratológiai szubsztanciák (idő, tér, cselekmény, narráció) kérdéskörét ennek a fogalomnak függvényében tárom fel. Mielőtt azonban rátérnék a regény konkrét elemzésére, Márton László regénypoétikai szemléletét részletezném.

Szorosan kapcsolódnak témánkhoz az írónak a történetírás hagyományának kérdéséről vallott nézetei, melyeket először recenzió formájában fogalmazott meg²⁵ – bizonyára elvi hasonlatosságot vélve felfedezni – Láng Zsolt *Bestiárium Transylvaniæ*

²³ A regények elemzéseinek terjedelmi korlátai, melyek a dolgozat érvelés jellegéből fakadnak, egyes esetekben a *Jacob Winschwitz igaz története* és a *Dzsigerdilen* elemzése során hasonló kimenetelű összegzést eredményeztek, mint amit már a kritikai megszólalásokban olvashattunk. Ennek tulajdonképpen oka a hasonló értelemkonstrukciókból fakadó érvelési technika alkalmazása, illetve az a fajta kondicionáltság, amelyet, maguk a regények szabnak rá olvasójukra.

²⁴ További megfontolások tárgyai lehetnek Paul Ricoeur munkásságának idevágó passzusai. Például RICOEUR, PAUL: *Metafora és történetmondás*. Ford. Angyalosi Gergely, Jeney Éva. In *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok* Budapest, 1999, Osiris Könyvkiadó, 163–411. o.; Uő.: *Szövegmagyarázat és megértés a szöveg-, cselekvés-, és történetelmélet közti néhány jelentős összefüggésről*. Kézirat. Ford. Huszanagics Melinda; Uő.: *Emlékezet – Felejtés – Történelem*. Kézirat.

²⁵ MÁRTON LÁSZLÓ: *Időtlen idő, szárnyas idő*. *Élet és Irodalom*, 1997. szeptember 19.

című könyve kapcsán, majd a recenziót követően egy nagyobb lélegzetű tanulmány keretében.²⁶ A recenzió vizsgált kérdéskörei a történelmi regény-írás hagyományának formai és tematikai mozzanatait érintik, destruktív és rekonstruktív módon újragondolva. Kérdésfelvetése a következő: „milyen formai nehézségekkel szembesül az elbeszélő, aki arra szánja rá magát, hogy kompozícióját úgynevezett »történelmi tények« köré (vagy mellé) építse fel”, amennyiben „az írói módszer [...] a tények megjelenítésére vonatkozik”?²⁷ A recenzens a történelmi tény és az irodalmi tény viszonyában uralkodó feszültség²⁸ két lényeges okára mutat rá: „Az egyik az, hogy a történelmiényt leíró közlés a nyelvi megformálás révén maga is többé-kevésbé az irodalmi fikció tulajdonságaival rendelkezik”, a másik, hogy „a tényt rögzítő közlés nemcsak a történelmi hagyományba illeszkedik, hanem [...] megvan a helye mind a kultúrtörténeti, mind a nyelv- és irodalomtörténeti hagyományban.”²⁹ A második premissza már átvezet minket a mártoni regényelmélet- és regénytörténet-konceptió azon részéhez, amely az elbeszélői hagyományhoz való viszonyt, annak újragondolását és újrafarmálását (rekanonizálását) vezeti elő. Számunkra most inkább az előzőleg írtak játszanak szerepet, míg ennek az állításnak a fontosságát majd a Láng és a Háy regénnyel foglalkozó fejezetben hasznosítjuk.

„A történetírás és a fiktív történetmondás különös viszonyát az újabb időkben nemcsak a poétikai, a hermeneutikai gondolkodás és az újhistorizmus, hanem a történelemtudomány is felülvizsgálta.”³⁰ Szemügyre véve Márton László történet- és történelemfelfogását, bizonyos analógiákat vélünk felfedezni Hayden White elméletével.³¹ Körvonalazódni látszik egy Hayden White elgondolásával nagyon hasonló történelemképzet, a történet(ek) elbeszélhetőségével kapcsolatos megfontolás, a történetírást mint irodalmi fikciós alakzatokkal élő artefaktumként leírható (mű)alkotás képze, a nyelvi közlés folyamatában létrejövő megformáltság azonos-sága a kétféle (irodalom és történelem-írás) „műfaj” között.

White elgondolásában a történeti narratívák verbális formájukból adódóan nyelvi fikciók, „melyek tartalma legalább annyira *kitalált*, mint amennyire *talált*, és amelyek formája közelebb áll irodalmi, mint természettudományos megfelelőikhez”³². Az egyes történeti helyzeteknek, tényeknek nincsen inherens jelentése, ezeket mindig a történetíró alakítja ki a tények kontextualizálása révén, azaz egy eseménysorba

²⁶ MÁRTON LÁSZLÓ: A kitaposott zsákutca, avagy történelem a történetekben. Két példa. *Jelenkor*, 41. évf., 1998/2., 146–168. o.

²⁷ MÁRTON LÁSZLÓ: Időtlen idő, szárnyas idő. *Élet és Irodalom*, 1997. szeptember 19.

²⁸ „a történelmi tény és az irodalmi tény feszültségéről, arról a körülményről, hogy minden egyes történelmi tény (akár »valóságos«, akár fiktív, akár – mint legtöbbször – egyszerre mind a kettő) nyelvi közlésben formálódik meg és marad fenn, azokból értelmezhető vagy rekonstruálható”. Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ THOMKA BEÁTA: Márton László: Jacob Wunschwitz igaz története. *Kritika*, 1998/1. 38. o.

³¹ HAYDEN WHITE: A történelmi szöveg mint irodalmi alkotás. Ford. Heil Tamás. In *A történelem terhe*. Budapest, 1997, Osiris Kiadó, 68–102. o. Természetesen más elméleti gondolkodó neve is szóba kerülhetne a történelmi fikció problematikáján belül. Viszont érdekes, hogy Lányi Dániel is Hayden White nevét említi a Márton-regényt taglaló írásában. Lányi Dániel, „kleist/márton/regényt/ír”, *Holmi*, 10. évf., 1998/8., 1028–1036. o. 1036. o.

³² WHITE, 1997, 70. o.

való rendezésük folytán. White ezt a narrációvá tételt nevezi cselekményesítésnek (emplotment). Az események bizonyos sorrendbe állítása egy lehetséges történetet formál. Az ilyesfajta konfiguráció, mely szerkezettel lát el egy időben szétszórta eseményhalmazt, ugyanúgy érvényes művelet az irodalmi fikcióteremtésben, mint a történeti munkák felépítésében. A két típusú szöveg ettől a mechanizmustól függetlenül megkülönböztethető marad, de előtérbe állítja az objektivitás azon hamis maszkját, amelynek álcájában a történelemtudomány élesen elhatárolja magát az irodalmi tevékenység bármifajta formájától.³³

A történelmi narratíva újraértelmezése, az elbeszélhetőség lehetőségfeltételeinek variációs többszámúságán túl, rávilágít az elbeszélés igazságértékére is, illetve annak mimetikus voltára. A történelem elbeszélhetőségének többféle módja ugyanis a valóság és a fikció oppozíciópár degradálását vonja maga után. Mivel a történelmi források is csak cselekményszerkezettel ellátott közlések, megkérdőjeleződik a történelem-fenomén és a valóságfenomén létezése. Egy posztmodern alapú szövegontológia nézőpontjából ez a visszatérés a „világ mint könyv” olvasásához nem olyan tragikus, annál inkább azok részéről, akik az eltérő olvasatok alapján kétségbeeséseket fejezik ki, mivel nem látnak lehetőséget az olvasatok azonosítására semmiféle „originális”, mögöttes fenoménnel. White értelmezése nem megy ilyen radikális messzeségbe, azonban a történeti narratíva mimetikus oldalát éppen a metaforizáltságában találja meg, amely modelláló, közvetítő eszköze, a hasonlósági kapcsolatok alapján, a már ismert eseményeknek, folyamatoknak és történettípusoknak. „Tisztán formai oldalról nézve a történelmi narratíva nemcsak a benne közölt események reprodukciója, hanem szimbólumok komplex rendszere, amely irányt mutat nekünk, hogy megtaláljuk az események szerkezetének az irodalmi ikonját.”³⁴ A történelmi narratíva mint kiterjesztett metafora, mely révén azonosíthatjuk a kulturális kódokat, figuratív nyelvhasználat formájában áll rendelkezésünkre, ami eleve megszabja diskurzív használhatósági körét.³⁵ Adódó kérdés, hogy milyen bővíthetőséggel bír egy múltbeli esemény? Milyen mélységig aknázható ki a valóságnak hitt eseményhalmaz és fikciói közötti metaforikus kapcsolat? White válasza a figurális beszédmód gazdagságát jelöli meg erre. A narratíva jelentése alapvető trópusok formájában (metafora, metonímia, szinekdoché) kódolódhat, tehát háttérbe szorul a tény igazságértéke, és az elbeszélés módjára helyeződik a hangsúly.

A mártoni és a White-i elképzelés egybevághóságát további bizonyítékokkal iga-

³³ „Igazából a történészek és a költők vagy regényírók azonos módon értelmezik a történelmet – az időben változó való világot: ami először kétesnek vagy rejtélyesnek tűnik, azt felruházzák egy – az ismertségének köszönhető – felismerhető formával. Lényegtelen, hogy a világot valóságosnak vagy csak képzeltnak fogják fel; ugyanúgy adnak értelmet neki.” (White, 1997, 100.) Az évtizedek során azért változott ez a fajta beállítottság. Sőt, egyre inkább megfigyelhető, hogy éppen a történelemtudományi munkákban kap hangsúlyosabb szerepet az írásra és a narrációra való önreflexió. Például CARR, E. H.: *Mi a történelem?* Budapest, 1993, Századvég Kiadó; BLOCH, MARC: *A történész mestersége.* Budapest, 1996, Osiris Kiadó; DUBY, GEORGE – LARDREAU, GUY: *Párbeszéd a történelemről.* Hermész Könyvek. Budapest, 1993, Akadémiai Kiadó. Lásd még hozzá GYÁNI GÁBOR: *Miről szól a történelem? Posztmodern kihívás a történetírásban.* 2000, 1998/1.; SZUMMER CSABA: *A fikcionalizmus kérdése a történetfilozófiában, a posztmodern antropológiában és a pszichoanalízisben.* Századvég, 1998. tavasz.

³⁴ WHITE, 1997, 82. o.

³⁵ Vö. uo. 93. o.

zolhatjuk, ha magával a *Jacob Wunschwitz igaz története* című regény elemzésével folytatjuk vizsgálódásainkat.

Hogyan feszül egymásnak a történelmi és az irodalmi tény? Ki birtokolja a történetet? Hogyan konstruálódik meg az én (azaz az én történetének) története? Mindezek (többek között) a regény poétikai kérdései.³⁶

Induljunk ki a címből: *Jacob Wunschwitz igaz története*. Egyszerre több előfeltevést implikál ez a birtokos szerkezet. A cím ígérete szerint egy ember igaz történetéről lesz szó. Mintha Jacob Wunschwitzhoz (az ő nevéhez) tartozna az elbeszélés, mintha uralni tudná a „saját” szövegét. Azonban ez, mint ahogy a regényből kiderül, koránt sincs így. Wunschwitz alakja (énje) eleve kérdéses a műben, sőt a regény egyik poétikai „tétje” az azonosság kérdése, hogy mennyire tartható fenn az én koherenciája a regényszöveg különböző pontjain.³⁷ Wunschwitz alakja csak a regény 41. lapján tűnik föl, mikor a történetek számai már szétrajzottak, tehát bekapcsolódásának utólagossága miatt sem tűnik a történet központi alakjának. „Nem akarjuk eltitkolni a kegyes olvasó előtt, hogy mielőtt beléptetnénk Jacob Wunschwitzot saját igaz történetébe, magunk is hosszasan gondolkodtunk rajta: melyik pillanatban dől el, hogy valaki szereplője lesz egy történetnek, és hogy az, ami történik vagy történt, mitől lesz visszamenőleg is az ő személyéhez köthető?”³⁸ (A narrátori önreflexió állandó „résztvevője” a történet alakításának. A beszélő hangja – kommentár formájában is – aktív része a szövegformálásnak. Kitüntetett „irodalomelméleti” pozíciójából folyamatosan tudatosítja történetalkotói szerepét, ugyanakkor emellett akár csapdákat is állíthat olvasójának, hiszen hibás olvasatot is interpretálhat saját írásáról.) Wunschwitz nemhogy az elbeszélést nem uralja, de az „én” azonosságába vetett hit is megkérdőjeleződik, mind a saját,³⁹ mind az olvasó számára.⁴⁰ „[É]s minél több »érdekes apróságról« vagy »emberi vonásról« értesülünk, annál kevésbé tudjuk elképzelni magát az emberi lényt. Hiába ismerjük életének eseményeit, hiába fogadjuk el az eseményekről szóló beszámolók egy

³⁶ Mindez természetesen felveti azt az elméleti problémát, miszerint egy alkotó elméleti munkássága és szépirói tevékenysége mennyiben vethető össze, illetve játszható ki egymás ellen.

³⁷ Vö. ÁGOSTON ZOLTÁN: Az elbeszélő „önként” pártatlansága. *Élet és Irodalom*, 1997. augusztus 22.

³⁸ MÁRTON LÁSZLÓ: *Jacob Wunschwitz igaz története*. Pécs, 1997, Jelenkor Kiadó, 42. o. A továbbiakban a szövegletes zárójelbe tett számok e kiadás lapszámaira vonatkoznak.

³⁹ „Wunschwitz [...] akkor döbbsen rá, hogy most már semmiképpen nem tudja elszakítani magát a gubeniek ügyétől, mert ha véletlenül keveredett is bele, a benne való részvétel sorsának legfontosabb alkotóelemévé vált, és még ha szeretné is polgártársait, akik tényleg a legkevésbé sem szeretetreméltók, még ha lelke mélyén rosszat kíván is nekik, akkor is minden erejével a javukért kell fáradoznia; nem mintha így kívánná saját jól felfogott érdeke, [...] mert ha érdekei szerint járna el és magára hagyná a gubenieket, [...] akkor élete hátralevő részében [...] joggal kérdezhetné magától, hogy létező személy-e még, sőt egyáltalán, hogy Jacob Wunschwitz valaha is a világon volt-e.” [168]

⁴⁰ Jacob Wunschwitz a regény 152–156. lapjai közé eső farsangi panoptikum-jelenetben több alakváltozatban is megjelenik, legyőzve az idő korlátait. Először az első világháborút követő Spartacus-felkelés vezetője, akit 1919. január 19-én lőttek agyon, illetve több ellenkező végkifejletű mendemonda szerint mégsem, hanem újraírva a négyszáz évvel azelőtti „jelent” baltával vertek agyon, méghozzá a volt Guben területén, az úgynevezett „Jacob Wunschwitz-város” egyik szállodájában. Máskor mint a Német Szocialista Egységpárt alapítóját látjuk viszont, aki az NDK államelnökeként 1950. február 18-án éppen aláírja az „Állambiztonsági Minisztérium” [Stasi] létrehozásáról szóló törvényt.

részét hitelesnek és hiába tudjuk nyomon követni az eseményeket a maguk folytonosságában: az emberi lény folyamatossága nem követhető nyomon.” [154] Sem a történet nem Jacob Wunschwitzé, sem az énjének története, és a történetírás műfaji konvencióira rájátszó cím harmadik (középső – „igaz”) tagja is csupán félrevezető nyom.

Az igazság kérdése is állandó problémája a műnek. Maga a történetbe való belépésünk is a gubeni polgárok, közelebből a szőlősgazdák elégedetlenkedésével és jóvátételi követelésükkel kezdődik. [13] Ezeknek a követeléseknek lesz választott szószólója a már nem gubeni polgár Wunschwitz.⁴¹ Az események azonban nemcsak a fiktív és a történelmi tények szembeállított kettőssége alapján címkézhetőek fel igaz vagy hamis bélyeggel, hanem az egymás mellett futó, egymást kiiktató, elbeszélte történetek viszonylatában is. A történetek viszont újabb történetek sokaságára bomlanak, széttartanak, elágaznak, újra összezsugorodnak.⁴² Máshol kell tehát keresnünk a történet „igazságát”.

A *historiográfiai metafikció*, a Linda Hutcheon által bevezetett fogalom a posztmodern kánonképződés egyik kulcsterminusa. Olyan regénymodelleket szokás jelölni vele, amelyek a történetírás és fikció egybejátszása révén retorikai és pragmatikai szabályozottsággal és az elbeszélő szubjektum beágyazottságával azonosíthatóak.⁴³ Az ilyen típusú regényben „megkérdőjeleződik [...] a történelem mint az objektív igazság feltárásának narratív színtere, és felvetődik a megszokott kérdés, vagyis hogy kinek van egyáltalán joga egyrészt részt venni a történelemnek nevezett történetben, másrészt elmondani, megalkotni a történelemnek nevezett hatalmi diskurzust.”⁴⁴ Ez utóbbi kérdésre Karl Popper adta az egyik választ, aki szintén azon álláspont mellett foglalt állást, hogy „a történelemnek nincs értelme”⁴⁵. Popper szerint az emberiségnek nincsen történelme, csupán végtelen számú történetei vannak, amelyeknek összeállítása a világ leírásának szelektív jellegén alapul. Ezek a tények „előre megállapított szempont szerint vannak összegyűjtve”⁴⁶, és ezen szempontok egyik aspektusa a politikai hatalom, és annak története.⁴⁷ Arra, hogy miért a politikai

⁴¹ Az „igaz” és az igazság fogalmának kapcsolódását részletesebben lásd: BOMBITZ ATTILA: Igaz történet Márton Lászlóról és Jacob Wunschwitzről. *Új Forrás*, 38. évf., 1998/3. 20–29. o., különösen: 21–22. o.

⁴² „minden embernek és minden ereklének megvan a maga igaz története, a történetek azonban szétágaznak és újabb történetekbe torkollnak, történet nélkül pedig nincs értelme a megnevezésnek”. [107]

⁴³ Vö. BÉNYEI TAMÁS: *Apokrif iratok*. Debrecen, 1997, Kossuth Egyetemi Kiadó, 351. o.

⁴⁴ Uo. 351. o.

⁴⁵ KARL R. POPPER: A történetírás és a történelem értelme. In *Megismerés, történelem, politika. Válogatott írások és beszédek*. Budapest, 1997, AduPrint Kiadó, 133–156. o. 144. o. „A historicista interpretáció [...] nem látja, hogy mi vagyunk azok, akik a történelmi tényeket kiválasztjuk és elrendezzük, hanem azt hiszi, hogy »a történelem« vagy »az emberiség története«, annak belső törvényeivel meghatároz bennünket, problémáinkat, jövőnket és még nézőpontunkat is. [...] a »történelem« abban az értelemben, amelyben a legtöbb ember beszél róla, egyszerűen nem létezik; és ez legalább egy ok arra, amiért azt mondom, hogy nem bír értelemmel”. [144–145]

⁴⁶ Vö. uo. 140. o.

⁴⁷ „Az úgynevezett történeti »források« csak azokat a tényeket regisztrálják, amelyeknek feljegyzése eléggé érdekes volt, úgy gyakran csak olyan tényeket tartalmaznak, amelyek egy előzetes elmélettel illenek.” Uo. 140. o.

hatalom története vált hivatalos történelemmé, Popper három indokkal szolgál: 1. a hatalom minden másnál jobban befolyásolja az embereket (még a költészetnél is); 2. az emberek imádják a hatalmat, mely a félelmükből fakad; 3. a történetírók jobbra maecenás kívánságára, vagy függőségében írják műveiket, és mivel a maecenás általában a hatalom birtokosa, így a történetíró érdeklődésének középpontjában is az ehhez szükséges eszközök, a hatalom akarásának vágya áll, mint motívum.⁴⁸

A történelmi narratívát meghatározó különféle diskurzív erők azonban minket most csak abból a szempontból érdekelnek, amennyiben nyelvi kifejezőerejünkkel poétikai meghatározottsággal bírnak. Azaz a történetfilozófiai kérdés miként formálja és működteti az irodalmi szöveget, illetve megfordítva, a nyelv figuralitása miképpen befolyásolja a történelemről való beszédet. Kérdésünk tehát a következő: miért fontos az elbeszélő számára a történetfilozófia, a történelem és a történet megkülönböztethetlensége?⁴⁹ Hogyan és miként válik ez a kérdésfelvetés írásmóddá, a szöveget létrehozó és működtető logikává?

„Munkánk célja nem több, és nem kevesebb, mint a történet maga, ha úgy tesszük, egy ember igaz történetének elmondhatósága. Csakhogy egy ember igaz története valójában emberek és dolgok megszámlálhatatlan sokaságának igaz története, és ezen semmiféle szerkesztés, válogatás vagy csoportosítás nem tud változtatni; ha pedig az arcok és tettek sokaságának széttartó szálait egy általunk meghatározott fókuszpont felé irányítjuk, számíthatunk rá, hogy ez a fókuszpont kívül esik láthatárunkon.”⁵⁰ [139–140] Márton regénye ennek a rendezgető, csoportosítgató, tehát magának az írásnak mint *írásnak* a linearitását akarná kijátszani. Mintha egy virtuálisan működő hipertextuális történet-programsor imitálna: azaz minden történet mögött újabb történetek sora rejtőzik, amelyek elérhetőségi paramétereit, tulajdonképpen csak a szerzői önkény szabja meg. A szerzői önkény azonban éppen ezt a parttalanságot célozza meg, ennek a lehetetlenségét mutatja be. A regény során különféle formában, hol híresztelés, hol alakváltozat, hol metaforikus síkon

⁴⁸ Vö. uo. 146.

⁴⁹ Vö. BÉNYEI, 1997, 352.

⁵⁰ Vö. „Die Geschichte Hans Castorps, die wir erzählen wollen, – nicht um seinetwillen (denn der Leser wird einen einfachen, wenn auch ansprechenden jungen Menschen in ihm kennenlernen), sondern um der Geschichte willen, die uns in hohem Grade erzählenswert scheint (wobei zu Hans Castorps Gunsten denn doch erinnert werden sollte, dass es *seine* Geschichte ist, und dass nicht jedem jede Geschichte passiert): diese Geschichte ist sehr lange her, sie ist sozusagen schon ganz mit historischem Edelrost überzogen und unbedingt in der Zeitform der tiefsten Vergangenheit vorzutragen. [...] Aber ist der Vergangenheitscharakter einer Geschichte nicht desto tiefer, vollkommener und märchenhafter, je dichter »vorher« sie spielt? Zudem könnte es sein, dass die unsriegen mit dem Märchen auch sonst, ihrer inneren Natur nach, das eine und andre zu schaffen hat. Wir werden sie ausführlich erzählen, genau und gründlich, – denn wann wäre je die Kurz- oder Langweiligkeit einer Geschichte abhängig gewesen von dem Raum und der Zeit, die sie in Anspruch nahm? Ohne Furcht vor dem Odium der Peinlichkeit, neigen wir vielmehr der Ansicht zu, dass nur Gründliche wahrhaft unterhaltend sei.” MANN, THOMAS: *Der Zauberberg*. Vorsatz. Frankfurt am Main, 1952, Fischer Taschenbuch Verlag, 5–6. p. „Hans Castorp történetét akarjuk elbeszélni, nem Hans Castorp kedvéért (mert benne az olvasó egyszerű, noha kellemes fiatalemberrel fog megismerkedni), hanem a történet kedvéért, amelyet az elbeszélésre nagymértékben érdemesnek látunk (s itt Hans Castorp javára mégis hadd említsük meg, hogy az ő történetéről van szó, és nem akárkivel esik meg akármilyen történet); ez a történet régen esett, úgyszólván bevonta már a történelem nemes rozsdája, és föltétlenül a legmélyebb

többször kivégzik Wunschwitzot, de a regényben mint történetben nem, mivel a könyv vége éppen abban a pillanatban ér véget, mikor a balta lecsapni készül Wunschwitz fejére,⁵¹ megnyitva az értelmezési horizontok lehetséges útjait az eldönthetetlenség felé.

Márton történetmondója maga is olvasója azoknak a szövegeknek, melyekből összeállít, szelektál (lexikonokból, okmányokból, jegyzőkönyvekből, krónikákból, jogvitákból, panasziratokból), tehát mindazt a munkát végzi, amit a történetírók maguk is elvégeznek, mikor a „hivatalos” történelmet gyártják. „Összes leírásunk szelektív jellegének alapja, durván fogalmazva, a világunkban előforduló tények lehetséges aspektusainak végtelen gazdagságában és sokféleségében van.”⁵² „Továbbá előre megállapított szempont szerint vannak összegyűjtve [mármint a történet-tudományi tények]: az úgynevezett történeti »források« csak azokat a tényeket regisztrálják, amelyeknek feljegyzése eléggé érdekes volt, úgy hogy gyakran csak olyan tényeket tartalmaznak, amelyek egy előzetes elmélethez illenek.”⁵³

A fikció és a történetek igazsága kapcsán érdekes Rosina Katherina szemléletét összevetni Wunschwitzéval. Rosina Katherina alakjának titokzatossága, amely rekonstruálhatatlanul át- meg átszövi a kelmefestő életét, talán éppen abból a sajátos tulajdonságából fakad, hogy nem tud különbséget tenni a valóság és a különféle könyvek imaginatív tere között.⁵⁴ (A Cervantes-hőssel való rokonságára a narrátor hívja fel figyelmünket. [65]) Ezzel szemben Wunschwitz „csupán díszít-

régmúlt igeidejében adandó elő. Ez nem hátránya a történetnek, sőt inkább előnye; mert a történetnek múltnak illik lennie, s minél múltabb, mondhatnók, annál kedvezőbb a történetnek a maga történeti minőségében, és annál kedvezőbb az elbeszélőnek, a múlt idő varázsát mormoló felidézőjének. [...] De vajon a történet múlt jellege nem annál mélyebb, teljesebb és mesészerűbb-e, minél közvetlenebbül „előtte” játszódik? Amellett könnyen meglehet, hogy *történetünknek*, rejtett természeténél fogva, még egyéb köze is van a meséhez. Részletesen akarjuk elbeszélni, behatóan és alaposan, mert vajon mikor függött egy történet időkurtítón szórakoztató volta vagy unalmas hosszadalmassága a tértől s időtől, amelyet a történet elfoglal? A magunk részéről, a kicsinyes aprólékosság vádjától sem félve, afele hajlunk, hogy csak az alapos lehet igazán szórakoztató. THOMAS MANN: *A varázshegy*. Előjáró beszéd. Ford. Szöllősy Klára. Budapest, 1988, Európa Könyvkiadó, 1988, 5–6. o.

⁵¹ „Egyikük magasra emeli a baltát, amelynek élével az ajtót hasogatta szét; most azonban az élet fordítja fölfelé, s a fokával készül lesúlytani. De ha kiolthatta is a valóságban a kelmefestő életét, erre történetünkben aligha lesz már módja, mert ebben az utolsó pillanatban véget ér JAKOB WUNSCHWITZ IGAZ TÖRTÉNETE.” [234]

⁵² POPPER, 1997, 135. o.

⁵³ Uo. 140. o.

⁵⁴ „hogy Rosina Katherina könyveket vegyen a kezébe; ezek javarészből a történetünk idején divatozó pásztorregények voltak. Nem állítanánk valótlant, ha azt mondanánk, hogy: Rosina Katherina, mivel nem tanulta meg, mi a különbség a valóság és a mese közt, minden olvasmányát elhitte és mindent, amivel csak találkozott az olvasmányokban, valóságosnak tekintett; mégis inkább úgy fogalmazunk, hogy a szerencsétlen teremtetés a dagályosan költött, mesterkélt pásztori történetekben találta meg azt a szabadságot, és ami vele jár, azt az el nem halványodó, boldog társaséletet, amelytől megfosztották a valóságban – és mert a szabadságot, mert a boldogságot egyszersmind valóságnak is érezte, ezért a költészetet (mint az történetünk idején sokszor előfordult) rávetítette a mindennapi élet általa észlelhető mozzanataira, és azok, bármilyen sivárak és egyhangúak voltak is mindaddig, egyszerre csak a legragyogóbb színekben kezdtek tündökölni.” [64–65]

ménynek vagy példázatnak tekintette a kitalált eseményeket”. [65] Az elbeszélői hang megteremtette koherencia folytán itt két szögesen ellentétes felfogás áll egymással szemben. Rosina átjárhatónak véli a kettősségében felmutatott mese és valóság közti határt, Wunschwitz ezzel ellentétben csak a valóságban hisz („meg volt róla győződve, hogy az események rendjét a világ rendjének önmagunkban való folyamatos újjáépítése tartja össze, és e meggyőződése Drezdában sem ingott meg” [49]). Mégis, közös mindkettőjükben, hogy feltételezik a határ ilyen vagy olyan meglétét. A könyv éppen annak a megírt bizonyítéka, hogy ennek a határnak a szöveg-létmódú fikcióban nincs túlzott jelentősége („a tévedés egyszerre csak magára öltötte a valóság színét”).

Mivel Márton éppen a történetek szétágazottságát, együttes futását, a sokféle tartását játssza ki és állítja szembe a linearitással, elkerülhetetlen, hogy az időrend is felborul, a kronológiai helyes építkezés csak a történetmondás folytonosságának az illúziója. A törések, leágazások, a beágyazottság megköveteli, hogy az időszerkezet a narrátor beszédmódjához igazodjék. „[A]z idő mint rendezőelv [amit épp pár sorral odébb lóttek szét] már a jelenlegi elbeszélői pillanatban is önmaga ellen fordul; az, hogy mégis különálló mozzanatokat igyekszünk bemutatni, holott összeolvadnak az események, és hogy összefüggéseket igyekszünk teremteni köztük, holott szilánkkossá vannak töredezve, tekinthető akár az elbeszélői pártatlanság önkényének is.” [179–180]

A temporalitásnak, az imaginációnak és az elbeszélői magatartásnak a hagyományosnak mondottól való eltérése és összekapcsolása azon poétikai elképzelésre mutat, mely képes bemutatni és problematikussá tenni a fentiekben vázolt történelemszemléletet, mely a nyelvben megképződő világ egyszerre több narráció útján artikulálhatóvá tételét szemlélteti.⁵⁵ Másképpen fogalmazva, Márton poétikai kérdései a nézőpontbeli reflektáltsággal játszadoznak el, mely tudatában van szelektáló munkájának és ehhez kritikusan is áll hozzá. A történeti fikcióteremtés ezen változata a történelmi regény műfaji tradícióitól eltérve létrehoz egy metafikcionális teret, „amely a történelem létmódjára, elbeszélésének lehetőségére és sajátosságára is rákérdez”⁵⁶. Ez utóbbira különösen jó példa pretextusként, a műben is tárgyalt Kleist-dráma, a *Kohlhaas Mihály*, melynek forrását jegyzetként csatolta Márton a könyvhöz.⁵⁷ Tehát az elmondhatóság kétféle változatának demonstrálásán kívül, még a megelőzöttséget is kikezdi ez a nagyszerű regény.

⁵⁵ Vö. Bengi László: Történelem és/vagy történetiség? *Tiszatáj*, 1998/2., 65–71, 70.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Márton László jelentős Kleist-szakértő és fordító.

A MADARAK KÖNYVE

Láng Zsolt: *Bestiárium Transylvaniae. Az ég madarai*

„a mesélő szavanként jut közelebb
a világ dolgaihoz, miközben lassan
áttetszővé foszlanak a szavak”

Az általam tárgyalt regények számos ponton összevethetők egymással, mindazonáltal különbségeik is jól szemügyre vehetők. Egy példa erre: maguk a szerzők, illetve szövegeiknek forrásai, hatástörténeti kapcsolódásaik, irodalmi destrukciójuk kiindulópontjai által már bizonyos mértékben meg vannak határozva. Míg Láng Zsolt a 16. századi erdélyi történetírókhoz, és már akkor is apokrifeknek számító irataikhoz kapcsolódik, Háy Jókai, Mikszáth, Gárdonyi nyelvezetével alakít ki ironikus viszonyt (például archaizáló neologizmusai segítségével), úgy Márton egy eleve más jellegű, barokkos és hangsúlyozottan polgári kulturáltságú tradícióhoz konnotál. Darvasinál pedig a mítosz mint a metaforák által kialakított „valóság feletti” kap meghatározó szerepet.

Láng Zsolt regényének mind tematikája, mind történetformálási technikája, mind nyelvezete a 16. századi Erdélyi Fejedelemséghez kötődik. A mű témája egy fikcionált téridőt, a viszonylag független Erdély területét jelölte ki a regényfikció terepül, egy olyan magyar elbeszélői hagyománnyal teremt e választás révén kapcsolatot, amelyet a 19. századi Jósika Miklós (*Abafi*), Jókai Mór (*Erdély aranykora*, *Janicsárok végnapjai*, *Törökvilág Magyarországon*), Kemény Zsigmond (*Zord idők*) regényei alapoztak meg, és a 20. században Móricz Zsigmond (*Erdély-trilógia*) jóvoltából íródott tovább. A szöveg azonban más pretextuális hagyományvonulattal is kapcsolatot tart. Visszanyúl a 16. századi történetírók, erdélyi emlékiratírók, tudományos munkák nyelvéhez, kulturális paradigmájához.⁵⁸ A könyv paratextusa maga jelöli meg e szövegek egynémelyikét. A valószínűsíthetően több kötetre tervezett *Bestiárium*,⁵⁹ a Miskolczi Gáspár által fordított és 1702-ben kiadott Franzius Farkas *Egy jeles Vadaskert, Avagy az oklatan állatoknak, úgymint: 1., A Négy lábúaknak, 2., A Madaraknak, 3., Az Halaknak, 4., A Tűszó-mászó állatoknak, 5., A Bogaraknak, öt könyvekbe foglaltatott tellyes Históriaja* című bestiáriumot vette – tizenkét madárnévvel felcímkézett – fejezeteinek alapjául.⁶⁰ A bestiárium, mely latin kifejezéssel

⁵⁸ „a modern magyar próza formai előzményei nyelvileg és szemléletileg váltak hozzáférhetővé, viszont a régebbi magyar prózai emlékekhez, bármilyen fontos volna is a velük való dialógus, formailag nincs átjárás. Ennek az átjárásnak a megteremtésére tesz Láng Zsolt a *Bestiárium*-ban igen komoly kísérletet.” MÁRTON LÁSZLÓ: *Időtlen idő, szárnyas idő. Élet és Irodalom*, 1997. szeptember 19.

⁵⁹ Ezt támasztja alá mind a könyv alcíme (*Az ég madarai*), mind a könyv megjelenése óta közölt újabb szövegfejezetek: *Bestiárium Transylvaniae. A tűz és a víz állatai. Jelenkor*, 1998/10.; *Új Forrás*, 1998/8.

⁶⁰ Ahogy arra már Berta Ádám felhívta a figyelmet (Berta Ádám: *A szóban forgó idő. Tiszatáj*, 52. évf., 1998/1., 91–96.), annak ellenére, hogy a tizenkét fejezetcímben megjelölt madarak elvileg azonos hangszínnel esnének latba a történetben, ez koránt sincs így. Az egyes madarak különböző módon vesznek részt a történetek alakulásában. Például míg az 5. fejezet rúkmadara csak egy családi (Barcsay) történetben (anekdotában) bukkan fel, vagy az utolsó fejezetben a pelikán egy kirakós mozaik ikon szimbolikus alakjában, addig a többi madár központi szereplőként,

az állatokról szóló természettudományos gyűjteményeket jelöli, amelyekben verses vagy prózai formában, valóságosan létező, illetve csak a képzelet létrehozta teremtményekről olvashatunk leírásokat, allegorikus és anagogikus értelmezéssel ellátva, nem nélkülözve a morális konklúzió levonását, mint műfaji előzmény nagyban meghatározza az olvasó prekompetenciáját a szöveg kapcsán. Bár a – szintén az előszóban található –, szerzői értelmezés állítja, hogy „[m]intha épp a bestiáriumok jelenének az átmenetet a halhatatlan szereplőket felvonultató legendák és a hétköznapi sorsokat végigkövető regények között”⁶¹, a szöveg műfaja mégsem ebbe az ókori (például Phylilogus) és középkori (például Albertus Magnus, Richard de Fourmival, Apátzai, Basinius, Gelei) eredetű diskurzivitásba illeszthető be,⁶² és ez nemcsak a moralizáló részek elmaradásának köszönhető. A mű formája nagyepikai, és ennek rendelődnek alá az egyes fejezetek bestiáriumok leírását idéző részei, sok más műfaj elemeivel együtt. Ahogy Márton László megjegyzi, „a példázatok formailag csak illusztratívák és szövegformáló erejük nem cél, hanem eszköz”.⁶³ Szilágyi Márton hasonlóan látja, mikor azt észrevételezi, hogy Láng „a regényszerkezet tagolásának alapegységévé értelmezi át a bestiárium alapvető szerkezeti elvét, maguk az állatleírások pedig a szöveg részévé válnak.”⁶⁴

A paratextus elméleti megfontolásai alapján méltán elmondhatjuk, hogy Láng Zsolt világa szövegvilág, azaz nem húz éles határt a valóság fenomenális jellege

konkrét valójában lesz szerves része a történéseknek. A másik megjegyzés, ami a madarakra vonatkozik az az, hogy közel sem csak tizenkettő alkotja Láng *Bestiáriumát*. Az első menstruációját átélő Xénia „[ö]sszerándult a vakító fénytől, s a rándulástól megmozdult testében valami. Verdesni kezdett benne egy madár; kibontotta szárnyait, csapkodott velük, mint a kés elől menekülő kakasok. [...] A madár egyre erőszakosabban verdesett, a lány a fájdalomtól lehunyta szemét. [...] Amikor magához tért az ájulatból, s szemét kinyitotta, főtt, a kivilágosodott égbolton madár keringett.” [18], Baltazár gróf seregeinek zászlaján „tűrkízes selyemszállal hímzett címersas tündökölt” [22] – legalábbis Nagy Pál elbeszélésében, „két vetélkedő kakas”-ként jellemzi Vidrányi Kristóf, István gróf és Baltazár gróf csatározását [22], „Domine Valentine, a Fecskeember, Sapré báró bizalmasa, aki azért kapta ezt a nevet, mert viharos időben nagyfokú élénkséget mutatva, hatásosan tudott működni, ott cikázott a Lápos körül.” [26]. A lángok: „A lángok hátra csapott szárnyú ragadozómadarakként marcangolták zsákmányukat. Sapré báró hatalmas bőrhintőjára csapatnyi lángmadár telepedett; csőrükkel leszedték róla a bőrt, mind felfalták...” [56], Sapré látomása madár képében [93], maga Xénia, aki egyszer Péter szemében „mint leánykamadarak” [126] azonosítódik a madárral, másszor Sapré báró látja a megerőszkolt Molnár István lányában őt, mint „a legázolt madárkát” [150]. De van még fénymadár (anima, ahogy a földemberek nevezik) [175], halálmadár (csendmadár) [184], „kiterjesztett szárnyú aranymadár” [205], mennymadár [213], a besztercebányai kohókban élő tűzmadár [214]. A madár trópusa túlnő a bestiárium műfajához való kapcsolódáson, a regény egyik kulcsmetaforája lesz: „A földi vonzás bilincseit csak a madarak tudják levetni, a szárnyas lények.” [128], ahogy Péter fogalmazza a 6. fejezetben ornitológiai megfigyelései közepette. A halhatatlanságra pályázó Sapré többszörösen is a hamvaiból feltámadó fénixet metaforizálja. (Vö. [99], [187])

⁶¹ Láng Zsolt: *Bestiárium Transylvaniæ*. Az ég madarai Pécs, Jelenkor, 1997, 6. A további hivatkozásokat a szöveg lapjaira a zárójelbe tett számok jelzik.

⁶² Napjaink legismertebb bestiáriumát Borges készítette el. Az ő könyvében a megjelölt madarak közül a fénix, a pelikán és a rúkmadár szerepel. Jorge Luis Borges: *Képzelt lények könyve* („Curiositas”). H.n., Helikon Kiadó, 1988, 39, 100, 107.

⁶³ Márton László: Időtlen idő, szárnyas idő. *Élet és Irodalom*, 1997. szeptember 19.

⁶⁴ Szilágyi Márton: A történelem szörnnyetegei. *Alföld*, 49. évf., 1998/5., 98–102, 99–100.

és a szövegek által, csak a nyelv teremtőereje révén, abban megneveződő világ között,⁶⁵ illetve éppen ezt a határt problematizálja. (A világ szövegvoltának alátámasztását szolgálhatja a műben fellelhető azon epizódok értelmezése is, melyek az olvasás aktusára utalnak; „a világ egy nyitott könyv”).⁶⁶

Mivel nem eldönthető, hogy „a múlt fellapozott históriája vajon ténylegesen valóságos, vagy már maga is a költészet művészi szándékaival és eszközeivel elé[nk] tárt illúzió csupán” [8], a fiktív történetmondás alakíthatósága a regény poétikai kihívása, hasonlóan a többi (Háy, Márton, Darvasi) elbeszéléshez. De míg Márton László regényében a kialakított metafikcionális tér vagy pozíció veszi témájául a történet elbeszélhetőségét, addig Lángnál ez nem válik explicitté, hanem a szereplők tevékenységéhez jobban köthető ez az írásmódbeli jelleg. A történelem-írás módjának és a fiktív történetgyártásnak apokrifáá váló egybegyűrése szintén meghatározója a „történelmi regény” ezen példájának. A történelmi regény idézőjelek közé szorítását maga a szerző indokolja, rávilágítva arra a történetfilozófiai elgondolásra, mely az egyes események kronológiába rendezhető szintagmatikus sorát többféle narratíva mentén tartja elbeszélhetőnek. „Ismert országról, annak háborúkkal és természeti csapásokkal tarkított históriájáról, nagyurakról és egyszerű polgárokról történik említés ebben a könyvben, mégsem történelmi regényt tart kezében az Olvasó. Vaktában, véletlenszerűen, alkatom és környezetem meghatározta szertelenséggel válogattam a régi könyvek anyagából. Ha három helyen egyféleképpen meséltek el valamely eseményt, sokszor mégis a negyedik, magányos változatot használtam fel. A tények alig foglalkoztattak, sokkal inkább az írói metódusok.” [7]

A regény cselekménye az Erdélyi Fejedelemség mintegy másfél évszázadának időtartam keretei (1540–1690) között játszódik. Az imagináció játékerében – mely egyik fejedelem (Rákóczi Zsigmond?) halálától a következő fejedelem (István gróf) haláláig tart az időben – mozgó történelmi alakok hol felismerhetőek, hol több alak összegyűréséből keletkezett fiktív szereplők.⁶⁷ A történet főbb szálaként némiképp elkülöníthető a Sapré báró–Xénia–Péter páter között fennálló „szerelmi három-

⁶⁵ „a régi embereket alkalmasint szintűgy foglalkoztatta: mi hihető és mi nem, mi az igaz és mi a mese. Világuk határait kutatták; ha hihetetlenre bukkantak, nem vetették el gyors megoldást keresve; nem hullatták ki tapasztalatuk rostáján azt, ami ismeretüknek ellentmondott, hanem legendákból, mesékből táplálkozó képzeletük segítségével igyekeztek azt hihetővé tenni. Ha képzeletük kevésnek bizonyult, írói tehetségükkel, a költészet és a nyelv eszközeivel vertek hidat az ismeretlenségben támadt szakadékok felett. A letűnt idők természetrajza a valóság és a valóságként megjelenített álom különös keveréke.” [5–6]

⁶⁶ „Olvasni tudott a madár röptéből” [11] „a madár röptének ábrái elvesztek, mint fekete betűk fekete papíron. Sapré azonban kifinomult hallásával mégiscsak le tudta olvasni őket.” [20] „a kékes holdfényben elmerülő arcáról azt lehetett olvasni, hogy érzékei minden más előtt bezárultak” [93] Mindez Sapréra vonatkozik, de Xénia ugyanúgy megtanul olvasni Péter segítségével. Ő sem a betűket bogarássza, hanem az illatokat „olvassa”, ez lesz érzékei közül a leginkább fontos.

⁶⁷ Azonosításuk magával vonja az idő szabad kezelésének játékoságát. A történelmi figurák és a regénybeli alakok közti jelölt-jelölő viszony nagymértékben elmozdul, annak ellenére, hogy a név mögé társított jelentések megképződését fenntartja. A vezető-, illetve keresztnevekkel való játék részleges, de példamutató felgöngyölítésére már többen tettek kísérletet e mű kapcsán. (Márton László idézett recenziója és Alexa Károly ismertetője. Alexa Károly, „...ebben a történet nélküli állapotban...”, *Kortárs*, 42. évf., 1998/2. 98–102. o.)

szög” eseménysora, mely folyamatosan összeszővődik és azonosul Erdély hatalmi és politikai eseményeivel, ugyanakkor állandóan fellazul rengeteg beágyazódó, szorosabban vagy kevésbé koherensen kapcsolódó „melléktörténetekkel” (például Kani-zsai kapitány és Várad ostromának története [59], Kata Szidónia kocsútja [61–80], a Barcsai család genezise [81], a töltött káposzta esete [88], Szejdi pasa története [90], Deli Mihály története [101], Pál atya története [120], Szeder története [146], Vidrányi Ákos, az óriáscsecsemő története [154], a kósza tatár horda történetének beleszővődései [20, 74, 79, 184], Petki Lénárt példázata [205], a fán lakó emberek [109–110, 130], jóslatok [12, 27], álomlátások [17, 99], alkémiai tudóskodás [102], keresztény tanítások [66], Imitatio Christi [231, 236], anekdoták [40, 117], fantasztikus látomások [28], fantasztikus és allegorikus jelenetek [99]). A történetek elágaznak, összefutnak, többféleképpen is elbeszélődnek.⁶⁸ A szerkesztésforma a magyar anekdotikus prózahagyomány cselekménybonyolításának egyik pregnáns példájaként kezelhető.

Sapré báró, Zsombok várának ura, különleges személy. Eszes, ügyes, vagyonos ember, és beszél, hogy tán a lelkét is eladta az ördögnek [9, 19]. Különleges jellegzetessége, hogy okkal-ok nélkül könnyedzik a szeme, vagy egyenesen zokog [10, 15, 108, 151]. A Hold gyermeke,⁶⁹ aki látszólag az események fölött áll, sőt ő maga az, aki azokat szervezi. Metapozíciója társszerzőjévé avatja az elbeszélésnek egészen a könyv feléig⁷⁰ (a 6. fejezetig – [az ugató gyurgyalag]), ahol ő maga is az események részesévé, nemcsak alakítójává válik⁷¹. Ettől a ponttól Péter barát személye válik

⁶⁸ Ahogy Bazsányi Sándor megjegyzi a történetek nem célulvűek, nincs teleológiai szándékuk (kivéve Sapré nézőpontjából). Olvasásuk valamiféle metaforikusan megfogalmazható egybelátást igényel. Erre utal például a könyv zárójelene, ahol az összes szereplő megjelenik egyfajta vízióban [239–240]. A linearitást kikezdő történetírás *írásmódként* értett változata a „vizuális, semmint értelmi olvasást” követeli meg. „Tálán Láng könyve nem is lineáris olvasást, sokkal inkább olyan olvasást igényel, amelyben az egybelátott pillanatok repetitív sora járul hozzá a bizonytalan Egész megsejtett fikciós világ részletekben történő felfejtéséhez.” BAZSÁNYI SÁNDOR: Láng Zsolt: *Bestiárium Transylvaniae. Az ég madarai. Kritika*, 1998/6. 38. o.

⁶⁹ „fölkelt a Hold. Sapré erőre kapott” [12], „szívesebben aludt nappal, mint éjszaka. A Hold gyermekének az éj a mozgalmas napszaka. [13], „Sapré ilyenkor [este] bújt elő; öreg, magányos róka” [15], a Holddal való kapcsolatot jelzi, a Hold Xéniával való azonosítása: „[Xénia] bőre sápadt lett, mint a hold” [19], „előszerezettel nevezte magát a Hold gyermekének” [93], „A Holdról rosszarcú ember nézett le rá.” [125], „Sapré magához tért, verejtéktől lucskos ágyban találta magát, éjszaka volt, telihold ragyogott az ablakon túl. Oly hirtelen nyerte vissza egészségét, mint a földet megérintő Sámson.” [100], „a kékes holdfényben elmerülő arcáról azt lehetett leolvasni, hogy érzékei minden más előtt bezárultak” [93].

⁷⁰ „Alig tudta leplezni könnyeit. Mindazonáltal nem hagyta magára a sikeresen elindított históriát. Dédelgetni kell a magoncot míg megerősödik.” [15] „Az igazi bűnös mindenkit félrevezetett; ő volt az események elindítója, és az ő kezében futott össze minden szál. Az új Fejedelem, István gróf, egyszer sem vette észre miféle szálak rángatják ide s oda. Buzgó marionett!” [42] „Ő mindéig az események kanyarulatait szabta ki, tervezett és kombinált, felmustrálva a világ pusztító hajlandóságát; mert aki tervez, annak birtokolnia kell a pusztító erőket, mert a teremtés, a keletkezés és az elmúlás deklinációi szerint a pusztításból táplálkozik. Aki teremt, annak számolnia kell a Semmi pusztító praktikáival, amelyeket ő hív elő, azért, hogy kiemel valakit a nemlét hamvából.” [152]

⁷¹ „Rájött, hogy valamit elhibázott. Hogy nem számolt mindennel. Amikor elindította a történetet, gondosan kiterelve valahány lehetséges fordulatát, a figyelmét elkerülte valami. Az esse

központivá, és nem ritkán az ő nézőpontja érvényesül a történet elmondásában.⁷² Sapré mindent alárendel egy nagyméretű, de személyes vállalkozásnak, aminek célzott alakja Xénia, de nem a lány személye, hanem az általa elnyerhető halhatatlanság, az örökkévalóság (a lány a „halhatatlanság kútja” [105], testéből az élet vize fakad [170]).

Sapré, Erdély történelmi eseményeinek mozgatója, a „nagy manipulátor”, aki fejedelemmé választatja Istvánt, miután eltette az útból Csiga Zsigát, az ő érdekeinek nem megfelelő uralkodót. Mindent előre megtervezett, ami a lány elérésének szolgálatában áll. Látszólag nemcsak a történetek folyásán, de a bestiáriumban szereplő madarak felett is ő uralkodik. (Kémje, a szürke holló, akinek véréből aztán az ezüst gyurgyalag életre kel, ismeri a „a cimbalom hangú kék hattyú” halottakat fel-támasztó képességét [79].)

Azonkívül, hogy a történet az ő történetfelfogása szerint szerveződik, ezzel szoros összefüggésben ez a történet jövőorientált. Sapré a jövő embere, „számára az indulás az érkezést jelentette”. [15] Célja a jövő megteremtése a történet, a történelem kialakítása árán. „Aki a jövő eseményeit megtervezi, annak fontos e tudás. [...] Az emberi cselekedeteket nem az isteni előrelátás igazgatja. Isten hatalmas, de nem képes eligazodni a részletekben. [...] Csak az emberi ész bírja előre látni az országos szerencsétlenségekkel vagy jelentéktelen kalandokkal tarkított jövőt.” [12] Kihasználva István gróf rettegését a haláltól, amelyre az, egyedüli orvosságként csak a jövőmondók feltáró tevékenységét leli, tehát szintúgy a jövő kiszámíthatóságába veti a hitét [12], a maga személyes jövőjét szervezi meg az országos horderejű döntések mentén. Történetfelfogása lineáris, mondhatnánk üdvtörténeti. A maga egységében és egyvonalúságában képes megragadni őket. „Sapré képzeletében biztonsággal rajzolódott ki a jövő.” [107] Ennek bizonyítéka, hogy környezete is így vélekedik róla: „Senki sem tudhatja a jövő mit tartogat, toldotta hozzá [István] nyöszörgő hangon, de szokott sirámai most elmaradtak, mert Sapré báróra gondolt: ő úgy ismeri a jövőt, mint aki már átélte ezt a világot.” [141] (Sapré egyenrangú társa ilyen téren csak a 2. fejezet emberarcú papagája lehetne: „Sem a múlt, sem a jövő nem volt rejtve előtte.” [33]) Ennek a töretlen hitnek azonban éppen a regény egésze szolgál ellenpólusául. Hiszen a történetek – mint már utaltam rá –, egy idő után szétražzanak és uralhatatlanná válnak. Nem kontrolálhatóak esetleges szinkron mivoltukban, hanem időben is oda-vissza csúszkálnak. Többször lép ki a történet elbeszélője (maga Sapré is) a jelen időből és víziók vagy előjelek, előreutalások révén tudósít az eljövendőről [például 59, 74, 92]. Egy ideig még álltathatja magát

hiába működött oly pontosan, a történetbe belemerítkezett maga is, és a test mulandó anyagának kisugárzásában titokzatos szellemek elevenedtek meg, és támasztottak láthatatlan örvényeket; ő pedig e szellemeket nem vonta uralma alá.” [100] „Ki tette mindezt? Ki merészelte keresztetni terveit? Az esze azt tanácsolta, hogy vonja ki magát a történetből, ne élvezze a sikereket, és ne sajdítsák a kudarcok kínjai, pusztán hideg kalkulusokkal felügyelje az eseményeket.” [139] „A maga kreálta história nemcsak a balsorsnak kiszemelt népet csalta kelepcébe, hanem őt magát is messzire sodorta céljától.” [228] „[Sapré] Bár ismerte a történet kezdetét és végét, képes volt egyetlen pillanatba sűríteni annak valamennyi elemét, elveszítette biztonságát.” [76] „Azt is belátta, hogy miközben túlságosan elmerült a lány keresésében, magukra hagyta az elindított eseményeket.” [95]

⁷² Erre a törsre hívja fel a figyelmet a 93. lapon Sapré összesített jellemzése; amit már részletekben olvashattunk róla, itt újra megismétli egy külső nézőponttal rendelkező elbeszélő.

Sapré, hogy a tervezetnek megfelelően halad célja felé („Véget ért tehát a hosszú és eredménytelen, időfecsérlő keresés, ami már-már belerántotta abba a zavaros történetbe, amelyben végképp elveszett volna az önmaga kavarta örvényben.” [107–108]), de aztán végérvényesen elveszti történet feletti uralmát és szenvedő alanyává válik a maga koholta eseményeknek. Az üdvtörténeti utalás azonban iro-
nikus módon mégis „igazságot” szolgáltat történetfelfogásának, ha némiképp az ő elképzelései ellenére, torzult formában is, hiszen az utolsó fejezetben, mikor Krisztusként keresztre feszítik, a lányt az ő testére szegeznek fel.

Amennyiben a nyelv figuralitásának síkján ragadjuk meg a két történetalakítási típust, akkor az írásmódok egymásnak feszüléseként értelmezhetjük a regény menetét, melynek végén a *polifonikus* szemlélet győzedelmeskedik a *monologikus* felett, nemcsak Sapré veszte folytán, hanem a zárókép víziójában összesűrűsödött idő példáján is [239–240].

Ha Sapré a jövő, akkor Péter a múlt. A Xénia birtoklásáért folyó harc másik résztvevője. Nemcsak hogy „a szerzőpozíció az ő figurájába is beleíródik”⁷³, de egyenesen a gróf dipólusaként tűnik fel. „Péter alakja ekkor az ördögi gróffal szemben a jó, a keresztény erkölcsiség megtestesítője. Történetkoncepciója is szöges ellentéte Sapréénak: a történet nála múltbeli, az emlékezés szervezi.”⁷⁴

Az emlékezés több helyen felbukkan a regényben. Emlékezik Xénia a Vidrányi-birtokon elkövetett orgiákra, melyeket apja rendezett, vagy Péter elbeszélései keltik fel benne az emlékezés szavakba öntött formájának káros voltát [170–171], emlékszik Péter a földemberek barlangjában [161], egészen kierkegaard-i módon elmélkedik az emlékezésről Szejdi pasa [90–91], miszerint az emlékezés fertőző betegség, s csak a gyávák rettegése szüli.⁷⁵ Az emlékezésben alakot öltő múltra hagyatkozás az, ami eleve a Sapré alakjában megtestesülő jövőiségnek az ellenképe, és ehhez csak „díszítőelemként” járul hozzá a báró ördögisége, szemben Péter kereszténységével, az alkímia, szemben a tudományossággal, a tűz arkchéja, szemben a víz arkchéjával.⁷⁶

A múlt és jövő keresztmetszetében, ütközési pontján helyezkedik el Xénia, aki a jelent, a történet nélküliséget képviseli.⁷⁷ Xéniát nem lehet narrációvá tenni, mert szavak nélkül létezik („Minden erejét összeszedte, hogy megkeresse fejében azt a zugot, ahol a szavak értelme lapul...” [26]).

Világossá vált, hogy az idő szerepe milyen kitüntetett szerepet játszik a regény poétikai strukturálódásában. Az egyes szereplőkhöz társítható időfelfogások komponálják az időszerkezetek alapján konstruálódó történetek szerveződését és egy-

⁷³ BERTA, 1998, 170. o.

⁷⁴ Uo. 170–171. o.

⁷⁵ Vö. KIERKEGAARD: *Az ismétlés*. Ford. Gyenge Zoltán. H. n., 1993, Ictus Kiadó. „az emlékezés csak nyomorult utolsó fillér, mely semmire sem elég, az ismétlés [az előre emlékezés] azonban maga a mindennapi kenyér, mellyel boldogan jóllakhatunk”. [7]

⁷⁶ Vö. uo. 93–94. o.

⁷⁷ „Xénia a cométa tündökletességében elmerülve állt a hársfa mellett. A képek burjánzása mindent időtlenné és testtelenné varázsolt körülötte. Még nem látta a hófehér madarat, de már érezte: mégis rátalál. Még nem tudta, mi fog történni, de bizonyos volt benne, hogy már megtörtént. És ebben a történet nélküli állapotban olyan lett a teste, mint a fodorzódnó víztükrörben elromló kép, anyagtalan és alakatlan, és épp ezért az idő minden szeletéből, az évezredek múltból és a távoli jövőből is látható volt.” [236]

másutániságát. Sapré „az idő falai alá furat kunikulusokat, hogy robbanó porral az veressék mihamarabb széjjel” [177], de hiába minden erőfeszítése, csak hozzá alkalmazkodva helyezhet szembe az idővel „egy szüntelenül megszülető arcot, hogy ki-tartóan és kielégíthetetlenül, anélkül hogy eleresztené, örökösen bámulja és kutassa a perceket, mindaddig, amíg el nem kopik az idő tengelye, és szétmorzsolódik az utolsó pillanat is”. [180–181]

A BOLDOGTALANSÁG KÖNYVE

Háy János: *Dzsigerdülen. A szív gyönyörűsége*

„Nekem így igaz a történet,
s nincs okom kételkedni.”

A legújabb kori magyar történelmi regényeknek, csakúgy mint az ebbe a műfajba tartozó, 19. századi elbeszéléseknek kedvenc időtere a magyar múlt azon másfél évszázada, amelyet a török hódoltság korának nevezünk. Különös, hogy a magyar próza 19. századi alapítói (Jósika, Kemény, Jókai) mind szívesen nyúltak vissza a 16–17. század történelmi eseményeihez regényeik témaválasztásakor. Minderre hiteles magyarázatot nem tudunk adni, csupán találgathatunk, miért pont a magyar történelem ezen időszaka a legkitüntetettebb és leginkább irodalmilag feldolgozott korszak. A válaszok lehetőségeinek számbavétele helyett most pusztán rögzítjük ezt a tényt, de az általam tárgyalt „török” tárgyú regények kapcsán talán élhetnek azzal az észrevétellel, hogy ez a történelmi terep rendkívül alkalmas történetfilozófiai kérdések feszegetésére, márcsak az alapján is, hogy a korabeli krónikaírók, a feldarabolt ország melyik hatalmi egységének a szempontjából rögzítették a történeteket. Ugyanakkor az ország lakosságának nyelvi sokrétűsége, és a nyelvi érintkezésekből adódó kevert beszédmód tág keretet biztosít a ma szintén aktuális, nyelvfilozófiai (lásd szubjektumelméletek) elgondolások kifejtésére, esetleges ütköztetésére.

Háy János regénye a maga módján a „törökvilág”-végének ábrázolására vállalkozik.⁷⁸ A mű időkeretei a 17. század utolsó harmadában jelölhetőek ki (az 1670-es évektől az 1690-es évek második feléig). A történelmi regény műfaja keretében korántsem írható le ez az elbeszélés. A történelmi regény ugyanis éppen hogy a választott korszak rögzítettnek tekintett eseményei alapján építi fel a cselekményét (ettől történelmi a regény) és ettől csak a fikció követelte szükségszerűségek miatt hajlik némely esetben el. Háy történetében a történelem pusztán háttérként, lényegtelen vonásként van jelen, amihez alkalomadtán csatlakoztatni lehet az előtérben történő cselekményt.⁷⁹ Az is lehet, hogy azon elgondolás alapján, miszerint a

⁷⁸ „A regény által felvetett [...] irodalomtörténeti aspektusú kérdést jóval nehezebb lenne megválaszolni. Darvasi László, Láng Zsolt és Márton László új műveivel együtt Háy könyve egy hirtelen markánsná vált tendenciát tesz félreismerhetetlenné, a(z elsősorban török kori tárgyú) történelmi regény megjelenését a kortárs irodalomban.” KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN: *A szív, az olvasás és a gyönyörűség*. In *Az olvasás lehetőségei*. JAK-füzetek. H. n., 1997, JAK és Kijarat Kiadó, 211. o.

⁷⁹ Ahogy Szilágyi Márton már rámutatott erre a tényre. SZILÁGYI MÁRTON: *Tűnt boldogságunk szépsége*. *Alföld*, 47. évf., 1996/11. 79–83. o. 80. o.

kortárs elbeszélő szempontjából nem látható be a történő események súlya, a történelem változó egészének szempontjából, mivel az majd csak egy későbbi időhorizontból válik értékelhetővé, nem tulajdonít túlzott jelentőséget – sem az én-elbeszélő, sem a szerző – a történeti ábrázolás nemhogy hűségére, de egyáltalán, a szóba hozatalára sem. Például Budavár 1686-os ostroma három helyen is említve van a regényben, de csak pár mondat erejéig, hiszen, mint majd látni fogjuk, nem a történeti hűség a mű poétikai formálásának alapköve.

Az idegen hangzású cím, amelyet az alcím rögtön azonosít és értelmez, a regény egyik központi alakzata. A paratextus, a hátsó füllap mottóként értékelhető Jókai-idézete újabb lehetőséget kínál a könyv olvasójának az értelmezéshez. „Alig teltek el évtizedek, s lassan mindent dzsigerdilennek, a szív gyönyörűségének neveztek, amiért szablyát villantani, életet adni érdemes.” A Jókai-idézet fiktív mivoltára már többen felhívták a figyelmet,⁸⁰ mivel a Jókai-szótárban nem található ez a valószínűleg török eredetű kifejezés, és a műben a legkülönbélebb metamorfózisokon esik át (ahogy ezt majd a későbbiekben tárgyalom), különféle értelmezésekre ad alkalmat. A legnyilvánvalóbb az intertextuális vonatkozása, amely a Jókai névvel fémjelzett, romantikus (pikareszk) történelmi regényekhez, mint szövegtípushoz köti. Ebből a szempontból tökéletesen mindegy, hogy tényleges Jókai-idézettel, vagy kitalálttal van dolgunk, hiszen maga a gesztus szabja meg a tekintélyes korpuszhoz való csatlakozást. Történetileg megfejtendő, hogy Párkány várának volt török neve dzsigerdilen, mint ahogy azt Szilágyi Márton írásában tudtunkra hozza, és „májlyukasztó”-t jelentett, „ti. a vár megszaggatja az ellenség máját”⁸¹. Tovább bonyolíthatja az ügyet, de csak filológiai szempontból, hogy Jókai Mór *Az utolsó budai basa* című kisregényének lapjain leltem a következő sorokat: „Mi elmentünk száműzésünk helyeire; a kegyencek nem hallják jóslatainkat többé. De hallják, ami azoknál rettenetesebb: a jóslatok beteljesülését! Elveszett Érsekújvár, elveszett Esztergom; mit mi *Dsigerdilennek* neveztünk, *keresztény szívét átjárónak*, az most ránk nézve lett *Dsigerdilen*,”⁸² (kiemelések tőlem: R. I. P.). A dzsigerdilen szó persze más Jókai műben is előfordulhat, de több mint meglepő, hogy éppen a török témát feldolgozók között bukkanunk rá, ráadásul azt az inverziót is jelzi, mely majd a Háy-regényben is fontos momentum lesz. A két idézet közti párhuzam akár hipertextuális viszonyban (Gerard Genette) is lehet egymással, főleg, ha a Jókai-könyv ezen idézetének kontextusát is figyelembe vesszük, ahol is a török szemszögű elbeszélő mondja ezen sorokat.

A nyilvánvalóan nem a történelmi kontextus felvázolásának szándékától vezérelt regény azonban, a történetmondás bonyolítása folytán igenis rákérdez a történetiségre és annak elbeszélhetőségi lehetőségeire. A történetmondáshoz, az elbeszéltséghez való viszony összefüggésben áll a narrátor tevékenységével. Az elbeszélő, aki csak a könyv 158. lapján nevezi meg magát, Rák Móric, nevéhez méltóan visszafelé, emlékezetének (re)konstruáló ereje alapján meséli el történetét.

⁸⁰ Lásd Szilágyi Márton, Kulcsár-Szabó Zoltán és Alexa Károly. KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN, 1997, 209–222. o.; ALEXA KÁROLY: Mesedolgok – szerelem – történet. *Kortárs*, 42. évf., 1998/5. 90–94. o.

⁸¹ SZILÁGYI, 1996, 81. o.

⁸² JÓKAI MÓR: *Az utolsó budai basa. A debreceni kastély*. Budapest, 1976, Szépirodalmi Könyvkiadó, 18. o.

„S ennek az egynek [...] az a feladata maradt, hogy elmesélje, miként özönöltek e nyirokállatok a szív mezejére.”⁸³ A mondat kijelöli a narrátori pozíciót és egyben a témát is, azaz a furcsa szóösszetétel révén, melyek igen nagy számban találhatók a műben, az elbeszélő énjének történetét akarja elmondani, hogy az hogyan jutott a boldogtalanságként azonosított állapotába. A regény folyamán azonban pont az én történetéről nem esik szó, ellenben mindenféle más történet helyet kap benne. A hol egyes szám első személyben, hol egyes szám harmadik személyben megszólaló narrátor azonosságának keresése csak az egyik tropologikus motívumsora a regénynek.

A történetek burjánzanak a nem-lineáris időrendet követő elbeszélésekben, miközben koherenciájukat az emlékezet szervezi nem-kauzális menetben. A szív gyönyörűségként aposztrofált Pesti Anna szépsége négy fiatal fiúban kelt szerelmi vágyat és egyszerre szenvedést. Felkerekednek, hogy megtalálják szívük hölgységét, de ez csak a narrátornak, Rák Móricnak sikerül. A többiek eltűnnek a szemünk elől, illetve történetük már egy kezdeti ponton megszakad. Ennek a keresésnek („quere” – a keresés toposza ugyanúgy megtalálható itt, mint a későromantikus, de újraértelmezett – a címbe is belefoglalt – szív toposza) és megtalálásnak, majd az elvesztésnek a történetét nevezhetjük a mű fő sodrának. Ugyanakkor a történet tele van metaellipszisekkel, hiátusokkal, vagy éppen az ismétlődés alakzatával. Ami igazán fontos a mű szerkezeti konstruáltsága terén, hogy hogyan sikerülhet a beágyazott más természetű történeteket koherenssé, szerves egésszé alakítani. A beépített történetek, anekdoták, álmok, jelenetek, intertextuális utalások, parabolák, jóslatok, idézetek egy többszörösen allegorizált és metaforizált, néha lírai nyelven írt jelentést hoznak létre, ami állandóan a saját jelentésének érvényét tagadja.

Melyek is ezek a beépített részletek? Több intertextuális utalás van a szerző korábbi, saját alkotásaira. A *Marlon és Marion* kötet (1993) (újra)írása csakúgy szerepel [17–21], mint a *Holdak és Napok* (1995) nemegyszer szó szerint szövegghűségű változata (például a *Miképpen lettek a magyar férfiak érzékenyekké a török korban és miért maradtak mégis érzéketlenek* című röpirat teljes átvétele [162]), de ez utóbbi kötetet tekinthetjük a *Dzsigerdilen* munkavázlatának is. Az igazságügyi perek vagy azok paródiája (a banki fuvaros pere [33], a nosztrai boszorkánynő pere [37]) valószínűleg a 17. századi jegyzőkönyveket architextusként kezelő műfaji narráció példái, de itt van a mese álom képében [52], a három fiú-társ története (Bridorits Pál [66], Kristóf János [68], Pethő Gergely [75]), a péniszek mesteremberenkénti megoszlása [80], levelek betétként való beírása [83, 91–96], Tarnóczi Márton, Gárdonyi Géza *Egri csillagok*-ját parodizáló története Sztambulról [113–114], a népszerű *Parasztbiblia* Istenének és angyalainak példázatos történetei [120, 163, 170, 211, 241, 243], a török szultánok genealógiája [125], apokaliptikus anekdota [127], elferdített idézet az *Ómagyar Mária-síralomból* [155], Petőfi Sándortól, József Attilától, gyerekversikék⁸⁴, a romantikus ifjúsági irodalom műfaja, Drake kapitány kincskereső története képében (*A kincses sziget* – [168]) stb. További utalások találhatók Gárdonyi Géza (*Egri csillagok*), Fekete István (*A koppányi aga testamentuma*), az Istenes-jelenetekben Madách Imre (*Az ember tragédiája*), Karinthy Frigyes

⁸³ HÁY JÁNOS: *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége*. Budapest, 1995, Kortárs Kiadó, 8. o. A továbbiakban a szögletes zárójelbe tett számok a kiadás lapszámait jelölik.

⁸⁴ „törökgyerek, amikor gölyalábat vagdostak” [185]

(Az emberke tragédiája) és persze Jókai Mór (*Erdély aranykora, Törökvilág Magyarországon, Az utolsó budai basa, A janicsárok végnapjai* stb.) műveire.

Márton László, elemző és nagyívű tanulmányában⁸⁵ háromféle szöveget különít el a könyvben, a cselekményszövés véletlenszerűségét alakító motívumokon belül. Egy imitatív, egy parodisztikus és egy hiperbolisztikus.⁸⁶ Mint ahogy a tanulmány szerzője jelzi, ezen elkülönítés problematikus, mert egyrészt nehezen dönthető el, hogy éppen melyik szöveg a kitüntetett az adott részben, „másképp mindhárom szöveg mögött a Háry jellemző ironikus attitűd áll”⁸⁷. Imitatív célzatú a már említett „gárdonyizó jellegű” részek, kiegészítve a 16. fejezet összeesküvésével, vagy a 20. fejezet szöktetési jelenetével, vagy a már szintén jelölt Drake kapitány epizód. De minden olyan elem is, ami a – nyilvánvalóan a reklámszövegekre rájátszó – fül-szövegben foglaltak alapján felülírja ezen kalandregény műfaj szövegeit.⁸⁸ A motívum paródiájára a szív többszöri megjelenését hozhatjuk fel példaként (például Köprülü szívének „átállítása” [152]) stb.

A történetek elmesélése, azaz a történetmondáshoz való viszony nemcsak a narrátor önazonosságának keresésében játszik kulcsfontosságú szerepet, de a megjelenített történelmi események vázolásában is. A narratori pozíció kijelöléséről már beszéltem, azonban ez több áttételen keresztül feloldódik, mintha a történet-szemlélet változna meg. „Beszélni fogok róluk, annyit legalább, amennyit tudok, annyit, amennyit elképzelek a sorsukról.” [59] – mondja elválásuk után Rák Móric, a többiek sorsának elbeszélését értve ezalatt. A tudott és a képzelt események, történések összeillesztése, illetve az elbeszélésben való megképzetheység elválaszthatatlanná tevő mechanizmusa a legillusztratívabb módon a babócsai várkapitánynak való mesélésnél (ami nem más mint a Gárdonyi-paródia legfelismerhetőbb változata: Bornemissza Gergely és Cecei Vicuska története) figyelhető meg. A kapitány és a neki, a „saját” élettörténetüket mesélő narrátor-szereplő, mintha a lehetséges olvasó és a szöveg dialógikus kapcsolatát allegorizálná.⁸⁹ „Tekintetes uram – kezdem a mi életünk történetét, pontosabban életünk történetének azt a változatát, ami Koháry Péternek szabott volt, merthogy akként látja mindenki a másik ember sorsát, amilyen ő maga, amilyennek a maga szeméből látnia kell. [...] Alább aztán nem is azt írom le, amit meséltem, s amit most már mindahányan ismernek, akik kalandos utamon elkísértek, hanem inkább azt, amit a kapitány hallott tőlem.” [164–165]

Ugyanehhez kapcsolódik az egyes történelmi források szabad kezelése, stílusilag is átalakított, a történet-szövés által szabott beillesztése, anekdotikus elbeszélése. (Például Zrínyi téli hadjárata, Bocskai felkelés [129], Babócsa visszafoglalása [161],

⁸⁵ MÁRTON LÁSZLÓ: A kitaposott zsákutca, avagy történelem a történetekben. Két példa. *Jelenkor*, 41. évf., 1998/2. 79–83. o.

⁸⁶ *Im.* 160.

⁸⁷ *Uo.* 161.

⁸⁸ „Van neki cselekménye, szerkezete, stílusa – van neki mindene. Van benne hősiesség, kaland, szerelem, vér – van benne minden. Ez egy rendes regény. Ha titkos kapuit felnyitod: magához vonz. Ha elkerülöd, örök életedben hiányozni fog. *Dzsigerdilen* A halálos szerelem története *Dzsigerdilen* A török kor kis és nagy hőseinek élvezetes karneválja *Dzsigerdilen* It's the real thing”

⁸⁹ Erre Kulcsár-Szabó Zoltán írása részletesen kitér. KULCSÁR-SZABÓ, 1997, 211–212. o.

a Szent Szövetség az Úr által sugalmazott létrehozása [177], vagy ugyanott a török birodalom szétesése, és Buda, illetve Magyarország visszavívása [179–180], Thököly és a fekete leves [186–187].)

Kulcsár-Szabó Zoltán meglátása szerint a regény retorikai szerveződése négy alappilléren nyugszik.⁹⁰ Mindegyikről szó esett már eddig is, most kicsit részletesebben szövegek kettőről. A melankóliaként jelölt elégedetlenségről a saját elbeszélői mivolttal, és az iróniáról, mely például a saját ítéletek kétségbevonását jelentheti, más vonatkozásban már volt szó, de a kétféle tropológiai láncba felfűzhető alakzatokról még csak kevés.

Mindkettő a keresés és az alakváltozás toposzába illik. A központi metaforaként megjelenő dzsigerdilen jelentése állandóan változik, a keresését, illetve a megelégedését épp ez akadályozza meg. Alakzatiságának, mint jelölő trópusnak a jelentése a végtelenné tehető jelölési folyamatban mindig halasztódik. Sőt, néha magából a jelölőfolyamatból is kiválva, csupán alakváltozatai között létesít metaforikus kapcsolatot. (Például a Dzsigerdilenként azonosított Hold [223] Anna arcát világítja meg, aki szintén a keresés célpontja, azaz a dzsigerdilen,⁹¹ és talán nem túlzás, ha eljátszunk a szavakkal, hiszen Háry is ezt teszi, mikor Anna vezetéknévéről és Budáról, a dzsigerdilen metaforán át, a Pest-Buda korabeli kifejezést kovácsoljuk.) A központi alakzat a metafora metaforájává válik.

A narratív önazonosság kérdése a másik, amiről szólnunk kell. A narrátor-szeplő azáltal, hogy boldogtalansága okát keresi, és ezt a saját történetének a felidézése útján akarja elérni, egyben az identitását is rögzíteni próbálja. Különböző azonosítások (pozitív) és elhatárolások (negatív) mentén szerveződik ez a trópusos sor a regényben. Ugyanúgy kudarcra van ítélve, mint a szív gyönyörűségének megfoghatósága. A folytonos egybejátszások (a történetek párhuzamba állítása révén, például Szilveszter és Rák Móric sorsának konstellációja) ironikusan tematizálják és metaforikusan visszaírják a regény olvasási mechanizmusába a jelentés bizonyosságának el nem érhető, állandóan megsemmisülő voltát. De nem a narrátor az egyedüli Doppelgänger figura. Ahogy az ő személye, illetve személyének széthullása jelképezheti az ország szétdarabolódását, úgy társainak egyéni sorsa magukat az egyes területeket allegorizálhatják. (Kristóf János „egy vár szegletén kapitányi ruhában a törököt veri”, Bridorits „a szultán sztambuli nagytermében török szavakat vet pergamenre”, „Pethő Gergely is feltűnik Lotharingiai Károly, az országtalan herceg kapitányaként” [59]). A négy fiú alakja vissza-visszaköszönt ránk, egyszer mint a babócsai vár összeesküvői [145], máskor meg az időviszonyok teljes fejreállítását folytán azonosíthatatlanul, Szilveszter halála után közvetlenül [184]. „A magyarok magukat csak a törökökhöz képest tudják meghatározni, s mikor azok eltűnnek, akkor a budai bazárban török viseletbe öltöznek.”⁹² „Söpredék, s ha nem lenne itt a török, csak rabolnának, gyilkolnának, s még a saját anyjuk nevét is elfelejtenék, mert csak úgy látják magukról, hogy kicsodák, ha melléjük áll egy török bugyogó-

⁹⁰ KULCSÁR-SZABÓ, 1997, 214. o.

⁹¹ „A kinti hold csilingelt keveset az aranyszálakon, s valamennyit láthatott a fekvő arcból [Annáéból], kifliszerű sárga foltot, ami a szem és a száj között kanyarodott.” [224]

⁹² „Egy férfi a várat védő törökök turbánjait árusította. És a budai polgárok kapkodták, mintha otthon mind törökgúnyát akarna viselni.” [220]

ban, turbánnal, színes rongyokban, csak akkor tudják magukra, majd a törökre nézve mondani: hát az nem én vagyok. Amikor meg a török eltűnik mellőlük: keresik égen-földön a törököt először, aztán meg magukat.”

Az idő kezelésének narratológiai szempontjából tanulságos a könyv kurzívált zárópasszusa, mely egybevetethető a Láng Zsolt-kötet víziószerű befejező akkordjával. Azt már tapasztaltuk, hogy a külső idő és a belső idő vezetése nem fedi egymást. A narrátor a történetek felidézésekor ide-oda ugrál az időben. Az idő esetlegessé válik („Három percből állt az életük” [11]). A koherenciát a boldogtalanság adja,⁹³ mely mindenkinek az osztályrésze, a könyv állítása szerint, az életben.⁹⁴

Az ismétlés és az automatizmus retorikáját használja fel Háy *Xanadu. Föld, víz, levegő* (1999) című könyvében,⁹⁵ mikor a *Dzsigerdilen*-ben kimunkált történetkezelési írásmódot juttatja érvényre, anélkül, hogy „továbbfejlesztené” azt, illetve újabb kérdéseket vetne fel ezügyben. Jelentősebb elmozdulás talán csak a metaforizáltság terén adódik, mely sokkal kiterjedtebb jelölőláncokat hoz létre, mint a *Dzsigerdilen*-regényben.

A SZOMORÚSÁG KÖNYVE

Darvasi László: *A könnymutatványosok legendája*

„Amit elvesztettünk,
arról mesélni kell.”

Darvasi László regényében mindazokat a tematikai és formai sajátosságokat ötvözte, mely eddigi igen termékeny írásaiiban megmutatkoztak.⁹⁶ Az ő szövegei által lett a magyar kortárs kritikában a leginkább kiélezve a történet, a történetszerűség

⁹³ A boldogság allegorikus mítoszának leírását lásd a könyv 21. lapján.

⁹⁴ „Mintha az Alef, a Vénusz és a Hold egymás mellett állnának, holott mérhetetlen a távolság, s a földi szem előtt évezredekkel korábbi és későbbi események zajlanak egyidőben. Aki feltekint a csillagpöttyös fekete égre, egy simafolyású szöveget lát, amelyen minden hímzés egymáshoz képest van elhelyezve. Nem szakadhatnak el egymástól a foltok – mint valamely kenőcs, egybekeni őket a boldogtalanság.” [269–270]

⁹⁵ HÁY JÁNOS: *Xanadu. Föld, víz, levegő*. Budapest, 1999, Palatinus Kiadó.

⁹⁶ *A könnymutatványosok legendája*, de csakúgy más Darvasi írások is nagymértékben magukon viselik Milorad Pavič írói munkásságának nyomait. Ez mind a szereplők tulajdonságaiban, mind témaválasztásban, mind annak kezelésében megmutatkozik. Ha már itt tartunk, újabb megállapításokat tehetünk a magyar kritika naprakészségével kapcsolatban. Pavič *Kazár szótárja* a posztmodern regény egyik világirodalmi reprezentánsa. A posztmodern regény fogalmáról persze eltérő fogalmaink lehetnek. A nemzetközi diskurzusban az egyik nagy tért nyert álláspont szerint éppen azt a barokkos, történetelvű, mitológiai apparátust felvonultató, fikciót és történelmi fikciót keverő regényt nevezik annak, amelynek legnagyobb példái Márquez vagy Rushdie elbeszélései. (Persze a John Barth-féle posztmodern irodalom kijátszható a mágikus realizmus ellen, ahogy ezt Fredric Jameson is teszi, de éppen annak történelmietlennek való elgondoltsága miatt; vö. BÉNYEI, 1997, 45. o.) A magyar kritika láthatóan ez utóbbi nézetet tette magáévá, mikor az úgynevezett *szövegirodalmat* (értsd például Esterházy Péter, Garaczi László, Németh Gábor szövegei) szembeállította a *történetelvű* elbeszélésekkel, „melyek korábbi nagyepikai struktúrákhoz

kérdése.⁹⁷ A regény hihetetlenül sokrétű és színes témájú, teljes feldolgozására a dolgozat keretei között nem vállalkozhatom. Viszont a történetek szövéseben, a történeteszemléletében hasonló tendenciák figyelhetők meg mint a másik három regényben, így ez a kitüntetett szempont lesz elemzésemben irányadó. Mivel a dolgozat megírása idején a könyv még nem került kereskedelmi forgalomba, csak különböző folyóiratokban lettek egyes részei közölve, ezért a hivatkozásokban – mivel jelentős eltérést nem tapasztaltam – a kézirat szövegéhez fogok igazodni,⁹⁸ ugyanakkor jelölöm a könyv lapszámozását is.

A könyv megközelítőleg a mohácsi országvesztés (1526) és a budai ostrom (1686) közel százötven évét öleli fel idő szempontjából. A főbb szereplők életeményei azonban a 17. század második felére esnek, mivel funkciójuk szerint szinte mindegyiknek a sorsa a könyv utolsó részét jelentő budai ostrom ideje alatt szövődik végleg egybe. A főbb szereplőket (Pilinger Ferenc, Arnót házaspár, Absolon Demeter, Pep Velemir, Luigi Escapoló Firabolla, Jichak ben Juda, David Mendelson, Jozef Bezdan, Abdurrahmann, az utolsó budai pasa, Szélkiáltó Borbála, stb.) a szomorúság valamiféle mágikus ereje emeli ki a történetek sokaságából, és igazából nem is lehet szereplők köré csoportosítani az egyes történeteket, mivel szinte az összes történet egymásba ágazik, méghozzá a könnymutatványosok alakján keresztül.⁹⁹

Kik ezek a könnymutatványosok? Magának a regénynek és a szereplőknek is egy idő után életbevágó fontosságúvá válik ez a kérdés. Megindul a nyomozás, a könnymutatványosok és történetük után. A regény a „metafizikai bűnügyi történet”¹⁰⁰

nyúlnak vissza”. (CSUHAI ISVÁN: Hátra és előre. Vázlat az újabb magyar próza történetének koraszakolásához. In *Ha belemarkolunk a pókhálóba*. H. n., 1993, Droschl-JAK, 196–211. o.) S míg az előbbit tekintik posztmodernnek, figyelmen kívül hagyja, hogy a mágikus realista írásmód a posztmodern egy sajátos modalitása. („Úgy tűnik tehát, hogy a nemzetközi kritikai használatban konszenzus rajzolódik ki, amely hierarchikus viszonyt állapít meg a posztmodern és a mágikus realizmus között, ahol ez utóbbi az első kifejezés által jelölt mozgalom egyik sajátos modalitása.” Theo D’Haent idézi Bényei Tamás. BÉNYEI TAMÁS: *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről*. Debrecen, 1997, Kossuth Egyetemi Kiadó, 46. o.) Tehát azt a formát, amely tulajdonképpen a posztmodern maga, és időben megelőzte a szövegszerűség-ként indexált típust, időben utólagosként kezeli.

⁹⁷ Ennek kifejtését és menetének tanulmányozását ez a dolgozat nem vállalhatja fel. De a bibliográfia pontos útmutatást kínál a tájékozódónak. A legutóbbi recepciós összegzést Szirák Péter végezte el. SZIRÁK PÉTER: *Folytonosság és változás*. Alföld könyvek. Debrecen, 1998, Csokonai Kiadó, 121–124. o.

⁹⁸ Köszönettel tartozom a szerzőnek és a kiadvány szerkesztőjének, Csuhi Istvánnak, amiért rendelkezésemre bocsátották a kiadás előtt álló kötet kéziratát. Gesztusuk nagyban megkönnyítette munkámat, mivel nem kellett a szerkesztett megjelent folyóiratokban megjelent részekre hivatkoznom, és egységében látom az elkészült művet. Annál is inkább fontos tényező, hogy egységében olvashattam a művet, mivel a folyóiratközlések az egyes történeteket a megírásuk folyamatában és egységében prezentálták. Ezzel szemben a regény (szerkesztett) könyvalakja szilánkjaira bontotta ezen egységeket és egymásba ágyazta őket. A két változat közti eltérésnek köszönhetően rámutathatunk a fragmentáltságot előnyben részesítő történetkezelés szerzői intenciójára.

⁹⁹ „[A] többi szereplőnek sem egyénisége, hanem inkább helyiértéke van, s így ők is többé-kevésbé metonímiává, esemény sorba átvitt nevekké válnak.” MÁRTON LÁSZLÓ: Tündéri boldogság (Darvasi László: A könnymutatványosok legendája). *Élet és Irodalom*, 43. évf., 37. szám, 1999. szeptember 17. 15. o.

¹⁰⁰ BÉNYEI TAMÁS: Rejtély és rend. A metafizikus detektívtörténet. In *Esendő szörnyeink és más történetek*. JAK-füzetek. H. n., 1993, JAK és Pesti Szalon Könyvkiadó, 19–31. o.

műfaji alapképletét is beépíti, akárcsak a legsikerültebb Darvasi elbeszélések nagy része.¹⁰¹ A könnymutatványosokról, akiknek legendája már rövidtörténet formájában szerepelt *A Borgognoni-féle szomorúságban*,¹⁰² a legkülönbébb mendemondák keringenek. Látni szinte mindenki látni vélte őket, találkozni is többnyire találkozott vele mindenki, de emlékezni rájuk, vagy mondani róluk valamit csak kevesen tudnak. Akik tudnak, azok valamilyen szoros kapcsolatban állnak velük (Absolon Demeter, Szélkiáltó Borbála), vagy maguk is könnymutatványosok. A könnymutatványosokról hol a mindentudó narrátor, hol a róluk keringő mendemondák informálnak minket: „Mintha valami kérértlen álomból léptek volna elő. Öten voltak.” [12, 23]. „Ők öten utaznak fel s alá az idők országútjain... sírásuk egyetlen történet, kezdet és vég, szemhunyásnyi pausa nélkül. [...] Név szerint Goran Dalmatinac, Feketekő Péter, Zoran Vukovics, Aaron Blumm és Frenjo Mendebaba [...] Goran Dalmatinacnak fagyott a könnye és pereg, mint a jégeső. Feketekő Péternek fekete és apró, s kő lesz belőle. Zoran Vukovics édesebbet sír az akácméznél, de ha meggyújtják, lángol az a könny. Aaron Blumm virágoskék szeme hideg és habos vért sír. Franjo Mendebaba könnyében pedig felismerheted a halálos ellenségedet. *S ezek a könnyek érnek annyit is mint amennyit a szavak érnek.* [...] Azon a közös nyelven beszéltek, melynek a betűi a könnycseppek, s amit szomorúságnak neveznek” [70–71, 108–109; kiemelés tőlem: R. I. P.]. A könyv felében ténylegesen ők a könnymutatványosok, de amint az idézet részlet rámutat, nem a személyek a meghatározóak egy funkció betöltésére, hanem valami közös nyelv beszélőjének lenni. Nem véletlen, hogy a regény végére új személyekkel, új legendája képződik a könnymutatványosoknak: „Öten vannak, továbbra is öt könnymutatványos vándorol fel s alá az idő országútjain. Név szerint Pilinger Ferenc, Jozef Bezdán, Vaszilka Drjan, David Mendelson és Arnót Abdurrahmann ez az öt könnymutatványos.” [376, 568]

Ha a „Kik azok a könnymutatványosok?” kérdést a szöveg textuális működéseként értjük, akkor megfigyelhetjük, hogy azok a szereplők válnak könnymutatványossá, akiknek történetét megismerhettük, a nevük mögé felépül egy önazonosító történet, narratív önazonosság. A történetek elbeszélése teremti meg a lehetőséget arra, hogy könnymutatványosokká legyenek, bármennyire is hagy maga után valamiféle hiányérzetet ennek a kidolgozottsága (például Abdurrahman és Vaszilka Drjan esetében).

A regényben a történet általi megnevezés, a világ megképződése, annak elbeszélhetősége áll. A háttér a kelet-közép-európai török invázió évszázada és annak történelmi eseményei csak viszonyítási pontok. Az évszámok hiteltelenítését szolgálja, és a többféle keletkezés, illetve történetképzés lehetőségére mutat rá az időpontok háromféle időszámítás szerinti megadása (keresztény, muzulmán, zsidó). A regény anekdotikus kisepikai formákból építkezik, de a motívumok, a többszörös metaforizáltság és a történetek egymásbaérése folytán a nagyepikai formátumnak koherens részeivé válnak. Felsorolhatatlanul sokféle történet mesélődik el¹⁰³ a fokalizáció

¹⁰¹ Például *A veinhageni rózsabokrok*, *A Kékszalag-történet*, *Kalaf áriája* (*A veinhageni rózsabokrok*); *A müntenheimi szörny különös históriája*, *A fuldai Kékvízesés*, *A Zord Apa*, avagy a *Werner-lány hiteles története*, *A Kleofás-képregény* (*A Kleofás-képregény*).

¹⁰² DARVASI LÁSZLÓ: *A könnymutatványosok legendája*. In *A Borgognoni-féle szomorúság*. Pécs, 1994, Jelenkor Kiadó, 98. o.

¹⁰³ Ráadásul különféle intertextuális kapcsolatokat létesítve (például az Absolon-ház pusztulása, a gazda halála [124 skk.] Gyulai Pál: *Egy régi udvarház utolsó gazdája* című művével, vagy

(Gerard Genette) fokain állandóan vándorló narrátor és az egyes szereplők által. (Csak pár történet kiemelés jelleggel: Kultsár Gergely parasztleány esete, Felhőfalva története, Jánosy György esete, Stephan Peer története, Efrájim ha Kónen rabbi története, Spargator de Nuci/Irina/Rudica története, Mikhél rabbi története, Karácsony György históriája, Konrád Rakonczay esete, Jicha ben Juda élete, Bogdan Hmelnickij élete, a soproni néma ördög legendája, Arnóték története, a tatár Ismail története, Angeló, a Kurvák Királyának története stb. stb.; maguk a szereplők is történetmondók: például Blumm története a Gólemről, Franjo Mendebaba története, Ibrahim meséje, a sánta tolmács története) A non-lineáris történetművés¹⁰⁴ az elbeszélő szóbeli történetmondó szerepének imitálását kelti, és csak az olvasó tudatában áll össze az időben és térben szerteágazó történetekből valami koherens egész, de csak pillanatok erejéig, mert a sorjázó szálak állandóan szétzilálják és új összefüggésükben mutatják fel azokat, akár metonimikus, akár metaforikus szinten.

A történelem elbeszélhetősége, a történetekből kovácsolódó egységes huzammá és a fikatív történetmondás problematikusságára a legjobb példa a második rész magyar történelmének eredetmítosza, melyből a Bala nemzetség kivált, és a befejező rész Buda ostromában csúcsosodó kavalkádja. Az előbb említett részben: „A betöréskor – mások fejvesztett menekülésnek mondják –” [71, 110] Árpád honfoglalásán és a nemzetségek területfoglalásán keresztül jutunk el a balaszentmiklósi vár-ostromig, mely Pilinger Ferenc szüleinek és nemzetségének az otthona volt Rákóczi György katonáinak pusztításáig. A feldolgozott időtartam a korabeli krónikákat (például Anonymus) írja újra mitologikus látószögből, melybe a mese és a legenda csakúgy beleszövődik, mint az egyes történelmi tényként kezelt események többszempontú leírása [Dózsa György-féle felkelés, 78, 120]. Egybeíródik keresztény és pogány történetírói diskurzus különbségtétel nélkül.

Buda ostromának fejezetében mintha kicsit megszakadni látszana az addigi metaforikus síkon szövődő elbeszélői-értelmezői koherencia. Valószínűleg azon írói problémában kereshetjük az időbeli linearitás „visszaállításának” az okát, hogy a rengeteg történeti szálnak itt kell még egyszer összecsomózódnia egy textuális hálává. Ennek ellenére a történet szemlélet megtartja azon különbségtévesztő nézetét, miszerint az események történetté formálásának azonosságai és különbségeinek azonossága pusztán illúzió. Abdi Abdurrahmann (vagy ahogy egy újabb, szereplők közti kapcsolat kedvéért a regényben neveződik Arnót Abdurrahmann) halála, illetve az ostrom elbeszélése maga is több krónikára, beszámolóra, történeti munkára hagyatkozik, és ezeket ütközteti is egymással. („Egyes históriák szerint... Az elbeszélők szerint... Szilahtár Mehmed török krónikás azt írja... A leginkább szavahihehető Francesco Grimani velencei lovag pedig úgy tudja... Jacob Richard angol hadmérnök szerint is... Az is hihető persze, hogy... Giovanni Paolo Zenarolla székesfehérvári prépost szerint... Károlyi Árpád magyar szemtanú szerint... Mások szerint” [364, 548–549].) Az érdekes, hogy jelenkori történeti munkák sem tudnak kiigazodni, csak

a Hommonai-Nagy Bálint-féle visszatérő, az időben és ködben átjáró csapata Ady Endre: *Az eltévedt lovasával.*, de műfaji allúziókat felmutatva is (például a zsidó szál haszid történetei [128 skk.] [156 skk.], nem is beszélve a nagyon szembeötlő, tematikus és más formai elemeket kölcsönző Milorad Pavić (*Kazár szótár*, *A tűszögő ikon*) szövegeinek háttérben való jelenlétéről.

¹⁰⁴ Az elbeszélőben csakúgy kevereg az idő a mesélés, mint Pep Velemirben átváltozása után, mikor tízéves kora ellenére csúf öreg törpe lesz. [109]

választani az egyes elbeszélések közül.¹⁰⁵ A vázolt lehetőségek után a narrátor csak újabb változatok lehetőségét latolgatja, nem kíván hitelesíteni egyet sem: „Csak annyit tudunk, egy háborúban nem kereshetjük az igazságot, mert egy háborúban a hazugság az úr. S nincs ez másként ama beszámolókkal kapcsolatban sem, melyek a pasa haláláról szólnak.” [364, 549] (Ilyen variációs lehetőségeket kínál a Bethlen Miklós önéletírását alapul vevő Zrínyi Miklós halálának elbeszélése.)

A történet/fiktív igazságértéke tehát nem köthető a szavahihetőséghez, sem az íráshoz (az írásos emlékekhez – „Akkor is tudnánk róluk [a könnymutatványosokról], ha egyetlen papírdarabka, fosszília, kódex, évkönyv, memoár, napló, útleírás, de még egyetlen gondolat nem adott volna hírt a működésükről” [6, 15]), sem a beszédhez. A regény elején található narrátori „panorámában” a történet poétikai önértelmezése a következő: „Persze azt is kell mondani, hogy a história soha nem az, aminek valójában látszik. Hahogy láttatja maga-magát a Nap, a Hold, a föld és a csillag. [...] A história nem ilyen dolog. Mert a fű, felhő, fény mind szabadon kószál. Szabadon kószál a láthatatlan szél, mely remegő levéltől, hajfűrttől, bokorágtól látható mégis. [...] Csak az ember nyugtalankodik folyvást. Ő nem szabad. Ő csak odalép, ahova szabad neki lépni. Odamegy, ahova engedik neki menni, históriából egy másik históriába.” [5–6, 14]

Ahhoz, hogy szemléletessé tegyem a Darvasi regényben működő metaforikus történetképzést, egy egyszerű, jól átlátható példát idéznék. A *Sípos, a jós* című, úgynevezett *magyar novellában*, mely mintegy műfaji meghatározóként a mészőlyi pálya második szakaszához utalja az írást, és ráadásul Kosztolányi Dezső: *A kulcs* című novellájával létesít intertextuális kapcsolatot, az események teljes egészében metonimikus sorban követik egymást: az apa elviszi munkahelyére a kisfiát. Útközben egy vak koldusnál (Sípos) megállnak, és a gyerek megkérdezi tőle: ártatlanság? A koldus jós jellemzéséből azaddig megtudtuk többek között, hogy „mint-ha az egész arcával nézne” és „akár szemének tükre, merev és áttetsző lesz az arca” [23]¹⁰⁶, mindez azonban csak a műben szereplő egyetlen egy metaforán keresztül válik láthatóvá, illetve fontossá. A kérdés, vagyis a szó elhangzása után a vaknak „egyszerre olyan mély lesz az arca, mint amikor a hajnali vízbe idegen követ dob-nak”. [24] Ez a hasonlat átrendezi az addigi és az azt követő jelentésstruktúrát, egészen metafizikai régióba transzponálja az amúgy átlagos történetet. Ezen metafora egy további hasonlatot is az „udvarában” tart, mert az csak ezen keresztül válik értelmezhetővé (csakúgy mint a két előző): „A férfi megelégedi, és nagyot ránt a gyereken. Mintha valami megakadt vödrön rántana, melyet egy kút hiábavaló mélységére bízott az imént.” [24] A metaforán keresztül megnyílik egy transzcendencia felé irányulás, felsejlik egy értelmi-fogalmi megértésen túli, epifantikus illumináció.

Darvasi írásainak a legjava ilyen metaforikusan működik. Ezek halmozása és a köztük lévő kapcsolat kiépítése hasonlóképp újabb metaforákkal egy olyan szerkezetet konstruál, mely révén a történet (fabula) kiépül, de közben „a szűzsé bizonyos

¹⁰⁵ VARGA J. JÁNOS: *A fogyó félhold árnyékában*. Magyar história. Budapest, 1986, Gondolat Kiadó, 100–138. o., 133. o. Ezen történeti munka Abdurrahmann hősi halálát taglalja, amit a Darvasi regény elsőnek említ (és vet el).

¹⁰⁶ DARVASI LÁSZLÓ: *Sípos, a jós*. In *A Borgognoni-féle szomorúság*. Pécs, 1994, Jelenkor Kiadó, 22–26. o. Itt található a szögletes zárójelben szereplő oldalszámmal jelölt két szövegrész is.

részeit az író nem fedi fel”¹⁰⁷. Így egyfajta titokzatosságot, rejtélyt és misztikumot kölcsönöz az írásnak, és kelt az olvasóban. A *könnymutatványosok legendájának* nagyepikai formátuma szinte végtelen lehetőséget teremt az ilyenforma metaforikus „történetfölötti” történettség elburjánzására. A dekorativitásában is megterhelte mondatok a stilizáltságon túl, egyre növekvő jelentés-súlytöbblet alatt roskadoznak. Minden cselekedet és esemény, minden szereplő vagy tulajdonság egyszerre külső és belső kiterjesztésben részesül az értelmezés-jelentésadás szintaxisba épülése folytán. A fenti példát tovább illusztrálnám, a regényből vett két „szemmel” összefüggő idézettel. A két részlet maga is összekapcsolódik. Egy török háremhölgye és az egyik főszereplő (előbb világkém, majd könnymutatványos), Jozef Bezdán kapcsolatának révén, de a hasonló képi megoldás miatt is.

Mikor Diamont meghal, a reális és a szó szerint értendő metafora összeolvad egy szintaktikai szerkezetben. („Ott ragyogott a lány lelke a könnyecseppben, mely abbahagyta a zuhanást. [...] A férfi alig látható mozdulattal a tenyerével fölfogta, s a saját tekintetébe, mint valami tóba, visszadobta.” [347, 521]) Ugyanez a jelenet ismétlődik meg, de már nem az olvasó meglepődésére, hanem éppen az emlékeztetőre hagyatkozva, mikor később a budai ostromot követő mészárlás alatt, Bezdán meggleli azt a patkányt a vár egyik kazamatájában, amelyik felfalta azt a galambot, melynek szeme Diamont könnye volt és még Szegeden keltette életre a kitömött jószágot: „Mert a halálra vált zsidó meg merne esküdni, hogy az idegen a saját szemébe, a saját tekintetébe dobta a kövecskét, s a nézése úgy nyelte el az ékszer, mint ahogy valamely hegyi tó tükré fogadja be a fényes kavicsot.” [369, 557]

A figurativitás ilyesfajta jelenléte/használat a sajátos nyelvszemléletet feltételez. Az a transzcendencia vagy mágikusság, ami a szöveget uralja, vajon ontológiai alapú, azaz a dolgok sajátja-e, amelyet a feltáró munka, a metaforizáltsággal tudunk érzékelteni, avagy fenomenológiai aspektusú, tehát az értelmezés, a pillanat történeté alakítása teszi a jelenséget misztériummá teli. A megfogalmazásból talán kitetszik, hogy a második – fenomenológiai – karaktert érzem inkább dominánsnak Darvasi írásművészetében. A világ elbeszélhetőségének bizonyos módja teremti meg a lehetőséget, hogy létrehozhasson olyan világot, melyben a valóság és a természetfölötti oppozíció teljesen feloldódik, egymásba folyik és az ok-okozati viszonyok nem felcserélődnek, de megszűnnek, a dolgok csak egymás mellett lebegnek. „Ezen a földön minden mindennel összeér, s ha úgy tetszik, van is a miérteknek magyarázata, az inkább csak historikus tudósokdás vagy poétai szentiment.” [154, 230]

A világ teremtése szavak által történik, a kimondás által. A pillanat szavakba öntése metaforizáló cselekedet, a metafora kibontása, azaz metonimikussá tétele.¹⁰⁸ A regényben, egy üldözéses-látomásos jelenetben Pílinger elveszti férfiasságát, majd

¹⁰⁷ SZILÁGYI MÁRTON: A pusztulás nyomai. Darvasi László prózájáról. In *Kritikai berek*. JAK-füzetek. H. n., 1995, Balassi Kiadó és JAK, 146–155, o. 149. o.

¹⁰⁸ Vö. MILBACHER, 1995. Vö. „Történet? Pontosan. Szóval, hogy van. Abból indultak ki, hogy beszélni kell a világról, különben elpusztul az. Dicsérni kell, hogy van, és meg kell feddni, hogy ilyen. Erről beszélgettek, és arról, hogy az elkezdésre és a befejezésre is szükség van. Kell a kezdet és kell a vég, s e kettő közt, mint néma növények közt a zümmögő bogár, kell a szó. Ez mind kell. Ott ültek, ahol a világ elkezdődött, hümmögtek, bólogattak és nem mozdultak. De amikor az egyikük olyan lett, mint a kő, másikuk akár a naplemente, egy harmadik pedig, mint a rosszkódó angyal, a többiek megégették végre, pontosan az történt meg, amire ilyen elszántan vártak.

mikor ennek visszaszerzésében reménykedik Szélkiáltó Borbálával enyelegve, Borbála megkéri, hogy meséljen róla, mert „Amit elvesztettünk, arról mesélni kell.” [301, 448] És Pilinger mesél, mintegy leképezve a regény mesélési/történetmondói technikáját. „Először lassan és megfontoltan beszél. Megválogatja a szavakat, néha aggályosan kiigazítja magát, elnézést kér, majd gyorsan helyesbít, máskor meg nekilendül és elveszíti a fonalat, ilyenkor eszmél, s elhallgat, sokáig töpreng, aztán előzmény nélkül folytatja egy másik mesével, de váratlanul rátalál az elveszett szálra, új lendületet kap.” [301, 448] A mesélés aktusának tematikussá tétele és a szóbeli történetmondás imitálásának kifejeződése egy „mise en abyme” képletben rávilágít a regény poétikai megformáltságára.

MÁGIKUS REALISTA ÍRÁSMÓD¹⁰⁹

Ezen elemzés után az interpretáció olyan útjait is meg szeretném nyitni, mely a mágikus realista írásmódú elbeszélések felől közelítene. Ez a fajta közelítési mód több kérdést is felvet: Milyen viszonyban áll az általam írásmódként meghatározott történetkezelés és a mágikus realista írásmód? És ehhez kapcsolódva, a négy regény közül melyik utalható egyik vagy másik halmazba? Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre lényegi választ adhassunk, először tekintsük meg ezen írásmódként értett kategória jellemzőit.

(Az alább következő vázlatos, áttekintő elemzés távlati célja lehetne még, hogy a kortárs magyar elbeszélésekben megkísérelje fellelni a mágikus realista vonásokat és ezen vonások alapján azokat különféle módon csoportosítaná. Arra a kérdésre kereshetnénk a választ, hogy milyen kitételek mellett írhatóak le ezek a magyar regények mágikus realistaként akkor, ha bebizonyosodik, hogy nagy számban tartalmaznak olyan elemeket, melyek ezt az írásmódot meghatározzák. Jelen esetben azonban csak ezen elemek fellelhetőségére korlátozódik vizsgálatom.)

Bényei Tamás könyvében¹¹⁰ – melyre elemzésemben támaszkodni fogok – a mágikus realista elbeszélések egy új elméletét dolgozta ki. „A mágikus realizmust *írásmódnak* tekinti; egyrészt azért, mert ez a kategória elég szűk ahhoz, hogy a jelenséget ne műfajként határozza meg, másrészt pedig azért, mert ugyanakkor kellően tág ahhoz, hogy a szűken vett stilisztikai sajátosságok mellett tematikus és poétikai természetű vonásokat is figyelembe vegyen: az írásmód így egyfajta »lét-írást« is jelent, ahol az írásmód mikro- és makroszintű sajátosságai létértelmező jelentőséggel bírnak.”¹¹¹ Könyvének első fejezetében a „mágikus realizmus” fogalmának történetét

Csakhát, mivel emberek voltak, vállukat vonogatták, orrot túrtak, fogat piszkáltak, követ rugdostak, és hümmögtek tovább.” (DARVASI LÁSZLÓ: Az első történet. In *A portugálok*. H. n., 1992, Pesti Szalon és JAK Kiadó, 47. o.)

¹⁰⁹ A dolgozat ezen fejezete korábban már publikussá lett téve a *Sárkányfű* nevű periodikában. R. I. P.: Az *Apokrif iratok*ról és a „magyar mágikus realista” regényekről. *Sárkányfű*, 1999/november.

¹¹⁰ BÉNYEI TAMÁS: *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről*. Debrecen, 1997, Kossuth Egyetemi Kiadó.

¹¹¹ Im. 14–15. o.

és elterjedését ismerteti, szembeállítva a néha teljesen eltérő premisszákra építkező, de azonos címke alatt futó terminust. Beilleszti a kortárs értelmezői hagyomány vonulatába („a mágikus realista írásmódot posztmodern írásmódnak, a posztmodern irodalom egyik fontos részbeszédének” tekinti),¹¹² és megnevezi a fogalom alá besorolható alkotókat, köztük azokat a magyar szerzőket is, akiknek szövegei rokonságot tartanak ezzel az írásmóddal. Gion Nándor,¹¹³ Lázár Ervin, Fehér Béla¹¹⁴ neve mellett Háy János is ott szerepel. Háy János *Dzsigerdilenje* rendelkezik „a személyes mitológia által mágikusan átértelmezett apokrif történelemfelfogás”-sal, a „történetmondás tónusa talán leginkább José Saramago regényeinek egyszerre szentenciózus és tétova elbeszélőire emlékeztet”.¹¹⁵ Továbbá Bényei Tamás azon előrejelzése, miszerint „meglehet, hogy a történelem (a „törökidő”) lesz a magyar mágikus realista próza kiváltságos területe”¹¹⁶, már igazolódott: észlelhettük, időben mind a négy könyv főbb cselekményei a 16–17. században játszódnak. Míg a *Jacob Wunschwitz* térben távol, addig Láng regényének színtere Erdély, Darvasi és Háyé szűkebben: a történelmi Magyarország.

A mágikus realista írásmód jellegzetességei retorikai alakzatokként létező figurális, nyelvi kódok, melyek több jelentést szervező réteggént mutatnak rá a poétikai megformáltság egyéni halmazára. Ilyen alakzatok ezekben a regényekben a retorikai-nyelvi produktumként megjelenő természetfölötti, a tényszerű történelem és a fiktív történet szerepcseréjének tematizálása, a kauzalitás, a képszerűség, a figurativitás/metaforikusság, a történetmondás aktusa, az írás és az oráció megkülönböztetése, a genealógia, a mágikus tevékenység megléte, a mágia mint a tilalmak áthágása, az apokrif történetelvűség. Mindezeket figyelembe véve talán kimutatható, hogy mennyiben familiáris a kapcsolata az általunk tárgyalt regényeknek a mágikus realista regényekkel (Salman Rushdie, Gabriel Garcia Márquez, Alejo Carpentier, Toni Morrison, Angela Carter stb.), illetve rámutathatunk, mennyiben különíthető el egy közép-kelet-európai változat (például Milorad Pavić).

Ahogy a könyv szerzője megjegyzi, természetesen szó nincs arról, hogy a felsorolt jellegzetességek mindegyike minden mágikus realista regényben jelen lenne, vagy hogy más regények ne tartalmazhatnák ezen elemek valamelyikét. E mágikus vonások nagyjából tényleg érthetőek az általa mágikus realistának tartott szövegekben, de végül is lehetetlen megmondani, hogy hány ilyen vonás határoz meg egy

¹¹² Uo. 15. o.

¹¹³ Gion Nándor írásművészetének mágikus realista vonásaira már többen felhívták a figyelmet, ugyanakkor, végül is, bizonytalannak mutatkoztak abban, hogy a *Latroknak is játszott* regénytrilógia ténylegesen ehhez a írásmód-típushoz sorolható. Lásd OLASZ SÁNDOR: A történetmondás öröme. A Virágos katona és a mágikus realista regény. *Forrás*, 30. évf., 1998/11. 17–22. o.; VARGA ZOLTÁN: Valóságkereső, egy és más realizmusról, kritikairól, mitikusról, sőt mágikusról. *Forrás*, 30. évf., 1998/11. 23–33. o.

¹¹⁴ Cs. Nagy Ibolya tanulmánya, mely utószóként szerepel Fehér Béla „trilógiája” összkiadásában nagyban támaszkodik Bényei Tamás könyvére, bár több helyen lényegében félreérti azt. Cs. NAGY IBOLYA: Hátulról keresztülnéztem magamon... Fehér Béla regényeiről: *Zöldvendéglő; Törökméz; Romfürdő*. In Fehér Béla, *Zöldvendéglő; Törökméz; Romfürdő*. Budapest, 1999, Maecenas Kiadó, 449–465. o.

¹¹⁵ BÉNYEI TAMÁS: Háy János: *Dzsigerdilen*. A szív gyönyörűsége. *Kritika*, 1997/9. 41. o.

¹¹⁶ Uo.

regényt, hogy mágikusnak tartsuk, ezért hangsúlyozom, hogy az elemzett regényeket sem tartom önmagukban mágikus realistának, csak olyan elbeszéléseknek, amelyek több olyan elemet sorakoztatnak fel, melyek alapján megegyezni látszanak ezzel a szövegtípussal.

A természetfölötti elem jelenléte a fantasztkum írásbeli szerepe kapcsán merül fel. Mint mindig, itt sem a tematikusan megjelenő nem evilági dolgok fellelése a döntő, hiszen pontosan nem is tisztázható, mit is értünk természetfölöttin, hanem az, hogy „ez a jelenlét az írásmódban milyen poétikai (és/vagy metafizikai) alapfeltevéseknek köszönhető, másrészt pedig az, hogy ezek az alapfeltevések milyen stilisztikai, retorikai és figuratív szövegformáló eljárásokban fejeződnek ki”¹¹⁷.

A mágikus realista szövegben eltűnik a természetfölötti és a mindennapi valóság közötti oppozíció, nem valamelyik alapján határozódik meg a másik természete, hanem mindkettő retorikus kódoltsága egyszerre működik textuálisan. Brian McHale „joggal jegyzi meg, hogy valami chiazmusra emlékeztető inverziós logika működik itt: a természetfölötti hétköznapivá válik és fordítva”¹¹⁸. A két terület ilyen módon való összekapcsolása a narrátor és az általa elbeszéltek modális viszonyának függvénye. A retorika az ábrázoltak létezmódját a történet szintjén egyszerűen kezeli, azaz a természetfölötti jelenségek is a természetesség erejével hatnak. Mindez metaforikusan visszahat a történet szintjére.¹¹⁹ A fantasztkum retoricitását a *mellérendelő logika* és az *inverzió* biztosítja. A mellérendelő logika „a történetelemeknek az elbeszélés szintjén való egyneműsítését, nivellálását [végzi]: minden esemény, valóságfokától függetlenül, egyforma teret és azonos tónust kap”.¹²⁰ Ennek a logikának a legjelentősebb alakzata a *zeugma*,¹²¹ „vagyis a különelvű elemek azonos szintaktikai funkcióban való, ironikus hatást keltő egymás mellé rendelése”.¹²² Háy regényében e parallel-szerkezet már az alapkoncepcióban benne rejlik, hiszen Rák Móric a boldogtalanság elbeszéléséhez gyárt egy sajátos metafizikai és lélektani eredetmítoszt, amiben ugyanarra a valóságszintre helyeződik a Marlon és Marion történetében allegorizálódó boldogtalanság eredete, mint például Rák Móric személyes elsorvadásának története. A valóság- és igazságszintek közti megfelelést a metaforikusság alapozza meg. E mögött persze ott rejlik az a nietzschei felismerés, hogy a dolgok megnevezése tulajdonképpen metaforikus, csak egyes kifejezések már a felismerhetetlenségig elkoptak a tudatunk számára. A zeugmára példa lehet a Rák Móric által metaforizált szétszaggatott ország, mely ugyanúgy esik darabjaira, ahogy az én-elbeszélő. Jacob Wunschwitz sorsa szintén országos közügyek hálójának mentén fut, de az ő személyes története nem válik allegorikus megfelelőjévé a város vagy a fejedelemség történetének. A Láng-regény főalakjának, Saprénak a mesterkedései pedig ezt a sűrítő mivoltot azzal előzik meg, hogy az ország történetét maga az egyik

¹¹⁷ BÉNYEI TAMÁS: *Apokrif iratok*, 1997, 53. o.

¹¹⁸ Idézi BÉNYEI, 63. o.

¹¹⁹ Vö. BÉNYEI, 63. o.

¹²⁰ Uo. 66. o.

¹²¹ „A zeugma, amely voltaképpen a mágikus realizmus általános mellérendelő elbeszélő logikájának sajátos, egyetlen alakzatba sűrűsödő esete, általában az egyetemes/országos jelentőségű eseményeknek és a családi/egyéni szint eseményeinek ironikus egyneműsítése.” Uo. 66. o.

¹²² Uo.

főszereplő „írja”. Darvasinál a könnyemutatványosok alakjában sűrűsödő szomorúság és a szomorúság országának megtett Magyarország közötti azonosság ilyen.

Az inverzió alatt olyan átfordítást értünk, mint a nemi szerepek inverziója, az állati-emberi tulajdonságok felcserélése, esetlegesen metafizikai oppozíciók inverzióját, a szent és a profán szféra átfordulását. Darvasinál többször megtaláljuk a szódómia alakzatát, például a Bala nemzetség egyik őse disznókkal hált [74, 114], mindegyik regényben kiemelt fontosságú a tényszerű történelem és a fiktív történet binaritásának problematikussága. A szent és a profán szféra megfordítását pedig a *Dzsigerdilen*-ben az Úristen epizódokban lelhetjük meg, vagy az apokalipszist jövendőlkő barát anekdotájában. [127] Míg az Úr akár káromkodhat is Koháry Péter kánizsai várkapitány eltűnésén, addig a barátot az igehirdetés miatt kegyetlenül elverik. A Darvasi regényben az Úr Absolon Demeter kenyeres pajtása, akivel összekacsinthat.

A mágikus realizmus kifejezés tagjai értelmezhetőek egymás szupplementáris viszonylataként,¹²³ így a regények szemléletmódját teljes egészében meghatározhatja az a mágikusság, ami a dolgok közti kapcsolatokat, a köztük lévő kauzalitást elmosza. A kauzális gondolkodás retorikai trópusként fogható fel. Ezért lehet, hogy az egyes érintkezéseken alapuló eseményeket metaforikusan értelmezhezzük, és viszont, az egyes metaforikusan jellemzett történetek egy kauzális sorba építhetőek be. „A figurativitásnak ilyen burjánzása, a mágikus képesség uralkodása voltaképpen azt jelenti, hogy a regényvilág minden egyes eleme kapcsolatba kerül a többivel, jelentéssé válik.”¹²⁴ Erre a legjobb példa a *Dzsigerdilen* központi metaforája „változatainak” kapcsolódásai egymáshoz, vagy maguknak az egyes anekdotikus történetelemeknek beágyazódásai egy nagyobb formációba. A legteljesebb példa erre a Darvasi-regény. (Elemzését lásd ott.)

Mindez, a mágikus regények jellemzőin túl, rámutat arra az irodalmi diskurzus csupán részleges hatáskörű fogalmi megközelítésére, amely Roman Jakobson nyomán metaforikus és metonimikus elbeszéléseket választ ketté. Ez a szövegek közötti distinkció csak nagyon kicsiny hatékonysággal bír, és a szövegek olyan formációja kapcsán, mint amilyenek például a mágikus realista szövegek, nem meghatározó. Ezek a szövegek ugyanis éppen a metonimikus és metaforikus figurativitást csúsztatják egybe („kettős zsúfoltság”).¹²⁵ A metaforikus és a metonimikus logika egybefolyását mint szövegformáló eljárást Frazer szimpatetikus mágiának, Patricia Tobin analogikus logikának nevezi.¹²⁶ Hasonló elméleti eredményre jutnak, mint Paul de Man, aki Proust szövegét vizsgálva állapítja meg, hogy „[a]z idézet retorikai olvasata felfedi, hogy a figuratív gyakorlat és a metafiguratív teória nem esnek egybe, valamint hogy a metafora metonímia feletti uralmának állítása a metonimikus szerkezet alkalmazásának köszönheti meggyőző erejét”.¹²⁷

¹²³ Uo. 76–77. o.

¹²⁴ Uo. 89. o.

¹²⁵ „A burjánzó figurativitás következtében a mágikus realista regényekre »kettős zsúfoltság« jellemző: az egyébként is telített történet-kódra még ráhelyeződik egy, a regényvilágnak lehetőleg minden elemét metaforikusan egymáshoz rendelni vágyó figuratív logika.” Uo. 88. o.

¹²⁶ Vö. uo. 91. o.

¹²⁷ PAUL DE MAN: Szemiotika és retorika. Ford. Orsós László Jakab. In *Szöveg és interpretáció*. Szerk. Bacsó Béla. H. n., é. n., Cserépfalvi Kiadó, 115–128. o. 125. o.

E kitérő után térjünk vissza a mágikus realista vonásokhoz. A mágikus írásmód egyik sajátos – a kauzalitáson belüli – esete a képiségnek az az esete, mikor az esemény és a képi formáció egymásba átalakul. A szó szerinti nyelvhasználat a figurativitás aleseteként kerül használatra. Erre találunk példát Lángnál, mikor Xénia első menstruációja lezajlik: a bensejében madárként verdeső fájdalom, az ájulást követően megjelenik az égen, Háynál Szilveszter feleségének kóccá lett a szíve [43–44], Darvasinál pedig szinte az összes történet magvában megtalálható ez a technika (például a tekintetek madarai).

A talizmánok visszatérő motívumai a mágikus realista szövegeknek. A talizmánban az esemény/tárgy és a szó/kép egymásba alakul. A *könnymutatványosok legendájából* az aranypántos ládikát lehetne említeni, melyet Absolon Demeter hoz udvarházába [93, 142], majd halála után Thököly Imréhez vándorol [125, 191]. A ládika a karizma egyik hordozója, valamiféle tudás birtokosává avatja tulajdonosát: a hatalom egyik urává. A ládika nem mást rejt magába, mint a könnymutatványosok szoborszerű alakmását, amint éppen mutatványoskodnak. A talizmánszerű ládika tehát az események leképeződését, az arra való rátekintés pozícióját hordozza. A talizmánokon kívül a mágikus regények tematikusan tartalmazzák a mágia tevékenységének különféle formáit. A szó- vagy névmágiát Jacob Wunschwitz, Rák Móric, Absolon Demeter neve), a szerelmi mágiát (Sapré mesterkedései Xénia felé, Rudica táplálhatatlan szereleméhsége), fekete mágiát, alkímiát (Sapré a szürke holló véréből kelti életre az ezüst gyurgyalagot), jövőbelátást (Háynál a velencei javasasszony, Lángnál a cigányasszony jóslása Xéniának), mágusokat (Darvasinál az uráli köd- vagy hajnalvarázslók, a mutatványosok).

„A mágikus realista regények valami antropológiainak nevezhető érdeklődéssel fordulnak a dolgok történetbe rendezése, a történetmondás aktusa, a narrativitás felé.”¹²⁸ Az önreflexiónak, a metanarrációnak példáit már végigkövethettük mind a négy regény elemzése kapcsán. A Láng-szöveget kivéve mindegyik „szöveg tartalmazza az elsődleges elbeszélés kontextusát, a narratív tranzakciót, amelynek terméke a szöveg nagy részét kitevő elbeszélés”.¹²⁹ A Márton regényt keresztül-kasul átszövi a szöveg és a történet alakítását problematizáló önkomentár, Háynál a narrátor kétségei az egyes anekdotikus részeknél szintén ezzel a funkcióval bírnak, Darvasi regényének első lapjai mintha átpásztáznák azt az időteret, amelyet majd el akarnak mesélni, Lángnál pedig az előszó értelmezői kontextusa bír ilyen magyarázó jelleggel. Ha tipologizálnánk a történetmondás aktusait, akkor a történetmondás célja a Háy regényben a terápia, Darvasinál a mutatvány, Lángnál és Mártonnál az – egy másik szinten elhelyezkedő – létkérdés.¹³⁰

A regényeink megegyeznek abban a sajátosságban is, hogy a szóbeli elbeszélés imitációját hajtják végre, természetesen tudatában lévén az írott formának. Az író szimulálja a szóbeliséget meghatározott stratégiaként. Mindegyik elbeszélő a szóbeli történetmondás csapongó, nem a lineáris útján halad. Az emlékezet nem időrendi

¹²⁸ BÉNYEI: *Apokrif iratok*, 1997, 99. o.

¹²⁹ Uo. 100. o.

¹³⁰ „a nyelv itt elsősorban nem a valóságról való beszéd, hanem a valóságot befolyásolni kívánó, azt „mágikusan” átalakítani vágyó cselekvés: vagyis pragmatikai tekintetben a nyelv kilép a referencialitás kényszeréből”. Uo. 102. o.

felidéző mechanizmusát a Rák Móric-féle narráció kapcsán világítottuk meg. A szóbeliséget imitálva az elbeszélő sokszor hagy ki dolgokat, majd visszakanyarodik hozzájuk, összefoglalja az addig elmondottakat vagy ismétlésekbe bocsátkozik, több véleményt is ütköztet beszámolójában. Mindezt a megfelelő regény elemzésekor már bővebben kifejtettem.

További vonatkozási pont a *genealógia* mint figuratív tér kérdése. „[E]z az a kétértelmű hely, ahol egyszerre zajlik a szubjektivitás, az önazonosság lehorgonyzási kísérlete, eredet keresési kísérlete és ennek problematikussá tétele.”¹³¹ Mártonnál a történetbe való bekerülésnek feltétele, hogy minden egyes szereplő megjelenésekor annak történetével visszamenőleg tisztába legyünk. Ez nála a műfaj imitálásának színtere is (például a Kittlitz gyilkosságánál, a Kittlitz família eredettörténete és mítosza [107–112]). Lángnál az 5. fejezet tartalmazza a Barcsaiak geneziséét, mely a rúkmadárral kötődik össze: „A félelem volt a kotlósa, és a félelem újra meg újra láthatóvá varázsolta.” [92] Háynál a boldogtalanság eredetmítosza a legszembeötlőbb, de a török szultánok családfája is helyet kap enumeráció révén [125]. Darvasinál a legjellemzőbb a genealógia motivikus szálának használata. Nemcsak a Bala család története mesélődik el, de ezen keresztül az egész magyar történelem őstörténete is szerepet kap. [71–80, 110–121] A metonimikus kapcsolat, mely egyben szimbolikus is a könnymutatványosok alakján át, szintén közös eredet-mítoszt teremt számos szereplő között. („Ők ketten, Pilinger Ferike és Rudica rokonok. Véreik ők egymásnak, mert aki egyszer is utazik a könnymutatványosok szekerén, legyen bár élő vagy halott, mindig a sorstársára ismer a szertelenül kanyargó földi történetekben. Ők is tudják a rokonság tényét. Tudják, hogy nem csak a vér adja a rokonságot, hanem a történetek mélyében munkálkodó sorsszerűség, mely erre is arra is porciózik.” [102, 154]) Ez a motívum láthatóan visszafródik a történetmondás kényszerűségébe, abba az írásmódba, mely „a szubjektum önazonosságának megállapítását vagy megállapíthatatlanságát, a jelenlét lehetőségét vagy lehetetlenségét [figuratív térként, trópusként] elképzei”.¹³² Ehhez járul még hozzá, hogy az elbeszélő is közösséget vállal szereplőivel, azok történeteivel, beírja magát a saját történetébe, az általa létrehozott genealógiába. („Úgy tehát az embernek testvére az, aki mi is lehettünk volna.” „Megvalljuk tehát, a testvérünk minékünk ez a gyermek [Pilinger Feri]” [2, 9]).¹³³ De hasonló, metonimikus-metaforikus szinten értelmezhető a Székiáltó Borbálával való testi kapcsolat is, mint az ősanával való érintkezés (amely nyilvánvalóan az inverzió azon példája is, amikor az ősanya és a kurtizán szerepköre azonossá válik).

A mágia tevékenysége valamilyen tilalom áthágásához, transzgresszivitáshoz

¹³¹ Uo. 115. o.

¹³² Uo. 112. o.

¹³³ Vagy másutt: „Útközben jön a világra a gyermek, akire végig e históriában, mint a testvérünkre gondolunk, s akit szorgalmasan követünk. De csak addig követjük mégis, míg a dolgok engednek. *Mi nem ismerjük sem a kezdet, sem a vég csendes, elnyugvó boldogságát.* Mert mindig is folyt a vér, s ha szemünket lehunyjuk, akkor is folyik tovább.” [8. Kiemelés tőlem: R. I. P.] Ebben az idézetben nemcsak a genealógia visszafródását szemlélhetjük, mely az éppen születendő gyerek, a szülés és a vér kapcsolatát a vérvonal mint genealogikus motívummal kapcsolja össze, de a kiemelt részben a történetek szövése, a történetbe való bekerülés és a történet birtoklásának igazságára is kapunk *implicit metanarrációt* (Csányi Erzsébet).

köthető. „[A] mágikus realista szövegek jó néhány olyan jellegzetességgel rendelkeznek, amelyek megfeleltethetők egyes, a tilalmak áthágásához kapcsolt stratégiának.”¹³⁴ Ezek a tilalomáthágások több csoportba sorolhatóak: a *kevertség* (*mélange* – Roger Caillois fogalma¹³⁵), amely megnyilvánulhat mitológiai diskurzusok diffúziójában, textuális szinten: például a keresztény mitotémák és a pogány, archaikus elemek keveredése, együttes jelenléte Darvasinál (István–Vajk kettőse, az Úr profanizálása), de tematikus szinten is: például hibrid lények (emberarcú papagáj a *Bestiáriumban*, Della, a Darvasi regényben, aki Pep Velemir különféle emberi testrészekkel való mutatóváltásának terméke, a kutyafejű tatár [Darvasi]), tündérek, törpék jelenléte (Pep Velemir, Luigi Escapolo Firabolla), Absolon Demeter emberi, isteni vagy ördögi mivolta (lásd Lángnál Sapré alakját), az emberek a föld alatt (Láng), avagy a föld felett lakoznak (Láng) és Pilinger nemtelenné válása is ilyen. A másik jellegzetes áthágást az *excesszus* címkével illeti Bényei.¹³⁶ Egyfajta mértéktelenséget, burjánzást, pazarlást, túlzás jelentéskörét fűzi össze ebben a kategóriában. Ez a típus nemcsak tematikus szinten tapasztalható nagy számban (Vidrányi Ákos emberfeletti méreteket öltő teste [Láng], Rudica és Borbála szexualitása [Darvasi]), de a *történetelvűség*ben is meghatározó szerepet nyer. „Ezek a gyakran szédítően gyors cselekményvezetésű regények azok közé az elbeszélő szövegek közé tartoznak, amelyek a szereplőt, a jellemet egyértelműen alárendelik a történetnek.”¹³⁷ Ez a legjobban Mártonnál figyelhető meg, aki a barokkos építkezésű, burjánzó történetek teljes totalitását kívánja bemutatni, és ezen keresztül a világ totalitását. A *figuratív* túldetermináltságra a Háy-regény dzsigerdilen metaforája a leginkább felfejthető példa, Darvasinál pedig a könny, a szomorúság kap mindenre kiterjeszthető metaforikus funkciót.

Ha emlékezetünkbe idézzük a regények címe és műfaja között fennálló viszonyt, megfigyelhetjük, hogy mindegyik regény valamiféle szöveget utánoz, illetve megteremti ennek az utánzásnak a látszatát. Márton igaz történetet ír, Láng bestiáriumot, Háy – címben nem jelezve – az én-elbeszélőjű fiktív önéletrajzot veszi alapul, Darvasi legendába foglalja mondandóját. Ez a viszony valamelyest leírható azzal a terminussal, amit Bényei Tamás használ a mágikus realista szövegek hasonló jellegére. Ez a terminus az *apokrif*: „olyan szöveggént gondolják el önmagukat, amely, bár a szent szövegek formai eljárásaival él, nem rendelkezik azok (külső) autoritásával, az igazsághoz való transzcendentálisan garantált viszonyával”.¹³⁸ Ebben az esetben egyik szövegünk sem tekinthető apokrifnak, mivel egyik sem használja fel teljes mértékben a jelzett szövegelőd műfaji formaeszközeit. De amennyiben az apokrifot viszonyként írjuk le, amely a történelemhez való hozzáállásukat nyilvánítja ki, akkor mégis idesorolhatjuk őket.¹³⁹

A bevezetőben felvázolt történetelvűség mint írásmód, melyet a szétágazottság-

¹³⁴ Uo. 127. o.

¹³⁵ Idézi BÉNYEI, 128. o.

¹³⁶ Uo. 133. o.

¹³⁷ Uo. 133. o.

¹³⁸ Uo. 142. o.

¹³⁹ „egyértelműen apokrif történelmi elbeszélés, bizonyos eseményeket korrigáló, illetve másfajta, eddig rejtett (vagyis „apokrif”) kontextusba és okozatiságba helyező szöveg”. Uo. 142. o.

gal és a sztereotivitással határoztam meg, és a mágikus realista írásmód viszonyának kérdésében azt láthatjuk, hogy a mágikus realista írásmód mintegy magába foglalja az általam körülírt „kategóriát”. Hogy ez mégsincsen így, arra éppen a szövegek és a mágikus realista írásmód jellemzőinek együttes vizsgálata világított rá. Tapasztalhattuk, hogy míg a *Jacob Wunschwitz*-ben csak nagyon kis mértékben lertünk fel az utóbb említett írásmódra utaló jegyeket, addig a Láng Zsolt által írt *Bestiáriumban* már nagyobb számban, de nem kellő mértékben. Viszont mind a kettő magában hordozza azokat a történetfilozófiai szemléletmódokat, és az ebből adódó történetelvűséget és poétikai konstrukciót, melyet kiinduló vizsgálódásunk alapjaként megfogalmaztam. A Háy-regény ezen kívül magának tudhatja azokat a legfontosabb sajátosságokat, mint a „mágikusnak nevezhető figurativitást és kauzalitást, a kettős zsúfoltságot, valamint a nyelvhasználat ontológiai és pragmatikai helyzetének „mágikusságát”,¹⁴⁰ melyek szükséges és elégséges feltételei a mágikus realista írásmóddal való rokonság megállapításához. A *könnyűmutatványosok legendája* pedig szemléletében és nyelvezetében még tovább megy ezen. Mindazonáltal óvakodnék a kelet-közép-európai mágikus regény egyik sajátos termékének tartani bármelyik elbeszélést.

Bényei Tamás könyve megfelelő kiindulópontjául szolgálhat egy, a közép-európai és magyar regények sajátosságait leíró, a mágikus realista írásmódhoz közeli poétika felvázolásához. Mindenesetre jelentős mértékben eltérő kánon szempontokhoz kell igazodnia, figyelembe kell vennie az eltérő kulturális, nyelvi, prózai hagyományokat (például a balkáni vagy mediterránabb közeg irodalmában, gondolkodásában centrálisabban jelenlévő jellegzetességeket, amelyeknél jóval tendenciózusabbnak tűnik a fikció és valóság meg nem különböztetése), a történetkezelés statikáját és dinamikáját, a történet- és történelemfelfogás filozófiai és időbeli kérdéseit.

¹⁴⁰ Uo. 146. o.

Te is más vagy, te sem vagy más?* ◀

Géczi János: *Vadnarancsok I.–II.*

„Aki a szexualitásról beszél, bizonyos mértékig kivonja magát a hatalom fennhatósága alól, megkérdőjelezi a törvényt; s ha csak egy csipetnyit is, megelőlegezi az eljövendő szabadságot.”

Michel Foucault: *A szexualitás története*

Bár még nem ettem vadnarancsot, felteszem, hogy számomra, ki a „szelídnarancs-hoz” szokott és különben is édesszájú, erősen savanyú ízű lenne, és elfogyasztása nem jelentene különösebben nagy élvezetet. Vadnarancsból természetesen kevesebb van, mint „szelídnarancsból”, hisz ha nem így lenne, akkor a mostani vadnarancsok valószínűleg „szelídnarancsnak” számítanának, a „szelídnarancsok” pedig... Hisz tudjuk jól, csak különbségek léteznek. Mindezek a megállapítások igazak a mi, azaz Géczi János vadnarancsaira is. A „társadalom deviáns elemei” ők, hogy szépen és illemtudóan fogalmazzak, kik ezért vagy azért képtelenek a normális életre. Persze ez a „normális élet” kifejezés a többi „normális” dologhoz hasonlóan elég talányos. Én például ma egy beszélgetés során többször a „normális emberi kapcsolat” összetételt használtam, és csak később döbbszem rá, hogy lényegében nem tudom pontosan, hogy ez a széles körökben kedvelt kifejezés mit is jelent. Deviáns, a társadalomban peremhelyzetbe szorult, azaz azzal szembe fordul emberekről van tehát szó, de itt sem árt meggondolni azt, hogy mindez „pontosan” mit is jelent. Lehetséges-e a társadalmi rendben, azaz egy struktúrán kívül elhelyezkedni, mintegy kitörve abból? Lehetséges-e a lázadás úgy, ahogy azt a *Vadnarancsok I.* néhány beszélője elképzei, és a homoszexualitás és eme struktúra kapcsolata elképzelhető-e egy statikus elnyomó viszonyban? Lehetséges-e ezeket a problémákat „közömbös szemlélként” (Géczi, 2009. o.) vizsgálni? Hagyjuk ezeket a kérdéseket egyelőre lebegni, remélhetőleg a szöveg vizsgálata során választ kapunk némelyikre.

A *Vadnarancsok I.* mintegy „társadalmi kórképként” kezelhető, olvasható, rendhagyó helyzetjelentésként az ifjúságról. A négy élettörténetét elmondó beszélő mindegyike úgymond áldozat. A poétikai ereje ennek a szövegnek abban rejlik, hogy szakítva a szociográfiai szövegek hagyományaival, nincs legfelső beszélő, ki rendezi, magyarázza és értelmezi a tulajdonképpeni beszélőket. Eme eljárás azért mondható jelentősnek, mert a nyelvet nem egyszerűen eszközként fogja fel, hanem mint magának az énnak a szerveződési helyét. Az egyes részekben is a szubjektumok eme (re)konstrukciója figyelhető meg. Másrészt, ez a modell talán már szakítást jelent ama problémamentes viszonnnyal is, ahogy egy – a szocreál sémák által mesterségesen

* GÉCZI JÁNOS: *Vadnarancsok*. Budapest, 1998, Orpheusz.

is erősített – hagyomány tükörként, egyszerű leképezésként képzelte el valóság és valóságról szóló beszéd kapcsolatát. Sok esetben a befogadó elé is több akadályt állít ez a konstrukció, azaz több munkára készíti, például Józsi szövegének esetében az ő „nyelvi horizontja” elég messze esett a saját „nyelvi elváráshorizontomtól”.

Társadalmi körkép meghatározásunk egyben már eme szöveg korlátait is jelzi. A mai társadalom sok tekintetben eltérést mutat a *Vadnarancsok I.* által felvázolt „jelenhez” képest. Két, a szövegekben újra és újra felbukkanó, és egymással is összefüggő motívumra utalnék csak eme állítás alátámasztásához, az egyik a kábítószer-élvezet problémája, a másik pedig az ifjúsági szubkultúrák sok helyen kiemelt messianisztikus szerepe. A mai kábítószer-élvezet teljesen másfajta (szub)kulturális és társadalmi mátrixot tételez, mint húsz évvel ezelőtt. A szipózást és a gyógyszer-élvezést egyre kevésbé tekinthetjük jellemző problémáknak, helyükre az elmúlt évek médiarohamainak megfelelően a már mindenki által jól ismert „diszkódrogok” és a korszerűbb hatóanyagok kerültek. Nem csupán arról van azonban szó, hogy megváltoztak az élvezet eszközei, hanem eme élvezet okai és céljai is jelentős átalakuláson mentek keresztül.

Ezen utóbbi megállapítás vezet át minket a szubkultúrák területére. A jelentős változás természetesen itt sem abban merül ki, hogy a főleg Berta és Juli elbeszélésében vázolt alternatív zenei irányzatok helyére újabbak léptek, új zenekarok váltak hőssé, hanem abban, hogy ezeknek a szubkultúráknak a funkciója és a helyzete változott meg. Az elmúlt évek retrospektív értékelései és értelmezései olyan képet alakítottak ki a nyolcvanas évek elejének alternatív mozgalmairól, hogy azok mintegy „ellenkultúráként”, a fennálló hatalmi és társadalmi renden kívülállóként határozták meg magukat. „Nem volt köztünk kordon. És neveltek bennünket. A koncert elején például bemondták, hogy akinél ragasztó van, az idehozza, vagy nem kezdünk el játszani. És akkor odavittük.” (47. o.), mondja például Berta egy Beatrice-koncert kapcsán, jelezve ennek a szubkultúrának a kitüntetett fontosságát és tanító szerepét, mely szerepre napjainkban legalábbis kétkedéssel kell tekintenünk. Az elmúlt tíz év tapasztalata azt mutatja, (illetve tőlünk nyugatabbra már az elmúlt harminc év tapasztalata), hogy a szubkultúráról nem lehet egy egyszerű kultúra–ellenkultúra oppozíció keretén belül beszélni. Az elmúlt időszak hasonló áramlatai immár képtelenek – avagy nem is akarják – magukat egy ilyen viszony részeként elképzelni. Inkább mintha arról lenne szó, hogy megjelenésük pillanatától kezdve ezek a radikálisnak ható erők már azonnal egy átfogó struktúra részeként léteznek, ahogy Michel Foucault is megjegyzi: „az ellenállás soha nem külsőleges a hatalomhoz képest.” (Foucault, 97. o.) Ennek a – jó–rossz ellentétpárnál jóval bonyolultabb – folyamatnak az alakulása nagyszerűen végigkísérhető például a Sziget fesztiválok (illetve most már Pepsi-sziget) történetén („Eurowoodstocktól” a Pepsi-szigetig vezet ez az út). Persze elképzelhető, hogy a saját oppozíciónk a két időszak szubkultúráinak összehasonlításában maga is erőszakolt, hisz könnyen lehetséges, hogy a játék a nyolcvanas évek elején is jóval összetettebb volt. Éppen ezért hangsúlyoznám, hogy ezek esetében a *róluk szóló* beszédre, azaz diszkurzusra van szó (az már persze más kérdés, hogy egy diszkurzus mennyiben választható el magától a jelenségtől).

Témájának tekintetében a *Vadnarancsok II.* „aktuálisabb” elődjénél. Bár erre a szövegre is igaz a második fejezet címében is szereplő „pillanatfelvétel”-jelleg, tárgya, a szexualitás, illetve pontosabban a homoszexualitás jóval egyetemesebb társadalmi szervező erő, jelenség, mint az eddigi témák. Talán éppen ezért nem is illik

bele teljesen a szerző által felvázolt sorba, nagyobb és önmagában is megálló jelen-ségnek tűnik („...a húsz-harminc évesek problémáinak sorába az alkoholizmus, a narkómánia, a szektásság, a csövesélet mellett a homoszexualitás is beletartozik” [Géczi, 209. o.]). Poétikai megformáltságának tekintetében a *Vadnarancsok II.* társához hasonló, azonban itt jelen van egy a szöveg többi beszélőjéhez képest „felső” narrátor is (azaz: magát a szövegeken felül meghatározni kívánó beszélő), ki értelmezi, magyarázza, értékeli a többi beszélő által elmondottakat és pozícióikat, ki saját helyét így határozza meg: „szexualitásukat megpróbáltam mint többé-kevésbé hétköznapi problémát, *közömbös szemlélőként* vizsgálni” (209. o., kiemelés tőlem, S. M.). Persze mindenképpen felmerül majd a kérdés, hogy ez a kívülről álló magatartás meddig és mennyiben tartható.

„A hagyományos családfogalom felbomlásával – az utóbbi tizenöt-húsz évben – jelentősen megnőtt a hazai leszbikusok, homoszexuálisok száma” – olvashatjuk a *Vadnarancsok II.* első oldalán, majd később, az első fejezet során, eme tételnek a kibontását kísérhetjük figyelemmel. Eszerint tehát a homoszexualitás elsődleges oka a társadalomban keresendő, mégpedig a társadalmi válságok implikálják legnagyobb mértékben a létező genetikai okok mellett a homoszexualitást, másrészt pedig a társadalmi modell alapjaival is gond van; „Ha összevetjük, hogy a homoszexualitás eredet narcisztikus, infantilis érzelmvilág, s ugyanakkor társadalmunknak célja az emberek függőségi helyzetének és gyerekes infantilitásának fenntartása, akkor elődereng a mai korban olyannyira megnövekedett homoszexualitási arányok egyik lehetséges oka” (217. o.). Tehát a társadalom elnyomja az egyént; ez az elnyomás vonatkozik az „egészséges” szexualitásra is, mely ezen hatások miatt képtelen normálisan kifejlődni, helyette deviáns jelenséggé válik a homoszexualitás jön létre. „...szabad, de nem illik semmilyen nemi eltérésekről beszélni. Még értelmiségi körben sem, nemhogy például egy idős paraszt néni előtt” (211. o.) – írja a szerző, némileg azt is indokolva, hogy miért is van szükség erre a könyvre. A represszióval és az elhallgatással szemben kell tehát beszélnie ennek a szövegnek, ahogy Foucault írja: „Mi viszont, legalábbis az utóbbi évtizedekben, mindig valamilyen pózba vágjuk magunkat, valahányszor a szexualitásra fordítjuk a szót: talán büszkeségünkben, hogy van bátorságunk szembeszállni a fennálló renddel; a hanghordozásunk azt sejteti, hogy tudjuk mennyire bomlasztóak vagyunk...” (11. o.) – határozza meg Foucault azt a „lázadó” diszkurzust, melyhez a *Vadnarancsok II.*-nek is van némi köze. Az érvelés meggyőző; de mintha valami elkerülte volna a szerző figyelmét. Nem lehetséges az, hogy emellett a statikus viszony és a homoszexuálisok számának növekedése mellett (vagy helyett) arról van szó, hogy a homoszexualitásról szóló diszkurzusok szaporodtak meg, újabb és újabb diszkurzusokat gerjesztve ezzel, melyek sorába ez a szöveg is beletartozik? Nem lehet ezt a jelenséget ahhoz a diszkurzív robbanáshoz hasonlítani, melyről Foucault beszél a perverziók születése kapcsán? (Vö.: Foucault, 39–53. o.) Nem elbagatellizálni kívánom ezzel a dolgot, inkább arról van szó, hogy a jelenséget lehetetlen elválasztani a róla szóló diszkurzustól; nem csupán azt kell látnunk, hogy ha nincs jelenség, akkor nincs diszkurzus, hanem azt a tételt is meg kell fontolnunk, hogy ha nincs diszkurzus, akkor az adott jelenség sem létezik. Ezen megjegyzések fényében érdemes megvizsgálni azt a következtető megállapítást is, mely Géczit is befolyásolni látszik, miszerint a társadalom elnyomás alatt tartaná a (homo)szexualitást. Foucault meggyőző cáfolatát adta ennek a tételnek; nem arról van szó, mondja, hogy ilyen hatás – ellenhatás viszony

létezne, hanem az egymást keresztező diszkurzusok analízise – és egyáltalán felismerése – révén mintha arra jutnánk, hogy a szexualitás és a hatalom diszkurzusai folyamatosan átszövik egymást, és egymásba fordulnak. Hogy parafrázisomat valamire használni is tudjuk, nem árt megvizsgálni Foucault hatalom felfogását. „Hatalmon én nem »a Hatalmat« értem, nem azon intézmények és mechanizmusok összességét, amelyek valamely adott államban biztosítják az állampolgárok feletti uralmat. Nem is az uralkodás egyik módját értem hatalmon [...] A hatalom elemzésének ugyanis nem szabad az állami szuverenitás, a törvény formája vagy egy uralkodás globális egységének posztulátumából kiindulnia; ezek legfeljebb olyan formák, amelyeket a hatalom végül magára ölt.” (94. o.) Ezek tehát a hatalom arcai, melyeket azért vesz fel, hogy elviselhető legyen. A hatalom eme felfogás szerint bonyolult, végeérhetetlen játék, melynek mindenki részese a „rámért” szerep szerint. Nincs itt semmiféle akaratlagosság; a játék önmagát játssza, uralhatatlan és végső soron öncélú. Az összes többi (nyelv)játék eme nagy össznépi szórakozás része. Itt érünk vissza a szubkultúrák kapcsán már futólag említett kérdéshez: mindennemű ellenállás csak eme struktúra részeként képzelhető el, hiszen mindannyian így vagy úgy, de a rendszer része(se)i vagyunk.

Eme hatalom néhány vonása legradikálisabban talán Orwell 1984 című regényében mutatkozik meg (persze csak abban az esetben, ha képesek vagyunk némileg elvonatkoztatni a szöveg értelmezési hagyományától). A „Nagy Testvér” itt csupán díszlet, eszköz arra, hogy a hatalom elviselhetővé tegye és konkretizálja önmagát („...a hatalom csak úgy elviselhető, ha jelentős része el van rejtve.” (Foucault, 88. o.) A hatalom végső célja érthetetlen az egyes egyén számára, ahogy a főszereplő, Winston írja naplójában: „*Azt értem, HOGYAN csinálják, de nem értem, hogy MIÉRT.*” (91. o.) Winston megpróbál egy külső pozícióból ellenállást tanúsítani, ennek egyik eszköze éppen a szexualitás. O’Brien révén azonban ez az ellenállás maga is a struktúra része, egy bonyolult játék jelentéktelen eseménye, mely önmagát oltja ki. O’Brien mindig is a hatalom része volt és az ő révén Winston „hatalomellenes” tevékenysége szintén. „A hatalom célja a hatalom” és „az egyén csak egy sejt” – mondja O’Brien Winstonnak oktatása során. Winston előtt feltárul a hatalom „igazi” arca; ezzel azonban már nem élhet együtt.

Eme „elméleti” kitérő után ideje visszatérni a *Vadnarancsok II*-re. A felvázolt elméleti alapokhoz tartozó diszkurzusanalízist a szöveg már említett poétikai sajátosságai, azaz bizonyos fokú többszólamúsága miatt kitűnően el lehet végezni. A szövegben négy jól elkülöníthető (már amennyire a „játék” egyes részeit el lehet különíteni egymástól) diszkurzussal találkozhatunk: magának a „felső beszélőnek” a tárgyhoz való viszonyával, a homoszexuálisok homoszexualitásáról szóló beszédével, egy „átlagember” eme devianciához való kapcsolatával (egy vendéglős története) és végül egy jogi, orvosi diszkurzussal (idézetek egy orvosi kézikönyvből és az Értelmező Kézisótárból). Ezek közül a szöveg olvasása során legtöbbször az elsővel és a másodikkal találkozunk, így célszerű legelőször ezekkel foglalkozni.

Az elbeszélői diszkurzus tehát, ahogy már fentebb szó esett róla, külsődlegesként kívánja magát meghatározni a többi diszkurzushoz képest. Amit ígér: minél teljesebb, minél objektívabb tudást tárgyról. Ez az ígélet leginkább a *Vadnarancsok II*. utolsó fejezeteiben manifesztálódik. A felső beszélő itt szövegszervező erővé válik, mintegy lexikonná formálva a szöveget; egy-egy, a homoszexualitáshoz tartozó jelenséget betűkkel jelölt szubjektumokhoz rendel, ábécé sorrendben előrehaladva,

mintegy osztályozható és leírható tudássá téve tárgyát. („Hosszabb-rövidebb szemezés után alkalom teremthető a szóba elegyedésre, legyen az leejtett újság, kétforintos keresgélése az automata előtt, vagy valami más. A.-t például így szólította le egy magát könyvügynöknek mondó illető. [...] B. egyetemista, hetenként utazott haza Pestre, szüleihez. [...] C.-nek gimnazista korából származik strandélménye ...” (272. o.). A lexikonok, enciklopédiák a minél teljesebb megismerést ígérnek, jellegzetesen „modernista” jelenségek, nem véletlen tehát, hogy a felvilágosodásnak, az emberi értelem nagy korszakának szerves része és egyik legreprezentánsabb eseménye volt a Nagy Francia Enciklopédia írása. Ahogy Foucault nyomán H. Nagy Péter írja: „Az enciklopédia vagy lexikon tehát a dolgok rendjének »helye«, amit egy kultúra fundamentális kódjai írnak, szövegesítenek, ezért a diszkurzusok archívumának reprezentálója.” (H. Nagy, 50. o.) A „Géczi-lexikon” így mintegy összefoglalja a tárgyról szóló diszkurzusokat, uralható és átlátható tudássá formálva azokat, illetve ilyesfajta tudást ígérve nekünk, olvasóknak a „homoszexuális kultúráról”.

Itt merül fel persze a kérdés, hogy mennyiben lehetséges egy ehhez hasonló viszonyt kialakítani, illetve fenntartani. Mennyiben lehet valaki eme téma közömbös szemlélője és mennyiben képes uralni ezeket a diszkurzusokat. Arról már esett szó, hogy elméletben lehetetlen egy ilyen, felső avagy külső viszonyt kialakítani, hisz minden diszkurzus ugyanabba az átfogó struktúrába tartozik bele. Már a szöveg kezdetén gyanúval kell élnünk egy ilyesfajta kapcsolat iránt, illetve maga a beszélő is mintha belátná eme feladat nehézségét: „Kérdéseimet a jólneveltség határain belül próbáltam megfogalmazni – nem sok sikerrel. Mire a töredékes válaszokból kihámoztam a feltételezhető igazságot, kölcsönösen megviseltük egymás idegeit.” (209. o.) Az azonban, hogy lehetetlen egy értékközömbös, minden más diszkurzus hatása alól magát kivonó beszédmódot megteremteni, csak a második fejezet elején derül ki véglegesen. Egy homoszexuális férfi jellemzésekor írja ezt a beszélő: „Bár a mai énjét elmondó ember beszédének szövege olykor felfeslik, egy-egy ponton felsejlenek az előzmények: ...*olyan testrészeket csókol és fogott meg, amiket előtte a feleségem soha...* Lassanként megértjük: a nemi életben tapasztalatlan – kulturálatlan? – ember a véletlen folytán éppen homoszexuális kapcsolatban szerzett »nagy« *tapasztalatokat*.” (218. o.) Eszerint a beszélő számára a homoszexualitás, a homoszexuális kapcsolat mintegy pótszer; semmiképpen sem ér, semmiképpen sem érhet fel a „normális” szexuális kapcsolattal, nem egyszerűen devianciáról van szó, hanem mindenképpen negatív devianciáról. Ebben a kommentárban bizony már értékítélet is bennefoglaltatik a heteroszexuális kapcsolatok javára, jelezve ezzel, hogy képtelenség egy semleges pozíciót kialakítani. Ez a vélemény már csak azért is érdekes egyébként, mert J. szintén a homoszexuális nemi kapcsolatok elsőbbségéről beszél a heteroszexuálisokkal szemben („Mert a lányok közötti szeretkezés jóval esztétikusabb. Olyan, mint egy előjáték. A nők jobban ölelkeznek, mint a pasik. Sokkal jobban ismerik a testüket, így jobban is bánnak vele, és a másikkal is” (284. o.)), és esetében – miután feltételezhetően azonos a *Vadnarancsok* I. Julijával – igazán nem lehet azt mondani, hogy tapasztalatlan lenne a heteroszexuális kapcsolatok terén. („Az utolsó beszélgetések hetében, saját szavai szerint »kilenc pasival feküdt le«.”) (281. o.)

Ami a legfeltűnőbb a homoszexuálisok elbeszéléseinek vizsgálatakor, az egyrészt egy bizonyos fajta védekező pozíció, másrészt az önmeghatározás „pótlék” volta. A védekezés minden bizonnyal a beszédhelyzetből is következik. A beszélők mintegy vallomást tesznek, és – legyen bár ez önkéntes, vagy kikényszerített – a vallomás

két fogalommal kapcsolódik leginkább még napjainkban is össze: a kínvallatással és a gyónással. Mindkét kapcsolódási pont bűnöst feltételez, vagy legalábbis gyanúsítottat, így a vallomást tevő személy szükségszerűen védekező pozícióba szorul; ártatlanságának bizonygatása, és az esetleges bűn áthárítása lesz beszédének legjellemzőbb vonása. Foucault-nál pedig a szexualitásról szóló diszkurzusok alapja a vallomás helyzete. Eme defenzív stratégiának egyik legjellemzőbb vonása például a *buzi* és a *meleg* éles megkülönböztetése. „*Nem vagyok buzi, telítve vagyok érzelmekkel, én egy »meleg« ember vagyok!*”- mondja az egyik beszélő. Majd a „buzikat” így jellemzi: „Ezeknek minden mindegy, nem számít a külső, naponta váltogatják a partnereket, és azt sem nézik, hogy ez a partner tiszta-e.” (220. o.) A „meleg” ember kifinomultabb, kultúráltabb, értékesebb a „buziknál”, legjobb esetben is lenézéssel hajlandó csak beszélni róluk. Ebben a megkülönböztetésben azonban mintha már az is benne lenne, hogy a homoszexualitáson maguk a homoszexuálisok szerint is van mit szégyellni; bizony, akadnak itt sötét foltok is, de nekem ezekhez semmi közöm, én „meleg” vagyok, tehát ártatlan, a bűnöket nem én követem el! – mondják ezek az emberek. A másik hasonló vonás mintegy ellenreakció a narrátor diszkurzusának elemzésekor már részletezett általános beszédmódra, mely szerint a homoszexuális kapcsolatok alacsonyabbrendűek a „normális” kapcsolatokhoz képest, így valamiképpen a homoszexuális egyén sem ér annyit, mint egy „rendes” ember. Ezzel szemben a beszélők saját nemi kapcsolataiknak elsőbbségét hangsúlyozzák, saját számukra is bizonygatva így lényük értékességét. „Egy feleségnek, akiben az él, hogy ő a feleség, és kötelessége a férjét kielégíteni, sosincs annyi tapasztalata, hogy tudja, mikor mi jó férjének” (222. o.) „...a lányok közti szeretkezés jóval esztétikusabb” (284. o.) – vallják a beszélők, és ebben szintén mintha némi magyarázkodást és mentegetőzést vehetnénk észre homoszexuális mivoltuk miatt. Ezzel egyben el is érkeztünk eme védekező magatartás másik feltételezhető okához: ezek a beszélők sem képesek kivonni magukat azon diszkurzusok alól, melyek sok esetben egyenesen betegségként, avagy elfajzásként kezelik különbözőségüket.

A másik jellegzetes vonás a pótlólagosság. A homoszexuálisok nemi és egyéb kapcsolataikat mindig a heteroszexuális viszonyok mintájára, mintegy azok pótlólagosként határozzák meg: „A meleg életben az, aki nőt játszik, a férfiakat előről nézi meg; aki pedig férfit, hátulról.” (226. o.) Barátokról és barátnőkről beszélnek, jelezve ezzel diszkurzusuk függőségét és alárendelt voltát. Ez a jelenség – persze erősen áttételesen és közvetve – mintha a feminista irodalomkritika problémájához hasonlítana. Ennek az irányzatnak az egyik fő vizsgálódási pontja: a nő(i) olvasó. A probléma azonban az, hogy egy nő nem feltétlenül olvas nőként, mivel nem rendelkezik olyan önálló diszkurzussal, mely alapján ténylegesen női olvasó lehetne. Ahogy Jonathan Culler írja: „...nőként olvasni nem szükségképpen azt jelenti, ami akkor megy végbe, mikor egy nő olvas: olvashatnak és olvastak is a nők úgy, mint a férfiak.” (Culler, 66. o.) Majd az egyik feminista kritikus véleményét is idézi: „... az olvasás olyan *tanult* tevékenység, amely, társadalmunk sok egyéb tanult értelmezési stratégiájához hasonlóan, elkerülhetetlenül nemek szerint kódolt és nemek szerint modulált.” (Kolodny, idézi Culler, 69. o.) A feladat tehát ezen hagyományok felismerése és kikapcsolása lenne. Egy ilyen, az általános diszkurzusok és értelmezési módszerek alól magát kivonni tudó női olvasó megteremtésének esélyei véleményem szerint meglehetősen csekélyek, és mintha egyfajta idealisztikus „női super-reader” képzetét sugallnák. A kérdés tehát a homoszexualitás esetében is adott:

lehetőséges-e „homoszexuálisként” beszélni, elszakadva egy hagyományos beszéd-módtól? A szövegek alapján úgy tűnik, hogy erre nincs sok lehetőség.

Ami az „átlagember”, azaz a vendéglős beszédében feltűnő, az a jelenség bizonyos fokú egyoldalúsítása. A beszélő szinte folyamatosan a szexuális kapcsolatokat jellemzi, másfajta, a jelenséggel kapcsolatos tapasztalatairól (nincsenek? vagy nem tartja őket fontosnak?) alig ejt szót. Annak a feltevésnek, hogy nem lenne más tapasztalata a homoszexuálisokkal kapcsolatban, némileg ellentmond a következő mondat: „Akikkel beszélgettem – mert később szívesen voltam velük – értelmes emberek voltak.” (288. o.) A szexuális szokásokról viszont annál bővebben beszél. „A fülke oldala több helyen ki van fúrva, hogy a különböző magasságú emberekre is rálassanak, amint vizelnek” (290. o.) – írja. Majd: „De általában a csoportszex a meleget nem nagy divat” (291. o.), fejezi be egész elbeszélését. Ez a jelenség talán kapcsolható a korábban már elemzett buzi/meleg ellentétpárhoz. Ott ugye arról volt szó, hogy az „értékes” homoszexuálisok számára nem a szex a legfontosabb, hanem maga a szerelem, szemben az „élvhajhász” „buzikkal”. A nemi kapcsolatok ilyen fajta előtérbe helyezése azt sejteti, hogy a beszélő számára ezt jelenti elsősorban a homoszexualitás, és így véleménye – bár gondosan kerül mindenféle értékítéletet, sőt néhány megjegyzése alapján még tartja is valamire a homoszexuálisokat – némiképpen elítélő a jelenség egészével kapcsolatban.

Miután mindezeket körbejártuk, újra csak a címben is felvetett kérdéshez jutunk el: mennyiben valósítható meg a népszerű „szubkulturális” szlogen, a „te is más vagy, te sem vagy más” nagyon is kérdéses „üzenete”?

FELHASZNÁLT SZÖVEGEK:

GÉCZI JÁNOS: *Vadnarancsok*. Budapest, 1998, Orpheusz.

ORWELL, GEORGE: 1984. Budapest, 1994, Európa.

FOUCAULT, MICHEL: *A szexualitás története*. Budapest, 1996, Atlantisz.

FOUCAULT, MICHEL: Mi a szerző? In *Világosság*, 1981/4, melléklet.

CULLER, JONATHAN: *Dekonstrukció*. Budapest, 1997, Osiris.

H. NAGY PÉTER: A lexikon mint a lehetséges történelmek archívuma. In uő.: *Kalligráfia és szignifikáció*. Veszprém, 1997, Művészetek háza.

► Retorikakritika,

*vagy Aki nem szereti a nosztalgiát**

ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK

1. Ez a bíráló eredetileg Kőrösi Zoltán *Hentesek kézikönyve* című novelláskötetével foglalkozott, ám pragmatikai okok miatt a szöveg témája megváltozott. Az elkövetkezendő kritikai diskurzus folyamán nem túl valószínű, hogy bárki is közelebb kerülne annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy „Lehet-e (deklarációs szempontból: Szabad-e...) egy másik dologról pontosan ugyanazt mondani, mint ami már az egyikről mondva lett – egy, az egyikről való kimondás alkalmától különböző időben?” Barta Bandika – bevallom – nem látja elvi akadályát egy másik kontextus nem-szinkrón idejében való „szövegszintű ugyanaz-elmondásának”; az iménti – utolsó (?) – szó itt az ismétlés helyett és ellen áll: mondója azt szeretné vele sugallni, hogy az ilyen, azaz formálisan és külsőlegesen megítélt logikai ismétléseket – ha már kategóriákat alkotunk, mely szokásunk egyébként nem túl egészséges – jó lenne inkább új elemnek felfogni, legalábbis annyiban, amennyiben van/lehet új a nap alatt.

2. Amikor a legminimálisabb visszhangot sem verve – más néven vihar a biliben/egy kanál vízben – a fenti szerzői név (kód) különféle variációihoz tartozó beszélők (ezek az én tudóska énjeim!) szinte minden megszólalásukkor hangsúlyozzák a különféle nyelvjátékokhoz és szótárakhoz való sajátos viszonyukat (és itt kétségtelenül egy folytatható vagy legalább folytatott Descartes-i hagyományról van szó), akkor az echokiváltásnyit sem érő, valamint egy emberi kézen összeszámolható reflektorok gyakran utalnak a névtulajdonos deviáns vonzalmaira, vagy legalábbis feltehető, hogy a reflektált esetleg ilyen interpretációkat is szokott írni. Pedig a kód dal bélyegzett eredeti intenciói között valószínűleg még szerepel egy-két, hasonló súlyú előfeltevés.

Ez a nyelvhasználó egyrészt szeretne elterjeszteni egy hírnevet, miszerint ő zseniális, újító, forradalmár, „maradandó” dolgokat gondoló stb., s mindez a szándéka ráadásul a fenti érték(elés)ek kontextuális relevanciájától független. Ha ez a hír valamennyire is elterjedne, az már önmagában örömet okozna a tulajdonosnak – eredendő hiúsága miatt. Tehát ez az ág önöknek annyira nem fontos most. Annál inkább a másrészt/-felől! Persze annak a hangsúlyozása, hogy „koherens”, „konzisztens” és „korreferens” rendszereket, sőt egyáltalán rendszereket feltételezni ősi babona, és akkor ezekről a követelményekről az író/olvasó lemond, kétségtelenül egyfajta lustaság is a beszélő részéről. Másfelől e közhelyes tudást nehéz lenne cáfolni a belátható episztemológiai horizontokról. Az olyan példák, mint Donald Davidson

* ZILAHY Péter: *Az utolsó ablakzsírf.* H. n. [Budapest], 1998, Ab Ovo, 120 o.

metaforaelmélete vagy Gérard Genette narratológiája és transztextualitás-teóriája, a gyakorlatban is meggyőzően mutatnak be olyan, „argumentációs processzusként” írt/olvasott nyelvjátékokat, amelyekben egy adott episztemológiai előfeltevés halmaz beszédmódjának szavait és szabályait – más néven: módszereket – alkalmazva olyan nyelvi alakzatot – más néven: következtetést – lehet létrehozni, amelynek előfelvételeit manapság úgy írják/olvassák, hogy azok összeférhetetlenek a „szavak és szabályok” mögött, illetve előtt álló mondatokkal. A látszólagos ellentmondást már sokan föloldották – amennyire tudom, például Derrida is –: az ellentmondás „kategóriája” nem létezik.

Azt gondolom, az emberiség történetének majd nagy fordulópontja lesz az, amikor az egységes (standard) nyelv produkciós lehetőségei közül kiiktatják azokat az elemeket, amelyek közre tudnak működni az ellentétek és a kizárólagosságok megírásában/elolvasásában. (Szerintem kb. 200 év múlva lesz ez meg.) Az emlegetett tulajdonos – ének konglomerátuma – addig is visszautasítja az elkötelezésre vonatkozó baráti felszólításokat. Azt mondja:

Attól, hogy elkötelezem magam egy formailag lezártnak vagy strukturáltnak tűnő beszédmód mellett, vajon mi lesz jobb? Nem mindegy-e, hogy a kiindulás előfelvételeit rögzítik hozzá a kód szokásos tulajdonosához, és így születik meg az összeférhetlenség, vagy egy eleve összeférhetetlen preconcepció talajában csírázik ki egy másik anomália? És akkor már nem logocentrizmus-e azt feltételezni, hogyha egy nagyjában-egészében ismert és elfogadott, s így formailag rögzített prekondíciós halmaz eljárásából kiindulva egy azzal összeférhetetlen nyelvi produktumot állítanak elő, akkor a termelés folyamata során megvalósított nyelvi tranzakciók nyomon követésével bármit is meg lehet tudni a nyelvről, illetőleg az egyes episztemológiai horizontokról?! Ez a baráti tanács-érvelés mintha arra épülne, hogy rétegzettebben, gazdagabban elemezhető valamely funkcionális halmaz (jobb és több metafora deklarállható vele kapcsolatban stb.), ha valamennyivel (például eggyel) több elemét ismerjük.

Tudomásul kellene már lassan venni, hogy akárhány dolgot tudunk (most vagy majd) mérni és/vagy interpretálni egy ilyen nem-rendszer, más néven nyitott és szelős működési halmaz elemei közül, ezen akkor sem múlik semmi. Úgy viselkedik a megfigyelt (dolog/illető/konglomerátum/stb.), mint egy megszámlálhatóan végtelen számhalmaz, ha alapműveleti szinten hasonló tulajdonságú halmazokká transzformáljuk őket. Hiába vonjuk ki – mondjuk – a természetes számok halmazából az összes páratlan számot, a kapott különbség halmaz elemeinek száma továbbra is végtelen. Hiába adunk hozzá $\{N\}$ -hez bármely $x \in N$ -t, $|N'|$ mégis egyenlő marad $|N|$ -nel.

Amit tehát a magát becsületesnek mondó író tehet, az az, hogy nem dől be a paradigmaváltások weberi értelemben vett *érdeküzenetének*, és megpróbálja függetleníteni magát az időváltozásra hivatkozó értékelésektől. A kizárólagosan fennálló különbség(öz)ések elkülönítése az egyébként sem létező azonosságoktól ily módon tautologikusnak bizonyul. A nem-naiv elemző ennek következtében épp a „naivitás/reflektáltság” bináris értékelési eljárás előfelvételeinek jogosságát kérdőjelezi meg, s – mi tagadás – annyira megrendül a reflexióba, különösen pedig az önreflexióba mint alapvető nyelvprodukciós módszerbe vetett bizalma, hogy – *horribile dictu* – még azt a kérdést is felteszi, hogy:

Nem lehetséges-e, hogy a tér-idő két különböző pozíciójában – s itt a két meghatározó dimenzió értékei közül elég csak az egyik típusúnak eltérnie – *pusztán*

véletlenségből nem létezhet-e ugyanaz formális szinten? Véletlenül nem alakulhat-e ki olyan konstelláció, hogy két valami/valaki – akár csak egy pillanatra – azonos legyen a másikkal (azaz vélhetően önmagával)?

Talán (nem).

3. Az én énjeimnek a konglomerátuma, a kód/név rögzített/kijelölt/megbélyegzett tulajdonosa/viselője és hasonló kifejezések helyén a nyelvjáték a továbbiakban inkább átlátszóvá lesz téve. Ami ugyan hiba és baj, de csak annyira, amennyire léteznek tizenkettes sorszámú könyvlapok, cicák (is) vagy emberek.

A MEGHATÁROZATLAN NYELV HASZNÁLATA

Mit keressek ebben a könyvben? Helyes-e feltenni a kérdést így: „Mit lehet keresni ebben a könyvben?”? Mintha nem lenne helyes azoknak az előfeltevéseknek a fényében, melyek valószínűleg ott vannak e diskurzus mögött. Mégis, mintha ez a könyv olvastatná magát egy bizonyos módon. Az az érzésem, mikor a regénnyel ledőlök egy félórára, hogy ez a szöveg azt várja tőlem, hogy tárjam fel, mit is gondol *bizonyos* dolgokról. Tehát először is: gondolás, másodszor pedig: bizonyos dolgok vannak. A narrátornak tehát véleménye van, és célja, hogy velem is jól megismeresse ezt a véleményt. Mindez sokszor meglehetősen kellemetlen érzéssel tölt el, különösen azért, mert mintha a szövegnek szándékosan atmoszférája lenne, vagy ha úgy tetszik, hangulata, s ezt az atmoszférát/hangulatot akarja rám erőltetni, rám, aki olvasni és írni akarok, ha már megvettem ezt a könyvet.

Amikor azt mondják, hogy észre kellene vennünk, hogy a létrejövő írási-olvasási diskurzus a szerzői intenció, a szöveg és a befogadó által határolt és meghatározott játéktérben jön létre, akkor manapság már senki nem gondol arra, hogy mindezt egy, a szerzői intenciókat feltárni szándékozó beszédmóddal szemben kellett hangsúlyozni. Ám Zilahy Péter jelen kötete éppenséggel ilyen szótárral dolgozik. Mintha ez a diskurzus erős és nyilvánvaló retorikájával egyáltalán nem szeretne teret adni semmiféle termékeny félreértésnek, hanem inkább biztos akar lenni abban, hogy *üzenete* eljut az olvasóhoz. Nem állítható persze, hogy ha akarom, nem olvasom félre vagy (mis)másolom el ezt az üzenetet vagy azt, hogy ilyen üzenet létezik. Mégis könnyen rájön a befogadó, hogy „túlöltözik” ehhez a kötethez akkor, ha ennek szövegéből próbál meg számára érdekes játékokat kreálni. Vagy másképpen szólva: a szöveggel való dialógus során az olvasó – immár – kanonizált szabadság-eszközei igen nehezen hozzáférhetők.

A szöveg elrendezettsége a befogadói/újraírói horizonton arra késztet, hogy a megjelenő tematikus szinteket egymásra vonatkoztassuk, olyan kérdéseket feltéve, mint hogy „Az egyes – hangsúlyosan elkülönített – témák nyelve és szövege milyen interakcióba hozható egymással, s ehhez a folyamathoz milyen jelentéseket társíthatunk?” és „A más szövegeket megidéző áthallások milyen szerepet játszanak a jelentés előállításának folyamatában?” Ezek a kérdések jól mutatják, hogy az olvasó/író olyan szerződést kíván kötni a szöveggel, amelynek fogalmai egy viszonyrendszer részeként viselkednek, s a befogadói elvárás ily módon arra irányul, hogy a relativitás terében jöjjön létre a saját olvasat. Ha tehát elfogadjuk a regény retorikus szerkezetének meghatározó formáit, akkor olyan kreatív stratégiát választunk, amelyben kevés szerep jut a pragmatikum és a metonímia keresésének.

A szöveg nyelve azonban grammatikai szempontból a premodern eljárásaiból

építkezik. A narrátor által teremtett nyelvi tér alapvetően önkényes ugyan – s ebben a tekintetben a romantikus igazság előfeltevésén jön létre –, ám kiszámíthatóan működik. A kötet szövegszervező struktúrái így módon mégiscsak egy klasszikusan értett szubjektív elbeszélő monologikus terében születnek, és megjelenésük retorikája végképp rögzített. Ha a kötetnek csak egyetlen fejezetét olvassuk el, akkor képessé válunk a továbbiak előrejelzésére. Így a szöveggel folytatott dialógus azokra a nyelvhasználattal kapcsolatos kérdéseinkre ad pozitív választ, amelyek az állandóság elemeire kérdeznak rá, nem pedig azokra, amelyek a különbözőség – a „változás” – jegyeit keresik.

A polifonikus játéktér szabály(talanság)ai között mozogni kívánó olvasó/író tehát sikeresebb alkotói módszert választ, ha elvárásait nem a kötet, hanem az egyes fejezetek szintjén fogalmazza meg. A narráció erős retorikai sugallatának engedelmeskedve feltételezhetjük, hogy az egyes témacsoportok nyelvisége lesz az a viszonyítási halmaz, amelyet dekonstruálva dichotomikus, a nyelvi fixáltságon túlra utaló kapcsolatokra lelhetünk. Az ilyen kísérletek azonban csak ritkán járnak eredménnyel, mivel a narráció nyelvi tudatossága csak ritkán ad lehetőséget a logocentrizmus meghaladására.

Amikor például az elbeszélő a hozzávetőleges jelen tematikus horizontján beszél, és a befogadó jelöltként veszi a mondatok igeidejét, és azt látja, hogy ez jól szembeállítható a személyesebb történetmesélés múlt idejével, akkor úgy látszik, hogy az időváltozás olyan metaforája az újraírásnak, amely termékeny stratégiaként alkalmazható a teljes szöveg értelmezése során is. A narrátor ugyanakkor rendre visszavonja az allegórialkotásnak ezt a lehetőségét azzal, hogy relativizálja az igeidők funkcionális rendjét: „Dzsovan Kapisztrán mártírhálálra vágyott. Példaképeit a templom faláról vette, nyilakkal átlőtt, keréketört, megfeszített, megfojtott, felnégyelt mártírok képeiről. Arról ábrándozott, hogy egyszer őt is falra festik, de a valóság kegyetlenebb, mint a freskók világa. Minden nap új kudarc és vezeklés, újabb kitérő a mennyország előtt. Az első sorban harcol, de halálraszánt képe láttán még a fanatizált janicsárok is kitérnek előle.” (57. o.)

A tematikailag a „jelen történéseinek múltjába” illeszkedő szöveg grammatikai múlt ideje jellemző módon úgy vált jelenre, hogy azt egy általános igazságot jelentő, tehát szükségképpen jelen idejű mondat, majd egy hiányos, vagyis csak kontextuálisan időzíthető mondat viszi át a mostba. Mindez nem a nyelvi megformáltságra irányítja a figyelmet, sőt kimondottan a jelenetezés eszközeit használva készíteti allegorizsra az olvasót. Nem lehet szó nélkül elmenni a mellett az állítás mellett sem, amely az időváltó mondat középpontjában áll: a valóság előbbre való az úgymond mesterségesen létrehozott világnál, mely ráadásul csak leképezése a tapasztalatnak. Nem egyszerűen a feltételezésnek a preromantikus – sőt bizonyos szempontból annak is korábbi – epistemológiai előfeltevéseit kell itt észrevennünk, hanem azt is, hogy a kijelentés nyelvi gesztusa alapvetően idő nélküli kontextusba helyezhető bele.

Más szempontokból is úgy tűnik, hogy a narrátor azt gondolja, az idő változása olyan fizikai jelenség, amely nem befolyásolja a léthez és a nyelvhez való viszonyunkat; az csak egy olyan külsődleges adottság, amely egyfajta lényeg vagy lényegeken mibenlétét nem befolyásolja. Különösen így van ez azokban a tematikus részekben, amelyekben a megszólított és a szóló személye tisztázatlan, s a kijelentés bizonyos értékek időtől független továbbélését állítja: „Néha egy esős februári délután egye-

dül állsz a tömegben. Idegen vagy. Idegenek vesznek körül, álmosan kullogsz a szemerkélő esőben. Úgy fog véget érni, hogy észre sem veszik. Amikor már senkit sem érdekel, észrevétlenül múlik el az első tüntetés nélküli nap. Valaki mögéd lopózik és a füledbe súgja: ez a nap és ez a tüntetés örökké tart és mindennap újra kezdődik.” (63. o.)

A történelem és a szinkrón események hasonló értelmezését nyújtja a narrátor akkor, amikor a régmúlt és a jelen történeteit állítja párhuzamba, s azt sugallja, hogy a történelem jelenségei és szereplői ugyanazon szabályok mentén alakultak ki, s nincs különbség az egyes korok létmódjai között.

Az elbeszélő ilyenkor a kézzelfogható valóságról beszél, amelyhez őneki közvetlen a hozzáférése. A most horizontján mindez még inkább szembetűnő, mivel a szemtanú hitelességét is rendszeresen segítségül hívja a narráció igazságtartalmának alátámasztására, olyan történelemekre helyezve a hangsúlyt, amelyek csak interszempionális kapcsolatrendszerek résztvevőjeként szerezhethők be. Ez egyfelől azzal a veszéllyel jár, hogy a kötet a valóság olyan közvetlen leírásával kecsegtet, amelynek kiindulópontjában egy, a maga reflektálatlan létével körvonalazható nem-nyelvi személy áll, másfelől pedig azzal, hogy történelem és emlékezet, a diakronia szinkrón szeletei és azok leírása nem válik szét az elbeszélői szinten. Pedig, ha ez megtörténik – mint a 62–63. oldalon található, a déli harangszó eredetéről szóló eszmefuttatásban –, akkor rögtön lehetővé válik a paralelizmus másik oldalának termékeny és sokoldalú interpretálása.

A narrátor ily módon leegyszerűsítve használja fel a „történelem vége” szindróma következményeit. Nem veszi figyelembe, hogy ennek a szótárnak a hatóköre hangsúlyozottan korlátozott, s így nem alkalmazható a (poszt)modernista fordulat előtti történetekre. Nem is meglepő hát, hogy a narrátor érdeklődési köre sokkal inkább úgy írható körül, mint ami a múlt továbbélését kutatja a jelenben.

Hasonló következtetésre juthatunk, ha azokat a szövegrészeket hasonlítjuk össze, amelyekben az egyes szám első személyű történetek bontakoznak ki. Bár a megközelítés ironiája – akárcsak a többi tematikus síkon – tagadhatatlan, mégsem találjuk meg azokat az elemeket, amelyek elkülöníthetnék a múlt és a jelen narratológiai horizontjait. Az elbeszélő folyamatosságot lát mostani és múltbeli személyisége között, ugyanazokat az értelmezési eljárásokat használja a jelenbeli mondatok befogadásakor, mint a múltbeliek interpretációja során. Különösen látványos ez olyankor, amikor a korábbi személyes történések szinkrón olvasatai összekeverednek a fikció mostjának elbeszélői értelmezésével: „Általánosan megtanították a betűket egymás mellé írni. A szavak egy könyvben voltak, mint a megoldás, csak olvasni kellett. A szótárban benne volt az összes szó, amit mondani lehet. [...] Bármint mondtál, ha hiányzott a könyvből, nem volt semmi értelme. Csak ha le volt írva. [...] A szavak szolidaritása teremti a nyelvet, mint ahogy az osztályban is létrejön a szolidaritás, bárkire sor kerülhet, és mindennap névsorolvasással kezdődik. Felolvassák, hogy megvagyunk-e az ablaktól a zsiráfig, az Almásitól a Zsuppánig, mindannyian.” (88. o.)

A narrátornak egyszerű grammatikai feladat lenne elválasztani az olvasás aktuálásának gyermekkori értelmezését a szöveg – általánossá váló – jelen idejének értelmezésétől oly módon, hogy pl. „lehet” helyett azt mondja: „lehetett” stb. Mégsem teszi ezt, hanem a már ismert, átfogó – tér- és időfüggetlen – hatókörre törekedő jelen időbe hozza át és fejleszti tovább a múlt idejű mondat alárendeltjeként meg-

jelenő jelen idejű állítást, s ezzel megerősíti azt a benyomásunkat, hogy ő mindig is ugyanaz volt, gondolkodása nem változott, hanem csak a már akkor is meglévő nyelvi előfeltevéseiből vont és von le újabb logikai következtetéseket.

A tematika fővonalát képező jelenbeli történeti eseménysor elbeszélése ugyan-
ezt az elrendezői szándékot erősíti. Egyfelől ugyanis azt láthatjuk, hogy a kötet szer-
kezete időben és térben egyaránt változatos és megszakított, az egyes anekdotikus
és elemző szövegfajták ebben a tekintetben semmiféle hierarchiának nem rendelőd-
nek alá. Mindez azt az érvelési stratégiát erősítené, amellyel a narrátor a már említ-
ett, időt és konkrétumot tagadó párhuzamait elmondja, a naivitásig szabad asszo-
ciációt engedve az allegorézisnek. Másfelől azonban a mondottam fővonal valóban
lineárisan épül fel. Hiába a tematikus polifónia a regényben, ha az elbeszélés érzé-
kelhető fókuszában álló eseménysor elbeszélése metonimikus szerkezetű, mivel így
a megjelenő többi narratíva ennek a linearitásnak a függvényeként olvasható/írha-
tó, s ezért mégiscsak egy, a nyelven kívül meghatározott logika eredményeként ke-
rült a szövegbe. Ráadásul párhuzamos változások jellemzik ezeknek a visszatérő té-
májú történeteknek az időbeli előrehaladását is, abban a tekintetben legalábbis,
hogy az egyes szám első személyű történetek is egyre inkább szekvenciális elrende-
zettséget mutatnak a szövegben való fizikai előrehaladás során.

A SZÉTTÖREDEZETTSÉG CSALFA ÍGÉRETE

A szöveg a befogadási aktus kezdetén azt a szerződést köti meg olvasójával, hogy az
– cserébe erőfeszítéseieért – parafrázissal fog találkozni. Nyilvánvaló ekkor, hogy a
szokásosnál is fokozottabb ironia lesz az, amely elsősorban is közreműködik az ere-
deti szövegkorpusz átírásában. A kérdés most már csak az, hogy milyen előfeltevés-
ek állnak az újraértés módszerei mögött, miféle termékeny játékok valósíthatók
meg a szerző által választott nyelvi protoforma keretei között.

A lexikonra utalni az enciklopédia helyett egy olyan nyelvfelfogást sugall, amely
tudásunkat nem valóságreferenciális rendszerként képzei el, hanem olyan nyelvi
elrendeződésként, amely éppenséggel csak önmagára vonatkozásában fogható meg.
Referenciális szövegek létrehozása olyan nyelvi formák segítségével, amelyek önma-
gukban kérdőjelezik meg az ilyen tevékenység létjogosultságát, így vagy úgy, de iro-
nikus olvasatot tesznek lehetővé. Vagy azért, mert az újjáalkotás folyamatában lét-
rejövő anomáliák a nyelv valóságra vonatkoztatásának lehetetlenségét, s ezzel a
vállalkozás megvalósíthatatlanságát mutatják, vagy azért mert a narrációs stratégia
olyan új nyelv teremtését célozza, mely kritikusan kezelve a készen kapott nyelve-
ket logocentrizmusunk „kilógó lólábaira” hívja fel figyelmünket, és így objektum és
szubjektum viszonyának tisztázását a kreativitás imperatívusként való alkalmazá-
sával tartja csak lehetségesnek.

Abból indulunk ki tehát, hogy a parafrazeálás jelen esetben az eredetileg meto-
nimikusan használt elemek metaforikus használatát jelenti, illetőleg metaforikus
elemek új metaforává transzformálását. Globális struktúráként kezelve az *Ablak–
Zsiráf* elrendezettségét, mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy az egy zárt és befeje-
zett világ intencióján nyugszik, ellenállva az alternatív olvasási módoknak. Innen
nézve Zilahy Péter narrátora többé-kevésbé tényleg ironikusan kezeli az adott alak-
zatot, mivel ténylegesen nem törekszik formális zártságra. A történetek nyitottak
maradnak a könyv végére is, s elvileg végtelen irányban folytathatók. Mindezt

azonban relativizálja a legtöbb szekvencia pragmatikus kapcsolódása, valamint azok a már említett általános idejű szövegrészek, amelyek mintegy determinálják a történet továbbvitelét. (A történelem tehát ugyanazokat az elemi cselekvéseket fogja variálni, mint ahogyan az egyes szám első személyű elbeszélő is személyiségének ugyanazon attribútumai alapján fog változni.)

Tovább csökkenti a „nyitott mű”-olvasat esélyeit az, hogy a regény fundamentálisan történetközpontú. Ezért felmerül a lehetősége annak, hogy a regényt olyan elbeszélések halmazaként fogjuk fel, amelynek együttesen fontos mondanivalója van a valóságról. Ebben a kontextusban viszont elvész az *Ablak–Zsiráf*-forma ironikus parafrázeálhatósága, és egy olyan, meglehetősen komolykodó jelentés alakul ki, amely ezekről a történetekről azt állítja, hogy azok valahogyan a lét(ezés) abszolút princípiumait írják le. Fel sem merül Az *utolsó ablakzsiráfban* a par excellence elbeszélhetőség problémája, vagy az, hogy a nyelv nem áttetsző médium: a narrátor láthatólag nagy biztonsággal mozog az egyes elbeszélések között, s nem érdekli azok nyelvbe vetettsége.

A globális szerkesztés más elvei a plurális olvasási stratégia számára meglehetősen sikertelennek tűnnek. Az alfabetikus rend átvétele meglehetősen esetleges választás, s más szövegelemekhez vagy más szövegekhez való viszonya meglehetősen terméketlen összefüggésekre vezet. Jellemzőek erre a következő szövegrészek: „A magyar ábécé első betűje az A. [lábjegyzetben:] A horvát ábécé első betűje az A. A szerb ábécé első betűje az A. A bosnyák ábécé első betűje az A. A ¹ A.” (3. o.) „A magyar ábécé huszonkilencedik betűje a Q. Q betű egyetlen magyar szóban sincsen. Gavriló Princip a kurvák utcája.” (81. o.)

A betűkkel való játék ezekben az idézetekben nem nyelvi indíttatású. Nem arra szolgálnak az új kontextusok, hogy megmutassák a nyelv esetlegességét a valósághoz képest, hanem arra, hogy illusztrálják a valóság széttöredezettségét a tökéletes nyelvi leíráshoz képest. A népek közötti gyűlölködés értelmetlenségét az A betű történeti-rationális eredetű azonossága mutatja, a „Q – a kurvák utcája – Gavriló Princip” asszociációs sor pedig egyirányú, s nem a nyelv esetlegességét mutatja, hanem csak a narrátor már említett romantikus igazságképzetére utal.

A kurzívval szedett történetközi címszörök ismét csak monologikus olvasási stratégiára ösztönöznek, mivel céljuk, hogy az eredeti szövegkorpuszból átvett „valódi” címszavak közé olyanokat csempésszenek, amelyek a meglepetés erejével hatva az elbeszélések egyes történeti vonatkozásaira utaljanak. Olyan szempontból sem kielégítő a lexikonforma alfabetikus szerkesztéselvének parafrázeáltsága, amennyiben nem kapunk választ arra a kérdésre, hogy miért itt és itt szerepel az adott anekdota, milyen metaforikus jelentések társíthatók ehhez az elrendezési sorhoz stb.

A parafrázis tehát gyakran inkább pusztán ismétlés egy másik kontextusban, mely ugyanakkor nem gyakran nyújt új jelentéseket, s ily módon jel és jelentés/jelöllet összemosódik, nem tisztázható, hogy a metaforaalkotás mely fázisában járunk. Az *Ablak–Zsiráf*-forma ezért nem allegorikus, hanem szimbolikus elrendezéshez vezet, amelyben differenciálatlan az élmény és a reprezentáció mibenléte.

Az intertextualitás más vonatkozásai is arra utalnak, hogy az elbeszélő a szövegszerűséget célozza a történetyszerűséggel szemben, ám éppen a nyelvi megalkotottság az, amely gátat szab a nyelven belüli referencialitás kialakulásának. Kétségtelen ugyanis, hogy Zilahy narrátora sikeresen illeszt be számtalan jelöletlen idézetet

a szövegébe, ám a transzformáció általában csak félig-meddig adja a revelatív olvasat lehetőségét: „Felszáll a parázs a tizedikre, és a tűz körül toporgó birkák bégetése. Mint a pásztortűz ég, szikrázik az üvegen a városi bukolika. A sétálóutcán szimbolikus nyáj: anyányi bárányok, manipulált ellenzéki juhok, mindenre kapható koalíciós barik.” (84. o.)

Jó lenne, ha az elbeszélő közvetlenül tudná összekapcsolni a történés értékelését a megidézett hasonlattal, ám mivel az adott szavakkal ez nem lehetséges, kibővíti az alakzatot, és így már megszűnhet a potenciális szemantikai anomália – ugyanakkor azonban eltűnik az a tapasztalat is, hogy átjárás lenne e szövegből egy másik irányába, hiszen előbb adaptálni kellett a kiválasztott részletet az elbeszélésbe. Az is jellemző retorikai eljárása e részletnek, hogy az intertextus nem variálódik tovább, a narrátor megelégszik annyival, hogy felvillantja a szövegköziség lehetőségét, de nem bontja azt ki.

Az iménti részlet a retorikának azt a meghatározó előfeltevését is illusztrálja, amely nem vesz tudomást állítmány és alany különbözőségéről, s a beszélő úgy szalad bele a nyelv által felállított csapdába, hogy azt észre sem veszi: „pásztortűz” és „bukolika” hasonlóságát állítja, miközben nem észleli, hogy annak nincs valóságos referenciája; „szimbólumot” említ, majd azt részletesen és lezártan definiálja, nem figyelve arra, hogy ezzel saját, eredeti kijelentését írja újra. Szívesen állítanám ezeknek az eljárásoknak az ironikus mivoltát, ha valaha is utalna a narrátor a szöveg megalkotásának folyamatára, de ezt nem teszi.

A elbeszélhetőség problémamentességén túl a narrátor episztemológiai horizontját a személyiség megragadhatósága is karakterizálja. Az egyes szám első személyű történetek főszereplője és elmondója attribútumokkal rendelkezik, s – a már említett módon – ezeket az alapvető személyiségjegyeket meg is őrzi. Éppen hogy az a jelenség válik dominánssá, amely az ő elkülönböződését mutatja a többiekhez képest (lásd például a narrátor viszonyát osztálytársaihoz, barátaihoz gyermekkorában, illetve különálló státusát a tüntetések során!). A többi szereplő jellemzése is hasonló elrendezést követ, sőt bizonyos történelmi konfliktusok gyakran úgy jelennek meg, mint az alapvető személyiségjegyek hordozói között felmerülő összeférhetlenségek eredményei.

A NOSZTALGIA ESZTÉTIKÁJA

Zilahy Péter *Az utolsó ablakzsírf* című regényének olyan olvasatát próbáltam nyújtani, amelynek fő előfeltevése az, hogy olyan kérdéseket kell feltenni, amelyek a szöveg nyelviségére vonatkoznak.

Láthatjuk, hogy Zilahy elbeszélője a nyelvi tér berendezésekor különféle előfeltevésekkel rendelkezik, s ezért az ezek háttereként felrajzolható episztemológiai szótár sem egységes ismerethalmaz eredménye.

Formális kiindulópontja az irodalmiság fogalmának posztmodern kitágítása, s annak bemutatása, hogy az elbeszélés más, új módokon is elrendezhető, vagyis a narráció tisztán nyelvi produkció. A romantikus igazságfogalom illetően felhasználása azonban nem jelenti a narrátor módszereinek megváltozását. Annak ellenére tehát, hogy egyfelől jól látja a valóság interpretációjának esetlegességét, azzal kísérletezik, hogy a saját igazságát fogalmazza meg olvasója számára.

Ez a saját igazság viszont már nem vet számot létrejöttének körülményeivel, ha-

nem attól nyelviileg is elszakadva olyan térbe kerül, amelyben nem – vagy csak korlátozottan – lehet vele interakcióba lépni. Egyrészt az elbeszélő nem tudatosítja a temporalitás következményeit, és hol tagadja, hol állítja az időváltozás mindig jelenlétét, szövegét ily módon inkább a modernség előtti poézis kategóriájába sorolva, semmint megelégtetve a nyelvi fordulat episztéméinek. Másrészt prózája monologikus. Felteszi, hogy a személyiség rendelkezik egy olyan tudással, amely definitíve elkülöníti őt a másságtól, s így egy adott én ön-reflexiója kimerül abban, hogy képes disztinkciót kezelni ezeket a különös jegyeket. Hiába jelennek meg tehát egymástól független, illetve néha metaszínen összefonódó témák (elbeszélte történetek), ha egy pillanatig sem kétséges, hogy ugyanaz az én beszél megszokás nélkül. A széttöredezettség így maximum a beszélő, számunkra hozzáférhetetlen énjében, a pragmatikus (vagy esetleg fikcionált) témák szekvenciájában van jelen, nem pedig hozzáférhető nyelvben, mely így a készen kapott szótárak pusztá használata. Modálisan is monologikus szerkesztésű a mű, s nem hagyja, hogy az olvasó kételkedjék állításai koherenciájában, hanem inkább azt, a különben kivitelezhetetlen feladatot kívánja megoldatni, amelynek lényege egyfajta „világkép” rekonstruálása a széttöredezett, de egyébként hiánytalan freskó elemeiből.

Érdekes kérdés, hogy hogyan jutott el a Zilahy-féle narrátor a modernség és a posztmodern nyelvbe vetett igazságát állító álláspontját felhasználva egy olyan igazság kimondásáig, amely a dialogicitás terén kívül helyezkedik el.

Úgy tűnik, ennek alapvető oka az lehet, hogy bár Zilahy Péter számot vet a nyelvi fordulat utáni episztémék kontextuális megközelítésével, azt mégsem „szereti”, irodalomképe valójában az azt megelőző tudásokhoz kapcsolódik. Számára a posztmodern létezés nem tud játékká átalakulni, aminthogy nyelve sem képes öncélú játékká alakulni, hanem megmarad szépen művelt közvetítő eszköznek. E korszak létmódjával a múltat állítja szembe, mely így olyan időszaknak tűnik, amely tele volt manapság nehezen értelmezhető értékekkel.

A nosztalgia retorikája tehát az, ami Zilahy regényét megszervezi. A történelmi és a személyes múlt elemei, hasonlóan a fikcionált jelen jugoszláviai eseményeihez, megélhető, különleges élmények, s értékük éppen abban van, hogy a befogadó könnyedén megértheti őket, s beléjük helyezkedhet. A délszláv vonatkozású elbeszélések a múlt alapvető beágyazottsága és a „poszt előtti” eseménysorok miatt jól illeszkednek e nosztalgiába. Ezekben a történetssorozatokban olyan értékek kerülnek elő, mint a megélhető és kézzelfogható élet, annak lehetősége, hogy különböző személyek megértsék egymást, s ezért közös célokat tudjanak kitűzni, a gyermek- és kamaszkor fejlődése. Zilahy iróniája az „örök emberivel” kapcsolatos irónia, és ezért funkcionális szempontból „megbocsátó”, „leíró” jellegű.

Ezek a metaforák arra utalnak, hogy Zilahy Péter narratológiája a nyelvi paradigmaváltáson inneni és azt megelőző szótárak elemein nyugszik: nyelvbe vetett bizalma megrendült, ám ennek helyreállítását nem olyan módon képzei el, hogy számot vet a bizalmatlanságot eredményező tényezőkkel, és a játék metaforájaként értett nyelvet hoz létre, hanem inkább elveti azokat az új fogalmi elemeket, amelyek a bizalom megingásához vezettek, s korábbi nyelvjátékok szabályaihoz tér vissza.

Bogdanski körzet* ◀

Bodor Ádám: Az érsek látogatása

Az alábbiakban arra a kérdésre keresem a választ, miként határozza meg a Bodor Ádám főműveként kanonizálódott *Sinistra körzet*** a szerző új könyvének, *Az érsek látogatásának* olvasását.

Amennyiben a szöveg nyelvi megformáltságát és egy sajátos világ megalkotását tesszük meg értékmérőnek, úgy Bodor Ádám új könyve nem sokban marad el az előzőtől. *Az érsek látogatása* erősen kötődik a *Sinistra körzet* világához, amit intratextuális utalások sora erősít. Arra, hogy Bogdanski Dolina Dobrin szomszédságában található, a 68. oldalon találunk utalást. A szöveg az olvasóban sorra felidézi a *Sinistra körzet* világának jellemző elemeit. Ilyen például az *animalitás*. A szereplők cselekedetei gyakran hasonlítanak állatok cselekedeteihez. A Senkowitz nővérek ürgék módjára ásnak lyukat az elkülönítő padlójába, Mauzi Anies kutya-ként nyalogatja Gábrriel Ventuza kezét. Hasonlóképpen játékba hozza a *Sinistra* világát a szereplők *identitásának elkülönítője*. A narrátor anyja csak nevelőanya; Gábrriel Ventuza testvére, Hamza, csak mostohatestvér, ráadásul a börtönben nem is Hamzának hívják, mert valószínűleg valaki más helyett ül. A temetési biztos, akit ugyancsak Hamzának hívnak, viszont erősen hasonlít a mostohatestvérhez. A tiraszipoli kutyasok azt állítják magukról, hogy ők valójában odesszai árvízkárosultak. A *Sinistrából* ismert hegyivadászok szerepét ezúttal pópák veszik át, akikkel kapcsolatban azonban felmerül, hogy egykor ők maguk voltak a hegyivadászok. Az érseket, akinek látogatására a cím is utal, pedig hol Zilava, hol Leordina, hol Butin vagy Cozia névvel jelöli a szöveg. Kapcsolatot létesít korábbi szövegekkel a *brutális halál* motívuma is. A Senkowitz nővérek csúfos vége nemcsak a dobrini Hamza Petrika karóba húz(ód)ását idézi fel, hanem más Bodor-novellák kontextusait is mozgósítja (gondoljunk a *Plusz-mínusz egy nap* címűre). *Az érsek látogatásában* a halál egyenlő a teljes testi megsemmisüléssel. A kövekkel megdobált róka, a Senkowitz nővérek, a szétporladó villamos atomokra hullása a totális pusztulás képzetét hívja elő. A rókából megmaradt vörhenyes kocsonya légneművé válik.

Az érsek látogatása a hasonlóságokon túl megteremti saját világát. És ez a világ bűdös, nagyon bűdös. A bűz összefüggő ködfátyolként borul Bogdanski Dolinára. Eredete egy ezerkilencszázhuszas áradás, melynek során a Medvegyica áttörte a gátat, kimosta az árnyékszékeket és új medert választott magának – ezután délről került meg a várost. Mivel a Medvegyica határfolyó volt, Bogdanski Dolina egy másik országba került. A bűz örök emlékeztetője ennek az eseménynek. Szaga nem-

* BODOR ÁDÁM: *Az érsek látogatása*. Budapest, 1999, Magvető.

** BODOR ÁDÁM: *Sinistra körzet*. Budapest, 1992, Magvető.

csak a városnak van, hanem minden egyes lakójának is. Colentina Dunka például kovászszagú, Gábrriel Ventuzának ijedt-szaga van. A bűz hiúsítja meg Gábrriel Ventuza üzletét – Boga Senkowitz nem hajlandó átvenni nővéreit, elviselhetetlen szaguk miatt –, s akadályozza meg ily módon szökését a városból. Végezetül: a bűz miatt alszanak Bogdanski Dolina lakói hihetetlenül sokat. Gábrriel Ventuza öt napot, Periprava vikárius öt évet alszik át.

A mitologikus világértelmezés szerint az eget és a földet a világoszlop kapcsolja egybe; a világoszlop körül a világ lakhatóvá válik. Az alatt/fölött névutók oppozíciója a szöveg világát is kettéosztja. A földalattiság itt mindig a biztonság érzetével jár együtt. Erre utal Gábrriel Ventuza azilumként szolgáló alvókamrája, a Vidra földrajztanár által felfedezett és a Senkowitz nővérek által használt titkos föld alatti járatok, vagy Hamza cellája (ráadásul ezzel összefügg valamilyen rejtett tudás, jövőbe látás is). Ezzel szemben a föld fölötti – a város miazmás levegője – a betegség, a pusztulás tere. Bodor Ádám szövege olyan értelemben fordítja ki a mitologikus világértelmezést, hogy az égi és a föld alatti találkozásánál létrejött világot egyáltalán nem ítéli lakhatónak.

Az *érsek látogatása* szövegtére nemcsak horizontálisan, hanem vertikálisan is tagolt. Bogdanski Dolina lakosságát különféle közösségek alkotják. Ilyenek a kódbáló seminaristák, a jehovista remeték, az elkülönített tüdőbetegek, a fodrásüzlet női, a tiraszipoli kutyások. Közös jellemzőjük a zártság (az elkülönítő drótsövénnel körülvárt) és az egymástól való elzárkózás (a seminaristák kövel dobálják a nem közéjük tartozókat, a jehovisták, ha idegennel találkoznak, kiöltik rá nyelvüket). Maga Bogdanski Dolina is – a *Sinistra* körzethez hasonlóan – külvilágtól elzárt, ahonnan a központinak megtett szereplő nehezen tud szabadulni.

A *Sinistra* körzetben Andrej Bodor mostohafia keresésére indult; ezúttal Gábrriel Ventuza vállalkozik hasonló útra: apja hamvait szeretné hazaszállítani. A két sztori látszólag hasonló, különbségük azonban messzemenőbb következtetésekhez vezet. Az *érsek látogatásában* az apa keresése az eredet keresését jelöli. A genealógia kérdésének középpontba állításáról tanúskodnak az olyan határozóragos, határozós és névutós szerkezetek, mint például: „ősidőkben”, „a legrégibb idők óta”, „kezdettől fogva”, „régente folyt”. Az őskeresés motívumát az apa, Viktor Ventuza személye fogja össze. Mint kiderül, Bogdanski Dolina lakosságának egy részét ő nemzette (a szereplők közül a narrátort, Gábrriel Ventuzát, Hamzát, Natalia Vidrát, Mauzi Aniest). Hiába azonban az ősz kiszabadítására irányuló igyekezet, az apa hamvai a városban maradnak. A *Sinistrától* eltérően itt hangsúlyt kap a dolgok eredetének elmesélése. (A kódbálás eredetéről a 38., a bűz eredetéről a 19. oldalon olvashatunk.)

A *Sinistra* körzet a történet és elbeszélés dichotómiájának hangsúlyozása révén az olvasási stratégiák megváltoz(tat)ását szorgalmazta. Fejezetei önmagukban is megállják a helyüket, ugyanakkor a szöveg lehetővé teszi egészként való olvasását is. Az *érsek látogatásának* fragmentumjellege kevésbé erős, így nem teremti meg oly mértékben a kettős olvasás feltételeit. A *Sinistra* narratív váltásaival szemben itt a dolgok egy nézőpontból mondatnak el, azonban a megnevezetlen narrátor elbeszélői pozíciója váltakozó. A szöveg számottevő részén passzív szemlélőként lép föl, az eseményeket fölülről láttatja. Más esetekben maga is részese az eseményeknek. Ez a kettős pozíció az olvasó ambivalenciáját erősíti, aki hol Gábrriel Ventuzával, hol a narrátorral azonosul. Az olvasót végleg elbizonytalanítja a 49. oldalon olvasható

mondat, amit a narrátor mond Gábrriel Ventuzáról: „Mintha mindez velem történt volna meg.” A szöveg fejezetei rövidebb részekre tagolódnak. Példaként: az első fejezet huszonnégy ilyen rövid részből áll. Gyakori a részek implicit zárata, a narrátor nem ad magyarázatot a történetekre, mert az nyilvánvalóan kívül esik kompetenciáján. Az ilyen kifejtetlen részek aztán a későbbiekben vagy magyarázatot nyernek, vagy nem. Gábrriel Ventuza arra a kérdésre, miért hiúsult meg az üzlete Boga Senkowitzcal, azt válaszolja: „csak”. Ugyanez a kódobálók felelete, amikor a betegek a kódobálás okáról faggatják őket. Előfordul ennek ellentéte is, amikor ugyanaz a dolog többször – majdnem szóról szóra ugyanúgy – elmondatik. Ilyen az 1. és a 9. fejezet egymásnak való megfelelése, vagy Hamza terve Butin érsek meggyilkolására a 47., illetve az 53–56. oldalon. A narrátor inkompetenciájából eredő kifejtetlenség, valamint az elbeszélői pozíció ambivalenciája új – Bodor Ádám esetében azonban jól ismert – olvasási módot provokál.

Az olvasás folyamata a szubtextusokká szerveződött alakzatok mentén is kiépülhet. A szubtextusok az olvasás egységét biztosító szövegek a szövegen belül. Ismétlődő formákban jelennek meg a fő narratív vonal mentén. Az érsek látogatásában a legerősebb szubtextus: a nyál, de ilyen lehet a bűz/szag/illat vagy az állatok. A nyál két ember, mondjuk Vidra földrajztanár és felesége összetartozását példázza, de az olvasás allegóriájaként is értelmezhető. Bodor Ádám könyve szöveg és olvasó összetartozását (közös szituációját) eredményezi, s mint ilyen: olvasandó.

► Fordított szimmetria?

William Gibson: Neurománc

„A végét, a finálét ki tudta találni.
Fordított szimmetriáról volt szó:
Riviera
összerakja az álmolányt, az álmolány
szétszedi őt.”

*Neurománc*¹

INTRO

A *Neurománc* paradoxona abban rejlik, hogy miközben élénk állítja a cyberpunk világot, ennek ontológiai konzekvenciáit nem vonja le. Ugyanis sem a főszereplő, sem az elbeszélő horizontja nem egyezik meg a regényben mutatkozó jelenségek horizontjával.² Ezt – az elbeszélő és elbeszél, szereplő és környezete közötti – diszkrepanciát az a SF (science fiction) hagyomány „termeli”, amely egy realista elbeszélőmódot és romantikus szubjektumképet alkalmaz futurisztikus fikcionalitásának létrehozásakor. A *Neurománc*ban azért különösen problematikus ez, mert a sokféle virtuális eszköz, cyber berendezés, implantum stb., amely a szubjektummal kölcsönhatásba kerül, annak megváltozott helyzetét implikálná. Ezek nem hagyják ugyan teljesen érintetlenül a *Neurománc* szövegét, mégsem képezik a szöveg kérdés-horizontját. Igaz, amellet, hogy a regény fenntartja a SF szövegek hagyományos írásmódját, megjelennek a lehetséges alternatívák néhol nemcsak tematikus, hanem szövegszerű beszívargásokként is!

VIRTUÁLIS TEREK

A regényben többfajta szimuláció létezik, ezek az észlelőjük számára realitásokként hatnak. Mégsem kérdőjeleződik meg annak a világnak a valóságága, amelyben ezek – a mátrix, a szimstim, az agykártya, az MI-k, a kiiktatóchip vagy a drogok virtualításai – léteznek. Pedig már a regény nyitómondata a relativizált világok lehetőségét ígéri.³ A várost többször is egy nyomtatott áramkörhöz vagy a cybertérhez

¹ A regény második magyar nyelvű kiadása 1999-ben jelent meg a Valhalla Páholy gondozásában. Fordította Ajkay Örkény; a fordítást átdolgozta Gáspár András.

² Talán éppen ezért marad meg SF-nek?

³ „A kikötő felett úgy szürkéllett az ég, mint a televízió képernyője műsorszünet idején” – a *port* kifejezés egyszerre jelenti ugyanakkor a számítógépek csatlakozóját is.

hasonlítja az elbeszélő: „ez az egész valahogy furcsán és nagyon távolról, de a mátrixakciókra hasonlított. [...] Ninseit [...] egy adatmezőnek láthatod.” A város lakói adatokhoz hasonlóak, amelyeknek sajátos „tánca” adatáramlásuk. Ninsei és a mátrix hasonló entitásoknak tűnnek: „az ég statikus sercegésből átváltott a mátrix szintelenségébe”.

SZIMSTIM

A szimstim kapcsolat szövegszerű leírása megkülönböztethetetlen a kapcsolaton kívüli léttől, azonban az elbeszélő itt is meghúzza a határokat, amelyek nélkül a két világ felcserélhetősége kaphatna hangsúlyt. A szövegben mindig meg van különböztetve a szimstimen belüli és kívüli kapcsolat (cezúrával is jelölve). Másrészt ez a kapcsolat nem teljes, a „lovas” el van rekesztve a jeladó belső világától. Case amúgy is idegenkedik a szimstimtől, amely számára „hús-játék”.

AGYKÁRTYA

A regény személyiségei többnyire idegennek érzik magukat virtualizálódott világukban. Bár „az agykártyák azt gondolják, hogy élnek, mivel világuk valós, csak épp örökkévaló”, ettől a fajta léttől Flatline meg kíván szabadulni. Igaz Flatline-nak agyi része megegyezik Pauley McCoy-éval, új pozíciójú létét mégsem tartja folytonosnak vele. A virtuális létbe való átmenet nem képezi a regény horizontját. Flatline agyhalála (a cybertérbe kötve) tulajdonképpen énjének megtöbbszöröződését jelenti: „olyan vagyok én, mint azok a kibaszott ősgyíkok, tudod? Volt nekik két agyuk [...] Rávágtam arra a fekete izére, és az öreg seggagyam csak folytatta tovább...”. Ezt mégis érthetetlen csodának tartják („a cybertér Lázára”) és Flatline-t csupán mint halottat (flat-line) értelmezik. Case irtózik Flatline műviségétől: nevetése ijesztő Case számára. Ez a nevetés azonban nemsokára Case sajátja lesz, igaz, amikor ő is szimulakrumként létezik. A történet végén azonban ezt a nevetést sajátjaként ismeri fel: „Valahonnét, nagyon közelről, nevetés hallatszott, amely nem volt nevetés.”

MÁTRIX

A cybertér leírásában is a megkülönböztethetőség és a relativizálás kettős játéka működik. Részben mint hallucinációt, tehát a valóság kiterjesztését, részben mint lehetséges világot írja le („Mint a távolodó városi fények...”).

TÜKÖR

Másik folytonosan visszatérő metaforika a tüköré. A tükör, mint az illúzió, a nem valóságos dolgok képe sokszor felbukkan a történet során. Molly beépített tükröszemüvegével Chiba city jellegzetes lakója. A szem a lélek, az őszinteség, a megismerhetőség ősi toposza, így ennek elfedése Chiba city illuzórikus voltát mutatja. Csakhogy Case nem virtuális világot, hanem hazug manipulációt lát benne. Case egy sebészeti bolt kirakatában nézeget egy mesterséges húsdarabot, amelyre rávetül a járőkelők tükröképe. Ebben a tükörijátékban látja meg Molly tükrös szemüvegét. Molly identitása a Chiba citybeli emberek tükröképszerűségéé: „A nő az épület

hatalmas fehér előcsarnokának arannyal pettyezett tükörfala előtt álldogált, gumit rágott, és szemlátomást a saját tükörképében gyönyörködött.” Az egymásban tükröződő világok játéka nem tud kibontakozni a regényben: „Terzibasdzsián szürke öltönyös, aranykeretű tükörszemüveget viselő fiatalembernek bizonyult.” Miután leveszi szemüvegét, Mollyra néz és elmosolyodik: „Így már jobb, ugye? Különben csak *tunel*-végtelenséget kapnánk, tükröket a tükrökben...” A tükör elfedése Case számára egy „illúzió” szertefoszlását jelenti: „egy fekete tükörsík, amely megbillent, és a férfi máris higannya lett”. Chiba city látszatvilágának képe összekapcsolódik az arctalansággal és felejtéssel: „[Case] Egyszerre azon vette észre magát, hogy az általa Chibában megölt három ember arcát igyekszik felidézni. [...] Ütött-kopott, háromkerekű, tükörablakos teherautó robogott el mellette, platóján üres műanyaghengerek csörömpöltek.”

AZ „ÉN” FENNTARTÁSA

Case ellentmondásos alak: őrzi a személyiség hagyományos alakzatait, miközben egy tökéletes szimulációba vágódik. Önmaga egysége és azonossága iránt nem ébrednek se benne, se az elbeszélőben kétségek. Pedig meglehet, hogy Case, egy doboz csupán (amely egy agykártát tartalmaz). Ő, akit Ratz „művésznek” hív, személyiségét modellezhetetlennek tartja: „– Olyan, mintha ismernék [mondja Molly]. Abból az életrajz-modellből, amit ő szerzett. Tudom, hogy milyen vagy. – Nem ismersz te engem, hugi.” Peter szintén különlegesnek tartja magát: „Nem Wintermute lesz az első, aki elköveti ugyanazt a hibát. Alábecsülni *engem!* [...] Nem igazán ért bennünket, tudod. Megvannak a profiljai, de azok csak statisztikák. [...] Nekem azonban egy mennyiségileg meg nem határozható tulajdonság van a birtokomban. [...] A perverzitás. [...] Az indokolatlan tett élvezete.” Az én „legyőzhetetlen” és metafizikailag meghatározott: Wintermute felépíti ugyan Armitage-t, „ráépítve” Corto személyiségére, ám „mikor az akció stresszhatása elért egy bizonyos pontot, az Armitage-szerkezet összeomlott; Corto a felszínre bukkott, bűnösségével”. Mindvégig őrzi integritását és objektivitását. Miközben Case a tengerparti virtuális világban időz (amely egy bibliai megkísértés-jelenet), egyszerre részese az eseményeknek és ugyanakkor fenntartja a kívülálló megfigyelő pozícióját is, aki meg tudja különböztetni a látszatot a valóságtól: „Semmi sem volt valódi, de a hideg az hideg volt.” Az elbeszélő éppígy fenntartja a valóság nyomainak jelenlétét egy valószerűtlen világban: „Case végignézett rajtuk és megállapította, hogy fiatalosságuk látszat csupán – erről az ujjpercek ráncai árulkodtak, olyan részletek, amelyekkel a sebészek nem tudtak mit kezdeni.” Case teste mindvégig megőrzi önazonosságát. Egy kivizsgálás során megtudjuk, hogy apróbb fogászati beavatkozásokon kívül Case „szűz”, érintetlen implantumoktól. Az egyetlen művi beültetése a méregzacskók lennének, ezeknek léte azonban kétséges. Egy szimbolikusnak is nevezhető részletben Case az „illúziók” helyett a „valóságot” választja: „Lebámult a Desiderata [a. m. óhajtott dolog] méregdrága üzleteire: Gucci, Tsuyako, Hermes, Liberty. Bámulta őket, aztán megrázta a fejét és a panelhez lépett [...] Kikapcsolta a hologramot – a távoli lejtőt borító lépcsőzetes lakótömbök látványa volt a jutalom.” Az, hogy Case új hasnyálmirigye képtelen megemészteni a drogokat, felfogható Case „realizálásának” is: a hallucinációk világának megszüntetéseként, amely így végképp megbízható „elbeszélővé” teszi. Ez a retorika, amely ezt a felnagyított ént működteti, kivétel még

az MI személyiségére is: „Nos, magam is [mondja Wintermute] kényszer alatt állok. És nem tudom, miért. Ha fel akarnám tárni neked legbelsőbb gondolataimat [...] És mégsem tudom. [...] valami nagyobbak a része leszek.”

CASE: – „LEBEGNI AKAROK”

Case annyiban romantikus hős, hogy a virtualitás „hazug” és „romlott” világából egy letisztult transzcendens létbe vágyik. Szimbóluma a Napra emlékeztető és az élet teljességének jin–jang jelét magán viselő suriken. Valójában metafizikai vágya a „földi” léte által meghatározott. Vágyának szimbóluma a hideg, krómozott fém, és a hely, amely legjobban hasonlít rá, a mátrix végtelen idejű és terű geometrikus, testetlen világa. A mátrixban érzi igazán otthon magát, ahol – ellentétben Chiba city-vel – „Az ég felhőtlen, kék.” A cybertérbe csatlakozva a tökéletes egység és boldogság érzete járja át, miközben embrionális pózban lebeg. A dobócsillagok leírásakor is megjelenik a tükör metaforája: „A foglyul ejtett utcai neonfényt furcsán megcsavarva verték vissza: Case egyszerre úgy látta, hogy ez alatt az olcsó krómcsillagzat alatt utazott idáig és a végzete is ebben áll megírva.” Ez a szimbolikus hely is visszatükröződés, virtualitás csupán, „furcsán megcsavart” fényű. Olyan, amely igaznak tűnik, miközben a másikat mint nem valóságosat leplezi le. Case az igazságot keresi, nyomoz (ennyiben *case*, úgy is), hogy megtudja ki is a megbízója. Ez a megbízó azonban egyre távolabbinak és elvontabbnak tűnik. Case követi Őt, miközben egyre közelebb kerül a transzcendens állapothoz. Case vágya végül is beteljesedik, a történet végén a mátrix részeként szemléli magát. Case mindvégig tiltakozik az őt körülvevő virtualizálódott világ ellen, miközben magára mint nem-virtuális lényre tekint. A történet végén eléri „végzete”: úgy tűnik, önmagát mint szimulakrumot ismeri fel, ugyanakkor ebben a létben (a mátrixban) találja meg a vágyott transzcendenciát.

„AZ EMBER ELTÖRT.”

Az „én” újraszituálásának lehetőségei számos ponton tetten érhetők a szövegben. A különböző virtuális és nem-virtuális terek felcserélhetőségének (lehetséges) játéka mellett a biológikum/technikum egymásbametsződését, vagy a drogok virtuális világát lehetne említeni. Több helyen is találkozunk az ember eltűnésének képeivel: „Elhidegült kezek, oly kicsik, hogy szinte elvesznek a sötétségben, a test képe, ahogy elmosódik a televízió-ég folyosóin.” Az ember eltűnésével egyszerre a gép „emberiesülése” történik: „[Case:] Valami szinten még féken tartják őt [Wintermute-ot] [...] – Őt – jegyezte meg az agykártya. – Ó! Vigyázz erre. Az. Én folyton mondom neked.” Case összeolvadása a Tessier-Ashpool jéggel, már előre vetíti identitásának alakulását. Case önnön „újrafelismerése” történik (történhet – ez a felismerés már nem része a regény horizontjának) abban a jelenetben, amelyben Molly szemén keresztül önmagát mint idegent szemléli. Bár az elbeszélő mindent megtesz annak érdekében hogy az én egységét, romantikus totalitását fenntartsa (és ezzel egyfajta humánus célját szolgálja), kérdéses, hogy mindez a szöveg általi (világ) horizontjából tekintve kellően konzekvens-e és vajon poétikailag gyümölcsöző-e? A szöveget ebből kifolyólag sajátos feszültség, illetve dekonstruálódás járja át: az elbeszélő és elbeszél ellenszögülése. Nem a mottóban idézett esemény-

ről van-e szó a regényben is? Case nyomozása közben fokozatosan feltárul előttünk: minden lépése jól szervezett, irányított akciót mutat. Miközben ugyanis Case szembe-
besül saját virtualitásának lehetőségével és így új identitást nyer, addig megszabadítva Wintermute-ot egyediségétől, növekedésének gátjától, zártságától, Wintermute bizonyos értelemben eltűnik, mindent betöltő léte szétszóródik a cybertérben.

Coda

The Masque – Álcajáték* ◀

IRIS

Úrnő, Ceres, ki' gazdag réteit
Be árpa, búza, rozs, bükköny terít;
S a birkát, mely jó pázsiton legel,
Lankáidon étekkel látod el;
... és berkeid
Árnyékos magányát kedvelik
Bús kedvesek;
... – égi asszonyom
Engem, ki szívárványt égboltra von,
Küldött el érted, innen jer velem,
Hogy nagy kegyéből ím e dús gyepen,
Mely ünneplésre vár, s oly pávazöld,
Jöjj, nagy Ceres, úrnőmet üdvözöld!

CERES

Színompás hírnök, üdvözölve légy,
Jupiter nője mellett hű cseléd,
Esőhozó, ki sáfrányszárnyain
Behinti harmattal virágaim,
Ki mind e tájra kék fejéket ad,
Feldíszítván fűm, bokraim honát.
Földem pazar színű kendője, te,
Úrnőd a rétre mért is rendele?

IRIS

Igaz szerelmeseknek szent frigyét
Megülni, s áldásoddal hadd vigyék
Ajándokid.

CERES

S mondd, megjelennek-e
Itt: Vénusz istennő s figyermeke
Királyúrnőnk előtt?

IRIS

Ettől ugyan ne tarts:
Az istennő s fia, komisz vakarcs,
Gerlés kocsin szállt szép Paphos felett,

* Peter Greenaway *Prospero könyvei* című filmje egyik fő jelenetének szövege.

Midőn látám, s hiába kérkedett,
 Ledér búbájra hajlik majd e pár,
 Mely esküdött, nászát elhálni vár,
 Míg fáklyát gyújt Hymen: és már ezért
 Mars nője otthonába visszatért,
 S eltörte nyíllait pajkos fia,
 És szentül meg kellett fogadnia,
 Hogy jó fiú lesz.

CERES

Királynő-istenem,
 Juno jön itt, járását ismerem.

JUNO

Ez ifjakat, jer, bőkezű hugom,
 Gazdagsággal kísérjük útjukon,
 S áldják nevük utódok.

Hűség, bőség, múltó élvek,
 Gyermeekáldás, hosszú élet,
 Gyarapodás várjon rátok!
 Juno áldást hint reátok.

CERES

Légyen jól megrakva csúrtök,
 Tőkétek' húzzák nagy fűrtök,
 Földem mindenik gyümölcse
 Kamrátok bőséggel töltse.

Új tavasz köszöntsön rátok,
 'Mint beért friss aratástok,
 Sohse lássatok szükségét;

Ceres áldását vegyétek.

JUNO

Juno áldást zeng felétek.

IRIS, CERES

Juno parancsa ez:

IRIS, CERES, JUNO

Józan nimfák, igaz szerelmesek
 Frigjét megülni most siessetek!

Fordította: Schlachtovszky Csaba